

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE „VASILE PÂRVAN”

MATERIALE
ȘI
CERCETĂRI
ARHEOLOGICE

(Serie nouă)

III

2007

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
București, 2008

<https://biblioteca-digitala.ro>

Colegiul de redacție

PROF. DR. ALEXANDRU BARNEA (Universitatea București), **DR. SANDA BĂLESCU** (Université des Sciences et Technologies de Lille, Laboratoire de Préhistoire et Quaternaire, CNRS), **PROF. DR. CLIVE BONSALE** (University of Edinburgh), **DR. GH. I. CANTACUZINO** (Institutul de „Arheologie Vasile Pârvan” București), **DR. UWE FIEDLER** (Berlin), **DR. RADU HARHOIU** (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București), **ANNIE RENOUX** (Université du Maine, Le Mans), **PROF. DR. ERIC TRINKAUS** (Department of Anthropology, Washington University), **ALAIN TUFFREAU** (Université des Sciences et Technologies de Lille, Laboratoire de Préhistoire et Quaternaire).

Comitetul de redacție

ROXANA DOBRESCU – redactor-șef

ADRIAN IONIȚĂ – redactor-șef adjunct

IRINA ACHIM, ADINA BORONEANȚ, GH. I. CANTACUZINO, LIANA OȚA, ADRIANA PANAITE, DANIEL SPÂNU – membri

LILIANA ZAHARIA – secretar de redacție

Redactor Editura Academiei Române: **ADRIAN MIRCEA DOBRE**
Tehnoredactor Editura Academiei Române: **CĂTĂLINA RADU**

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711, București, România, Tel. 4021-318 8146, 4021-318 8106, Fax 4021-318 2444, e-mail: edacad@ear.ro; **RODIPET S.A.**, Piața Presei Libere nr. 1, sector 1, P.O. Box 33-57, București, România, Tel. 4021-318 7000, 4021-318 7001, Fax 4021-318 7002, 4021-318 703, e-mail: rodipet@rodipet.ro; **ORION PRESS IMPEX 2000 S.R.L.**, P.O. Box 77-19, sector 3, București, România, Tel./Fax: 4021-610 6765, 4021-210 6787, Tel.: 031 104 4668; e-mail: office@orionpress.ro.

Orice corespondență se va trimite Colegiului de redacție pe adresa: str. Henri Coandă 11, 010667 București, tel./fax 4021 212 88 62. și redactie_iab@hotmail.com.

Normele de redactare a manuscriselor și lista abrevierilor folosite în revistă sunt în general aceleași ca în celelalte publicații ale Institutului de Arheologie. În măsura în care vom elabora alte norme ne obligăm să le publicăm în numărul viitor.

SUMAR

ALAIN TUFFREAU, VASILE BORONEANȚ, EMILIE GOVAL, BERTRAND LEFEVRE, ADINA BORONEANȚ, ADRIAN DOBOȘ, GABRIEL POPESCU, Le gisement paléolithique moyen de Zăbrani (Département d'Arad)	5
GABRIEL POPESCU, JULIEN RIEL-SALVATORE, C. MICHAEL BARTON, Biogeografie umană și organizare tehnologică în Pleistocenul Superior în regiunea Carpaților Meridionali	19
CORNELIU BELDIMAN, DIANA-MARIA SZTANCS, Miercurea Sibiului–„Petriș”, jud. Sibiu: date asupra artefactelor neo-eneolitice din materii dure animale	43
ION PÂSLARU, SORIN COLESNIUC, Noi date despre așezarea culturii Hamangia din zona Mangaliei	65
CRISTIAN EDUARD ȘTEFAN, Un topor din cupru aflat în colecțiile Muzeului Național de Antichități	83
LAURA DIETRICH, OLIVER DIETRICH, Alte und neue Bronzefunde aus Rotbav, „La Pârâu”	89
DANIEL SPÂNU, Puncte de vedere asupra brățărilor dacice de aur. O dezbatere în cadrul Academiei Române	103
OANA DAMIAN, MIHAI VASILE, AUREL STĂNICĂ, ANCA BĂNĂSEANU, ANDRA SAMSON, Cercetări arheologice preventive la Nufăru, jud. Tulcea	107
DANIELA TĂNASE, MIRCEA MARE, Cercetările arheologice de la Timișoara – str. Eugeniu de Savoia nr. 16 (raport preliminar)	153
GHEORGHE MĂNUCU-ADAMEȘTEANU, ANDREI MĂGUREANU, PANAIT I. PANAIT, ADINA BORONEANȚ, ELENA GAVRILĂ, RALUCA-IULIANA POPESCU, VENERA RĂDULESCU, MEDA TODERAȘ, ANA MARIA VELTER, TÓTH BOGLÁRKA, BOTÁR ISTVÁN, București – centrul istoric. Campania 2007. Raport preliminar privind cercetările arheologice efectuate pe strada Smârdan	163

SOMMAIRE

ALAIN TUFFREAU, VASILE BORONEANȚ, EMILIE GOVAL, BERTRAND LEFEVRE, ADINA BORONEANȚ, ADRIAN DOBOȘ, GABRIEL POPESCU, Le gisement paléolithique moyen de Zăbrani (Département d'Arad)	5
GABRIEL POPESCU, JULIEN RIEL-SALVATORE, C. MICHAEL BARTON, Human bio-geographie and technical organization in upper Paleolithic in the souther Carpathian Mountains	19
CORNELIU BELDIMAN, DIANA-MARIA SZTANCS, Miercurea Sibiului-„Petriș”, dép. de Sibiu, Roumanie: données sur les artefacts néo-énéolithiques en matières dures animales	43
ION PÂSLARU, SORIN COLESNIUC, The remains of a new Hamangia site in Mangalia area	65
CRISTIAN EDUARD ȘTEFAN, Une hache de cuivre inedite dans les collections du Musee National des Antiquites de Bucharest	83
LAURA DIETRICH, OLIVER DIETRICH, Alte und neue Bronzefunde aus Rotbav, „La Pârâu”	89
DANIEL SPÂNU, About Dacian gold bracelets	103
OANA DAMIAN, MIHAI VASILE, AUREL STĂNICĂ, ANCA BĂNĂSEANU, ANDRA SAMSON. Recherches archéologiques préventives à Nufăru, dép. de Tulcea	107
DANIELA TĂNASE, MIRCEA MARE, Concernant les recherches archeologiques de Timișoara – 16 rue Eugeniu de Savoya (rapport preliminaire).	153
GHEORGHE MĂNUCU-ADAMEȘTEANU, ANDREI MĂGUREANU, PANAIT I. PANAIT, ADINA BORONEANȚ, ELENA GAVRILĂ, RALUCA-IULIANA POPESCU, VENERA RĂDULESCU, MEDA TODERAȘ, ANA MARIA VELTER TÓTH BOGLÁRKA, BOTÁR ISTVÁN, Bucarest – Historical Center. Archaeological reserches in Smârdan Street	163

LE GISEMENT PALÉOLITHIQUE MOYEN DE ZĂBRANI (DÉPARTEMENT D'ARAD)

ALAIN TUFFREAU *, VASILE BORONEANT **, EMILIE GOVAL *, BERTRAND
LEFEVRE *, ADINA BORONEANT ***, ADRIAN DOBOS **, GABI POPESCU ***

Key-words: Middle Paleolithic, Mousterian, open air site, Early Glacial weichselien, Banat, Romania, Quartzite.

Abstract : The half of the raw material knapped in the open air site of Zăbrani dated in the Last Early Glacial is represented by the quartzite in spite the presence of other raw materials. The majority of the flake-tools are in quartzite. The analysis of the reducing sequences according to the different raw materials gives informations concerning the use of the quartzite (debitage, blanks, end-products).

Cuvinte cheie: Paleolitic mijlociu, Musterian, aşezare în aer liber, începutul Glaciarului weichselian

Rezumat: În aşezarea în aer liber de la Zăbrani (Banat, România), varietatea materiilor prime este mare, iar cuarţitul reprezintă jumătate din acestea. Pentru confecţionarea uneltelor a fost ales tot cuarţitul. Analiza lanţurilor operaţionale permite o mai bună înţelegere a folosirii cuarţitului (debitaj, suporturi, produse finite).

1. Introduction :

Les industries du Paléolithique moyen de la Roumanie proviennent de deux contextes bien différents, les grottes et les gisements de plein air. De nombreuses grottes des Carpates ont livré des industries moustériennes dont l'âge est attribué au Dernier Glaciaire. La matière première utilisée est dominée par le quartzite, matière première la plus souvent utilisée dans les cavités karstiques des Carpates (Cârciumaru 2001 ; Cârciumaru et Anghelinu 2000, Gabori 1976 ; Moncel *et alii.* 2002). En plein air, à la périphérie des Carpates, les gisements sont souvent en contexte loessique. A l'Est, en Moldavie, et au Sud, dans la Plaine roumaine, le silex est la matière première dominante (Păunescu 1999). Il n'en est pas de même dans le Banat, notamment dans la vallée du Mureş, où la rivière a apporté dans ses alluvions des matières diversifiées et où les collines subcarpatiques offrent une grande variété lithologique. C'est ainsi que l'industrie lithique de Zăbrani présente la particularité, pour un gisement de plein air, de comprendre une très forte composante de quartzite parmi les matières utilisées.

Le gisement paléolithique de Zăbrani se localise dans la partie septentrionale du Banat (département d'Arad), sur la rive gauche de la vallée du Mureş, non loin de son débouché sur la plaine de la Tisa. Il se situe sur une colline allongée (Dealul Pietrei) dominant la vallée du Mureş au nord et entaillée au sud et à l'est par un petit cours d'eau (Pârâul Guttenbrun) (46° 04' 51 N, 021° 33' 52 E, altitude : 148 m).

Des premières fouilles ont été réalisées entre 1972 et 1973 par V. Boroneanţ (Boroneanţ 2002) à proximité d'une carrière ouverte à l'extrémité est de la colline.

Deux campagnes de fouilles ont été menées en 2003 et 2004 dans le cadre d'une coopération franco-roumaine associant la mission archéologique française «Le Paléolithique de Roumanie : révision du cadre chronologique » et le Musée d'Arad.

Une fouille couvrant une superficie de 50 m² ainsi qu'un sondage (S1) ont été effectués durant le mois de septembre 2003 à 30 mètres en arrière du front d'exploitation de

* Laboratoire de Préhistoire et Quaternaire, Université des Sciences et Technologies de Lille, 59655 Villeneuve d'Ascq cedex, France

** Musée de la ville de Bucarest, Bd I.C. Brătianu, 70058, Bucarest, Roumanie

*** Institut d'Archéologie „Vasile Pârvan”, Académie roumaine, 11, rue Henri Coandă, sector 1, 71119 Bucarest 22, Roumanie

Materiale şi cercetări arheologice SN III, 2007, p...

l'ancienne carrière ouverte dans des dépôts pannoniens. En 2004, une surface de 18 m² a été fouillée de façon à résorber le rentrant du secteur fouillé en 2003 qui avait la forme d'un L (fig. 1).

2. Le cadre stratigraphique

À l'emplacement de la fouille, il a été possible d'observer la stratigraphie suivante :

- terre végétale
- loess, brun jaunâtre (10 YR 5/6), à concrétions calcaires ; épaisseur : 0,3 à 0,40 m,
- limon (Lb), brunâtre (10 YR 4/4) ; ép. : 0,30 à 0,40 m,
- limon argileux (Labn), brun foncé (10 YR 4/2 à 3/2) présentant des revêtements argileux et de nombreuses concrétions calcaires (poupées).

Le limon brunâtre (Lb) présente les caractéristiques d'un sol brun forestier de type Début Glaciaire. Il repose sur un complexe pédologique dont la partie supérieure a été atteinte dans la fouille. Dans le sondage 1, distant de 31 m à l'ouest, il a été reconnu sur 0,50 m d'épaisseur. Le limon argileux Labn montre une pédogénèse attribuable au Dernier Interglaciaire (fig. 1 C).

L'existence de plusieurs niveaux archéologiques, uniquement perceptibles par la présence d'artefacts, a été reconnue :

- Z : base du labour ;
- A : dans le limon brun jaunâtre, ép. : 0,30 à 0,40 m, observable sous la terre végétale ;
- B : limon brunâtre (Lb) ;
- C : au contact du limon Lb et du limon Labn.

Les niveaux Z, A et B ont livré un matériel lithique moustérien. Il n'a pas été possible de déterminer si les pièces relevées en C appartiennent à un niveau archéologique bien individualisé (C) ou si elles ne représentent que les pièces les plus basses du niveau B car la limite entre le limon brunâtre Lb contenant les pièces du niveau B et le limon Labn n'est pas toujours aisément déterminable.

Quelques fragments osseux de molaires de *Mammuthus primigenius* (détermination P. Auguste) ont découverts dans le niveau B.

Une série de carottages à la tarière a été réalisée sur la partie orientale du promontoire où se situe le gisement paléolithique (Vigreux 2004).

La couverture limoneuse qui est d'une épaisseur de l'ordre d'un mètre dans l'ancien front de la carrière s'épaissit vers l'ouest. Une séquence de loess marquée par la présence d'un complexe de paléosols représentant le bilan du Début du Dernier Glaciaire (loess Ln), le Dernier Interglaciaire (Labn) et une pédogénèse du Pléistocène moyen (Lab) tapisse tout le promontoire séparant le vallon du Pârâul Guttenbrun et la vallée du Mureş. Cette couverture colmate une dépression affectant le substratum (Pannonien). En cet endroit, l'épaisseur des loess récents augmente nettement (fig. 2).

Le limon brunâtre (Ln) contenant le niveau archéologique B à l'emplacement de la fouille se situe à l'emplacement de la fouille à un demi-mètre de profondeur. Il est recouvert par deux mètres de loess de couleur brun jaunâtre à concrétions calcaires (Lbj) au niveau de la dépression colmatée située plus haut sur le versant. Il apparaît donc nettement que le bilan sédimentaire s'épaissit vers le haut du versant ce qui était déjà apparu lors de fouilles anciennes ou du matériel lithique avait été découvert à différentes profondeurs (Boroneant, 2002).

Malheureusement, en l'absence de possibilité de disposer d'une pelle mécanique, il a été impossible d'entreprendre une fouille dans ce secteur au bilan sédimentaire beaucoup plus important.

3. Les différentes séries lithiques

Les assemblages des seuls niveaux Z, A et B ont été intégrés dans cette étude. Celui du niveau C, situé à la limite entre le limon brunâtre et le limon argileux brun brunâtre ne comprend que vingt artefacts provenant d'une superficie restreinte fouillée lors de la campagne 2004. Il est trop numériquement trop restreint pour permettre une description détaillée. Ses caractéristiques ne sont pas fondamentalement différentes de celles des autres niveaux. Le matériel lithique du niveau Z n'est présenté car il provient de la base de la terre végétale ce qui ne permet pas d'exclure la possibilité de mélanges avec du matériel plus récent.

Les différentes catégories d'artefacts sont présentes dans des proportions similaires quel que soit le niveau archéologique fouillé. En effet, les supports de débitage représentent en moyenne 22 % des assemblages, et les produits de débitage représentent en moyenne 70 % des séries. On observe, cependant, quelques différences en terme de répartitions spatiales selon les années de fouille. Pour le niveau archéologique B, le secteur fouillé en 2004 est nettement moins riche en supports de débitage que la zone fouillée en 2003.

La série Z

Une chaîne opératoire à éclat a été identifiée au sein de l'assemblage Z. Cette chaîne opératoire est très fractionnée étant donné que beaucoup d'éléments sont absents de cette série (bloc de matière première, éclats d'entame, éclats corticaux).

Les pièces de cette série proviennent de la partie inférieure du chernozem. L'assemblage constitue la série la plus pauvre numériquement (107 pièces). Quatre types de matière première sont présents : le silex, le quartzite, le granite (une pièce), le basalte (une pièce). Les supports de débitage, au nombre de 23, présentent les dimensions suivantes : la longueur moyenne est de 45 mm, la largeur moyenne est de 39 mm, l'épaisseur moyenne est de 25 mm. Parmi les nucléus, quatre sont des fragments. Pour les entiers, le schéma de production unipolaire est prédominant, un schéma de production centripète est représenté de manière secondaire. Seuls deux nucléus entiers possèdent une réserve corticale sur la face inférieure. La proportion de nucléus débités sur du quartzite est deux fois plus importante que pour ceux réalisés en silex.

Les produits de débitage du niveau archéologique Z sont très homogènes avec plus de 98 % d'éclats. Il s'agit en grande majorité d'éclats de plein débitage. Précisons que 39 % d'entre eux sont fracturés, ou en partie distale, ou en partie proximale. Soulignons également la présence d'une lame corticale en partie distale, et d'un couteau à dos naturel. Les types de talons sont très variés avec une prédominance nette des talons corticaux et des talons lisses, représentant 65 % de l'ensemble.

Neuf outils ont été dénombrés, soit 8 % de l'ensemble de la série. Il s'agit d'un chopping-tool, de deux encoches, quatre denticulés, et de deux racloirs.

La série A

Deux chaînes opératoires sont présentes au sein de la série A : une chaîne opératoire à éclat et une chaîne opératoire à lame. Dans les deux cas, de nombreux éléments qui les constituent sont absents.

Cette série est la plus riche numériquement avec 404 pièces, soit une densité de 6 pièces par mètre carré.

Pas moins de sept types de matières premières ont été identifiés : basalte, gneiss, grès, jaspe, quartzite, quartz et silex. Néanmoins le quartzite et le silex sont les mieux représentés avec respectivement 54 % et 41 % des matières premières de la série (fig. 3 et 4).

Apparemment le gneiss, le basalte et le grès ont été introduits sur le site sous forme de quelques blocs de matière. En effet, bien souvent un ou deux nucléus débités à l'aide de séquences courtes et continues (débitage de quelques éclats sans forme de préparation), et quelques éclats sont présents (tab. 2). A ce jour aucun remontage n'a été tenté mais quoiqu'il en soit certaines étapes de ces chaînes opératoires semblent absentes. Seule une pièce de jaspe est présente. Il s'agit d'un éclat Levallois. Cette pièce témoigne non seulement de la maîtrise de cette méthode de débitage des hommes à l'époque mais également de l'importation du jaspe sur le site.

L'utilisation du quartzite et du silex relève de stratégies de production différentes. Plusieurs chaînes opératoires ont pu être distinguées, même si certaines d'entre elles ne sont représentées que par quelques éléments.

L'un des objectifs principaux du débitage des rognons de silex est l'obtention d'éclats de petites dimensions, peu épais. Ceux-ci ont été obtenus à partir de modalités d'exploitation sans forme de prédétermination. Les nucléus, en effet, comportent une ou deux surfaces de débitage et témoignent d'une exploitation unipolaire, bipolaire ou centripète. Un nucléus discoïde a également été recensé. Ses dimensions sont similaires aux autres types de nucléus. Cette industrie lithique s'individualise également par la présence d'un nucléus laminaire dont l'ensemble du volume n'a pas été exploité. Ce dernier est de petites dimensions avec une sa longueur est de 68 mm, une largeur de 54 mm et une épaisseur de 40 mm.

Soixante et onze éclats de plein débitage sont présents, leurs talons sont relativement diversifiés. En effet, 45 % sont lisses, 27 % sont punctiformes, 10 % sont absents (fracturés) 8 % sont dièdres, 7 % sont facettés, 3 % sont corticaux. Quatre-vingt-dix-huit éclats semi-corticaux ou corticaux ont également été recensés mais seul un éclat d'entame (portant un talon cortical) est présent. Peu d'éléments semblent donc traduire une mise en forme des blocs réalisée sur le site. Seuls trois couteaux à dos et trois pointes pseudo-Levallois vont dans ce sens. Enfin, trois lames pouvant être issues d'un nucléus laminaire sont présentes, leur talon est lisse.

Certains de ces éclats semi corticaux et corticaux ont servi de support à la confection d'outils. Trois denticulés, deux racloirs simples droits et un grattoir sont présents. Notons qu'un des denticulés a pour support un nucléus à une surface de débitage.

Enfin, un chopping-tool témoigne de la présence d'une chaîne opératoire de façonnage. Il est de faibles dimensions : sa longueur est de 32 mm, sa largeur est de 48 mm et son épaisseur de 22 mm, il pèse 40 grammes. Élément unique de cette chaîne opératoire, il est envisageable qu'il ait été façonné en dehors de la superficie fouillée.

En ce qui concerne l'exploitation des rognons de quartzite, les modalités de débitage bipolaire et centripète sont prédominantes avec une utilisation des blocs à partir d'une ou deux surfaces d'exploitation et dans pour un seul cas à partir de quatre surfaces de débitage. Ces nucléus sont de dimensions comparables à celles des nucléus en silex. La chaîne opératoire à éclat est également marquée par la présence d'un nucléus discoïde unifacial dont les témoins de mise en forme, tels que des pointes pseudo-Levallois, sont apparemment absents (tab. 4).

Quatre-vingt-trois éclats de plein débitage ont été reconnus. Leurs talons sont majoritairement corticaux ou lisses (43 % et 35 %), plus minoritairement dièdres, facettés (12 % et 6 %) ou cassés (2 %). Quatre couteaux à dos et un éclat d'entame témoignent apparemment d'une préparation réalisée en partie sur le site, bien que ces indices restent très faibles.

Cette série lithique est également très riche en outils retouchés ($n = 35$, soit 9 % de l'assemblage). L'outillage sur éclat est mieux représenté que l'outillage sur bloc qui comprend deux choppers et quatre chopping-tools. L'outillage sur éclat est relativement varié, comportant seize racloirs, neuf denticulés, deux encoches, un grattoir et une pointe de Tayac. Plus de 60 % des supports ayant servi à la confection de ces outils sont des supports de quartzite majoritairement corticaux. Il semble donc y avoir une gestion différentielle du quartzite et du silex pour l'outillage lithique de cette série.

La série B

Cette série est assez pauvre numériquement (cent huit artefacts). La variabilité des matières premières présentes est moins importante que dans la série A. Les matières premières présentes sont le gneiss, le grès, le jaspe, le quartzite et le silex. Néanmoins là encore ceux sont les blocs de quartzite et de silex qui ont été les plus largement exploités, représentant respectivement 50 % et 47 % des artefacts de la série (fig. 3 et 5).

Comme pour la série A, les autres types de matières premières ne sont représentées sur le site que par quelques artefacts comme dans le cas d'un racloir simple convexe débité sur du jaspe.

Quel que soit le type de matière première débitée, l'objectif principal du tailleur est l'obtention d'éclats de petites dimensions, sans critère morphologique apparent. Là encore il semble que se soit la dimension originelle des blocs de matière première qui conditionne en grande partie les objectifs du tailleur. Les blocs de quartzite et de silex ont été exploités préférentiellement selon des méthodes de débitage bipolaire et centripète dans des proportions similaires. Les mêmes modalités d'exploitation ont été mises en œuvre sur des blocs de matières premières différentes. Majoritairement une seule surface de débitage est exploitée bien que dans certains cas, il peut y avoir deux surfaces aux modalités d'exploitation identiques. On notera la présence de six fragments de nucléus en quartzite dont la qualité médiocre empêche toute lecture technologique ainsi que celle d'un nucléus discoïde unifacial en silex.

Les produits obtenus sont des éclats de petites dimensions sans caractéristique morphologique apparente. Les éclats en quartzite sont néanmoins plus nombreux et de plus grandes dimensions. De plus si quelques couteaux à dos en quartzite ($n = 4$) témoignent d'un débitage effectué en partie sur place, aucun éclat d'épannelage n'a été observé dans la chaîne opératoire en silex. Il est difficile de déterminer s'il s'agit d'une particularité de fonctionnement du site ou d'un problème d'échantillonnage résultant des limites d'extension de la fouille. Quelques produits de débitage en silex ou en quartzite, auxquels il convient d'ajouter un racloir simple sur couteau à dos cortical en jaspe, ont été retouchés en vue d'obtenir des outils : un denticulé et un racloir simple convexe ont été retouchés sur des supports corticaux en silex, un racloir double convexe et deux encoches ont pour support des éclats de quartzite.

Une chaîne opératoire de façonnage est marquée par la présence de deux choppers en quartzite et d'un en silex.

Analyse comparée des différentes productions lithiques

Le débitage dans les séries A et B de Zăbrani a été effectué majoritairement à partir de rognons de silex et de quartzite. Néanmoins, la présence d'artefacts en jaspe, en basalte, en gneiss ou encore en quartzite témoigne d'une importation de ce type de pièces directement sur le site. Il y a eu à la fois une production sur place dans le cas du silex et du quartzite et une importation de pièces finies qui n'ont pas nécessité de réaffûtages pour les autres matières premières. Dans la série A, les modalités d'exploitation des rognons diffèrent selon les types de matière première, silex et quartzite alors que ce n'est pas le cas pour la série B.

Dans la série A, l'utilisation du silex et du quartzite se matérialise par différentes chaînes opératoires. Quelle que soit le type de matière première, l'objectif de production principal est l'obtention d'éclats. Il semblerait que la faible dimension de ces derniers tient plutôt de la forme d'acquisition de la matière première plutôt que la recherche d'un réel objectif. Le tailleur a également cherché à obtenir des lames, comme le montre l'exemple d'un bloc d'aphtanite dont la morphologie et les qualités mécaniques ont facilité ce type de débitage ce qui n'est pas le cas pour les blocs de quartzite. Une chaîne opératoire de façonnage, incomplète, est également observable, attestée par la présence de choppers et de chopping-tools.

Les rognons de silex ont été débités selon des modalités d'exploitation unipolaire, bipolaire ou centripète exploitant une à deux surfaces du nucléus. La présence de couteaux à dos et de pointes pseudo-Levallois atteste qu'une partie du débitage a été effectué sur place. Les produits de débitage ainsi obtenus sont majoritairement des éclats de petites dimensions dont certains ont servi de support à la confection de racloirs, de grattoirs et de denticulés.

Les rognons de quartzite ont quant à eux été débités selon deux modalités d'exploitation spécifique bipolaire ou centripète. Cette dernière semble surtout être adaptée au débitage d'une surface d'exploitation alors que la modalité bipolaire concerne souvent une, deux ou trois surfaces d'exploitation. Notons enfin la présence d'un nucléus discoïde unifacial. Quatre couteaux à dos et un éclat d'entame témoignent de la réalisation d'une partie de ce débitage sur place. Les éclats obtenus sont de petites dimensions et n'excèdent que rarement cinq centimètres de longueur. Certains de ces éclats ont servi de supports à la réalisation de racloirs, de denticulés, d'encoches et d'une pointe de Tayac.

Les chaînes opératoires sont identiques dans la série B. L'objectif recherché est également la production d'éclats. L'analyse du matériel lithique montre que le tailleur maîtrise totalement l'exploitation des différentes matières premières car aucune différence significative n'a été relevée entre la composante en quartzite et celle en de silex. Contrairement à la série A, aucun nucléus ayant trait à une production laminaire n'a été identifié. Il existe également une chaîne opératoire de façonnage attestée par la présence de choppers.

Les outils sur éclat ont été réalisés indifféremment sur des supports corticaux de quartzite et de silex. Les types de supports recherchés soient relativement similaires.

4. Apports des répartitions spatiales dans la compréhension du site

La dispersion du matériel lithique de la série A est homogène dans l'espace (fig. 6 et 7). Deux zones de concentration un peu plus riche au nord-est et au sud-est du secteur fouillé sont identifiables. Il n'y a cependant pas de zones totalement dépourvues d'artefacts. Le quartz et le silex sont les deux matériaux dominants quel que soit le secteur fouillé. Les quelques différences qui apparaissent dans la répartition des pièces en fonction de la matière première ne sont pas significatives en raison du caractère limité de la superficie fouillée. Les autres types de matériaux tels que le gneiss, le grès ou encore le jaspe et le basalte sont plutôt présents au nord mais dans des proportions très faibles. Ce type de roches ne représente jamais plus de 2 % de la matière première pour l'ensemble de l'industrie auquel il se réfère.

La série B montre une concentration beaucoup plus nette du matériel. Une superficie de quatre mètres carrés située dans la partie nord-est du secteur fouillé rassemble à elle seule 70 % du matériel lithique de cet assemblage. Par contre, la répartition des pièces de la série B ne révèle aucune concentration spécifique quant à la matière première. Deux hypothèses sont alors envisagées : la dispersion du matériel n'a effectivement pas de lien avec le type de matière première débitée ou le secteur fouillé ne couvre pas une superficie assez grande et

seule une extension de la fouille permettrait de mieux appréhender ce phénomène. En effet, le gisement de Zăbrani se situe en contexte de plein air et l'échantillonnage reste donc un problème majeur de la fouille.

Malheureusement, la très mauvaise conservation du matériel osseux, représenté par quelques fragments de dents de *Mammuthus primigenius* ne permet pas d'étayer des hypothèses sur la raison de la présence de cette espèce : consommation, présence fortuite ?

5. Conclusion

Le gisement de Zăbrani montre la présence d'une industrie moustérienne attribuable au début du Dernier Glaciaire. Le silex et le quartzite occupent presque à égalité une place très importante parmi les matières premières. Leur utilisation simultanée témoigne d'une parfaite maîtrise du débitage et du façonnage indépendamment de la qualité de la matière première.

Cependant, d'autres matières premières, dont des roches siliceuses, étaient disponibles sur place. En dehors des contextes karstiques des Carpates le quartzite est très présent dans des industries moustériennes des sites de plein air du Banat, alors que d'autres matières premières sont disponibles. Il en est ainsi dans le gisement de Cladova, situé les escarpements dominant la rive droite du Mureș, à quelques kilomètres au nord de Zăbrani (Boroneanț 1991). Malheureusement, les données numériques manquent pour mieux apprécier la part prise par le quartzite dans les industries lithiques des sites de plein air du Banat.

Bibliographie

- Bălescu *et alii*. 2003 - Bălescu, S., Lamothe, M., Mercier, N., Huot, S., Balteanu, D., Billard, A. and Hus, J., *Luminescence chronology of Pleistocene loess deposits from Romania: testing methods of age correction for anomalous fading in alkali feldspars*, Quaternary Geochronology 22/10-13, 2003, p. 967-973.
- Boroneanț 1991 – Boroneanț, V., *L'Acheuléen supérieur de Cladova (Roumanie) et la question du paléolithique quartzite*, Anthropologie, 29, 1-2, 1991, p. 29-43, 11 fig.
- Boroneanț 2002 – Boroneanț, V., Boroneanț, A., *Paleoliticul de la Zăbrani*, Ziridava 13, 2002, p. 13-52, 13 pl.
- Cârciumaru 1999 – Cârciumaru, M., *Le Paléolithique en Roumanie*. Grenoble, 1999, 236 p., 101 fig. h.t.
- Cârciumaru et Anghelinu 2000 – Cârciumaru, M., Anghelinu, M., *The Carpathian Mousterian and the Transition from Middle to Upper Palaeolithic in Southern Romania in Neanderthals and Modern Humans. Discussing the transition. Central and Eastern Europe from 50 000 – 30 000 B.P.*, Düsseldorf, 2000, p. 190-195, 1 fig.
- Gabori 1976 – Gabori, M., *Les civilisations du Paléolithique moyen entre Alpes et Oural*, Budapest, 1976.
- Moncel *et alii*. 2002 – Moncel, M.-H., Cârciumaru, M., Anghelinu, M., *Le Paléolithique moyen des Carpates méridionales (Roumanie) et la grotte Cioarei-Boroșteni*, Anthropologie 40, 2002, p. 1-32, 9 fig.
- Păunescu 1999 - Păunescu, A., *Paleoliticul și mezoliticul de pe teritoriul Dobrogei II*, București, 1999, 241 p. 84 fig.
- Păunescu 2001 – Păunescu, A., *Paleoliticul și Mezoliticul din spațiul transilvan*, București, 2001, 574 p. 246 fig.
- Vigreux 2004 – Vigreux, Th., *Sédimentologie et géodynamique dans la vallée du Mureș*, rapport de Maîtrise des Sciences de la Terre et de l'Univers, Univ. Sciences Techn. Lille, 2004, 25 p.

Explication des figures

Fig. 1. Localisation du gisement paléolithique moyen de Zăbrani (A et B) et profil stratigraphique à l'emplacement de la fouille (C) : légende détaillée dans le texte. D : Plan des fouilles. (La courbe de niveau se situe 30 m sous la surface de la fouille).

Fig. 2. Profils stratigraphiques des carottages effectués sur le versant à l'Ouest des fouilles.

Fig. 3. Zăbrani : répartition des outils des séries A et B en fonction de la matière première de leur support.

Fig. 4. Zăbrani, niveau A, industrie lithique. 1 à 4 : nucleus à une surface de débitage (silex). 5 : nucleus à débitage de lame (aphtanite). 6 : nucleus discoïde (silex). 7 : chopping-tool (silex). 8 : chopper (jaspe).

Fig. 5. Zăbrani, niveaux A (1 à 6) et B (7 à 9), industrie lithique. 1 : grattoir (silex). 2 : denticulé (quartz). 3 : encoche (quartz). 4 : denticulé (silex). 5 : racloir (quartz). 6 et 9 : chopping-tool (quartz). 7 : pointe pseudo-Levallois. 8 : racloir simple (jaspe). 9 : chopper.

Fig. 6. Zăbrani, plan de répartition des pièces des niveaux A et B.

Fig. 7. Zăbrani, plan de répartition des pièces du niveau en fonction de la matière première.

		Niveau Z		niveau A		niveau B	
		quantité	pourcentage dans le niveau	Quantité	Pourcentage dans le niveau	Quantité	Pourcentage dans le niveau
TOTAL	support de débitage	23	21	105	24	20	20
	produit de débitage (dont les outils)	75	70	271	67	81	74
	résidu et divers	9	8	29	9	7	6
	total	107		405		108	

Tableau 1 – Zăbrani : décompte général des séries lithiques par niveaux.

Outils	Niveau Z Effectif	Niveau A effectif	Niveau B effectif
chopper	0	2	3
chopping-tool	1	4	0
encoche	2	2	2
denticulé	4	9	1
racloir	2	16	3
grattoir	0	1	0
pointe de Tayac	0	1	0
total	9	35	9

Tableau 2 – Zăbrani : décompte des outils par niveaux.

Série A	silix	quartzite	quartz	basalte	grès	Jaspe	gneiss
bloc et nucleus	32	59	1	1	1	1	1
produit de débitage	147	154	0	2	3	1	1
total	180	213	1	3	4	2	2

Tableau 3 – Zăbrani : répartition des artefacts de la série A en fonction du type de matière première (en quantité).

Débitage	chaîne opératoire à éclats	nucléus dont une ou deux surfaces sont exploitées	unipolaire bipolaire centripète	n = 17 n = 23 n = 13
		nucléus dont quatre surfaces ont été exploitées	centripète	n = 1
		discoïde	centripète	n = 1
	Façonnage	chopper et chopping-tool		n = 4

Tableau 4 – Zăbrani : modalités d'exploitation mises en œuvre au sein du débitage et du façonnage des blocs de quartzite au sein de la série A.

série B	silex	Quartzite	grès	jaspe	gneiss
bloc et nucléus	9	9	0	0	0
produit de débitage	39	48	1	1	1
total	48	57	1	1	1

Tableau 5 – Zăbrani : Répartition des artefacts de la série B en fonction du type de matière première (en quantité).

débitage	chaîne opératoire à éclats	nucléus dont une ou deux surfaces sont exploitées	unipolaire bipolaire centripète	silex	quartzite
				n = 1 n = 5 n = 3	n = 1 n = 4 n = 4
		discoïde	centripète	n = 1	n = 0
façonnage	chopper			n = 1	n = 2

Tab. 6 – modalités d'exploitation mises en œuvre au sein du débitage et du façonnage des blocs de silex et de quartzite au sein de la série B

* Laboratoire de Préhistoire et Quaternaire, Université des Sciences et Technologies de Lille, 59655 Villeneuve d'Ascq cedex, France

** Musée de la ville de Bucarest, Bd I.C. Brătianu, 70058, Bucarest, Roumanie

*** Institut d'Archéologie „Vasile Pârvan”, Académie roumaine, 11, rue Henri Coandă, sector 1, 71119 Bucarest 22, Roumanie

Materiale și cercetări arheologice SN III, 2007, p...

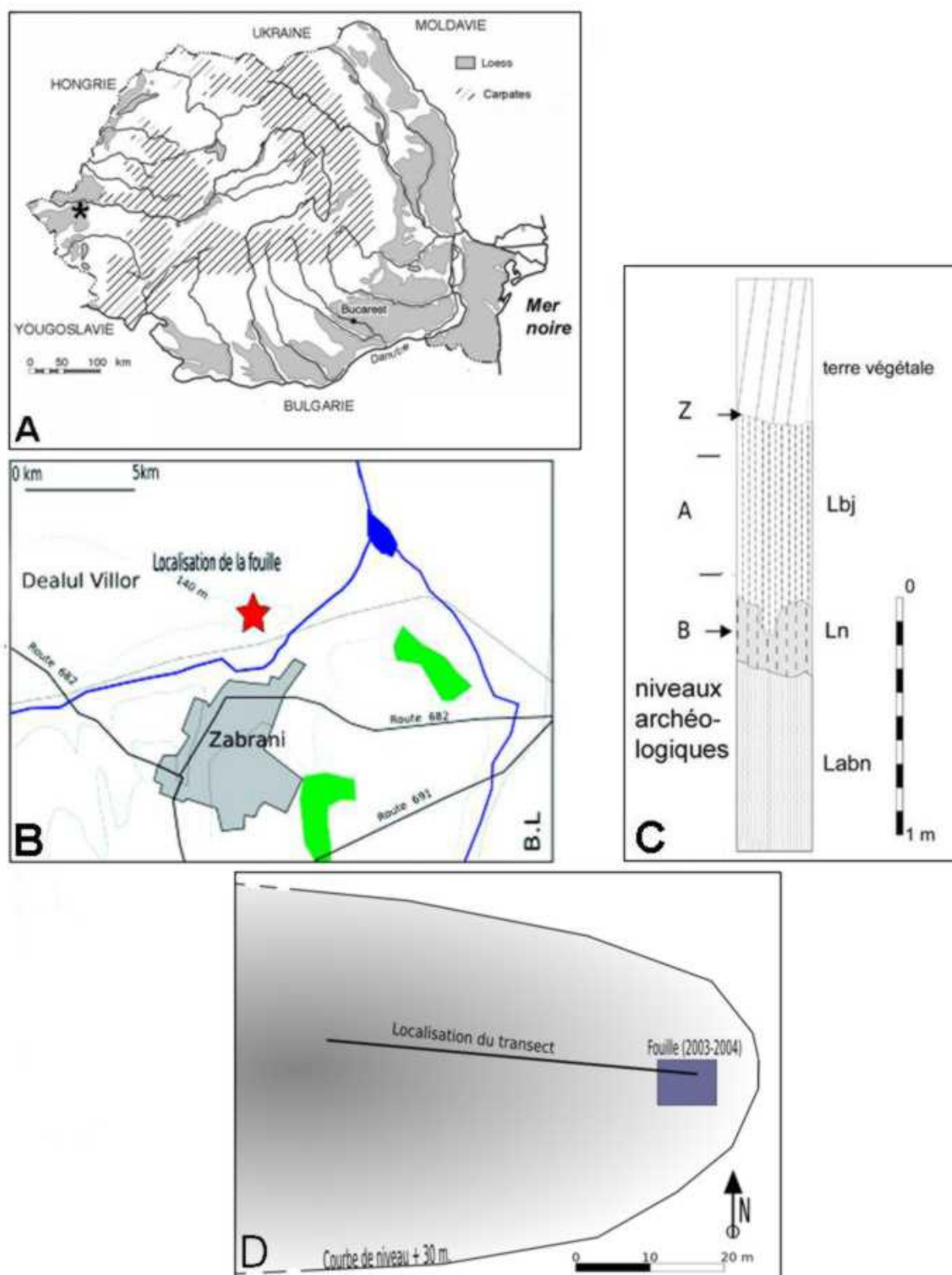

Fig. 1 - Localisation du gisement paléolithique moyen de Zăbrani (A et B) et profil stratigraphique à l'emplacement de la fouille (C) : légende détaillée dans le texte. D : Plan des fouilles. (La courbe de niveau se situe 30 m sous la surface de la fouille).

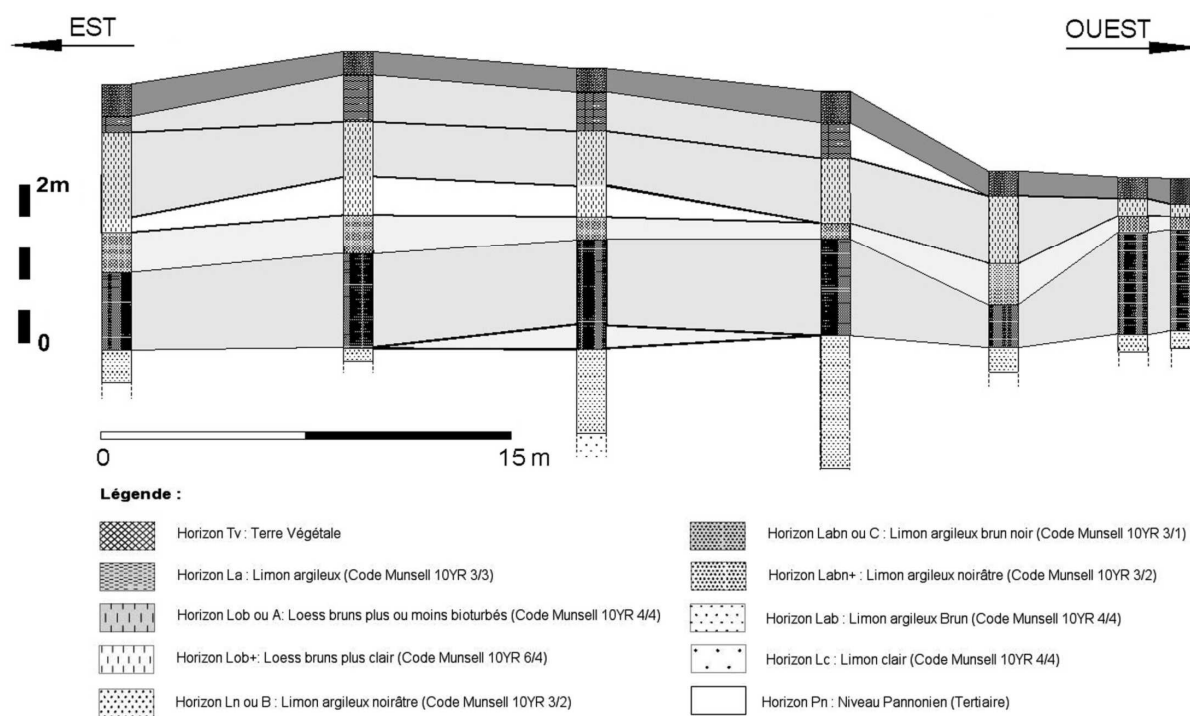

Fig. 2 - Profils stratigraphiques des carottages effectués sur le versant à l'Ouest des fouilles.

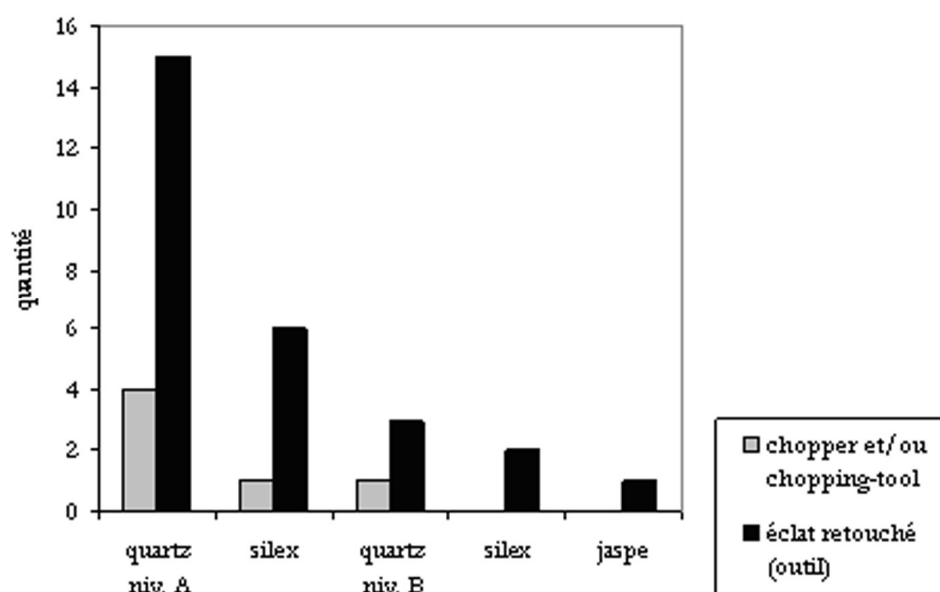

Fig. 3 - Zăbrani : répartition des outils des séries A et B en fonction de la matière première de leur support.

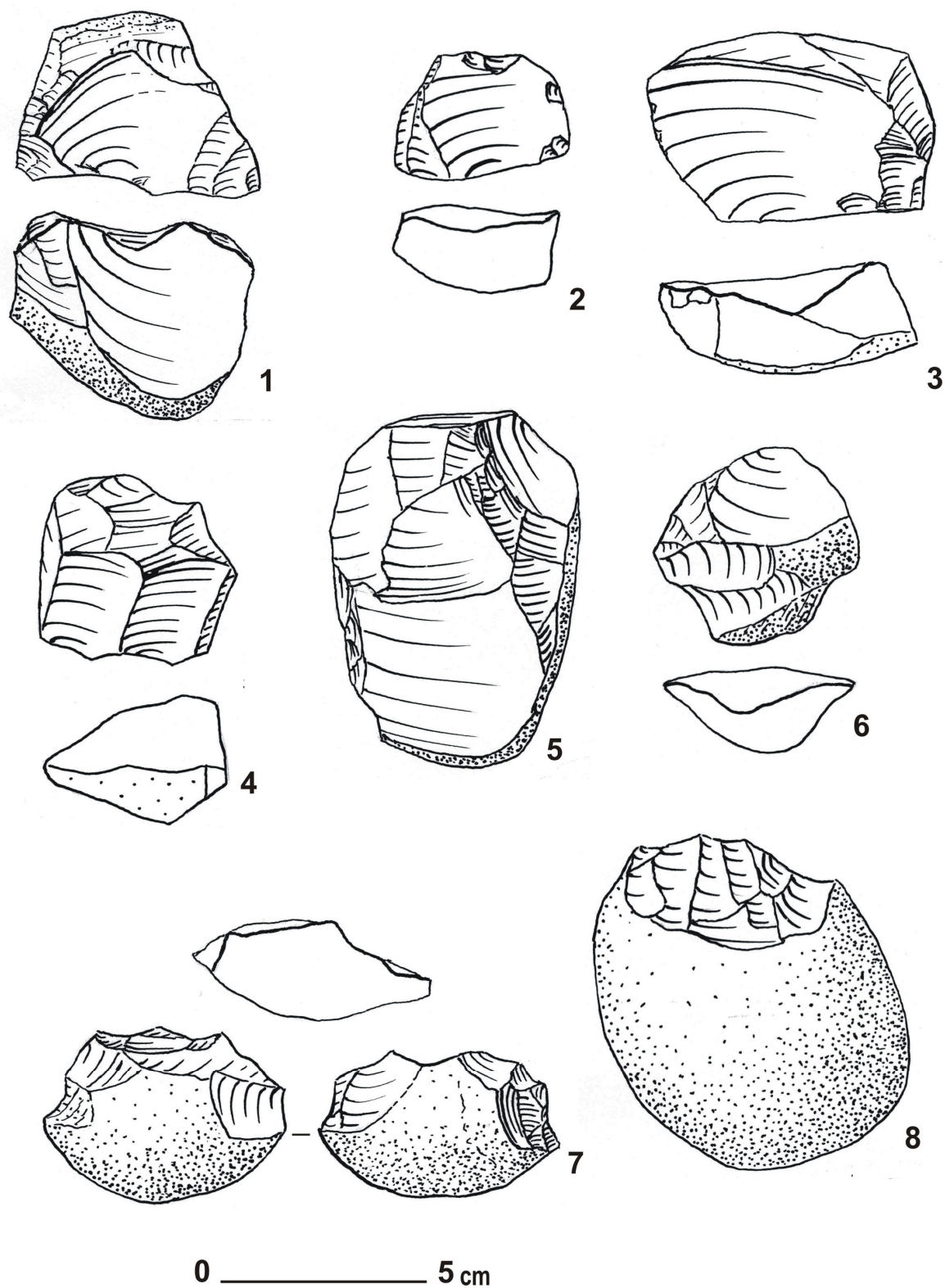

Fig. 4 - Zăbrani, niveau A, industrie lithique. 1 à 4 : nucleus à une surface de débitage (silex). 5 : nucleus à débitage de lame (aphtanite). 6 : nucleus discoïde (silex). 7 : chopping-tool (silex). 8 : chopper (jaspe).

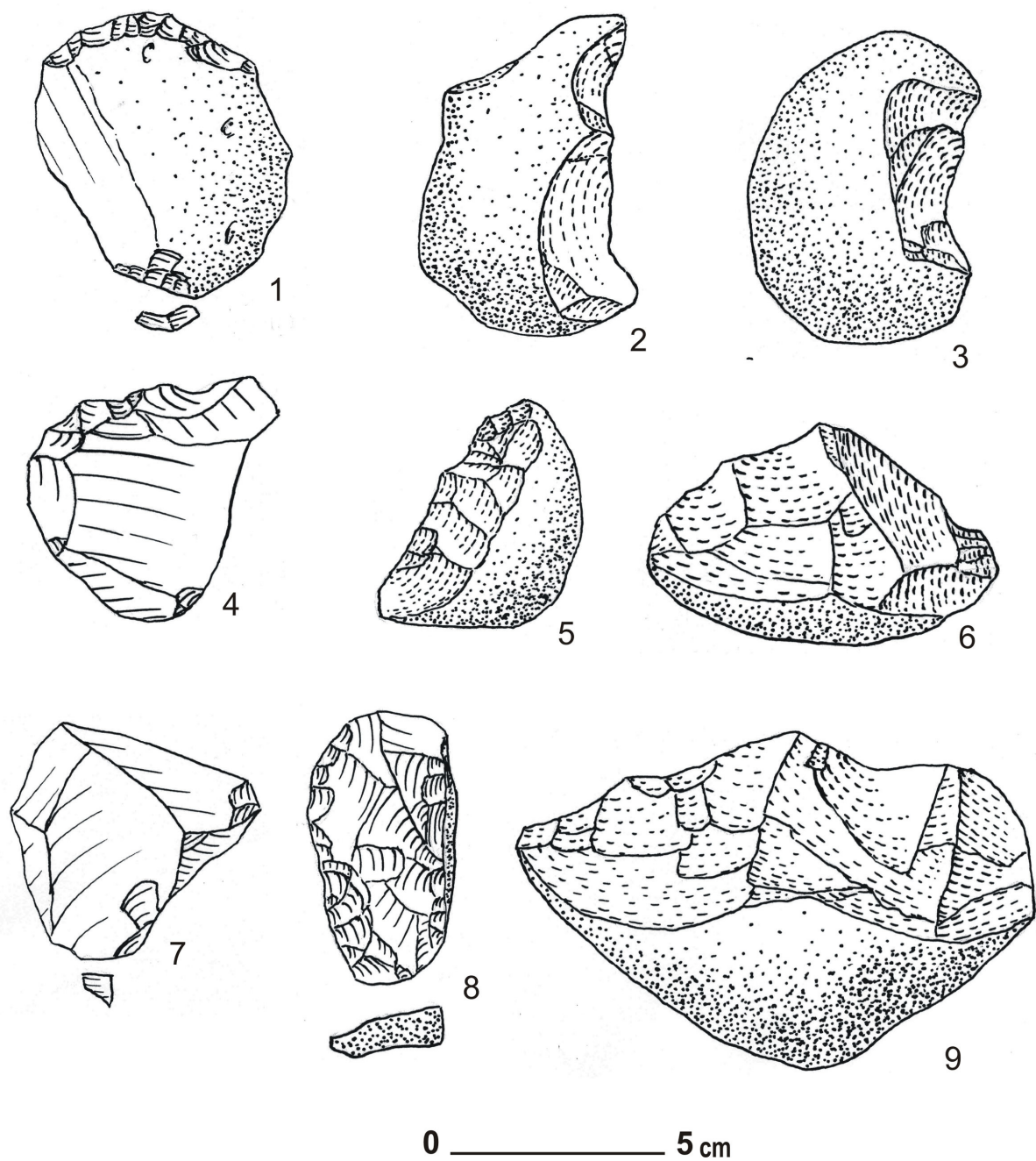

Fig. 5 – Zăbrani, niveaux B (1 à 6) et B (7 à 9), industrie lithique. 1 : grattoir (silex). 2 : denticulé (quartz). 3. : encoche (quartz). 4 : denticulé (silex). 5 : racloir (quartz). 6 et 9 : chopping-tool (quartz). 7 : pointe pseudo-Levallois. 8 : racloir simple (jaspe). 9 : chopper.

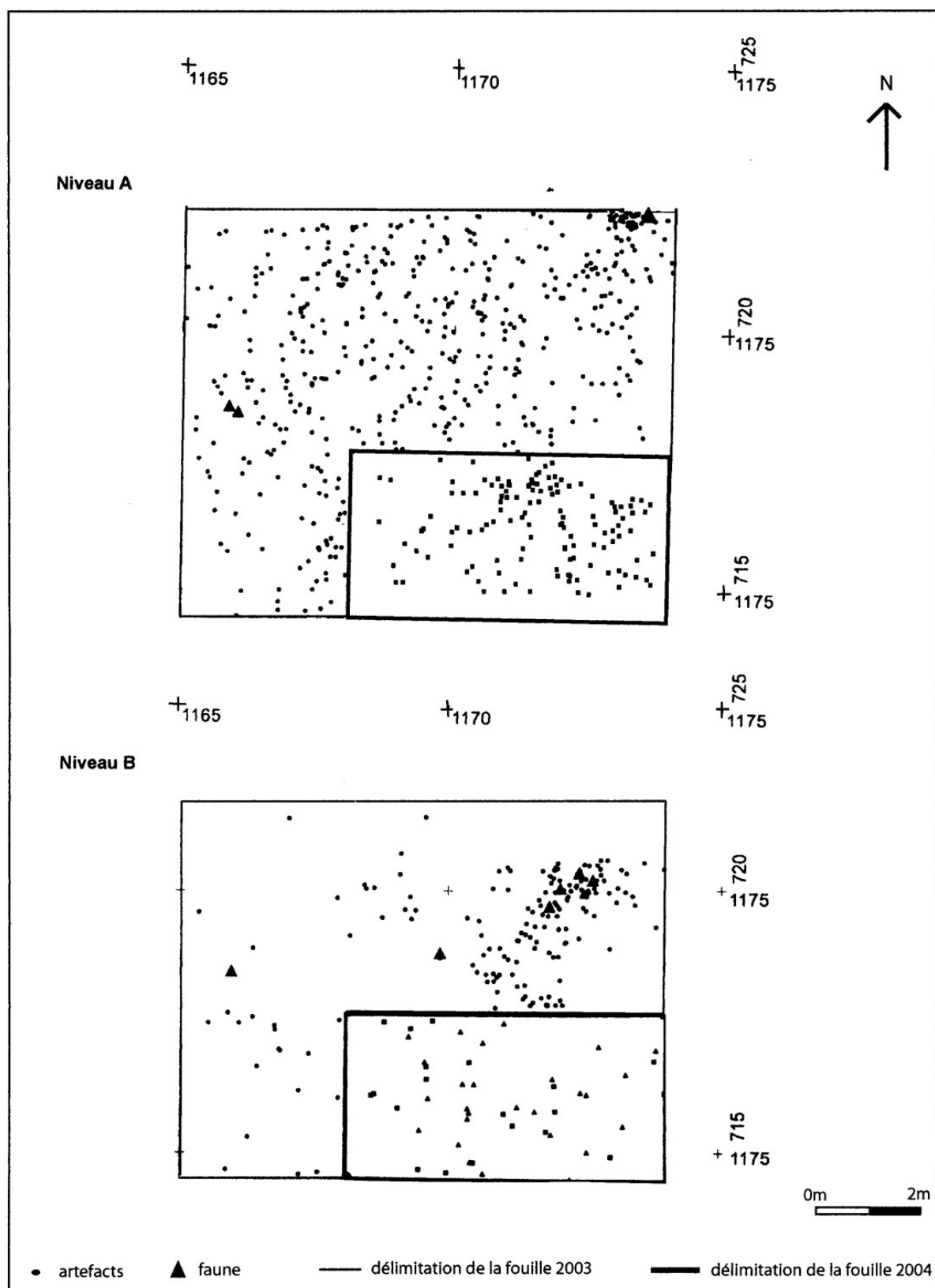
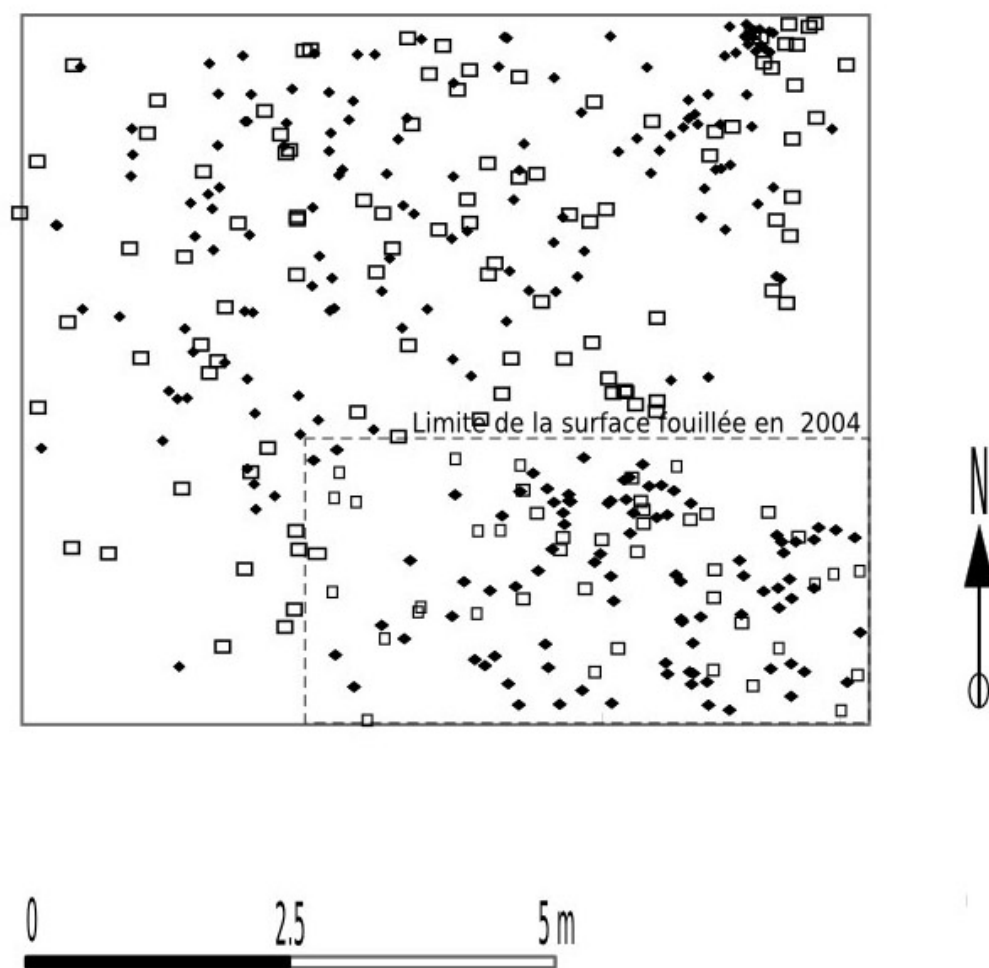

Fig. 6 – Zăbrani, plan de répartition des pièces des niveaux A et B.

Zăbrani

Niveau A

◆ Artefacts en Quartz

□ Artefacts en silex

Fig. 7 – Zăbrani, plan de répartition des pièces du niveau en fonction de la matière première.

BIOGEOGRAFIE UMANĂ ȘI ORGANIZARE TEHNOLOGICĂ ÎN PLEISTOCENUL SUPERIOR ÎN REGIUNEA CARPAȚILOR MERIDIONALI

GABRIEL POPESCU^{1,2}, JULIEN RIEL-SALVATORE^{3,5} și C. MICHAEL BARTON^{2,4}

Keywords: Mobility, hunter-gatherers, lithic technology, Middle-Upper Paleolithic transition, Romania, Carpathian Mountains, Late Pleistocene.

Abstract: This study presents a behavioral analysis of Middle and Upper Paleolithic lithic assemblages from 14 sites located in the southern Carpathian Mountains. Using a whole assemblage behavioral indicator, we show that the hominids that manufactured those stone tools do not appear to have differed in terms of the flexibility of the mobility strategies they employed to exploit their landscapes. Rather than biological change, we argue that large-scale climate changes are likely more important drivers of behavioral changes during the Late Pleistocene of the region, including during the Middle-Upper Paleolithic transition. These results agree well with the results of studies having employed this methodology in other regions, suggesting that this is a generalized feature of the transition across Eurasia. Recasting the transition as a mainly ecological rather than purely biocultural process allows us to generate new perspectives from which to approach the question of behavioral change during the Late Pleistocene, and ultimately suggests that the process referred to as the 'Middle-Upper Paleolithic transition' is essentially a brief segment of a much more extensive process driven by prehistoric human-environment interactions that would culminate in the highly logistical mobility strategies documented throughout the continent at the Last Glacial Maximum.

Cuvinte cheie: mobilitate, vânători-culegători, tehnologie litică, tranziție Paleolitic mijlociu-superior, România, Munții Carpați, Pleistocen superior.

Rezumat: Acest studiu reprezintă o analiză comportamentală a mai multor industrii litice aparținând Paleoliticului mijlociu și superior, provenite din 14 situri localizate în regiunea Carpaților Meridionali. Folosind analiza întregului ansamblu litic, arătăm că hominizii care au realizat aceste unelte de piatră nu par să fi diferit fundamental, în termenii flexibilității strategiilor de mobilitate teritorială, pe care le-au folosit în exploatarea mediului. Considerăm că schimbările climatice pe scară mare au fost factori motrice mai importanți decât schimbările biologice, la nivelul modificărilor comportamentale de-a lungul Pleistocenului superior, în această regiune, inclusiv în intervalul tranziției de la Paleoliticului mijlociu la superior. Rezultatele la care am ajuns sunt similare celor obținute în alte regiuni, cu ajutorul aceleiași metode, sugerând faptul că aceasta este o trăsătură generalizată a 'tranziției' pe întregul Eurasiei. Remodelarea tranziției sub forma unui proces mai degrabă ecologic, decât unul pur biocultural, permite oferirea de noi perspective în abordarea problemei modificărilor comportamentale pe parcursul Pleistocenului superior și sugerează, că procesul denumit „Tranziția de Paleoliticul mijlociu la Paleoliticul superior” este esențialmente un scurt segment al unor procese mult mai extinse, determinate de interacțiunea om-mediul, ce vor fi culminat cu strategiile logistice foarte mobile, documentate pe tot continentul odată cu Ultimul Maximum Glaciar.

¹ Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, St. Henri Coandă, Nr. 11, Sector 1 București, România

² School of Human Evolution and Social Change, Arizona State University, PO Box 872402, Tempe, AZ 85287-2402, USA.

³ Department of Anthropology, McGill University, Stephen Leacock Bldg. Rm. 717, 855 Sherbrooke St. W., Montreal, QC, H3A 2T7, Canada.

⁴ Center for Social Dynamics & Complexity, Arizona State University, Tempe, AZ 85287, USA. E-mail: michael.barton@asu.edu

⁵ Corresponding author: E-mail: julien.rielslvatore@mail.mcgill.ca

Introducere

În discuțiile purtate în ultimii ani cu privire la tranziția de la Paleoliticul mijlociu la cel superior, Europei de Est i-a fost acordată o tot mai mare atenție, în principal ca urmare a poziției sale de-o parte și de alta a „coridorului Danubian”, mult timp o cale majoră între Europa și Asia, în special în perioada Ultimei glaciațiuni, când, câmpia Europei de Est, spre nord, a fost un mediu mult mai puțin prielnic locuirii decât este astăzi (Conard *et alii.* 2003; Mellars 2005). Descoperirea în România a celor mai vechi resturi umane datate (Trinkaus *et alii.* 2003a; 2003b), aparținând oamenilor anatomici moderni din Europa și a resturilor de oameni moderni cu unele trăsături neandertaliene (Sofîcaru *et alii.* 2006) subliniază importanța acestui teritoriu în înțelegerea biogeografiei umane în Pleistocenul superior. Majoritatea cercetărilor anterioare au fost însă dominate de o abordare descriptivă, cultural-istorică. Totuși, rezultatele a mai mult de un secol și jumătate de cercetări oferă potențialul unor resurse, până acum neexploatate, cu privire la dinamicele comportamentale ale locuirii Europei în Pleistocenul superior.

Studii recente având ca obiectiv modele de achiziționare a materiei prime (Adams 1998; 2006), recunoașterea unor caracteristici tehnologice specifice (Tostevin 2000; 2003) și organizarea sistemelor tehnologice (Riel-Salvatore și Barton 2004), au demonstrat că dacă sunt folosite metode adecvate, încă dispunem de suficientă informație din colecțiile mai vechi.

Folosirea metodologiei adecvate este indisolubil legată de acele aspecte ale comportamentului preistoric, care se doresc a fi investigate, ele fiind relaționate și de o anumită perioadă de timp. Dintre nenumăratele aspecte ale tranziției de la Paleoliticul mijlociu la Paleoliticul superior (adeseori considerate a reprezenta diferențe comportamentale între neandertalieni și oamenii anatomici moderni), cele referitoare la modalitățile de folosire a teritoriului au rămas mai puțin cercetate, în mare măsură din cauza lipsei unor metode adecvate prin care să se poată compara direct, situri din perioade diferite. Spre exemplu, una din situațiile greu de documentat din punct de vedere arheologic este cea referitoare la strategii diferite la neandertalieni și la oamenii moderni din Paleoliticul mijlociu levantin (Lieberman și Shea 1994; Shea 2003; dar cf. Lieberman 1998). Mai mulți cercetători au folosit intensitatea retușării uneltelor ca pe o alternativă în studierea modelelor de folosire a teritoriului în Musterian (Barton 1998; Kuhn 1995) cât și în Aurignacian (Blades 2001; 2003). Diferențele care apar de la un cercetător la altul în privința modalității măsurării acestei caracteristici, precum și a formei suporturilor, au permis comparații directe între regiuni și între paleoliticul mijlociu și superior, doar în termenii cei mai generali (Dibble 1995).

Mai mult decât atât, dimensiunea spațială (teritorială) a comportamentului uman preistoric este adesea subapreciată. Vânătorii-culegători din diferite regiuni, împărțînd un set comun de reguli comportamentale, pot acționa și lăsa urme de cultură materială diferite, întrucât factorii contextuali (de exemplu climatul, hidrologia, abundența sau lipsa resurselor) pot duce la o exprimare diferită a aceluiași sistem comportamental. Este prin urmare de așteptat, ca în lumina modelelor care postulează pătrunderea oamenilor moderni în Europa prin intermediul a două rute ecologice distincte, una continentală de-a lungul Dunării și cealaltă, de coastă, de-a lungul țărmului nordic mediteranean, să nu putem presupune o suită similară de comportamente, modificări comportamentale asemănătoare, în timp sau în materialul arheologic, pe parcursul acestei perioade.

Dorind să răspundem acestor probleme de biogeografie umană și dinamicilor lor de-a lungul uneia dintre căile principale de pătrundere a oamenilor moderni în Europa, întreprindem un studiu diacronic asupra *patternurilor* de folosire a teritoriului în Pleistocenul

superior, pe baza unui număr de 44 asamblaje litice din 14 situri aparținând Paleoliticului mijlociu și superior, ce se extind în regiunea centrală a României. În acest scop vom folosi o metodologie care poate fi aplicată colecțiilor provenite din săpături mai vechi, indiferent de etichetarea tipologică a acestora. Într-o serie de publicații anterioare, această metodă s-a dovedit o abordare eficientă în analiza mai multor asamblaje de tip Paleolitic mijlociu, „de tranziție” și de tip Paleolitic superior, provenind de pe coasta europeană a Mediteranei (Barton 1998; Riel-Salvatore și Barton 2004; 2004ș 2006; Villaverde *et alii.* 1998). Articolul de față reprezintă prima aplicare a acestei metode asupra unor asamblaje litice provenind din interiorul continentului. Pentru această „poartă de intrare” în Europa, tipul de abordare pe care îl propunem este interesant, întrucât el oferă posibilitatea comparării directe a strategiilor de folosire a teritoriului, cât și posibilitatea conturării unor concluzii asupra comportamentelor ecologice din intervalul, definit tipologic, ca aparținând tranziției dintre Paleoliticul mijlociu și superior.

Cercetarea paleolitică în Carpații Meridionali

Începând din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, o serie de peșteri din Carpații Meridionali au făcut obiectul unor investigații timpurii, în scopul colectării de resturi faunistice și de obiecte arheologice, însoțite uneori de înregistrări minime ale contextului geologic al descoperirilor. Aceste lucrări au fost în plină desfășurare până pe la mijlocul secolului al XIX-lea prin săpături efectuate în mai multe dintre peșterile folosite în acest studiu, cum ar fi: Peștera Hoților (Băile Herculane), Peștera Mare (Peștera Moieciu), Peștera Muierii (Baia de Fier), Peștera Cuarată și Spurcată (Nandru), Peștera Bordu Mare (Ohaba Ponor), Peștera Gura Cheii (Râșnov) (Jungbert 1978; 1979; 1987; Păunescu 1987; 2001).

Interesul științific față de peșterile carpatice s-a manifestat și în primele decenii ale secolului al XX-lea, remarcând astfel activitatea lui Marton Roska, care a efectuat o serie de săpături în peșterile de la Cioclovina, Crăciunești (împreună cu H. Breuil, M. M Jeannel și P. A. Chappuis), Ohaba Ponor, precum și în alte situri (Cârciumaru 1999; Păunescu 1989; 2001; Roska 1942).

Săpături sistematice în peșterile mai sus menționate, au fost întreprinse din anul 1954, de către o echipă de arheologi și antropologi fizici, condusă de C. S. Nicolăescu-Plopșor. Siturile săpate ori sondate în această perioadă sunt cele de la Baia de Fier (Nicolăescu-Plopșor 1957; Păunescu 2000), Ohaba Ponor (Nicolăescu-Plopșor *et alii.* 1955; Nicolăescu-Plopșor *et alii.* 1957a), Boroșteni (Nicolăescu-Plopșor *et alii.* 1955), Băile Herculane (Nicolăescu-Plopșor *et alii.* 1957b), Nandru (Nicolăescu-Plopșor *et alii.* 1957a), Peștera Moieciu (Nicolăescu-Plopșor *et alii.* 1961) și Râșnov (Nicolăescu-Plopșor *et alii.* 1962). În aproximativ aceeași perioadă, Florea Mogoșanu a întreprins lucrări de teren în așezările în aer liber din regiunea Banatului (Mogoșanu și Cârciumaru 1978; Păunescu 2001).

Mai recent, în anii '80-'90, ai secolului al XX-lea, Al. Păunescu a întreprins mai multe sondaje în peșterile Bordu Mare, Cuarată și Spurcată, Gura Cheii, Peștera Mare și Valea Coacăzii (Păunescu 1989; 1991; 2001). În anii '80, sub coordonarea arheologilor M. Bitiri și M. Cârciumaru, au fost reluate lucrările în Peștera Cioarei de la Boroșteni, pentru ca mai târziu, în anii '90, ele să fie continuate de o echipă româno-belgiană condusă de M. Cârciumaru și M. Otte (Cârciumaru 1980; 1999; Otte *et alii.* 1996; Păunescu 2000).

Industriile litice recuperate de-a lungul acestor aproximativ două secole de cercetări au fost publicate conform clasificărilor Paleoliticului francez (Cârciumaru 1999; Cârciumaru *et alii.* 2000; Mogoșanu și Cârciumaru 1978; Păunescu 1980; 1988b; 1989; 1991; 2000; 2001). Din punct de vedere al abordării, aceste studii au o dimensiune cultural-istorică, ele

concentrându-se pe atribuirea industriilor litice tehnocomplexelor și/sau faciesurilor Paleoliticului mijlociu și superior european.

Pentru a clasifica industriile Paleoliticului mijlociu din regiunea Carpaților Meridionali, au fost folosite o serie de caracteristici tipologice, materii prime și specificități regionale. Dintre atribuirile folosite amintim: Musterianul preszeletian (Nicolăescu-Plopșor 1957), Charentianul oriental de tehnică pontiniană (Cârciumaru 1989; 1999; Gabori 1976; Gabori-Csank 1968; Mertens 1996; Păunescu 1989; 2001) și Musterianul cuarțitic (Mogoșanu și Cârciumaru 1978). Mai recent, Al. Păunescu (2001) a descris Paleoliticul din această regiune ca aparținând unui facies musterian carpatic, bogat în racloare și realizat în special pe materii prime de tipul cuarțurilor și cuarțitelor. Într-o altă lucrare recentă (1999), dedicată Paleoliticului din România, Marin Cârciumaru, sugerează atribuirea industriilor paleolitice mijlocii, provenite din stratele inferioare ale acestor așezări, Musterianului charentian de tehnică pontiniană.

Cu toate că Al. Păunescu nu admite, pe baza descoperirilor actuale, existența unei industrii „de tranziție” între Paleoliticul mijlociu și superior (vezi și Păunescu 1980; 1988a; 1988b; 1993), Cârciumaru pretinde că industriile musteriene târzii (acelea descoperite în partea superioară a secvențelor stratigrafice), precum și acelea provenite din siturile cu un singur nivel de locuire, prezintă trăsături tehnologice care ar sugera apartenența lor la o industrie „de tranziție” de influență szeletiană, pe care o numește *facies carpatic* (1999). În sprijinul acestei idei, același autor aduce în discuție o serie de date ^{14}C disponibile pentru aceste industrii (Tabel 1). Cu toate că o parte dintre datele de ^{14}C furnizate par a fi rezonabile, se consideră că unele dintre ele, având în vedere unele probleme stratigrafice și de eșantionare, nu ar data de fapt nivelurile de locuire musteriene menționate. Este vorba în special de nivelurile musteriene târzii (<40 000 BP) (Allsworth-Jones 1990; Djindjian 2000; Mertens 1996). Astfel, deși rămân încă nerezolvate, au fost rediscutate în ultima vreme, problemele legate de prezența târzie a Musterianului în România în general și în Carpați în special, precum și de posibila existență a unei „industrii de tranziție” în regiune (Allsworth-Jones 1986; 1990; 2000; Cârciumaru 1989; 1999; Mertens 1996; Mogoșanu și Cârciumaru 1978; Nicolăescu-Plopșor 1957; Păunescu 1980; 1988a; 1988b; 2001).

În 2001 Al. Păunescu a publicat un repertoriu detaliat al industriilor litice paleolitice și mezolitice din România, în care apar informații complete asupra numărului de piese descoperite (nuclee, debitaj, piese retușate) în aceste situri și evaluări asupra industriilor litice. Din păcate, sunt puține studiile referitoare la analiza tehnologică a debitajului (Cârciumaru *et alii.* 2000; Moncel *et alii.* 2002, Dobrescu 2004) sau cele privind achiziționarea materiei prime, utilizarea teritoriului, și/sau modalităților de subsistență (Terzea 1987, Patou-Mathis 2000-2001). Prezentul studiu își propune să contribuie la acest din urmă set de probleme relevante pentru ecologia umană, dintr-o perspectivă analitică alternativă studiilor tipotehnologice, care au caracterizat cea mai mare parte a cercetării paleolitice românești. Deși se întemeiază pe o perspectivă teoretică diferită, este important să accentuăm faptul că, această abordare poate contribui la deslușirea principalelor cauze ale variabilității tipologice observate în timp și spațiu în această regiune a estului Europei.

Metodologie

Metodologia folosită în acest articol a fost elaborată de Barton (1998; vezi și Villaverde *et alii.* 1998) și detaliată în câteva studii ulterioare (Riel-Salvatore 2007; Riel-Salvatore și Barton 2004; 2007). Având în vedere că această abordare a fost descrisă pe larg în lucrările menționate, o vom prezenta aici pe scurt, cu referire, în special, la rezultatele anterioare, cu scopul de a atrage atenția asupra aplicabilității ei ca o modalitate eficientă în observarea *patternurilor* de utilizare a teritoriului în Pleistocenul superior, în regiunea Carpaților Meridionali.

Această metodă este o *analiză comportamentală a industriei litice (ACIL)*. Factorii care sunt luați în considerare se referă la numărul total de piese retușate dintr-o industrie litică și la densitatea litică acumulată în depozitul de origine. Metoda se bazează pe *Middle Range Theory*, ce integrează organizarea tehnologiei litice și legătura dintre retușare și întreținerea artefactelor (*artefact curation*), postulând o corelare negativă între proporția pieselor retușate și densitatea volumetrică a tuturor pieselor din depunerea respectivă. Cu alte cuvinte, pentru un mediu dat de depunere, este de așteptat ca industriile litice cu densități volumetrice scăzute, să conțină numeroase piese retușate, în comparație cu industriile litice dense, la care, frecvența pieselor retușate este de așteptat să fie scăzută. Studii experimentale au arătat că o reducere litică tot mai intensă produce, statistic, o curbă crescătoare geometric de la câteva piese relativ mari (reducere litică minimă) la un număr mult mai important de piese de mici dimensiuni (reducere litică extinsă) (Ahler 1989; Newcomer 1971; Patterson 1990; Patterson și Sollberger 1978). În aceeași măsură, în siturile locuite repetat, pe durate mai lungi de timp, procesele tafonomice, prin fragmentare, duc la creșterea rapidă a numărului de obiecte litice (McBrearty *et alii.* 1998; Hiscock 2002). De aceea, legătura teoretică inversă dintre frecvența componentei retușate și densitatea artefactelor este cel mai bine observată printr-o transformare logaritmică log-log (Riel-Salvatore și Barton 2004: Fig. 1). Mai mult decât atât, analiza detaliată a unor industrii litice aparținând Paleoliticului mijlociu, „de tranziție” și Paleoliticului superior din Italia, arată o corelare directă între frecvența pieselor retușate și intensitatea retușării fiecărei piese în parte (Riel-Salvatore 2007) demonstrând că metoda ACIL este o bună alternativă pentru studierea intensității folosirii litice în situațiile în care nu sunt disponibile măsurători ale intensității retușării pieselor.

Pentru un grup de industrii la care se constată această relație presupusă teoretic, orice industrie dată se poate situa la oricare dintre limitele liniei grafice, ce exprimă relația dintre densitatea volumetrică și frecvența componentei retușate. Poziția de-a lungul acestei linii grafice servește drept indicator alternativ pentru comportamentele referitoare la întreținerea și utilizarea intensă sau nu a industriilor litice, legate la rândul lor de mobilitatea și folosirea locală a teritoriului. Se susține astfel faptul că procentajul mare de piese retușate (respectiv densități scăzute ale artefactelor) este reprezentativ pentru industriile intens utilizate și întreținute, în timp ce procentajul scăzut de piese retușate (respectiv densități mari de artefacte per total) tinde să reprezinte industrii litice expediente. Industriile expediente sunt considerate a indica *patternuri* prevalent logistice prin care un sit este mai intens și mai îndelung ocupat, aprovizionat cu materie primă și alte resurse de grupurile de vânători-culegători în căutarea de locuri propice pentru obținerea resurselor. Aceasta duce în schimb la apariția unei abundențe *reale* de materie primă, în condițiile căreia, per total, utilitatea materiei prime nu necesită să fie maximizată. În timpul unei astfel de locuri se constată o mai mică mobilitate a artefactelor, astfel încât acestea vor fi folosite și abandonate mai rapid fără a necesita întreținerea lor, prin retușare, pentru utilizări multiple.

Se consideră, în schimb, că industriile intens utilizate și întreținute, indică în special mobilitate teritorială, deși, în anumite situații, pot fi indiciul unor situri cu activități specifice (Kuhn 1989). În contextul mobilității teritoriale materia primă este în general limitată, situație în care populațiile respective sunt nevoite să maximizeze utilitatea materiei prime, prin intermediul unor tehnologii (Levallois recurent, laminar ș.a.) care permit extragerea cât mai multor suporturi utilizabile.

Așa cum este cazul oricărui tip de analiză litică, rezultatele metodei ACIL pot fi influențate de cât anume din suprafața unui sit a fost cercetat sistematic, având în vedere că industria litică recuperată dintr-o parte a sitului poate diferi de aceea recuperată dintr-o altă zonă a aceluiași sit. Amintim în acest sens cercetările de la Tor Faraj (Henry 2003; Henry *et alii.* 2004) sau de la Tor Fawaz (Kerry and Henry 2003).

În cazul specific al ACIL, problema cea mai importantă este dacă industriile litice analizate oferă o reflectare corectă a intensității și întreținerii industriei litice pe parcursul unei locuiri preistorice date. Putem afirma că tipul de comportament existent într-un sit poate fi observat mai bine prin intermediul unei industrii litice provenite dintr-o suprafață de 16 m², pe o adâncime de 25 de cm, decât prin intermediul unei industrii recuperate în urma unui sondaj efectuat pe o suprafață de numai 4 m² până la o adâncime de 1 m. Cu această situație reală se confruntă *toate* analizele litice. Mai mult, în peșteri și adăposturi sub stâncă, procesele tafonomice rezultate în urma locuirilor repetate ale unor suprafețe limitate pot afecta atât de mult *patterningul* spațial original al unui abandon litic, încât industriile litice provenite din orice suprafață săpată, pot fi considerate un palimpsest (Barton și Clark 1993). De aceea, orice modalitate de reconstituire a modurilor de viață din preistorie, fie sub aspect tipologic, fie tehnologic sau comportamental, trebuie fundamentată pe un eșantion cât mai reprezentativ posibil. Spre exemplu, *fosile directe* importante pot să nu fi fost găsite în sondajele de mici dimensiuni, iar o *chaîne opératoire* poate apărea trunchiată din cauză că anumite faze ale reducăției litice au avut loc într-o zonă a sitului, rămasă nesăpată (Kerry 1997; Kerry și Henry 2003).

Cu siguranță că nu dorim să sugerăm prin cele afirmate că aceasta ar fi o problemă lipsită de importanță. Dimpotrivă, intenția noastră este să subliniem faptul că este obligatoriu ca toate tipurile de analiză litică – nu doar ACIL – să aibă în vedere impactul potențial asupra interpretării informațiilor disponibile. Considerăm că ACIL este o metodă viitoare, o alternativă a analizei tehnologice; în nici un caz scopul ei nu este de a înlocui analiza de tip tehnologic. Problema eșantionării rămâne însă mai importantă ca niciodată, cele două abordări, ACIL și tehnologia permițându-ne obținerea de informații prețioase cu privire la viața preistorică, din oricare dintre eșantioanele studiate de arheologi. Încercăm astfel, să oferim interpretări care pot servi ca puncte de plecare pentru cercetările viitoare.

Unul dintre avantajele metodei analitice folosite în acest studiu este acela că poate fi aplicată în aceeași măsură tuturor industriilor litice dintr-un sit sau mai multe situri, indiferent de etichetările lor tipologice, lucru pe care clasificările tradiționale nu îl permit (aplicarea unei clasificări valabile pentru paleoliticul mijlociu asupra unei industrii litice a Paleoliticului superior ar avea o semnificație scăzută). În același timp, această caracteristică definitorie a ACIL limitează aplicabilitatea acestuia la probleme specifice. Deoarece presupune că procesele fundamentale ale tehnologiei litice au fost în mare măsură constante în timp, așa cum au fost mecanismele fundamentale ale procurării litice, transportului și utilizării, analiza ACIL reliefează modificările comportamentale în raport cu un continuu domeniu de variație. Așa cum se va vedea mai jos, analiza ACIL poate identifica atât continuitate cât și discontinuitate în comportamentul tehnologic, ceea ce clasificările tradiționale nu reușesc. Mai mult decât atât, această abordare este binevenită pentru contextualizarea *semnificației comportamentale* a modificărilor survenite în tehnologia litică, pe care abordările descriptive, cum ar fi refacerea *chaîne opératoire*, le semnalează (Riel-Salvatore și Barton 2004).

Modificările produse în evidența arheologică sunt adesea interpretate ca dovezi *ipso facto* ale modificărilor comportamentale, deși, prin natura lor, metodele descriptive sunt destul de puțin relevante în ceea ce privește problemele evolutive atât de complexe. Abordări precum ACIL, pe de altă parte, oferă posibilitatea concentrării asupra unor astfel de probleme cu caracter comportamental și oferă, prin mijloace cantitative, evaluarea semnificației comportamentale, relevate de modificările tehnologice. Spre exemplu, deși există, fără îndoială, diferențe între tehnologia litică musteriană și cea aurignaciană, tehnologia nu aduce foarte multe informații despre cât de semnificative - la nivel comportamental - sunt aceste diferențe. Concentrându-se asupra unui aspect deosebit de important pentru modul de viață vânător culegător – și anume mobilitatea și organizarea tehnologică – ACIL oferă posibilitatea de a aprecia dacă modificărilor tehnologice le corespund modificări ale

strategiilor de mobilitate, așa cum ne putem aștepta să se întâmple (vezi mai jos). Cu toate că *patternurile* comportamentale subliniate de utilizarea ACIL se vor plasa de-a lungul unui posibil continuu, diferențele semnificative, între strategiile Paleoliticului mijlociu și superior se vor manifesta prin poziționarea separată a industriilor litice de-a lungul aceluși continuu. Aceasta s-a putut observa, de exemplu, prin identificarea tipului de mobilitate al „epigravettienilor” din Peninsula Salento, care este clar diferit de acela al perioadelor mai timpurii (Riel-Salvatore și Barton 2004; 2007).

În esență, logica de la baza utilizării ACIL în comparații diacronice ale comportamentului vânător-culegător, este aceea că oricare dintre diferențele comportamentale pretinse a fi documentate arheologic trebuie să fie demonstrate prin intermediul unor date direct comparabile și semnificative comportamental. Acesta este următorul pas logic în vederea evaluării semnificației modificărilor tehnologiei litice puse în evidență de tehnologii și *presupuse* a fi avut importanță evolutivă.

Studiile care au folosit diacronic metoda ACIL, au arătat că, în general, tipurile de mobilitate, atât cele manifestate în Paleoliticul mijlociu, cât și în cel superior, par a fi la fel de flexibile, având ca principal factor determinant în adoptarea mobilității rezidențiale ori a celei logistice, răspunsul la variațiile climatice la scară regională (Barton 1998; Riel-Salvatore 2007; Riel-Salvatore și Barton 2007). Având în vedere faptul că peșterile și adăposturile sub stâncă sunt cel mai adesea palimpseste ale unor locuri multiple (Baron și Clark 1993), iar secvențele industriale din aceste situri acoperă zeci de milenii, modalitățile de evaluare a mobilității teritoriale sunt, de asemenea, valori medii calculate la scară multimilenară. Prin urmare, nu este deloc surprinzător (după cum s-a demonstrat în studii recente) că există o corelare evidentă între schimbările la nivelul frecvenței pieselor retușate, densității artefactelor pe de o parte și perioade mari de schimbări climatice pe de alta (Barton 1998; Riel-Salvatore și Barton 2006; Rolland și Dibble 1990).

Într-un articol recent (Riel-Salvatore și Barton 2004), s-a putut pune în evidență pentru toate industriile litice pleistocene târzii din sudul Italiei, până la Ultimul Maximum Glaciar, același tip de variație între climat și utilizarea teritoriului. Conform acestuia, *patternul* dominant pare să fi devenit acela al unor strategii de folosire logistică a teritoriului caracterizat prin acumulări dense de industrii litice, dominate în special de piese neretușate. Un fapt interesant observat în această regiune este folosirea cu precădere a materiilor prime importate, unele chiar de la distanțe foarte mari (vezi Milliken 1998). Creșterea demografică în sud-vestul european, adusă de Ultimul Maximum Glaciar, pare să fi favorizat adaptări tehnologice și/sau sociale ce s-au dovedit a fi mai mult decât răspunsuri directe la fluctuațiile climatice.

Tot recent, Riel-Salvatore și Barton (2007) demonstrează faptul că această abordare poate fi folosită pentru a pune laolaltă mai multe situri preistorice cu scopul de a modela organizarea socio-ecologică pleistocenă la scări regionale. Industriile litice musteriene cvasicontemporane din sud-estul Spaniei, apropiate geografic, însă în contexte ecologice diferite, prezintă *patternuri* complementare ce se grupează la limitele opuse ale spectrului expedient-intens utilizat/întreținut. Pe baza acestor date și a contextului general al descoperirilor respective, se poate spune că siturile aflate la altitudini înalte (Cova del Salt și Cova Beneito) ar fi servit ca tabere de bază logistice în vreme ce situl Cova Negra, aflat la mică altitudine, ar fi servit ca un sit logistic de aprovizionare cu resurse. Astfel, această metodă poate fi folosită, de asemenea, în reconstituirea peisajului socio-ecologic paleolitic, cu condiția să se acorde o considerație adecvată cronologiei și ritmurilor sedimentării.

Cu toate că și alte studii recente au început să accentueze importanța noțiunii de densitate volumetrică a artefactelor și a legăturii acestora cu frecvența retușării (Kuhn 2004), până acum doar Sandgathe (2005) a folosit metoda prezentată în acest studiu. În total, datele obținute din patru situri aflate în sudul Franței prezintă *patternuri* ce se potrivesc așteptărilor

modelului (vezi Sandgathe 2005: Fig. 4.2 și 4.3). Deși interpretarea lui Sandgathe, cu privire la natura specifică a locuirilor reprezentate de industriile litice foarte dense și cu foarte puține piese retușate, este sensibil diferită de a noastră (vezi discuția în Riel-Salvatore și Barton 2004), este important să subliniem faptul că se potrivește perfect conceptului nostru de *disponibilitate reală a materiei prime*. În condiții de reală abundență a materiei prime, densitatea artefactelor va fi mai mare, iar frecvența pieselor retușate mai scăzută, și *vice versa* în condiții de reală penurie. Astfel se explică de ce componentele a două moduri distincte de exploatare a teritoriului (tabere de bază și situri de consum *sensu lato*) au caracteristici ACIL comparabile și, de ce taberele de bază logistice sunt diferite prin ordine de mărime de locurile de achiziție a materiei prime, deși ambele prezintă o relație similară între pieselor și frecvența uneltelor retușate.

Această abordare s-a dovedit a fi o cale foarte utilă pentru reanalizarea unor industrii litice recuperate pe parcursul a circa două secole de cercetare paleolitică în bazinul vest mediteranean, pentru a oferi noi informații despre dinamica ecologiei umane în perioada Pleistocenului superior. În articolul de față vom extinde această abordare, în scopul reevaluării descoperirilor litice din regiunea Carpaților Meridionali, atât pentru a-i testa aplicabilitatea generalizată, cât și pentru a obține noi informații comportamentale din descoperirile provenite din această importantă regiune.

Siturile și industriile litice analizate

Studiul nostru se concentrează asupra unui număr de situri aparținând Paleoliticului mijlociu și superior de pe care au fost recuperate, într-o manieră rezonabilă, toate piesele și care au fost publicate suficient de detaliat pentru a putea fi folosite în această analiză. Cele 14 situri se extind de la estul la vestul Carpaților Meridionali (Figura 1; Tabel 1). Șapte așezări conțin industrii litice aparținând atât Paleoliticului mijlociu cât și superior, cinci conțin doar industrii ale Paleoliticului mijlociu, iar două numai Paleolitic superior. Patru dintre ele sunt situri în aer liber (Seliște I și II au fost avute în vedere ca un singur sit), iar restul sunt peșteri. Pentru câteva industrii litice, provenite din siturile de la Nandru-Peștera Spurcată și Românești –Dumbrăvița, nu am avut suficientă informație necesară tipului de analiză prezentat (totalul artefactelor și volumul de sediment săpat); au fost folosite doar siturile/nivelurile pentru care a fost disponibilă informație completă. Detaliile eșantionului de situri folosit sunt prezentate în Tabelul 2.

Industriile litice care au stat la baza acestei analize au fost descrise recent tehnologic de către Al. Păunescu (2001). Paleoliticul mijlociu din această regiune este presupus a reprezenta o variantă regională a Charentianului oriental (Cârciumaru 1999; Gabori 1976; Merten 1996; Păunescu 1989), caracterizat prin folosirea majoritară a cuarțurilor și cuarțitelor și mai rar a silixului și a altor materii prime fin granulate. Din punct de vedere tipologic, piesele retușate ale acestei industrii sunt reprezentate de: racloare, piese cu *encoche*, denticulate, dar și de un număr mai redus de vârfuri și de un număr foarte mic de bifaciale. Tipurile caracteristice Paleoliticului superior, cum ar fi gratoarele și burinele, sunt prezente în număr mic. Din punct de vedere tehnologic, aceste industrii se caracterizează prin folosirea tehnicii pontiniene a galeților spărți sau a debitajului pe nicovală; debitajul este descris ca non-Levallois și orientat în mare parte spre producerea de așchii. O excepție o constituie industria litică de la Gornea-Dealul Căuniței, care a fost atribuită unui Musterian tipic de debitaj Levallois (Mogoșanu și Cârciumaru 1978; Păunescu 2001). Nucleele apar în număr destul de mic și sunt de tip: globular, inform, poliedric, discoid și chiar Levallois (într-o proporție foarte mică), precum și unele „cvasiprismatice” și „cvasipiramidale” (Cârciumaru *et alii.* 1999; Moncel *et alii.* 2002; Păunescu 2001).

Industriile aparținând Paleoliticului superior au fost atribuite tehnocomplexelor Aurignacian și Gravettian / Epigravettian Oriental. Materiile prime folosite sunt diferite de cele întâlnite în mod obișnuit în Musterian, fiind tot mai mult utilizate silexul și alte roci fin granulate. Deloc surprinzător, industriile gravettiene și epigravettiene conțin numeroase deosebiri tehnologice față de Paleoliticul mijlociu, care includ: strategii de debitaj orientate în special spre producția laminară și lamelară, creșterea numărului nucleelor prismatice, procentaj ridicat de piese de mici dimensiuni (lamele și microlite). Mai mulți autori (Cârciumaru 1999; Păunescu 2001) au sugerat existența unei legături între modificările tehnologice dintre Paleoliticul mijlociu și superior și materiile prime utilizate.

Din punct de vedere tipologic, deși continuă să conțină procentaje semnificative de piese cu *encoche* și denticulate, industriile atribuite Paleoliticului superior se caracterizează printr-o mai mare frecvență a gratoarelor și burinelor. Acest lucru este evident în special pentru industriile atribuite Aurignacianului. Componenta microlitică a industriilor gravettiene conține lamele *à dos* trunchiate și *bitronquée*, precum și unele vârfuri *microgravettes* (Păunescu 2001). Industria litică epigravettiană de la Băile Herculane-Peștera Hoților a oferit un număr de piese geometrice de tipul triunghiurilor, trapezelor trunchiate și dreptunghiurilor (Mogoșanu și Cârciumaru 1978; Păunescu 2001).

Rezultate

Pentru toate industriile litice analizate, se poate observa o corelare puternic negativă între frecvența componentei retușate și densitatea volumetrică a artefactelor ($r = -0,50$; $p = 0,0005$). Acest eșantion conține atât situri în aer liber cât și situri de peșteră, deci medii de depunere sedimentară diferite. Există de asemenea, două așezări, Peștera Cioarei și Valea Coacăzii care nu se încadrează pe aceeași linie cu celelalte 12 situri (vezi fig. 6 și 8). Cele două industrii de la Valea Coacăzii nu se potrivesc relației enunțate mai sus dintre frecvența pieselor retușate și densitatea litică. Însă, una dintre cele două industrii este și cea mai mică din întregul eșantion, cu doar 1 piesă retușată și 9 neretușate, sugerând faptul că acest *pattern* special poate fi cauzat de mărimea eșantionului. Cu toate că mărimea eșantionului din Peștera Cioarei este rezonabilă, el provine din săpături efectuate în mai multe etape (în anii 1950, 1980, și 1990), de către echipe diferite, folosindu-se tehnici diferite de săpătură (Cârciumaru 1980, 1999; Păunescu 2000).

În figurile 2 și 3, industriile litice sunt împărțite în cele provenite din peșteri și situri în aer liber. Valorile inconsistente din siturile de peșteră, sunt reprezentate în gri; valorile r sunt oferite atât împreună cât și fără siturile în cauză. Regresia liniară negativă între frecvența pieselor retușate și densitatea volumetrică este similară aceleia observate în alte studii (Riel-Salvatore și Barton 2007), în special atunci când siturile de peșteră și cele în aer liber sunt analizate separat, iar valorile inconsistente excluse. Aceste rezultate sunt foarte importante, având în vedere că siturile în discuție se extind pe o suprafață mult mai întinsă decât acelea investigate în studiile anterioare care au folosit metoda ACIL.

Cu alte cuvinte, la nivelul Carpaților, variația în densitatea volumetrică a artefactelor este responsabilă pentru mai mult de jumătate din variabilitatea observată la nivelul frecvenței pieselor retușate ($r = -0,74$ pentru peșteri și $r = -0,71$ pentru siturile în aer liber). Având în vedere faptul că majoritatea acestor industrii au fost scoase la lumină acum câteva decenii, este posibil ca această relație să fi fost, de fapt, chiar mai evidentă, în cazul în care aceste industrii ar fi fost recuperate prin metode moderne de săpătură. Așa cum s-a afirmat în lucrări anterioare (Barton 1998; Riel-Salvatore și Barton 2004; 2007; Villaverde *et alii.* 1998), corelarea puternic negativă între frecvența pieselor retușate și densitatea volumetrică indică faptul că aceste date pot fi folosite ca măsurători ale *patternurilor* de mobilitate și caracterului siturilor. Amintim aici, încă odată, faptul că industriile discutate reprezintă cel mai probabil palimpseste ale mai multor locuiri. În acest sens, acestea servesc ca modalități

eficiente de evaluare a modalităților de utilizare a teritoriului, dar nu pot furniza în general informații cu privire la comportamentele de zi cu zi ale unui anumit grup social la un anumit moment dat.

Aplicarea ACIL unor industrii litice provenite din mai multe situri extinse pe o arie geografică largă, este o situație diferită față de lucrările noastre anterioare, care s-au concentrat în general pe *patternuri* observabile în situri individuale (Barton 1998; Riel-Salvatore și Barton 2004; 2007; vezi însă Villaverde *et alii.* 1998). Totuși, rezultatele rămân semnificative. Cu toate acestea, în scopul de a determina dacă diferitele modalități de săpătură (săpături extinse, sondaje ori dezacorduri stratigrafice) pot să fi influențat rezultatele, am comparat de asemenea, frecvența pieselor retușate, cu suprafața săpată și adâncimea suprafețelor săpate. În nici unul din cazuri nu au apărut corelări semnificative. O regresie log-log a frecvenței componente retușate vs. suprafața a oferit $r = 0,15$ ($p = 0,37$), iar o regresie log-log între frecvența componente retușate vs grosime a oferit $r = 0,12$ ($p = 0,52$) fiind excluse valorile inconsistente de la Valea Coacăzii și Peștera Cioarei. O regresie liniară simplă a oferit, de asemenea, valori la fel de nesemnificative chiar și când peșterile și siturile în aer liber au fost separate.

În privința schimbărilor comportamentale diacronice pe parcursul intervalului tranziției de la Paleoliticul mijlociu la Paleoliticul superior, este important de reținut gradul mare de suprapunere între organizarea tehnologică și *patternurile* de mobilitate asociate ale industriilor litice musteriene și ale Paleoliticului superior (incluzând aici și valorile inconsistente), evidențiate de regresii liniare din figurile 2 și 3. Se observă pentru ambele perioade, atât industrii expediente cât și intens utilizate / întreținute, precum și unele care se grupează între acești doi poli. Acest fapt este și mai bine evidențiat în figurile 4 și 5, prin care se compară frecvența pieselor retușate și densitatea volumetrică. O analiză a variației arată că industriile musteriene și cele ale Paleoliticului superior sunt identice în privința acestor variabile. În ansamblu, aceasta sugerează faptul că nu există o diferență calitativă notabilă cu privire la modalitățile de utilizare a teritoriului, folosite de grupurile de hominizi responsabile de producerea și acumularea industriilor litice analizate în acest studiu. Această observație, la rândul ei, sugerează lipsa unor modificări notabile în organizarea tehnologică sau a mobilității teritoriale în regiunea Carpaților Meridionali, pe parcursul celei mai mari părți a Pleistocenului superior, inclusiv al intervalului tranziției. Deși alte aspecte ale culturii materiale în regiune pot să se fi modificat pe parcursul acestui interval, este remarcabil faptul că unul dintre aspectele fundamentale ale modului de viață vânător culegător (dacă nu cel mai important, având în vedere că mobilitatea condiționează și răspunde în același timp nevoii obținerii resurselor necesare existenței) nu pare a fi fost afectat.

Trebuie clarificat, încă de la început, faptul că, continuitatea sub aspectul strategiilor de utilizare a teritoriului nu demonstrează o continuitate *de facto* – culturală, comportamentală, genetică – între hominizii responsabili de producerea industriilor Paleoliticului mijlociu și superior. Cu toate acestea, prin prisma istoricului cercetării asupra tranziției între cele două perioade, asemănarea demonstrată sub aspectul *patternurilor* de mobilitate de-a lungul acestei granițe tipologice este o observație foarte importantă, de vreme ce, cel puțin trei tipuri de dovezi sugerează faptul că cele două perioade ar trebui să se caracterizeze prin tipuri de mobilitate teritorială diferite.

În primul rând, s-a afirmat în mod repetat că în Paleoliticul superior tehnologia litică face dovada unui mai mare grad de întreținere și eficiență litică decât aceea a Paleoliticului mijlociu (Binford 1973), manifestată fie prin obținerea mai eficientă a uneltelor, ori printr-o retușarea mai accentuată a acestora (Bar-Yosef 2002; 2007; Mellars 1989; 1996; 2005). Din perspectiva adoptată în acest studiu, un accent pus pe întreținerea tehnologiei indică un grad mai ridicat de mobilitate. În al doilea rând, aprovizionarea și transportul de materii prime pe distanțe mari ar determina o distincție netă a Paleoliticului mijlociu de cel superior, întrucât în

Paleoliticul superior mobilitatea este mai mare (Bar-Yosef 2002; 2007; Feblot-Augustins 1993; 1997; Gamble 1999; Mellars 1996; 2005). Deși s-a afirmat că această schimbare reprezintă în primul rând o expansiune a geografiei sociale și indirect aprovizionarea prin intermediul schimbului (Gamble 1999; 2007), modele recente arată că aceasta nu este o condiție esențială pentru a explica astfel de *patternuri*, cel puțin în cazul paleoliticului superior timpuriu (Brantingham 2003; 2006). În ultimul rând, densitatea mai mare de populație din Paleoliticul superior (extrapolată din densitatea siturilor), strategiile de subzistență și dezvoltarea tehnologiilor decorative (Conard 2006), implică la rândul lor, per total, un grad mai ridicat de mobilitate decât în Musterian. Această idee este în strânsă legătură cu observația potrivit căreia populațiile mai mari diminuează mai rapid zonele de aprovizionare în comparație cu cele mai puțin dense (Binford 2001; Kelly 1995), o mobilitate crescută reprezentând astfel, una dintre soluțiile problemelor legate de asigurarea subzistenței (Stiner și Kuhn 2006).

Per total, cercetările anterioare presupun – deși adesea implicit – că populațiile Paleoliticului superior ar trebui să fi fost mai mobile decât cele musteriene. Testarea acestei idei s-a dovedit a fi, până acum, dificilă, în mare măsură din cauza lipsei unor metode prin care să se poată compara direct tipurile de mobilitate reflectate de industriile litice ale Paleoliticului mijlociu și superior. Metoda folosită în acest studiu permite astfel de comparații și arată că problema diferenței de mobilitate între Paleoliticul mijlociu și superior – cel puțin în fazele sale incipiente – nu este confirmată.

Siturile incluse în acest studiu localizate în medii ecologice diferite și se întind pe o suprafață de peste 38 000 Km², traversând (de la est la vest) Carpații Meridionali. Acestea se întind, de asemenea, pe o perioadă de o considerabilă schimbare climatică în Pleistocenul superior, considerat a fi, de unii cercetători, cel mai instabil de pe toată durata Pleistocenului în general (Finlayson 2004). Deși relația densitate-piese retușate este surprinzător de bună pentru această întinsă regiune, variabilă din punct de vedere al mediu înconjurător, este totuși util să examinăm varietatea tehnologiei litice în funcție de geografie și climat pentru o mai bună înțelegere a semnificației acesteia pentru ecologia umană.

Analiza geografică

Siturile discutate în această lucrare se pot împărți în trei grupuri geografice (Figura 1, Tabel 1): un grup sud-vestic (1), grupul vestic (2) și grupul estic (3). În figurile 6-8 se pot observa modelele relației frecvență piese retușate-densitate, în cadrul fiecărui grup în parte. Împărțirea în aceste grupuri îmbunătățește deja relația semnificativă frecvență retușă-densitate, dar, mai important relevă și alte informații cu privire la modelele de utilizare a teritoriului. În unele cazuri funcționalitatea sitului pare a se schimba în timp, unele industrii din situl respectiv, indicând locuri de scurtă durată de către grupuri umane mobile (densități scăzute de piese și frecvențe mai ridicate de piese retușate), iar altele reprezentând locuri de mai lungă durată ce au produs densități mai mari de piese în general și mai puține piese retușate. Așa cum vom arăta mai jos, acest fapt sugerează că, pe măsură ce climatul sau alți factori de mediu din zona unui sit s-au schimbat, au dus la utilizarea aceluși sit în maniere diferite. Aceasta se poate vedea cel mai bine în grupul 1 (Figura 6), în care industriile de la Peștera Hoților și Peștera Muierii ocupă o mare parte a domeniului comportamentelor utilizare teritorială / utilizare intensă / întreținere litică. Important de reținut este faptul că în unele cazuri industriile mai intens retușate / întreținute sunt cele ale Paleoliticului mijlociu. Industria litică din situl în aer liber de la Gornea-Dealul Căuniței se plasează la mijlocul acestui continuu. Unicul nivel de locuire de la Peștera Livadița, pe de altă parte, pare a reprezenta un reziduu al unui grup foarte mobil sau un sit cu o anumită funcționalitate, ocupat pentru o foarte scurtă perioadă de timp.

În alte cazuri, modul în care un anumit sit a fost folosit pare a fi rămas destul de stabil de-a lungul timpului. Deocamdată, nu este clar dacă aceasta înseamnă că situl respectiv a fost ocupat doar în anumite condiții climatice, sau dacă acesta a fost folosit într-o manieră similară indiferent de condițiile de mediu. Se poate vedea acest lucru în grupul 2, care conține peșterile Curată și Spurcată de la Nandru și Bordu Mare de la Ohaba Ponor, și siturile în aer liber de la Tincova, Seliște I și II, Românești-Dumbrăvița și Coșava Cuca. Modalitățile de utilizare diferite ale acestor situri ne permit să creăm modelul unui socioecosistem Paleolitic articulat, similar celui propus pentru Paleoliticul mijlociu din regiunea mediteraneană a Spaniei. Subliniem de la început faptul că, deși siturile din grupul 2 exemplifică un tip de model caracteristic peisajului Pleistocenului superior în Carpații Meridionali, nu avem suficient control cronologic pentru a putea afirma că industriile studiate aici sunt resturi ale unui sistem coerent contemporan de așezări.

Industriile litice de peșteră, din grupul 2, se pot împărți, la rândul lor, în două grupuri (Figura 7), primul cuprinzând industriile frecvent retușate din siturile de joasă altitudine de la Nandru: Curată și Spurcată, și al doilea, cuprinzând asamblajele expediente din Peștera Bordu Mare de la Ohaba Ponor, localizată la altitudinea de 650 m. Având în vedere densitatea mare de piese și frecvențele reduse de piese retușate, Bordu Mare poate să fi funcționat în special ca o tabără logistică favorizată și de poziția dominantă asupra peisajului. Siturile de la Nandru ar fi putut, prin urmare, fi folosite în principal ca locuri de aprovizionare, probabil tabere de vânătoare, de unde se aduceau resursele necesare într-o tabără de bază, de tipul celei de la Ohaba Ponor, aflată undeva la 20 km distanță. Siturile în aer liber de la Coșava-Cuca, Românești-Dumbrăvița și Seliște I și II se aliniază de-a lungul unei regresii mult mai abrupte (Figura 7). De-a lungul acestui continuu, Coșava-Cuca dar în special Românești-Dumbrăvița și Seliște II se află la capătul expedient al spectrului cu frecvențe mai scăzute ale componentei retușate decât la Bordu Mare, în timp ce Seliște I este mai apropiată de modelul de la Curată și Spurcată.

Siturile din grupul 3 oferă o imagine oarecum intermediară celor din grupurile 1 și 2. Aceste 3 situri sunt localizate la altitudinile cele mai înalte, ale întregului eșantion studiat aici. Industriile litice din Peștera Gura Cheii (cea mai joasă dintre cele trei, situată la 750 m) tind să se plaseze către capătul expedient al continuului, într-o manieră asemănătoare celei de la Bordu Mare. Cele de la Peștera Mare, (950m) par să indice mai multe locuri de scurtă durată și o mai mare mobilitate, ca în cazul Peșterii Curată de la Nandru. Totuși, industriile de la Peștera Mare și Gura Cheii se suprapun ușor în privința densității și a frecvenței retușei. Nivelul foarte sărac de Paleolitic superior de la Valea Coacăzei este dificil de interpretat; nivelul de Paleolitic mijlociu din același sit se potrivește cu cel din Peștera Mare și cu cel din Gura Cheii.

Analiza climatică

Modalitățile diferite de locuire ale siturilor în funcție de altitudine subliniază încă odată importanța condițiilor de mediu, atât în ceea ce privește organizarea locuirii propriu-zise a sitului, cât și strategiile generale ale utilizării teritoriului. Dincolo de variațiile geografice, parametrii de mediu au variat temporal în funcție de modificările climatice globale din perioada Pleistocenului superior. Grupurile preistorice răspund modificărilor mediului printr-o întreagă suită de tactici, de la modificări în tipul de mobilitate teritorială, modificări ale distanțelor parcurse, ale dimensiunilor și structurii grupului, până la diversificarea și / sau specializarea vânătoriei. Astfel de modificări au fost observate pentru hominizii Pleistoceni, din alte regiuni (Barton 1998; Barton et al. 1994; Jochim 1998; Lieberman 1998; Lieberman și Shea 1994; Marks și Freidel 1977; Riel-Salvatore și Barton 2004; Shea 2003; Stiner și Kuhn 1992; Wallace și Shea 2006). Tipurile de analiză folosite în această lucrare ne permit să surprindem aceste schimbări și în Sudul Carpaților.

Analize sedimentologice sunt disponibile doar pentru câteva dintre siturile discutate aici, și de calitate diferite. În același fel, informațiile arheozoologice publicate sunt la rândul lor inegale din cauza calității variabile a informației oferite, dar și din cauza abundenței resturilor de urs de peșteră și hienă în majoritatea siturilor studiate. În plus, există și alte probleme generale, în privința obținerii de informații climatice de încredere de pe urma studierii eșantioanelor de mamifere mari, în special din cauza faptului că eșantionul respectiv poate fi rezultatul aportului uman.

Există din fericire, un număr de publicații recente ale resturilor microfaunistice descoperite împreună cu unele dintre aceste industrii litice (Chaline 1987; Păunescu 1996; Păunescu și Abassi 1996; Rădulescu și Samson 1992; Terzea 1971; 1987). Având în vedere sensibilitatea comunităților microfaunistice la schimbările regimului climatic și acumulării lor independent de aportul uman, acestea oferă sursa cea mai de încredere cu privire la informațiile paleomediului siturilor discutate în această lucrare. Pe baza acestor lucrări, industriile asociate cu resturi microfaunistice au fost separate în două categorii: „rece/continentală” și „temperată”, pentru a putea surprinde posibila influență a condițiilor climatice asupra modurilor de utilizare a teritoriului. Datorită puternicei corelări dintre densitatea pieselor și frecvența retușării, aceasta din urmă va fi folosită ca modalitate de măsurare a mobilității rezidențiale (vezi Riel-Salvatore și Barton 2004 pentru o discuție mai detaliată).

Figura 9 prezintă frecvența retușării în condiții climatice diferite. Modurile de utilizare a teritoriului diferă în mod clar în funcție de condițiile climatice, cele temperate fiind asociate predominant cu o mobilitate rezidențială mai scăzută (media frecvenței retușării = 14.50%) iar cele mai reci făcând dovada atât a unei mobilități crescute dar și o mai mare variație a mobilității (media frecvenței retușate 31.03%). Variația mai ridicată în frecvența retușării pentru condițiile mai reci sugerează faptul că o mobilitate crescută este, de asemenea, asociată cu o mai mare diversitate în *patternurile* locuirii – indicația unei mobilități logistice mai mari, cu situri care variază în privința gamei activităților și duratei locuirii. În ciuda unui eșantion relativ mic de 18 situri (sau 12, dacă excludem valorile inconsistente), aceste rezultate sunt în acord cu așteptările modelului nostru și cu rezultatele studiilor anterioare (Barton 1998; Riel-Salvatore și Barton 2007). Aceasta sugerează faptul că în Europa estică precum și în vestul Mediteranei, fluctuațiile climatice la scară mare sunt un mai bun determinant al strategiilor de utilizare a teritoriului în Pleistocenul superior, decât clasificarea tipotehnologică a industriei litice (i.e. Paleolitic mijlociu sau superior).

Discuție și concluzii

Rezultatele analizei industriilor litice ale Paleoliticului mijlociu și superior din siturile selectate, din regiunea Carpaților Meridionali, arată că cele două perioade par a fi identice în privința flexibilității modalităților de utilizare a teritoriului și a organizării tehnologiei litice. *Pattern*-urile observate sugerează că anumite comportamente, cum ar fi strategiile tehnoeconomice, intensitatea întreținerii artefactelor, și utilizarea teritoriului depind mai mult de varietatea mediului înconjurător, așa cum se reflectă ea, prin intermediul geografiei, paleoclimatului și topografiei, decât de factorul temporal. Aceasta este în acord cu rezultatele studiilor efectuate în alte regiuni, cu ajutorul aceleiași metode (Barton 1998; Villaverde *et alii.* 1998; Riel-Salvatore și Barton 2004; 2006). Acesta nu este un fenomen surprinzător de vreme ce legăturile om-mediul sunt mediate de tehnologie, care determină răspunsurile comportamentale la condițiile ecologice precum și la abundența și disponibilitatea resurselor. Cu alte cuvinte, modificarea comportamentului teritorial al oamenilor duce la o schimbare efectivă a mediului de selecție al tehnologiei lor litice, conceptualizat ca o parte integrantă a limitei dintre oameni și natură.

Foarte important, acest studiu demonstrează, de asemenea, că aplicabilitatea metodei ACIL nu depinde de condiții regionale, având în vedere că a fost folosită pentru a oferi informații despre comportamentul preistoric pe arii foarte întinse și în condiții geografice, culturale și topografice diferite. (vezi și Sandgathe 2005). Acestea sunt reprezentate de țărmurile mediteraneene ale Europei și de Europa continentală, zone de câmpie și munte, peșteri și așezări în aer liber și – poate cel mai important – situri aparținând atât Paleoliticului mijlociu cât și superior. Nu dorim să spunem că nu au existat modificări comportamentale sau diferențe între cele două perioade. Totuși, cât privește industriile litice, aceste diferențieri par a fi avut loc, în special, la aspecte formale ale elementelor litice specifice și nu la nivelul unei reconceptualizări a modului în care tehnologia litică s-a articulat cu exploatarea teritoriului, aspectul fundamental al modului de viață vânător-culegător.

Rezultatele studiului nostru sugerează un nivel general de continuitate comportamentală în intervalul denumit, de obicei, tranziția de la Paleoliticul mijlociu la Paleoliticul superior, fără însă a nega importanța schimbărilor survenite la nivelul artefactelor, în această perioadă. Aceste informații comportamentale le completează pe acelea provenite din alte studii cu privire la Paleoliticul superior timpuriu din estul Europei și din alte regiuni, sugerând un grad tot mai mare de continuitate tehnologică între variante regionale ale Paleoliticului mijlociu târziu și Paleoliticului superior timpuriu (Kozłowski 2004; Svoboda 2004; Vishnyatsky și Nehoroshev 2004). O primă concluzie ce rezultă din această categorie de informații este aceea că procesul tranziției apare a fi unul mult mai gradual în Europa estică, față de ceea ce se credea în mod tradițional, și că este extrem de importantă studierea atentă a acestui proces la diferite scări regionale până să se propună mari narațiuni despre schimbări culturale abrupte ce invocă înlocuirea biologică drept factor primordial (e.g. Bar-Yosef 2002; Mellars 2004; 2005). O altă concluzie este aceea că fluctuațiile ecologice sunt strâns legate de schimbările climatice preistorice (vezi și Finlayson 2004; Van Andel și Davis 2003).

Per total, acest articol a demonstrat aplicabilitatea practică a metodei ACIL pentru reconstituirea modalităților de exploatare, temporal mediate, a teritoriului pe cuprinsul european și în medii eco-geografice distincte. Acest fapt subliniază aplicabilitatea generalizată a acesteia, dovedindu-se un instrument foarte util pentru obținerea de informații despre modurile de viață paleolitice și o metodă obiectivă pentru a compara comportamentele preistorice din diferite perioade și „culturi” definite tipologic. Cât privește intervalul ‘tranziției’, eșantionul de industrii litice din regiunea Carpaților Meridionali folosit în acest studiu sugerează, în mod semnificativ, că în această regiune, asemănător altora amintite (Riel-Salvatore și Barton 2006), acest interval nu a fost caracterizat de schimbări notabile în privința flexibilității opțiunilor tehnoeconomice și ale modalităților de exploatare a teritoriului. Având în vedere în contextele lor ecologice și climatice generale, aceste date ne permit să sugerăm reconfigurarea tranziției, sub forma unui segment dintr-un proces mult mai lung de evenimente ce au dus la dezvoltările tehnologice și la impulsurile demografice asociate Ultimului Maximum Glaciar, și nu o „revoluție comportamentală”. Sperăm că aceste rezultate, alături de acelea provenite din alte proiecte de cercetare la scară regională, despre dinamica climei și populațiilor (Van Andel și Davis 2003), vor stimula noi reevaluări ale informațiilor disponibile, cu scopul de a examina tranziția de la Paleoliticul mijlociu la Paleoliticul superior, sub forma unor procese comportamentale complexe la scară regională, și nu doar ca pe un simplu eveniment determinat biologic.

Bibliografie

- Adams 1998 – Adams, B., *The Middle to Upper Paleolithic Transition in Central Europe: The Record from the Bükk Mountain Region*, BAR International Series, 693, 1998.
- Adams 2007 – Adams, B., *Gulyás Archaeology: The Szeletian and the Middle to Upper Palaeolithic Transition in Hungary and Central Europe in Early Upper Paleolithic 'Transitional' Industries: New Questions, New Methods*, n.p. BAR, in press.
- Ahler 1989 – Ahler, S. A., *Mass analysis of flaking debris: studying the forest rather than the tree in Alternative approaches to lithic analysis*, p. 85-118, Archaeological Papers of the American Anthropological Association 1, 1989.
- Allsworth-Jones 1986 – Allsworth-Jones, P., *The Szélétien and the transition from Middle to Upper Paleolithic in Central Europe*, Oxford, 1986.
- Allsworth-Jones 1990 – Allsworth-Jones, P., *The Szélétien and the stratigraphical succession in central Europe and adjacent areas: Main trends, recent results and problems for resolution in The emergence of modern humans*, Ithaca, 1990, p. 160-242.
- Allsworth-Jones 2000 – Allsworth-Jones, P., *Dating the transition between Middle Paleolithic and Upper Paleolithic in Eastern Europe in Neanderthals and modern humans: discussing the transition: central and eastern Europe from 50.000-30.000 BP*, (oras)2000 p. 20-29.
- Barton 1988 – Barton, C. M., *Lithic variability and Middle Paleolithic behavior: new evidence from the Iberian peninsula*, BAR International Series 408, 1988.
- Barton 1998 – Barton, C. M., *Looking back from the world's end: Paleolithic settlement and mobility at Gibraltar in Las culturas del Pleistoceno superior en Andalucía*, Málaga, p. 13-23.
- Barton, Clark 1993 – Barton, C. M., Clark, G. A., *Cultural and natural formation processes in late Quaternary cave and rockshelter sites of western Europe and the Near East in Formation Processes in Archaeological Context*, Madison, WI, 1993, p. 33-52.
- Barton et alii. 1994 – Barton, C. M., Clark, G. A., Cohen, A. E., *Art as information: explaining Upper Paleolithic art in western Europe*, World Archaeology 26, 1994, p. 185-207.
- Bar-Yosef 2002 – Bar-Yosef, O., *The Upper Paleolithic Revolution*, Annual Review of Anthropology 31, 2002, p. 363-393.
- Bar-Yosef 2007 – Bar-Yosef, O., 2007 *The Archaeological Framework of the Upper Paleolithic Revolution*, Diogenes 54, 2007, p. 3-18.
- Binford 1973 – Binford, L. R., *Interassemblage Variability: the Mousterian and the "Functional Argument" in The Explanation of Cultural Change: Models in Prehistory*, London, 1973, p. 227-254.
- Binford 2001 – Binford, L. R., *Constructing Frames of Reference: An Analytical Method for Archaeological Theory Building Using Ethnographic and Environmental Data Sets*, Berkeley, 2001.
- Blades 2001 – Blades B. S., *Aurignacian Lithic Economy: Ecological Perspectives from Southwestern France*, New York, 2001.
- Blades 2003 – Blades, B. S., *End scraper reduction and hunter-gatherer mobility*, American Antiquity 68, 2003, p. 141-156.
- Brantingham 2003 – Brantingham, P. J., *A Neutral Model of Stone Raw Material Procurement*, American Antiquity 68, 2003, p. 487-509.
- Brantingham 2006 – Brantingham, P. J., *Measuring Forager Mobility*, Current Anthropology 47, 2006, p. 435-459.
- Brantingham et alii. 2004 – Brantingham, P. J., Kuhn, S. L., Kerry, K. W., *The Early Upper Paleolithic beyond Western Europe*. Kerry (eds.), Berkeley, 2004.
- Cârciumaru 1980 – Cârciumaru, M., *Mediul geografic în Pleistocenul superior și culturile paleolitice din Romania*, București, 1980.
- Cârciumaru 1989 – Cârciumaru, M., *Contexte stratigraphique, paléoclimatique et chronologique des civilisations du Paléolithique moyen et supérieur en Roumanie* in L'Anthropologie Paris 93, 1989 1, p. 99-122.
- Cârciumaru 1999 – Cârciumaru, M., *Le Paléolithique en Roumanie*, Grenoble, 1999.
- Cârciumaru 2000 – Cârciumaru, M., *Peștera Cioarei Boroșteni. Paleomediul, cronologia și activitățile umane în Paleolitic*, Târgoviște, 2000.

- Cârciumaru *et alii*. 2000 – Cârciumaru, M., Moncel, M.- H., Cârciumaru, R., *Le Paléolithique moyen de la grotte Cioarei – Borosteni (commune de Peștișani, département de Gorj, Roumanie)*, L'Anthropologie 104, 2000, p. 185-237;
- Cârciumaru *et alii*. 2002 - Cârciumaru, M., Moncel, M.-H., Cârciumaru, R., *The Cioarei-Borosteni Cave (Carpathian Mountains, Romania): Middle Paleolithic finds and technological analysis of the lithic assemblages*, Antiquity 76, 2002, p. 681-690.
- Chaline 1987 – Chaline, J., *Les rongeurs de la grotte Cioarei-Borosteni (nord de l'Olténie) et leur signification*, Dacia, N.S. 31, 1-2, p. 131-134.
- Conard 2006 – Conard, N. J., *Changing Views of the Relationship between Neanderthals and Modern Humans*, in *When Neanderthals and Modern Humans Met*. Tübingen: Kerns Verlag, p. 5-20.
- Conard și Bolus 2003 - Conard, N. J., Bolus, M., *Radiocarbon dating the appearance of modern humans and timing of cultural innovations in Europe: new results and new challenges*, Journal of Human Evolution 44, p. 331-371.
- Dibble 1995 – Dibble, H. L., *Middle Paleolithic Scraper Reduction: Background, Clarification, and Review of the Evidence to date*, Journal of Archaeological Method and Theory 2, 1995, p. 299-368.
- Djindjian 2000 – Djindjian, F., *Le Paléolithique en Roumanie (Review)*, BSPF 97, 2, 2000, p. 309-324.
- Dobrescu 2004 – Dobrescu, R., *Aurignacianul din Transilvania*. Teză de doctorat. Academia Română, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”.
- Féblot-Augustins 1993 – Féblot-Augustins, J., *Mobility Strategies in the Late Middle Palaeolithic of Central Europe and Western Europe: Elements of Stability and Variability*, Journal of Anthropological Archaeology 12, 1993, p. 211-265.
- Féblot-Augustins 1997 - Féblot-Augustins, J., *La Circulation des Matières Premières au Paléolithique: Synthèse des Données, Perspectives Comportementales*. Liège, 1997.
- Finlayson 2004 – Finlayson, C. J., *Neanderthals and Modern Humans: An Ecological and Evolutionary Perspective*, Cambridge, 2004.
- Gabori 1976 – Gabori, M., *Les civilisations du Paléolithique moyen entre les Alpes et l'Oural*, Budapest, 1976.
- Gabori-Csank 1968 – Gabori-Csank, V., *La station du Paléolithique moyen d'Erd Hongrie*, Akademiai Kiado, Budapest, 1968.
- Gamble 1999 – Gamble, C., *The Palaeolithic Societies of Europe*. New York: Cambridge, 1999.
- Gamble 2007 – Gamble, C., *Origins and Revolutions: Human Identity in Earliest Prehistory*. New York, 2007.
- Henry 2003 – Henry, D. O., *Neanderthals in the Levant: Behavioral Organization and the Beginnings of Human Modernity*. London, 2003.
- Hiscock 2002 – Hiscock, P., *Quantifying the size of artefact assemblages*, Journal of Archaeological Science 29, 2003, p. 251-258.
- Jochim 1998 – Jochim, M., *A Hunter-Gatherer landscape: Southwest Germany in the Late Paleolithic and Mesolithic*, New York, 1998.
- Junbert 1978 – Jungbert, B., *Repertoriul localităților cu descoperiri paleolitice din Transilvania (I)*, ActaMN 15, 1978, p. 1-17.
- Jungbert 1979 – Jungbert, B., *Repertoriul localităților cu descoperiri paleolitice din Transilvania(II)*, ActaMN 16, 1979, p. 389-410.
- Jungbert 1982 – Jungbert, B., *Repertoriul localităților cu descoperiri paleolitice din Transilvania(II)*, ActaMN 19, 1982, p. 543-555.
- Jungbert 1987 – Jungbert, B., *Repertoriul localităților cu descoperiri paleolitice din Transilvania(II)*, Acta Musei Napocensis 22-2 (1985-1986), p. 385-400.
- Kelly 1995 – Kelly, R., L., *The Foraging Spectrum: Diversity in Hunter-Gatherer Lifeways*, Washington, 1995.
- Kerry 2000 – Kerry, K. W., *Intra-and Inter-Site Variability within the Levantine Upper Palaeolithic Evidence from Jebel Humeima (J142), South West Jordan*, Proceedings of the Prehistoric Society 64, 2000, p. 29-46.
- Kerry și Henry 2003 - Kerry, K. W., și Henry, D. O., Tor Fawaz (J403): *An Upper Palaeolithic Occupation in the Jebel Qalkha Area, Southwest Jordan in More than Meets the Eye: Studies in Levantine Upper Paleolithic Diversity*. A.N. Goring-Morris and A. Belfer-Cohen, eds. Oxford, 2003.

- Kozłowski 2004 – Kozłowski, J. K., *Early Upper Paleolithic Backed Blade Industries in Central and Eastern Europe* in *The Early Upper Paleolithic beyond Western Europe*, Berkeley, 2004, p. 14-30.
- Kuhn 1989 – Kuhn, S. L., *Hunter-gatherer foraging organization and strategies of artifact replacement and discard* in *Experiments in Lithic Technology*, BAR International Series 528, 1989, p. 33-48.
- Kuhn 1995 – Kuhn, S. L., *Mousterian Lithic Technology: An Ecological Perspective*. Princeton, 1995.
- Kuhn 2004 – Kuhn, S. L., Upper Paleolithic raw material economies at Ucagizli cave, Turkey. *Journal of Anthropological Archaeology* 23, 2004, p. 431-448.
- Lieberman 1998 – Lieberman, D. L., *Neanderthal and early modern human mobility patterns: comparing archaeological and anatomical evidence in Neanderthals and Modern Humans in Western Asia*, New York, 1998, p. 263-275.
- Lieberman și Shea 1994 – Lieberman, D. L., și Shea, J. J., *Behavioral differences between archaic and modern humans in the Levantine Mousterian*, *American Anthropologist* 96, 1994, p. 300-332.
- Marks și Freidel 1977 – Marks, A. E., Freidel, D. A., *Prehistoric settlement patterns in the Avdat/Aquev area in Prehistory and paleoenvironments in the central Negev, Israel II*, Department of Anthropology, Southern Methodist University, Dallas, p. 131-158.
- Mcbrearty et alii. 1998 – Mcbrearty, S., Bishop, L., Plummer, T., Dewar, L., Conard, N. J., *Tools underfoot: human trampling as an agent of lithic artifact edge modification*, *American Antiquity* 63, 1998, p. 108-129.
- Mellars 1989 – Mellars, P., *Major Issues in the Emergence of Modern Humans*, *Current Anthropology* 30, 1989, p. 349-385.
- Mellars 1996 – Mellars, P., *The Neanderthal Legacy*, Princeton, 1996.
- Mellars 2004 – Mellars, P., *Neanderthals and the modern human colonization of Europe*. *Nature* 432, 2004, p. 461-465.
- Mellars 2005 – Mellars, P., *The impossible coincidence. A single-species model for the origins of modern human behavior in Europe*, *Evolutionary Anthropology* 14, 2005, p. 12-27.
- Mertens 1996 – Mertens, S. B., *The Middle Paleolithic in Romania*, *Current Anthropology* 37, 1996, 3, p. 515-521.
- Milliken 1998 – Milliken, S., *The role of raw material availability in technological organization: A case study from the south-east Italian Late Palaeolithic* in *The Organization of Lithic Technology in Late Glacial and Early Postglacial Europe*, BAR International Series 700, 1998, p. 63-82.
- Mogoșanu și Cârciumar 1978 – Mogoșanu, F., Cârciumar, M., *Paleoliticul din Banat*, București.
- Moncel et alii. 2002 – Moncel, M.-H., Cârciumar, M., Anghelinu, M., *Le paléolithique moyen des Carpates Méridionales (Roumanie) et la grotte Cioarei-Borosteni. Des témoignages d'une fréquentation de la moyenne montagne a la faveur d'amélioration climatique par des groupes de Néandertaliens?* *Anthropologie (Brno)* 40, 2002, 1, p. 11-32.
- Newcomer 1971 – Newcomer, M. H., *Some quantitative experiments in handaxe manufacture*, *World Archaeology* 3, 1971, p. 85-94.
- Nicolăescu-Plopșor 1956 – Nicolăescu-Plopșor, C. S., *Rezultatele principale ale cercetărilor paleolitice în ultimii patru ani în R.P.R.*, *SCIV* 7, 1956 1-2, p. 7-39.
- Nicolăescu-Plopșor 1957 - Nicolăescu-Plopșor, C. S., *Le Paléolithique dans La République populaire roumaine a la lumière des dernières recherches*, *Dacia, N.S.* 1, 1957, p. 41-60.
- Nicolăescu-Plopșor 1959 – Nicolăescu-Plopșor, C. S., *Săpăturile de la Peștera*, *Materiale* 6, 1959, p. 25-29.
- Nicolăescu-Plopșor et alii. 1955a – Nicolăescu-Plopșor, C. S., Gheorghiu, A., Haas, N., Maximilian, C., Nicolăescu-Plopșor, D., Papazoglakis, M., Comșa, E., *Șantierul arheologic Cerna-Olt*, *SCIV* 6, 1955, p. 129-149.
- Nicolăescu-Plopșor și Mateescu 1955b – Nicolăescu-Plopșor, C. S., și Mateescu, C. N., *Șantierul arheologic Cerna-Olt*, *SCIV* 6, 1955, p. 391-409.
- Nicolăescu-Plopșor et alii. 1957a – Nicolăescu-Plopșor, C. S., Comșa, E., Nicolăescu-Plopșor, D., Bolomey, A., *Șantierul arheologic Baia de Fier*, *Materiale* 3, 1957, p. 13-26.
- Nicolăescu-Plopșor et alii. 1957b – Nicolăescu-Plopșor, C.S., Comșa, E., Păunescu, Al., *Șantierul arheologic Băile Herculane*, *Materiale* 3, 1957, p. 51-57.
- Nicolăescu-Plopșor et alii. 1957c – Nicolăescu-Plopșor, C. S., Haas, N., Păunescu, Al., Bolomey Al., *Șantierul arheologic Ohaba Ponor*, *Materiale* 3, 1957, p. 41-49.
- Nicolăescu-Plopșor et alii. 1957d – Nicolăescu-Plopșor, C. S., Păunescu, Al., Bolomey Al., *Șantierul arheologic Nandru*, *Materiale* 3, 1957, p. 29-37.

- Nicolăescu-Plopșor, C. S., *et alii*. 1961 - Nicolăescu-Plopșor, C. S., Nicolăescu-Plopșor, D., Pop, I., Rișcuția, C., *Cercetări paleolitice în peșterile din Țara Bârsei*, Materiale 7, 1961, p. 15-19.
- Nicolăescu-Plopșor *et alii*. 1962 – Nicolăescu-Plopșor, C. S., Păunescu, Al., Pop, I., *Săpăturile din peștera Gura Cheii-Râșnov*, Materiale 8, 1962, p.113-118.
- Otte *et alii*. 1996 – Otte, M., Ulrix-Closset, M., Cârciumar, M., Beldiman, C., Comportements techniques au Moustérien de la “Peștera Cioarei” (Olténie) in *Reduction Processes for the European Mousterian*, Quaternaria Nova 6, 1990, p. 83-93.
- Patterson 1990 – Patterson, L. W., *Characteristics of bifacial-reduction flake-size distribution*, American Antiquity 55, 1990, p. 550-558.
- Patterson și Sollberger 1978 – Patterson, L. W., Sollberger, J. B., 1978 *Replication and classification of small size lithic debitage*, Plains Anthropologist 23, 1978, p. 103-112.
- Patou- Mathis 2000-2001 – Patou-Mathis, M., *Les grands mammifères de la grotte Cioarei (Boroșteni, Roumanie): repaire de Carnivores et halte de chasse*, Préhistoire Européenne 16/17, 2000-2001, p. 57-63.
- Păunescu 1980 – Păunescu, Al., *Evoluția istorică de pe teritoriul Romaniei din Paleolitic până la începutul Neoliticului*, SCIVA 31, 1980, 4, p. 519-545.
- Păunescu 1984 – Păunescu, Al., *Cronologia paleoliticului și mezoliticului din România în contextul paleoliticului central-est și sud european*, SCIVA 35, 1984, 3, p. 235-265.
- Păunescu 1987 – Păunescu, Al., *Exposé sur les recherches paléolithiques en Roumanie* in *La genèse et l'évolution des cultures paléolithiques sur le territoire de la Roumanie*, Iași, 1987, p. 87-100.
- Păunescu 1988a – Păunescu Al., *Chronologie du Paléolithique moyen en Roumanie dans le contexte de celui de l'Europe Centre Orientale et Méridionale* in *L'Homme de Neandertal, 1, La Chronologie*, Liège, 1988a 1988, p. 73-80.
- Păunescu 1988b – Păunescu, Al., *Le passage du Paléolithique moyen au Paléolithique supérieur entre les Carpates et le Prut* in *L'Homme de Neandertal 8, La Mutation*, Liège, p. 133-147.
- Păunescu 1989 – Păunescu, Al., *Le Paléolithique et le Mésolithique en Roumanie (un bref aperçu)*, *L'Anthropologie* 93, 1989, 1, p. 123-158.
- Păunescu 1991- Păunescu Al., *Paleoliticul din peștera Gura Cheii-Râșnov și unele considerații privind cronologia locuirilor paleolitice din sud-estul Transilvaniei*, SCIVA, 42, 1991, 1-2, p. 5-20.
- Păunescu 1993 – Păunescu, Al., *Ripiceni-Izvor. Paleolitic și Mezolitic*, București, 1993.
- Păunescu 2000 – Păunescu, Al., *Paleoliticul și Mezoliticul la sud de Carpați*, București, 2000.
- Păunescu 2001 – Păunescu, Al., *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul transilvan*, București, 2001.
- Păunescu 1996 – Păunescu, C., Păunescu, Al., *Les microvetebres de la Grotte Spurcată (ou la Grotte de Sus – Nandru, département de Hunedoara, Roumanie)*, Travaux de l'Institut de Spéologie “Emile Racovitza”, 35, 1996, p. 175-196;
- Păunescu și Abassi 1996 – Păunescu, C., și Abassi, M., *Les microvetebres de la Grotte Bordul Mare (Ohaba Ponor, Roumanie): Paléontologie et Paleoecology*, Travaux de l'Institut de Spéologie “Emile Racovitza” 35, 1996, p. 153-174.
- Rădulescu și Samsom 1992 – Rădulescu, C., și Samson, P. M., *Chronologie et paléoclimatologie de trois grottes des Carpates Orientales (Roumanie) d'après les mammifères*, Travaux de l'Institut de Spéologie “Emile Racovitza” 31, 1992, p. 95-104.
- Riel-Salvatore 2007 – Riel-Salvatore, J., *The Uluzzian and the Middle-Upper Paleolithic Transition in Southern Italy*. Unpublished PhD Dissertation, School of Human Evolution and Social Change, Arizona State University.
- Riel-Salvatore, Barton 2004 – Riel-Salvatore, J., Barton, C. M., *Late Pleistocene technology, economic behavior, and land-use dynamics in southern Italy*, American Antiquity 69, 2004, p. 257-274.
- Riel-Salvatore și Barton 2007 – Riel-Salvatore J., Barton, C. M., *New quantitative perspectives on the Middle-Upper Paleolithic transition: the view from the northern Mediterranean in Early Upper Paleolithic 'Transitional' Industries: New Questions, New Methods*, Oxford, 2007, p. 61-74.
- Rolland și Dibble 1990 – Rolland, N., Dibble, H. L., *A new synthesis of Middle Paleolithic variability*, American Antiquity 55, 1990, p. 480-499.
- Roska 1942 – Roska, M., *Erdély Régészeti Repertórium, I öskor (Thesaurus Antiquitatum Transsilvanicarum I-Praehistorica)*, Cluj, 1942.

- Sandgathe 2005 – Sandgathe, D. M., *An Analysis of the Levallois Reduction Strategy Using a Design Theory*. Unpublished PhD dissertation, Dept. of Archaeology, Simon Fraser University, Burnaby, Canada, 2005.
- Shea 2003 – Shea, J. J., *The Middle Paleolithic of the East Mediterranean Levant*, Journal of World Prehistory 17, p. 313-391.
- Soficaru *et alii.* 2006 - Soficaru, A., Doboș, A., Trinkaus, E., *Early modern humans from the Peștera Muierii, Baia de Fier, Romania*. Proceedings of the National Academy of Sciences 103, 2006, p. 17196-17201.
- Stiner și Kuhn 1992 – Stiner, M. C., și Kuhn, S. L., *Subsistence, technology, and adaptive variation in Middle Paleolithic Italy*, American Anthropologist 94, 1992, p. 306-339.
- Stiner și Kuhn 2006 – Stiner, M. C., Kuhn, S. L., 2006 *Changes in the 'Connectedness' and Resilience of Paleolithic Societies in Mediterranean Ecosystems*, Human Ecology 34, 2006 p. 693-712.
- Svoboda 2004 – Svoboda, J. A., *Continuities, Discontinuities, and Interactions in Early Upper Paleolithic Technologies: A view from the Middle Danube in The Early Upper Paleolithic beyond Western Europe*, Berkeley, 2004, p. 30-50.
- Terzea 1971 – Terzea, E., *Les micromammifères quaternaires des deux grottes des Carpates roumaines*, Travaux de l'Institut de Spéologie "Emile Racovitza" 10, 1971, p. 279-300.
- Terzea 1987 – Terzea, E., *La faune du Pléistocène supérieur de la grotte "Peștera Cioarei" de Boroșteni (départ. du Gorj)*, Travaux de l'Institut de Spéologie "Emile Racovitza" 26, 1987, p. 55-66.
- Tostevin 2000 – Tostevin, G. B., *The Middle to Upper Paleolithic Transition from the Levant to Central Europe: in situ development or diffusion?* in *Neanderthals and Modern Humans: Discussing the Transition. Central & Eastern Europe from 50,000 – 30,000 BP*, Düsseldorf, 2000, p. 90-109.
- Tostevin. 2003 - Tostevin, G. B., *A Quest for Antecedents: A Comparison of the Terminal Middle Paleolithic and Early Upper Paleolithic of the Levant in More than Meets the Eye: Studies on Upper Palaeolithic Diversity in the Near East*, Oxford, 2003, p. 54-67.
- Trinkaus *et alii.* 2003a - Trinkaus, E., Milota, Ș., Rodrigo, R., Mircea, G., Moldovan, O., *Early modern human cranial remains from the Peștera cu Oase, Romania*, Journal of Human Evolution 45, 2003, p. 245-253.
- Trinkaus *et alii.* 2003b – Moldovan, O., Milota, Ș., Bilgăr, A., Sarcina, L., Athreya, S., Bayley, S., Rodrigo, R., Mircea, G., Higham, T., Bronk Ramsey, C., Van der Plicht, J., *An early modern human from the Peștera cu Oase, Romania*, Proceedings of the National Academy of Sciences 100, 2003, p. 11231-11236.
- Van Andel și Davis 2003 – Van Andel, T. H., Davies W., *Neanderthals and Modern Humans in the European Landscape During the Last Glaciation: Archaeological Results of the Stage 3 Project*, Oxford, 2003.
- Villaverde *et alii.* 1998 - Villaverde, V., Aura, J. E., Barton, C. M., *The Upper Paleolithic in Mediterranean Spain: a review of current evidence*, Journal of World Prehistory 12, 1998, p. 121-198.
- Vishnyatsky și Nehoroshev 2004 – Vishniatsky, L. B., Nehoroshev, P. E., *The Beginning of the Upper Paleolithic on the Russian Plain in The Early Upper Paleolithic beyond Western Europe*, Berkeley, 2004, p. 80-97.
- Wallace și Shea 2006 – Wallace, I. J., Shea, J. J., *Mobility patterns and core technologies in the Middle Paleolithic of the Levant*, Journal of Archaeological Science 33, 2006, 9, p. 1293-1309.

List of figures

Fig. 1. Map of sites studied and geographic site clusters. See Table 1 for key to sites.

Fig. 2. All assemblages from cave sites. $r = -0,74$ without outliers; $r = -0,48$ with outliers (Cioarei and Valea Coacăzii). Solid circles are Middle Paleolithic; open circles are Upper Paleolithic; grey circles (solid and open) are outliers.

Fig. 3. All assemblages from open air sites $r = -0,71$. Solid circles are Middle Paleolithic; open circles are Upper Paleolithic.

Fig. 4. Comparison of retouch frequency for Middle and Upper Paleolithic assemblages. ANOVA: $p = 0,69$ excluding assemblages from outliers (Cioarei and Valea Coacăzii) in Fig. 2. Boxplots show median, midspread, and range. Mean diamonds show mean (center horizontal line), 95% confidence intervals (upper and lower horizontal lines), and standard deviations (upper and lower points of the diamond). Widths of boxes and diamonds is proportional to sample size.

Fig. 5. Comparison of artifact volumetric density for Middle and Upper Paleolithic assemblages. ANOVA: $p=0.98$ excluding assemblages from outliers (Cioarei and Valea Coacăzii) in Fig. 2.

Fig. 6. Assemblages from cluster 1 sites. $r = -0,70$ without outliers (Cioarei).

Fig. 7. Assemblages from cluster 2 sites. $r = -0,69$ for all sites; $r = -0,76$ for cave sites only.

Fig. 8. Assemblages from cluster 3. $r = -0,83$ without outliers (Valea Coacăzii).

Fig. 9. Comparison of assemblages with microfauna associated with cold and temperate climatic regimes. ANOVA: $p=0,04$ using assemblages from all sites with microfaunal data, including outliers (Cioarei and Valea Coacăzii) in Fig. 2; $p=0,07$ without outliers.

Tables

Table 1 Sites discussed in text. See Fig. 1 for site and cluster locations.

Table 2 Contextual and compositional information for the assemblages in the sample.

Abrevieri

ACIL: Analiza comportamentală a industriei litice
 AGIR: Asociația Generală a inginerilor din România
 BAR: British Archaeological Reports
 PM: Paleolitic mijlociu
 PS: Paleolitic superior.

Tabel 1 Siturile discutate în text. Vezi Figura 1 pentru localizarea siturilor.

Localizarea sitului pe hartă	Sit	Industrie	Date ¹⁴ C BP	Bibliografie
1-1-Baia de Fier	Muierii (peșteră)	Aurignacian		Ploșșor <i>et alii</i> . 1957a

Localizarea sitului pe hartă	Sit	Industrie	Date ¹⁴ C BP	Bibliografie
				Păunescu 2000
		Musterian	42,560 +1,310/-1,120 (GrN16977)	
2-1-Băile Herculane	Hoților (peșteră)	Epigravettian		Mogoșanu 1978
		Aurignacian		Păunescu 2001
		Musterian		
3-1-Boroșteni	Cioarei (peșteră)	Musterian J		Cârciumaru 1999
		Musterian H	48,000 +1,800/-1,500 (GrN15054)	Cârciumaru <i>et alii.</i> 2000, 2002
		Musterian G	49,500 +3,200/-1,100 (GrN13002)	Moncel <i>et alii.</i> 2002
		Musterian F	> 50,000 (GrN13003); > 54,000 (GrN15055);	Păunescu 2000
		Musterian E	50,900 +4,400/-2,800 (GrN15046) 51,900 +5,300/-3,200 (GrN15048) > 45,000 (GrN13004) > 47,000 (GrN15047) > 49,000 (GrN15056)	
4-1-Gornea	Dealul Căuniței (sit în aer liber)	Musterian		Mogoșanu 1978 Păunescu 2001
5-1-Pescari	Livadița (peșteră)	Musterian		Păunescu 2001
6-2-Coșava	Cuca (sit în aer liber)	Aurignacian III		Mogoșanu 1978
		Aurignacian I		Păunescu 2001
7-2-Nandru	Curată (peșteră)	Musterian IId		Nicolăescu-Plopșor <i>et alii.</i> 1957d Păunescu 2001
		Musterian IIc	40,800 +1,050/-930 (GrA-13948)	
		Musterian IIb	> 47,800 (GrN23406)	
		Musterian IIa	44,600 +1,900/-1,500 (GrN24221)	

Localizarea sitului pe hartă	Sit	Industrie	Date ¹⁴ C BP	Bibliografie
			> 45,000 (GrN23407)	
		Musterian Ic		
		Musterian Ib	29,940 +420/-400 (GrA13249) 45,200 +4,200/-2,700 (GrN24222) > 31,700 (GrN24326) > 36,300 (GrN24223)	
		Musterian Ia	28,250 +350/-530 (GrA-13250) > 39,600 (GrN24224)	
8-2-Nandru	Spurcată (peșteră)	Musterian	30,000 +1,900/-1,500 (GrN14622)	Nicolăescu-Plopșor <i>et alii.</i> 1957d Păunescu 2001
9-2-Ohaba Ponor	Bordu Mare (peșteră)	Aurignacian	28,780 ±290	Nicolăescu-Plopșor <i>et alii.</i> 1957c Păunescu 2001
		Musterian IVb	(GrN14627)	
		Musterian IVa		
		Musterian IIIg		
		Musterian IIIf		
		Musterian IIIe		
		Musterian IIId		
		Musterian IIIc	45,500 +3,500/-2,400 (GrN14626)	
		Musterian IIIb	43,600 +2,800/- 2,100(GrN12676) > 41,000 (GrN11617)	
		Musterian IIIa	> 40,000 (GrA6036) > 40,000 (GrA6036)	
		Musterian III w/o L.nr.		
		Musterian II		
		Musterian I		

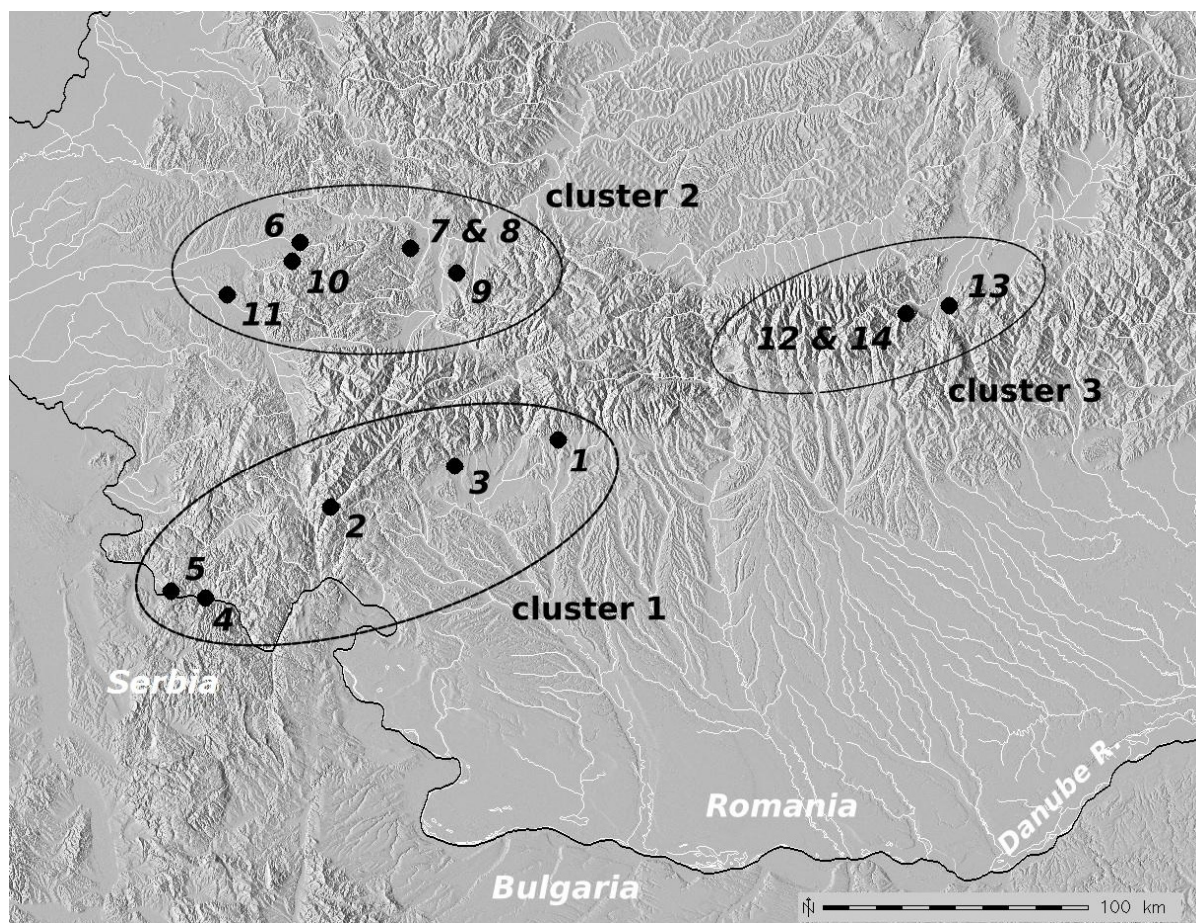
Localizarea sitului pe hartă	Sit	Industrie	Date ¹⁴ C BP	Bibliografie
10-2-Românești	Dumbrăvița (sit în aer liber)	Aurignacian III		Mogoșanu 1978 Păunescu 2001
11-2-Tincova	Seliște II (sit în aer liber)	Aurignacian		Mogoșanu 1978 Păunescu 2001
	Seliște I (sit în aer liber)	Musterian		
12-3-Peștera	Mare (peșteră)	Gravettian?!	16,110 ± 90 P (GrN14619)	Nicolăescu-Plopșor 1959 Păunescu 2001
		Aurignacian?	17,360 ± 80 (GrN13947)	
		Musterian	38,700 ± 850 (GrN14618)	
13-3-Peștera	Valea Coacăzei (peșteră)	Gravettian		Păunescu 2001
		Musterian	15,710 ± 310 (GrN14642) 34,400 ± 500 (GrN16141)	
14-3-Râșnov	Gura Cheii (peșteră)	Gravettian		Nicolăescu-Plopșor <i>et alii.</i> 1962 Păunescu 2001
		Aurignacian		
		Musterian	28,900 +2,400/-1,800 (GrN14620) 29,700 +1,700/-1,400 (GrN11619) 30,450 ± 300 (GrN13008) 33,300 ± 900 (GrN13009)	

Tabel 2 Contextul și conținutul industriilor litice din eșantionul discutat.

Sit și Nivel	Perioada	Supraf ața	Grosime	Volum	Nr. Retușate	Nr. Debitaj	Nr. Nuclee	Total piese
Mare Musterian	PM	80	0.38	30.00	28	15	1	44
Valea Coacăzei Musterian	PM	14	0.20	2.80	6	21	2	29
Gura Cheii Musterian	PM	10	0.48	4.80	18	27	1	46
Bordu Mare Musterian I	PM	8	0.20	1.60	10	52	1	63
Bordu Mare Musterian II	PM	10	0.24	2.35	6	43	3	52
Bordu Mare Musterian III a+b	PM	16.5	0.32	5.20	51	298	7	356
Bordu Mare Musterian IIIc	PM	30	0.16	4.65	43	343	5	391
Bordu Mare Musterian IIId	PM	30	0.12	3.60	25	175	8	208
Bordu Mare Musterian IIIe	PM	12	0.14	1.68	9	49	1	59
Bordu Mare Musterian IIIf	PM	16	0.22	3.44	6	52	3	61
Bordu Mare Musterian IIIg	PM	27	0.23	6.21	24	171	3	198
Bordu Mare Musterian III w/o nr.	PM	26	0.27	6.89	70	361	10	441
Bordu Mare Musterian IV a	PM	28	0.28	7.70	19	107	1	127
Bordu Mare Musterian IV b	PM	25	0.17	4.13	9	39	2	50
Curată I a	PM	47	0.40	18.80	10	23	1	34
Curată I b+c	PM	47	0.88	41.36	28	54	3	85
Curată II a	PM	47	0.18	8.46	10	21	0	31
Curată II b	PM	47	0.32	15.04	8	15	0	23
Curată II c	PM	47	0.34	15.98	16	20	2	38
Curată II d	PM	47	0.36	16.92	30	56	1	87
Spurcată	PM	31.4	0.30	9.42	18	10	1	29
Cioarei E	PM	49	0.35	17.15	22	143	2	167
Cioarei F	PM	49	0.30	14.70	4	52	3	59
CioareiG	PM	49	0.20	9.80	14	118	4	136

Sit și Nivel	Perioada	Supraf ața	Grosime	Volum	Nr. Retușate	Nr. Debitaj	Nr. Nuclee	Total piese
Cioarei H	PM	49	0.20	9.80	12	229	4	245
Cioarei J	PM	49	0.50	24.50	5	119	4	128
Hoților Musterian	PM	14	0.20	2.80	25	101	29	155
Muierii Musterian	PM	65	0.44	28.60	349	4318	269	4936
Livadița	PM	32	0.85	27.20	4	13	1	18
Mare Aurignacian	PS	80	0.15	12.00	67	96	10	173
Râșnov-Gura Cheii	PS	7.5	0.15	1.13	6	42	1	49
Mare Gravettian	PS	80	0.07	5.20	19	18	2	39
Râșnov-Gura Cheii Gravettian	PS	12.5	0.23	2.81	22	32	2	56
Ohaba Ponor Aurignacian	PS	10	0.17	1.65	3	15	0	18
Hoților Aurignacian	PS	14	0.28	3.92	7	12	0	19
Muierii Aurignacian	PS	8	0.40	3.20	19	40	2	61
Hoților Epigravettian	PS	60	0.17	10.20	86	953	25	1064
Valea Coacăzei Gravettian	PS	12	0.23	2.70	1	9	0	10
Dealul Căuniței	PS	28	0.20	5.60	15	129	3	147
Seliște II	PM	12	0.10	1.20	6	9	0	15
Seliște I	PS	280	0.40	112.00	110	2319	65	2494
Cuca Aurignacian I	PS	226	0.10	22.60	111	487	11	609
Cuca Aurignacian III	PS	226	0.10	22.60	24	159	n/d	183
Dumbrăvița	PS	400	0.16	64.00	115	4894	77	5086

Fig. 1. Harta siturilor menționate în text.

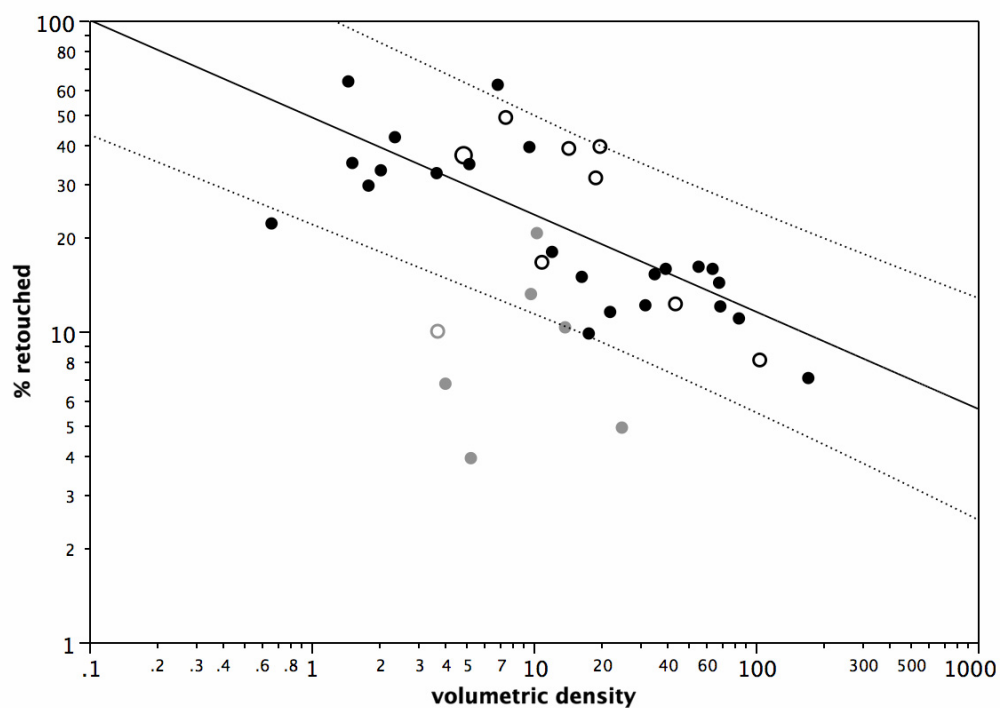

Fig. 2. Industriile litice din siturile de peșteră. $r = -.74$ fără valorile inconsistente; $r = -.48$ cu valorile inconsistente modelului (Cioarei și Valea Coacazii). Cercurile pline reprezintă Paleoliticul mijlociu; cercurile goale, Paleoliticul superior; cercurile gri (pline și goale) sunt valorile inconsistente

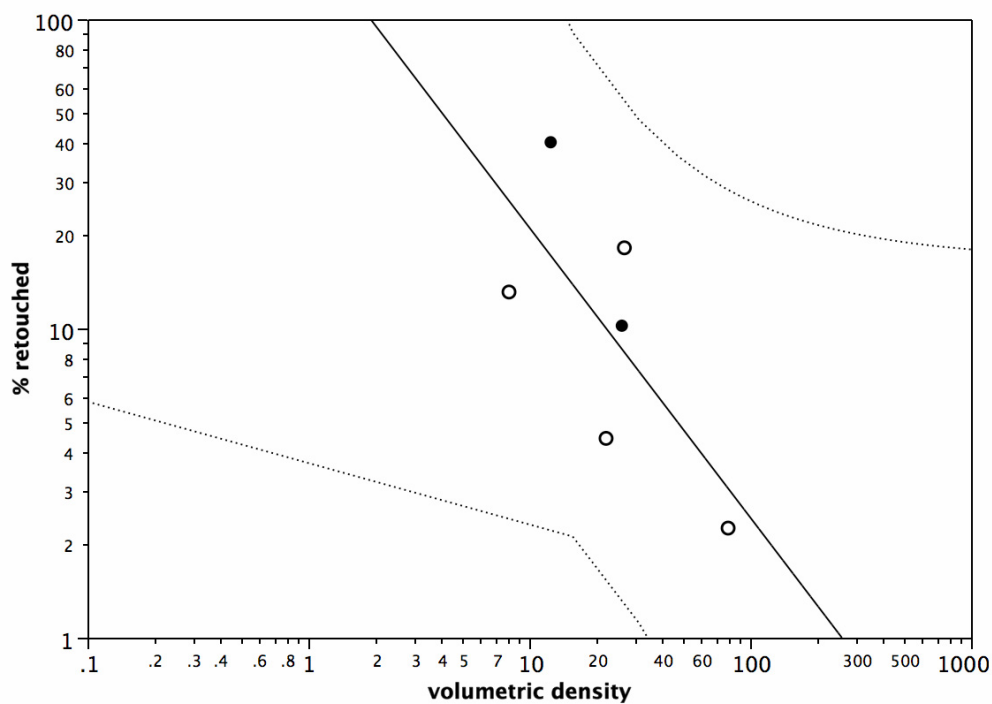

Fig. 3. Industriile litice din așezările în aer liber $r = -.71$. Cercurile pline sunt Paleoliticul mijlociu; cercurile goale reprezintă Paleoliticul superior.

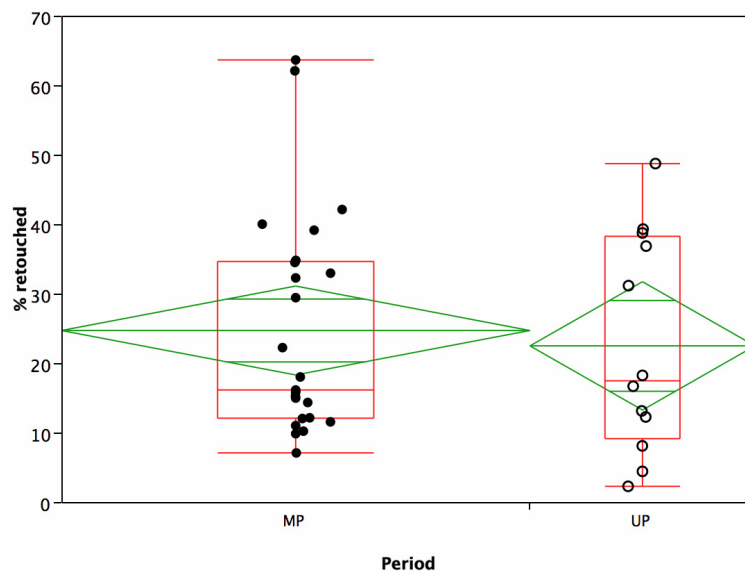

Fig. 4. Comparația frecvenței retușării pentru industriile litice ale Paleoliticului mijlociu și superior. ANOVA: $p=0.69$ (excluzând industriile din Peștera Cioarei și Valea Coacăzii) din figura 2. Diagrama prezintă mediana, răspândirea mediană și întinderea. Carourile medii prezintă media (linia orizontală centrală), intervale de încredere 95% (liniile orizontale superioare și inferioare), și deviațiile standard (punctele inferior și superior ale caroului). Lățimile dreptunghiurilor și carourilor sunt proporționale cu mărimea eșantionului.

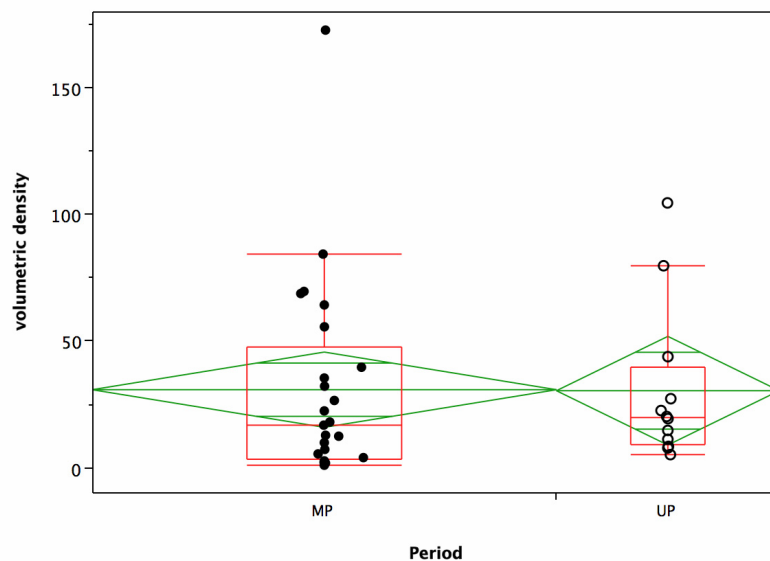
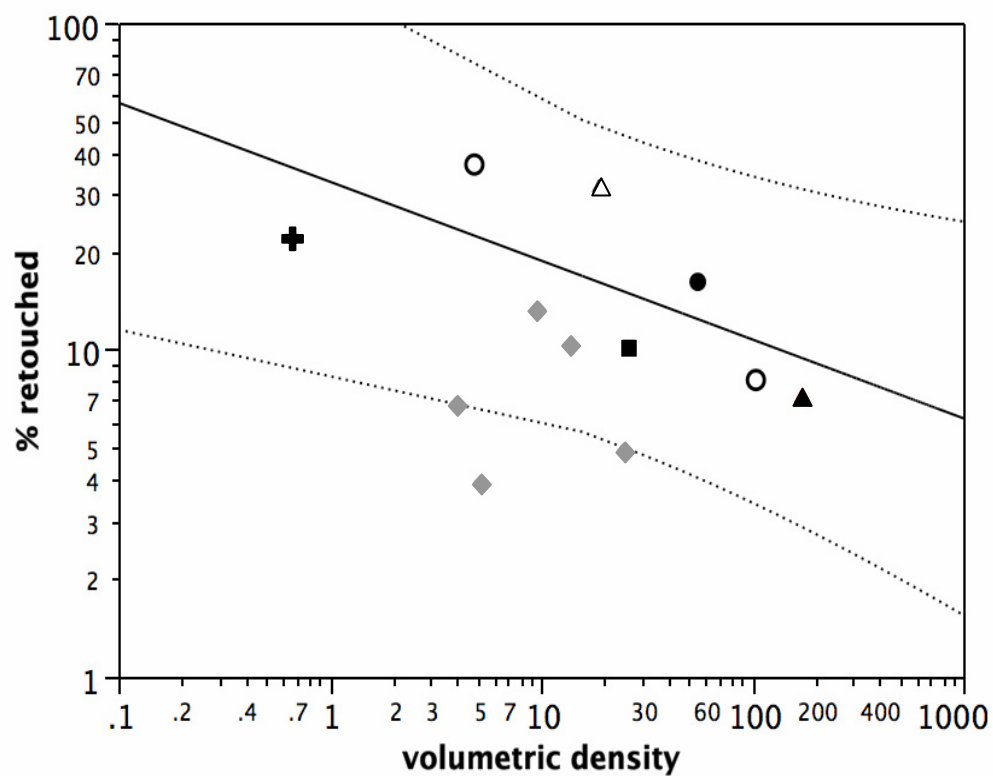
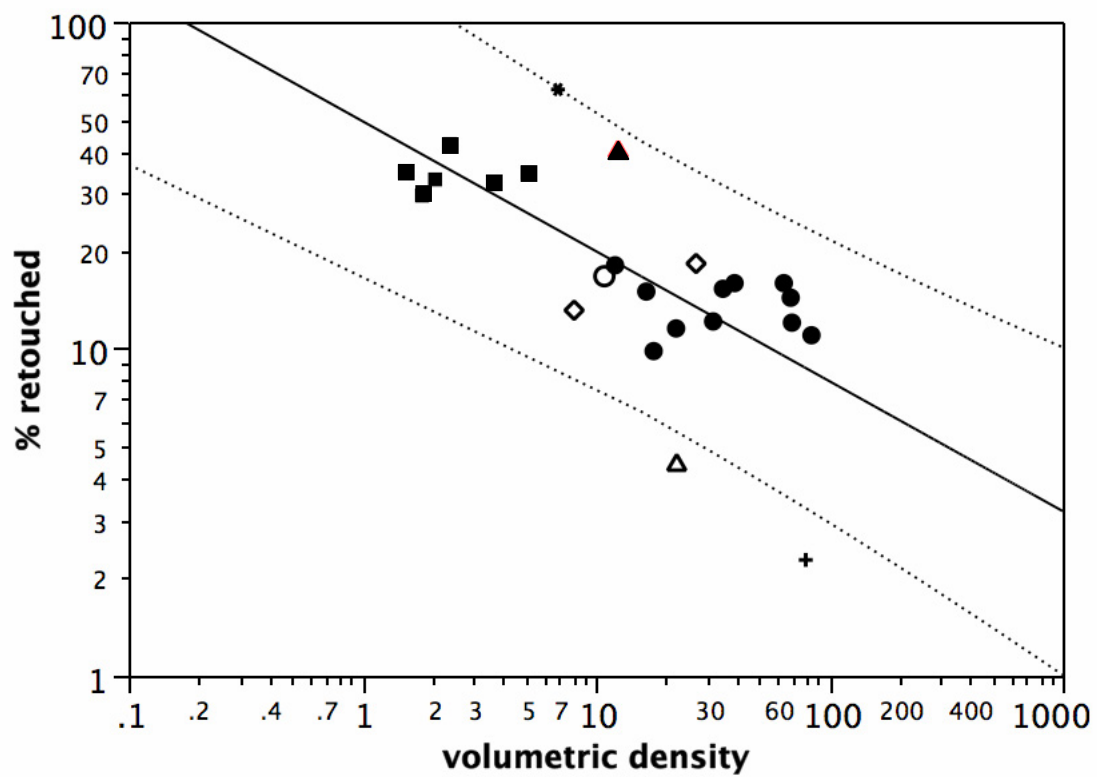

Fig. 5. Comparația densității volumetrice pentru industriile litice ale Paleoliticului mijlociu și superior. ANOVA: $p=0.98$ (excluzând industriile de la Peștera Cioarei și Valea Coacăzii) din Fig. 2.

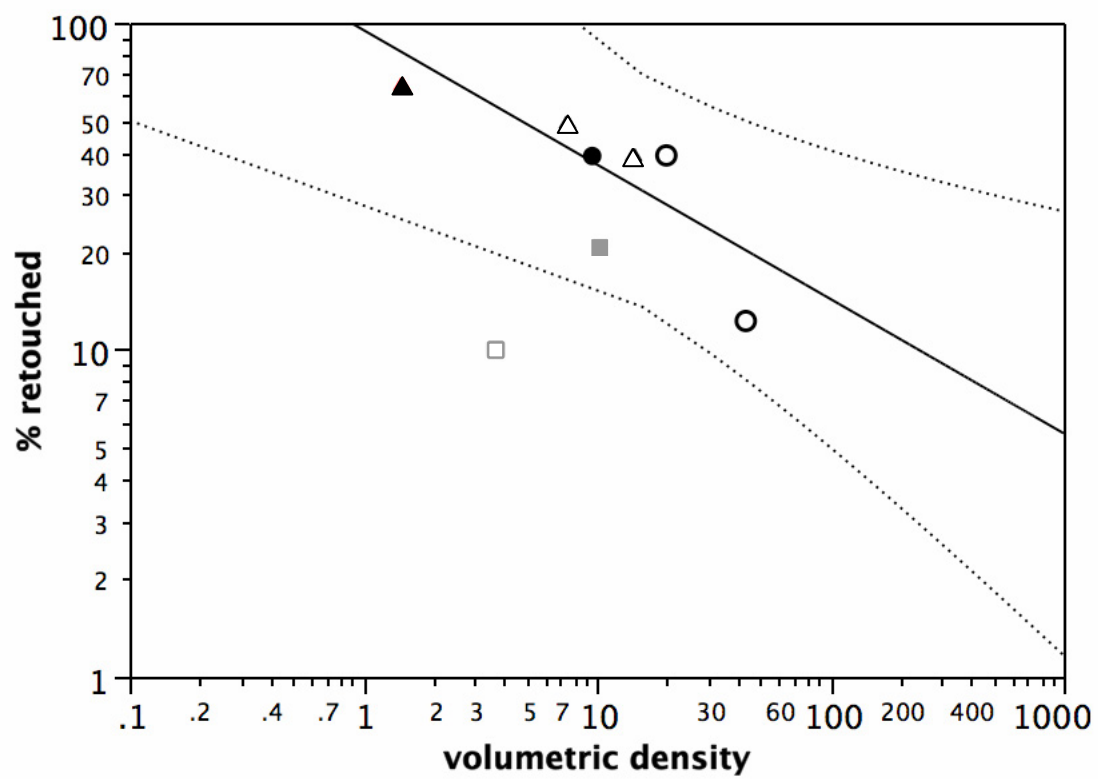
- △ Muierii (Paleo. sup)
- ▲ Muierii (Paleo. Mij.)
- Hoților (Paleo. Sup.)
- Hoților (Paleo. Mij.)
- ◆ Cioarei (Paleo. mij)
- Dealul Căuniței (Paleo. mij)
- ⊕ Livadița (Paleo. Mij.)

Fig. 6. Industriile litice din grupul 1. $r = -.70$ fără Peștera Cioarei

- ◇ Cuca (Paleo.sup.)
- Curată (Paleo. mij.)
- Bordu Mare (Paleo.sup.)
- Bordu Mare (Paleo.mij.)
- * Spurcată (Paleo.mij.)
- + Dumbravița (Paleo.sup.)
- △ Selișta II (Paleo.sup.)
- ▲ Selișta I (Paleo.mij.)

Fig. 7. Industriile litice din grupul 2. $r = -.69$ pentru toate siturile; $r = -.76$ pentru siturile de peșteră.

- △ Mare (Paleo.sup.)
- ▲ Mare (Paleo.mij.)
- Valea Coacăzei (Paleo.sup.)
- Valea Coacăzei (Paleo.mij.)
- Gura Cheii (Paleo.sup.)
- Gura Cheii (Paleo.mij.)

Fig. 8. Industriile litice din grupul 3. $r = -.83$ fără Valea Coacăzii

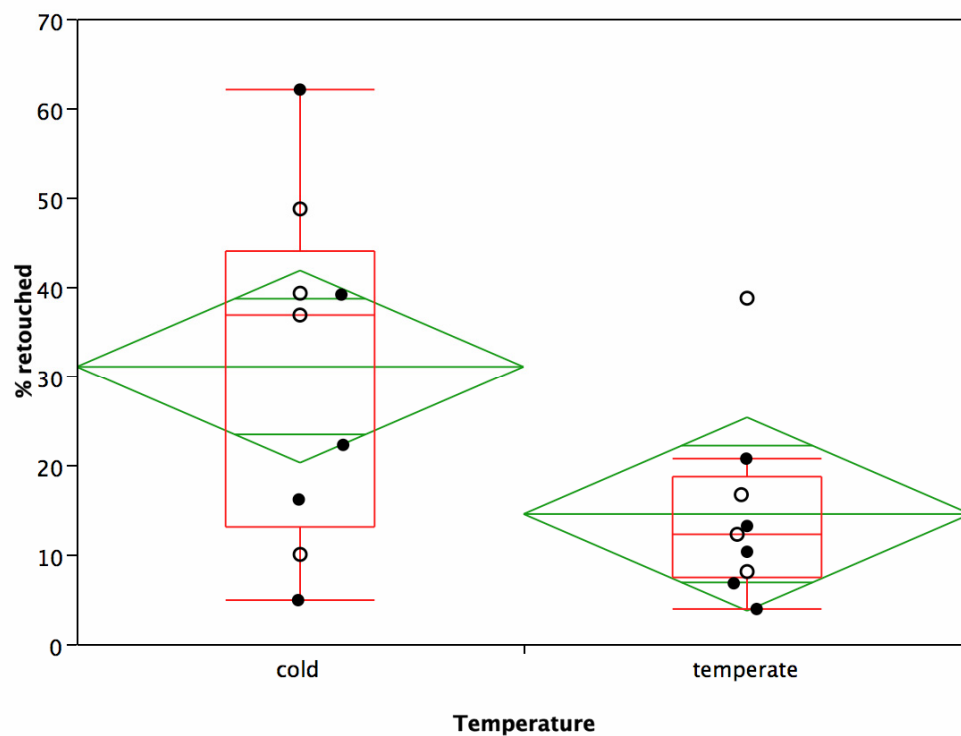

Fig. 9. Comparația industriilor asociate cu microfaună asociate regimurilor climatice rece și temperat. ANOVA: $p=0.04$ folosind industriile litice din toate siturile cu date microfaunistice , inclusiv Cioarei și Valea Coacazii din Figura 2; $p=0.07$ fără valorile inconsistente.

MIERCUREA SIBIULUI-„PETRIȘ”, JUD. SIBIU: DATE ASUPRA ARTEFACTELOR NEO-ENEOLITICE DIN MATERII DURE ANIMALE

CORNELIU BELDIMAN, DIANA-MARIA SZTANCS

Mots-clefs: bois de cervidés, matières dures animales, Néo-énéolithique, os, paléotechnologie, Petrești, parure, Starčevo-Criș, outils, Vinča.

Résumé: L'étude propose une analyse morpho-technologique détaillée menée sur un lot inédit d'objets (des outils en grande majorité, des objets de parure et des pièces techniques – ébauches, déchets etc.) travaillés sur matières dures animales diverses – os (en grande partie), bois de cerf, défenses de sanglier. Ils ont été attribués à trois cultures du Néo-Énéolithique: Starčevo-Criș, phases/sous-phases IB-IC et IC-IIA; Vinča, phases/sous-phases A2-A3, A3 et A3-B1; Petrești, phase AB, étant découvertes dans des contextes stratigraphiques bien précisés (huttes et fosses) pendant les fouilles menées en 2002-2005 par le Dr. Sabin Adrian Luca dans le site de Miercurea Sibiului-„Petriș” (MSP). Les pièces sont conservées dans les collections de l'Université «Lucian Blaga», Sibiu et du Musée National Brukenthal. L'ouvrage fait partie de la récente série de publications de l'auteur principal, qui a pour but l'approche systématique des lots d'artefacts de l'industrie préhistorique des matières dures animales de Roumanie (voir la bibliographie). La méthodologie est celle appliquée dans la thèse de doctorat de l'auteur principal et s'est inspiré de la conception des Cahiers de *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique*, édités par Henriette Camps-Fabrer. L'effectif étudié compte 50 pièces (18 = culture Starčevo-Criș; 27 = culture Vinča; 5 = culture Petrești). Le Répertoire rassemble toutes les dates concernant les objets: état de conservation, morphométrie, description intégrale – morphologie, l'étude technique (les étapes du débitage, du façonnage, les traces d'utilisation – décelées à l'œil nu et à binoculaire). Chaque objet est individualisé par un indicatif obtenu en combinant: la sigle du site, le numéro du niveau de provenance et le numéro d'ordre dans la liste des artefacts de chaque culture: MSP/I = culture Starčevo-Criș; MSP/II = culture Vinča; MSP/III = culture Petrești. Les matières premières utilisées qui dominent sont les os longs de bovinés et d'ovicaprin. La typologie est dominée par les pointes diverses (N = 18); la plupart sont des pointes sur métapodes d'ovicaprin et sur fragments de côtes. À l'occasion de cette étude on a décelé aussi 6 nouveaux types ou types rares pour l'industrie osseuse du Néo-Énéolithique de Roumanie: pointe sur fragment de défense de sanglier; retouchoir sur fragment diaphysaire d'os long; percuteur sur humérus distal de bovinés; pointe (biseau) sur andouiller de cerf; lisseur sur métapode de bovinés pour façonnage de la céramique; pendeloque courbe en bois de cerf (ou pièce de ceinture? – Gürtelhaken?). La morphométrie mis en évidence un seul groupe typologique significatif, celui des pointes (I A), dans lequel on peut décelé la fréquence des pointes petites (51-100 mm). La fabrication fait recours à des procédés simples, combinés en schémas techniques relativement standardisés. L'étape technique du débitage atteste l'application des solutions techniques simples, comme la percussion directe et la fracturation par flexion; le fendage; l'entaillage. Le rainurage des deux cotés semble être une solution appliquée relativement souvent pour le débitage des métapodes de bovinés; en ce sens on remarque la présence d'une pièce unique attribuée à la culture Vinča, un métapode proximal sur lequel se conservent les traces d'extraction d'une baguette rectangulaire (MSP/II 14). Toute à la fois, ces solutions techniques se combinent parfois dans des schémas plus complexes (ayant deux-trois composantes). Dans l'étape du façonnage et de finition on a appliqué des procédés plus diversifiés que pour le débitage: l'abrasion multidirectionnelle domine, tandis que la perforation (sans préparation) est faite par rotation continue (rapide) de deux cotés (un seul cas, celui d'une pendeloque sur fragment de défense de sanglier). Parmi les procédés présentes on a aussi: la retouche, l'entaillage. Le traitement thermique semble être appliqué en quelques cas. Les traces d'utilisation décelées sont: extrémités distales (actives) fortement lustrées et émoussées (pointes); fracturation de

la partie active par flexion (pointes); micro retouches (lissoirs sur fragment diaphysaire d'os long). Sur deux pointes on constate le réaménagement de la partie distale après la fracturation. En ce qui concerne le rôle fonctionnel des objets étudiés et l'insertion de l'industrie des matières dures animales dans la paléo économie de l'époque, on peut conclure, hypothétiquement, que les artefacts ont servi à: perforer et/ou assembler du cuir ou des matériaux textiles, aussi bien qu pour le tissage et la vannerie – pointes diverses; préparation de peaux et pour le façonnage du bois – lissoirs sur éclat diaphysaire d'os long; taille et façonnage des matériaux lithiques – le percuteur sur humérus distal et le retouchoir; façonnage de la céramique – les lissoirs sur métapodes; consommation de la nourriture (céréales bouillies) – les cuillers spatules. Importantes par leur nombre sont les matières premières qui attestent la fabrication domestique des artefacts comme les pointes, les lissoirs en os, les manches ou autres objets en bois de cerf ou bois de chevreuil. Les manifestations symboliques (parure) sont représentées par une pendeloque courbe en bois de cerf – fragment d'axe (ou pièce de ceinture? – Gürtelhaken?) et une autre sur fragment de défense de sanglier. L'effectif réduit disponible et le recours à des «schéma opératoires» simples, standardisés, impliquant des procédées élémentaires, ayant une bas degré de combinaison sont les causes responsables, en perspective de l'approche paléotechnologique, pour l'expressivité relativement faible du lot analysé. L'étude ne fait pas recours à l'analyse des dates sur le contexte de la découverte des objets (associations d'artefacts divers dans les complexes), ni des dates extensives sur la faune du site (qui ne sont pas encore disponibles pour nous), ce qui pourrait probablement offrir des indices supplémentaires sur la fabrication des artefacts sur place. Les conclusions de cette étude préliminaire sont limitées par les effectifs réduits et par l'absence d'autres informations sur l'ambiance technologique de chaque culture. Les artefacts en matières dures animales de MSP ont permis d'appliquer le protocole d'analyse intégrale à des matériaux de Roumanie datent du Néo-Enéolithique. Cette approche a permis de mettre en lumière des nouveaux types ou des types rarement attestés jusqu'à maintenant dans l'industrie préhistorique des matières dures animales du pays et de déceler l'utilisation combinée des plusieurs solutions technique de fabrication. Toute à la fois, on a pu envisager hypothétiquement le déroulement de quelques activités domestiques routinières dans les habitations des communautés néo-énéolithiques.

Cuvinte-cheie: corn de cervide, materii dure animale, neo-eneolitic, os, paleotehnologie, Petrești, podoabe, Starčevo-Criș, utilaj, Vinča.

Rezumat: Cercetările arheologice derulate în situl neo-eneolitic pluristratificat de la Miercurea Sibiului-„Petriș” între anii 1997 și 2005 au condus la constituirea unui lot de 50 artefacte din materii dure animale (unelte, podoabe, materii prime în curs de prelucrare etc. din os, corn de cervide, defense de mistreț). Studiul detaliat al acestor materiale (tipologie, morfometrie, analiză tehnologică – procedee de fabricare, urme de utilizare, funcționalitate prezumată) aduce noi contribuții la cunoașterea paleotehnologiei în cadrul comunităților aparținând culturilor Starčevo-Criș, Vinča și Petrești din aria sudică a Transilvaniei.

1. Context

Cercetările sistematice derulate în situl arheologic de la Miercurea Sibiului, punctul „Petriș” (MSP) în perioada 1997-2005 au pus în lumină existența a trei secvențe de ocupare în decursul preistoriei (neo-eneolitic), aferente culturilor Starčevo-Criș, Vinča și Petrești¹.

Din complexele aferente acestora (bordeie, locuințe de suprafață, gropi), ca și din stratul de cultură s-a recuperat o cantitate importantă de materiale osteologice, precum și un lot de artefacte aparținând industriei materiilor dure animale (IMDA). Acesta din urmă face obiectul prezentului studiu. El este compus atât din piese recuperate în cursul săpăturilor (campaniile anilor 2002-2005), cât și din piese identificate de noi în masa materialului osteologic.

Mare parte a artefactelor aparținând IMDA supuse analizei provine dintr-un număr de 13 complexe (locuințe adâncite de tip bordei; locuințe de suprafață; gropi). 7 complexe aparțin culturii Starčevo-Criș; 6 sunt bordeie (B1, B4, B10, B17, B19, B20), iar unul este o

¹ Luca 2005.

groapă (G21). Din inventarul lor s-au recuperat 15 piese; alte 3 provin din stratul de cultură. 5 complexe aparțin culturii Vinča, 3 fiind bordeie (B5, B12, B15), iar 2 locuințe de suprafață (L11, L14). De aici s-au recoltat 19 piese, iar din stratul de cultură alte 8. Culturii Petrești îi aparține un singur complex (L1), care a livrat 5 piese.

2. Obiective

În contextul mai larg al valorificării sistematice a descoperirilor IMDA preistorice din România, obiectiv urmărit în ultimii ani și în mediul cercetării de la noi², demersul de față urmărește să ofere o primă sistematizare a datelor privitoare la artefactele din materii dure animale descoperite la MSP.

În demersul de extindere a abordărilor multidisciplinare ale vestigiilor din acest sit, materialele, inedite până acum, ne-au fost puse la dispoziție, pentru o analiză detaliată, de către prof. univ. dr. Sabin Adrian Luca; îi exprimăm și cu acest prilej mulțumirile noastre.

Studiul artefactelor se face în mod unitar, conform reperelor metodologice actuale ale domeniului. Sunt aplicate clasificarea tipologică și protocolul de analiză puse la punct recent și care au stat la baza elaborării tezei de doctorat a autorului principal, ca și a redactării și publicării a numeroase studii, articole și rapoarte, unele foarte recente³.

Printre avantajele oferite de studiul IMDA de la MSP putem menționa: • posibilitatea definirii unor tipuri/subtipuri noi ale IMDA preistorice; • augmentarea loturilor studiate și formularea unor considerații asupra tipologiei artefactelor și a paleotehnologiei specifice începuturilor neoliticului în spațiul intracarpatic; • augmentarea loturilor studiate aparținând fazei timpurii a culturii Vinča; • abordarea în premieră, după repere actuale, a unui mic lot de artefacte atribuit culturii Petrești; • posibilitatea obținerii diagnozei arheozoologice și corelarea datelor cu parametrii IMDA; • atribuirea culturală și datarea asigurate pe subfaze și etape ale culturilor reprezentate în sit; • posibilitatea definirii unor repere specifice – metodologice, tipologice, paleotehnologice, paleoeconomice, crono-culturale, la care să se raporteze datele similare din alte situri, publicate sau inedite; • posibilitatea augmentării lotului prin dezvoltarea săpăturii în următorii ani și explorarea a noi complexe; • șansa unei cercetări extinse – exhaustive și multidisciplinare a sitului, implicit corelarea concluziilor legate de IMDA cu alte seturi de date.

3. Metodologie

Aspectele metodologice ale demersului care vizează studiul complex al IMDA au fost prezentate în mod detaliat cu mai multe ocazii recente⁴. Este vorba de: • criteriile și structura tipologiei (categorii/ grupe/ tipuri/ subtipuri/ variante/ subvariante); • structura repertoriului descoperirilor, a fișei individuale, a vocabularului etalonat; • coordonatele analizei, care urmăresc etapele «lanțului operator»: elementele debitajului și ale fasonării; amenajările specifice; • înregistrarea și interpretarea urmelor macro- și microscopice ale procedeeleor de fabricare, precum și a urmelor generate de utilizare.

Tratamentul statistic al datelor în formulă tabelară stă la baza formulării concluziilor legate de specificul IMDA studiate, permițând, în cadrul culturilor și al fazelor acestora, sesizarea unor aspecte importante, care se constituie în obiectivele demersului diacronic: prezența elementelor comune și a situațiilor puțin frecvente sau rare în cadrul culturilor și

² Beldiman 2007 – cu bibliografia; Beldiman *et alii*. 2004; Beldiman, Sztancs 2005a – cu bibliografia; Beldiman, Sztancs 2005b; Beldiman, Sztancs 2005c.

³ Beldiman, Sztancs 2005a – cu bibliografia.

⁴ Beldiman 2007, p. 59-69; Beldiman, Sztancs 2005b; Beldiman, Sztancs 2005c.

fazelor/subfazelor acestora; aportul tradiției și al inovației; specificul cultural și definirea «fosilelor indicatoare»; difuziunea influențelor etc.

4. Baza documentară. Proveniența. Asocierile

În situl MSP, locuirea aparținând culturii Starčevo-Criș se concretizează în nivelul I, care cuprinde două subniveluri: Ia (subfazele IB-IC) și Ib (subfazele IC-IIA). Culturii Vinča i se atribuie nivelul II, cu trei subniveluri: IIa (subfazele A2-A3), IIb (subfaza A3) și IIc (subfazele A3-B1). Vestigiile culturii Petrești, faza AB se plasează în nivelul III.

Lotul IMDA de la MSP are un efectiv total de 50 piese (N total = 50). Este vorba de un material inedit, în mare parte recuperat în timpul cercetărilor și inventariat ca atare; unele piese au fost identificate de noi în laborator, prin examinarea minuțioasă și exhaustivă a lotului de materiale osteologice, pus la dispoziție de autorul cercetărilor (septembrie 2003, august 2005, ianuarie 2006).

Piese sunt păstrate în colecțiile ULB Sibiu și ale Muzeului Național Brukenthal. Ele provin, în majoritate, din complexe atribuite culturilor Starčevo-Criș, Vinča și Petrești (N = 39); 11 piese au fost recuperate din stratul de cultură (*recte*, nivelurile atribuite culturilor respective). Distribuția pe culturi arată dominarea cantitativă a artefactelor aparținând culturii Vinča, subfazele A2-A3, A3 și A3-B1 (N = 27); 18 piese sunt atribuite culturii Starčevo-Criș, subfazele IB-IC și IC-IIA (N = 18). Cultura Petrești, faza AB este reprezentată prin 5 piese (N = 5).

Cele mai multe artefacte au fost descoperite în inventarul B12 și al L11 – cultura Vinča (câte 6 piese); B10 – cultura Starčevo-Criș și B5 – cultura Vinča au livrat câte 4 piese. Restul complexelor a livrat 1-3 piese. Asocierile tipologice în complexe includ 2-5 tipuri, ilustrând contexte de fabricare, utilizare, stocare și abandon: B1 (I A9 + I C4); B4 (I F10 + I B1); B10 (I A15 + I B1); B19 (I A7 + I A9) (cultura Starčevo-Criș); B5 (I A15 + I A19 + V A3 + V A1); B12 (I A15 + III B3 + V A2); L11 (I A15 + I G1 + I A9 + V A1 + V A2) (cultura Vinča); L1 (I A7 + I E3 + I I1 + V A1) (cultura Petrești) (vezi tabelele nr. 1-4).

La solicitarea noastră, autorul săpăturilor ne-a precizat, pe baza criteriilor stratigrafice și tipologice, apartenența complexelor la o cultură sau alta, cu fazele și subfazele respective. Aceste atribuiri crono-culturale au stat la baza departajării artefactelor pe culturi/faze/subfaze și au impus ordonarea datelor în repertoriu, derularea analizei tehnologice etc.

În afara acestor repere, nu putem oferi, deocamdată, date suplimentare asupra contextului de proveniență a artefactelor. Nu am avut la dispoziție, până la momentul elaborării prezentei lucrări informații asupra restului materialelor și artefactelor recuperate din complexele respective, care ne-ar putea completa tabloul ambianței paleotehnologice în care a evoluat IMDA (materialul arheozoologic; industria litică șlefuită și cioplită; alte elemente de utilaj litic: lespezi/plăci pentru prelucrarea prin abraziune, percutoare, polizoare pe galeți etc.). Studiul sistematic al acestor categorii de materiale ar fi de natură să măsoare, fără îndoială, valoarea documentară a lotului pieselor analizate și, în măsura posibilităților oferite de autorul cercetărilor, vom avea în vedere aceste aspecte ale studiului într-un viitor apropiat.

5. Repertoriu

Pentru repertorierea artefactelor și buna lor departajare și identificare/regăsire pe nivelurile corespunzătoare culturilor definite în situl de care ne ocupăm am adoptat următoarele convenții: situl a primit abrevierea MSP; nivelul I, aferent culturii Starčevo-Criș, a fost individualizat de noi prin cifra I; nivelul II, atribuit culturii Vinča, a fost desemnat prin

cifra II; nivelul III, aferent culturii Petrești, a fost individualizat prin cifra III. Au rezultat, astfel, siglele: MSP/I, MSP/II și MSP/III.

Analiza artefactelor s-a derulat pe loturile constituite pe culturi; departajarea stratigrafică a artefactelor pe subniveleuri nu are, cel puțin în acest stadiu al analizei (operate pe efective mici) semnificații în plan paleotehnologic și crono-cultural.

În repertoriu au fost inserate cele 50 de fișe-tip ale artefactelor, reunind, în formulă sintetică, observațiile și prelevările referitoare la totalitatea parametrilor cuantificabili semnificativi în plan tipologic, morfometric și paleotehnologic. Pe baza datelor din fișele de repertoriu (neincluse aici) se formulează concluziile analizei din prezenta lucrare.

6. Tipologia

Datele relative la structura tipologică a fiecărui lot pe culturi și la proveniență sunt redate sintetic în tabelele nr. 1-4. Se constată caracterul relativ auster al gamei tipologice, marcat de predominarea vârfulor diverse (grupa tipologică I A, N = 18); în cadrul ei, frecvente sunt cele realizate pe semimetapodii (I A7) și pe fragmente de corpuri costale (I A15). Urmează piesele tehnice (V A1, V A2, V A3 – eboșe, materii prime, deșeuri, N = 14), netezitoarele (I B1, N = 7) și lingurile-spatule (I F10, N = 4).

În lotul analizat au fost decelate 3 categorii tipologice (I Unelte; III Podoabe; V Diverse), 9 grupe tipologice (I A Vârfuri; I B Netezitoare; I C Percutoare; I E Retușoare; I F Linguri-spatule; I G Vârfuri oblice; I I Lustruitoare; III B Pandantive; V A Piese tehnice) și 18 tipuri.

În raport cu lista tipologică elaborată recent și aplicată în studiul IMDA preistorice din România⁵, artefactele noi sau rare prezente în repertoriul sitului MSP aparțin unui număr de 3 categorii tipologice: I Unelte: vârful pe fragment de canin de suid, I A19; retușorul pe fragment diafizar de os lung, I E3; percutorul pe segment distal de humerus, I C4; vârful oblic pe rază de corn de cerb, I G1 a; lustruitorul pe metapod distal, I I1 b; III Piese de podoabă: pandantivul în formă de cârlig din corn de cerb, III B11 (piesă unicat până în prezent în IMDA din România); V A (Diverse – Piese tehnice: segmentul de metapod de vită de pe care s-a extras prin șanțuire axială o baghetă/eboșă dreptunghiulară, piesă unicat până în prezent în IMDA din România).

6.1. Cultura Starčevo-Criș

Structura tipologică a lotului atribuit culturii Starčevo-Criș (N = 18) include un număr de 3 categorii (I Unelte; III Podoabe; V Diverse), 6 grupe tipologice (I A Vârfuri; I B Netezitoare; I C Percutoare; I F Linguri-spatule; III B Pandantive; V A Piese tehnice) și 9 tipuri.

Cel mai bine reprezentată este categoria uneltelor (I); aceasta include 16 piese, între care domină vârfulurile și netezitoarele.

6.2. Cultura Vinča

Structura tipologică a lotului atribuit culturii Vinča (N = 27) include un număr de 3 categorii (I Unelte; III Podoabe; V Diverse), 6 grupe tipologice (I A Vârfuri; I B Netezitoare; I F Linguri-spatule; I G Vârfuri oblice; III B Pandantive; V A Piese tehnice) și 11 tipuri.

⁵ Beldiman 2007, p. 71-234; Beldiman, Sztancs 2005a – cu bibliografia.

Cel mai bine reprezentată este categoria uneltelor (I); aceasta include 14 piese, între care domină vârfurile și netezitoarele. Categoria Diverse (V), grupa Piese tehnice (V A) numără 9 artefacte.

6.3. Cultura Petrești

Structura tipologică a lotului atribuit culturii Petrești (N = 5) include un număr de două categorii (I Unelte; V Diverse), 4 grupe tipologice (I A Vârfuri; I E Retușoare; I I Lustruitoare; V A = Piese tehnice) și 4 tipuri.

Cel mai bine reprezentată este categoria uneltelor (I); aceasta include 3 piese, între care domină lustruitoarele.

7. Morfometria

Parametrii morfometrici (exprimați în mm) sunt redați sintetic în tabelul nr. 6. Se remarcă faptul că, din punct de vedere dimensional, singura grupă tipologică relativ expresivă este aceea a vârfurilor (I A); efectivul ei nu este însă prea mare (N = 18, dintre care doar 6 piese întregi sau întregibile).

Adoptându-se clase de lungimi stabilite în mod convențional se observă predominarea vârfurilor de clasă mică (II, N = 6 piese) (tabelul nr. 7). Efectivele prea reduse nu permit conturarea unor concluzii consistente pe baze statistice.

8. Studiul tehnologic

Analiza parametrilor paleotehnologici (de la identificarea specifică și anatomică a materiei prime și până la decelarea urmelor de uzură și formularea ipotezelor legate de rolul funcțional) se va derula distinct pentru fiecare cultură atestată în sit.

Formulăm de pe acum concluzia legată de expresivitatea relativ scăzută a IMDA analizate sub raport paleotehnologic; această caracteristică marchează specificul culturilor neo-eneolitice Starčevo-Criș, Vinča și Petrești și se datorează aplicării unor scheme de fabricare standardizate, în general simple, recurgând la procedee elementare, cu grad mic de combinare⁶.

8.1. Materii prime

Achiziția materiilor prime semnifică parcurgerea unor etape succedate într-un interval de timp scurt. Sunt atestate 5 specii care au furnizat materii prime pentru artefacte: bovinele domestice (*Bos taurus*), bovinele sălbatice (*Bos primigenius*); ovicaprinele (*Ovis aries/Capra hircus*); cervidele – cerbul (*Cervus elaphus*) și căpriorul (*Capreolus capreolus*); suidele – porc mistreț (*Sus scrofa ferus*).

Ca pondere a speciilor, menționăm prezența dominantă a bovinelor domestice (32 piese), urmate de cerb (7 piese), ovicaprine (6 piese), căprior (2 piese), mistreț (2 piese) și bour (o piesă). Se constată frecvența utilizării oaselor lungi – 27 piese (metapodii, 14 cazuri; oase lungi neidentificabile, 10 cazuri; metacarp, un caz; metatars, un caz; humerus, un caz), provenind de la mamifere domestice și sălbatice (în ordine: bovine domestice, 21 cazuri; ovicaprine, 5 cazuri; bovine sălbatice, un caz).

Urmează, în ordine: oasele plate (corpuri costale) de mamifere domestice (12 cazuri, dintre care 11 de bovine și unul de ovicaprine); coarnele de cervide – raze, ax (9 cazuri,

⁶ Beldiman 2007; Beldiman, Sztancs 2005a – cu bibliografia; Beldiman, Sztancs 2005c.

dintre care 7 de cerb și 2 de căprior); dinții de mamifere sălbatice – defense de mistreț (2 cazuri).

Situația statistică generală a materiilor prime (identificarea specifică și scheletică) este redată în tabelul nr. 5, iar parametrii fiecărei piese sunt inserați în tabelul nr. 8.

8.1.1. Cultura Starčevo-Criș

Sunt atestate 4 specii care au furnizat materii prime pentru artefacte: bovinele domestice (*Bos taurus*), bovinele sălbatice (*Bos primigenius*); ovicaprinele (*Ovis aries/Capra hircus*); cervidele – cerbul (*Cervus elaphus*) și căpriorul (*Capreolus capreolus*). Ca pondere a speciilor, menționăm prezența dominantă a bovinelor domestice (11 piese), urmate de ovicaprine (4 piese), cerb (2 piese) și bour (o piesă).

Se constată frecvența utilizării oaselor lungi – 11 piese (metapodii, 7 cazuri; oase lungi neidentificabile, 3 cazuri; humerus, un caz), provenind de la mamifere domestice și sălbatice (în ordine: bovine domestice, 6 cazuri; ovicaprine, 4 cazuri; bour, un caz).

Urmează, în ordine: oasele plate (corpuri costale) de mamifere domestice (5 piese provenind de la bovine domestice) și coarnele de cerb – raze, ax (2 cazuri).

8.1.2. Cultura Vinča

Sunt atestate 5 specii care au furnizat materii prime pentru artefacte: bovinele domestice (*Bos taurus*); ovicaprinele (*Ovis aries/Capra hircus*); cervidele – cerbul (*Cervus elaphus*) și căpriorul (*Capreolus capreolus*); suidele – porc mistreț (*Sus scrofa ferus*).

Ca pondere a speciilor, menționăm prezența dominantă a bovinelor domestice (17 piese), urmate de cerb (5 piese), căprior (2 piese), mistreț (2 piese) și ovicaprine (o piesă).

Se constată frecvența utilizării oaselor lungi – 11 piese (metapodii, 5 cazuri; oase lungi neidentificabile, 5 cazuri; metacarp, un caz), provenind de la bovine domestice.

Urmează, în ordine: oasele plate (corpuri costale) de mamifere domestice (7 piese, dintre care 6 provenind de la bovine domestice și una de la ovicaprine); coarnele de cervide – raze, ax căzut (7 cazuri, dintre care 5 de cerb și 2 de căprior); dinții de mamifere sălbatice – defense de mistreț (2 cazuri).

8.1.3. Cultura Petrești

Sunt atestate 2 specii care au furnizat materii prime pentru artefacte: bovinele domestice (*Bos taurus*) și ovicaprinele (*Ovis aries/Capra hircus*).

Ca pondere a speciilor, menționăm prezența dominantă a bovinelor domestice (4 piese), urmate de ovicaprine (o piesă).

Se constată utilizarea exclusivă a oaselor lungi – 5 piese (metapodii, 2 piese, dintre care una provenind de la bovine domestice și una de la ovicaprine; metatars de bovine domestice, o piesă; oase lungi neidentificabile, 2 piese).

8.2. Fabricarea – Debitajul

Debitajul urmărește prelevarea unui fragment de materie primă și schițarea formei brute a artefactului. Pentru lotul analizat el înregistrează aplicarea unui număr de 6 procedee distincte: percuția directă/despicarea; percuția directă/fracturarea; percuția directă/cioplirea; percuția indirectă/despicarea; șanțuirea axială (unilaterală și bilaterală); abraziunea axială; ele sunt aplicate, mai ales, la debitajul oaselor lungi și plate.

Domină în mod absolut recurgerea la procedee simple, cu grad redus de precizie, precum percuția directă/despicarea (35 cazuri) și percuția directă/fracturarea (8 cazuri). Alături de ele, relativ frecvent apare aplicarea procedeeului sofisticat, de precizie, al șanțuirii axiale (unilaterale sau bilaterale) (7 cazuri). Aceste trei procedee sunt complementare și se combină în scheme de debitaj complexe, cu două-trei etape distincte. Relativ frecventă este și aplicarea percuției directe/cioplirii, în cazul debitajului cornului de cerb (detașarea razelor de pe ax) (6 cazuri).

Între procedeele rar aplicate sunt abraziunea axială și percuția indirectă/despicarea (câte un caz). Procedeele decelate sunt aplicate în formulă unică sau combinate în scheme cu 2-3 componente (PD/D + PD/F; Șa + PD/D; PD/C + PD/F; PD/D + PD/C + PD/F; As + PD/D; PD/D + PI/D).

În ambianța tehnologică a culturilor neo-eneolitice, utilajul litic cioplit și șlefuit utilizat în debitajul materiilor dure animale se regăsește în mod curent; urmele specifice păstrate pe artefacte dovedesc folosirea sa. În cazul culturii Petrești, aparent nu este sesizabil impactul utilizării uneltelor de tăiat/cioplit metalice (topor, daltă). Datele relative la etapa debitajului în cadrul lotului analizat sunt redată sintetic în tabelul nr. 8.

8.2.1. Cultura Starčevo-Criș

Etapă debitajului înregistrează aplicarea a 4 procedee tehnice: percuția directă/despicarea (PD/D); percuția directă/fracturarea (PD/F); percuția directă/cioplirea (PD/C); șanțuirea axială (unilaterală și bilaterală) (Șa).

Domină în mod absolut recurgerea la percuția directă/despicarea (15 cazuri) și șanțuirea axială (5 cazuri); ca procedee rar atestate sunt percuția directă/cioplirea și percuția directă/fracturarea (câte 2 cazuri).

8.2.2. Cultura Vinča

Etapă debitajului înregistrează aplicarea a 4 procedee tehnice: percuția directă/despicarea (PD/D); percuția directă/fracturarea (PD/F); percuția directă/cioplirea (PD/C); șanțuirea axială (unilaterală și bilaterală) (Șa).

Domină în mod absolut recurgerea la percuția directă/despicarea (20 cazuri) și percuția directă/fracturarea (6 cazuri); ca procedee mai rar atestate sunt percuția directă/cioplirea (4 cazuri) și șanțuirea axială (2 cazuri).

8.2.3. Cultura Petrești

Etapă debitajului înregistrează aplicarea a 4 procedee tehnice: percuția directă/despicarea (PD/D); percuția directă/fracturarea (PD/F); percuția indirectă/despicarea (PI/D); abraziunea în suprafață (As).

Domină percuția directă/despicarea (3 cazuri), în timp ce percuția indirectă/despicarea și abraziunea axială sunt atestate în câte un caz.

8.3. Fabricarea – Fasonarea. Fixarea în suport

Procedeele fasonării și ale finisării sunt diversificate în raport cu acelea aplicate în etapa debitajului. Se urmărește atât obținerea formei definitive a obiectului, cât și amenajarea unor detalii morfo-tehno-funcționale specifice.

De asemenea, aici se includ și: tratamentul termic; amenajarea dispozitivului care servea la fixarea prin suspendare pe o fibră sau fir oarecare (perforații); finisarea suprafețelor sau a perforațiilor (alezarea) etc.

Observăm predominarea abraziunii multidirecționale (Aa/Ao/At) ca procedeu de bază al fasonării, generalizat în realizarea artefactelor din materii dure animale începând cu neoliticul (26 cazuri). Retușarea (Rt) este destul de frecventă (6 cazuri), ca și aplicarea (probabilă) a tratamentului termic (TrT) (încălzirea la flacără sau coacerea în cenușă fierbinte, 4 cazuri).

Între procedeele rar semnalate se înscriu: percuția directă/cioplirea (PD/C) (2 cazuri); excavarea (scobirea) țesutului spongios al cornului de cerb (Sc), finisarea prin abraziune pe substrat mobil flexibil fin (Fn), perforarea unilaterală (PfU) prin rotație rapidă – cu sfredelul (Sfr), alezarea (Al), prezente la amenajarea specifică – fasonarea obiectelor de podoabă; raclajul axial (Ra); crestarea (Cr) prin tăiere transversală (TT).

Partea activă a două piese (vârful MSP/I 3 și netezitorul MSP/I 8) pare a fi fost reamenajată (Rm), după deteriorarea prin fracturare, probabil în timpul folosirii. Procedeele decelate sunt aplicate în formulă unică sau combinate în scheme cu 2-4 componente (Aa/Ao/At + Rm; Rt + Aa/Ao/At; Rt + Aa/Ao/At + Rm; Sc + Aa/Ao/At + Fn; Aa/Ao/At + Ra; Rt + Aa/Ao/At + TrT; Rt + TT/Cr; Aa/Ao/At + PD/C; Aa/Ao/At + PfU/Sfr + Al; Rt + PD/C).

O combinație sofisticată de procedee ale fasonării atestată în lotul analizat este ilustrată de pandantivul perforat pe fragment de defensă de mistreț (MSP/II 11); amenajarea dispozitivului de suspendare a fost executată unilateral, fără prepararea suprafeței, vădind adaptarea optimă a procedeeului la parametrii morfometrici și de duritate ai materiei prime; s-a folosit, probabil, sfredelul simplu, armat cu vârf litic, manevrat prin rotație continuă sau sfredelul cu arc. Perforația, realizată pe FI a piesei, a fost finisată prin alezare (rotație) pe FS.

În ceea ce privește fixarea în suport, remarcăm frecvența relativ redusă a pieselor compozite, prevăzute cu mâner sau fixate pe o fibră/fir. Fixarea transversală de tip negativ (prin amenajarea unui dispozitiv de suspendare – perforație transversală) este prezentă cu un singur caz, aparținând culturii Vinča (pandativ, piesa MSP/II 11); în schimb, netezitoarele realizate pe fragmente de oase lungi (tipul I B1, 5 cazuri: 2 piese aparținând culturii Starčevo-Criș și 3 culturii Vinča) se utilizau fixate axial pozitiv în mânere de lemn sau de corn de cerb. Datele relative la procedeele fasonării și la fixarea în suport sunt sintetizate în tabelul nr. 8.

8.3.1. Cultura Starčevo-Criș

Procedeele de fasonare decelate în cazul lotului IMDA atribuit culturii Starčevo-Criș sunt în număr de 6: abraziunea multidirecțională (axială, oblică, transversală) (Aa/Ao/At) (12 cazuri); retușarea (Rt) (2 cazuri); reamenajarea prin abraziune a PA fracturate în timpul folosirii (Rm) (2 cazuri: vârful MSP/I 3 și netezitorul MSP/I 8); tratamentul termic (TrT), scobirea țesutului spongios al cornului de cerb (Sc) și finisarea suprafețelor (Fn) (câte un caz).

Nu avem atestate amenajări specifice (perforații etc.).

În privința fixării în suport, se remarcă frecvența redusă a pieselor compozite, prevăzute cu mâner; netezitoarele realizate pe fragmente de oase lungi (tipul I B1, 2 piese) se utilizau fixate axial pozitiv în mânere de lemn sau de corn de cerb.

8.3.2. Cultura Vinča

Procedeele de fasonare decelate în cazul lotului IMDA atribuit culturii Vinča sunt în număr de 10: abraziunea multidirecțională (axială, oblică, transversală) (Aa/Ao/At) (11

cazuri); retuşarea (Rt) (4 cazuri); tratamentul termic (TrT) (3 cazuri); percuţia directă/cioplirea (PD/C) (2 cazuri); raclajul axial (Ra), tăierea transversală/crestarea (TT/Cr), perforarea unilaterală cu sfredelul (PfU/Sfr), alezarea (Al) (câte un caz).

În privinţa fixării în suport, se remarcă frecvenţa redusă a pieselor compozite, prevăzute cu mâner sau fixate pe o fibră/fir; fixarea transversală de tip negativ (cu ajutorul unui dispozitiv de suspendare – perforaţie transversală) este prezentă cu un singur caz (piesa MSP/II 11); netezitoarele realizate pe fragmente de oase lungi (tipul I B1, 3 cazuri) se utilizau fixate axial pozitiv în mânere de lemn sau de corn de cerb.

8.3.3. Cultura Petreşti

Singurul procedeu de fasonare atestat în cazul lotului IMDA atribuit culturii Petreşti este abraziunea multidirecţională (axială, oblică, transversală) (Aa/Ao/At) (3 cazuri).

Nu avem piese compozite, fixate în suport.

8.4. Urme de utilizare

Examinarea sistematică a suprafeţelor artefactelor (cu ochiul liber, cu lupa şi în microscopie optică de mică putere) întregului lot IMDA de la MSP a relevat prezenţa singulară sau combinată a mai multor tipuri de urme de uzură, care, cu un grad mai mare sau mai mic de probabilitate, sugerează funcţionalitatea pieselor respective.

Au fost decelate 5 tipuri de urme de folosire. Aproape nelipsite sunt urmele de tocire şi de lustru (Tc, L), intense sau superficiale (13 cazuri), ca şi fracturile curente, rezultate prin impact frontal (FI, 5 cazuri) sau prin aplicarea unor forţe laterale (FL, 5 cazuri); prezente sunt şi urmele de abraziune funcţională (AF, 4 cazuri), în timp ce urmele de utilizare prin presiune (Pr) sunt atestate într-un singur caz (retuşorul de os MSP/III 2).

De asemenea, se semnalează reamenajarea unui vârf şi a unui netezitor după fracturare (vezi *supra*, 8.3.), ca şi continuarea folosirii unui vârf (MSP/I 4) după fracturarea extremităţii distale. Datele relative la urmele de utilizare decelate pe piesele studiate şi rolul lor funcţional prezumat sunt sintetizate în tabelul nr. 8.

8.4.1. Cultura Starčevo-Criş

În lotul atribuit culturii Starčevo-Criş se constată prezenţa următoarelor tipuri de urme de uzură: tocirea, lustrul (Tc, L, 9 cazuri); fracturarea prin acţiunea forţelor laterale (FL, un caz); fracturarea prin impact (FI, 2 cazuri); abraziunea funcţională (AF, un caz).

Aceste urme se combină în mod variabil pe una şi aceeaşi piesă şi caracterizează, în mod curent, afectarea părţii active a vârfurilor, a netezitoarelor, a percutorului la nivelul părţii active (PA) şi parţial pe restul suprafeţelor.

8.4.2. Cultura Vinča

În lotul atribuit culturii Vinča se constată prezenţa următoarelor tipuri de urme de uzură: tocirea, lustrul (Tc, L, 3 cazuri); fracturarea prin acţiunea forţelor laterale (FL, 4 cazuri); fracturarea prin impact (FI, 3 cazuri); abraziunea funcţională (AF, un caz).

Aceste urme se combină în mod variabil pe una şi aceeaşi piesă şi caracterizează, în mod curent, afectarea vârfurilor, a netezitoarelor, a lingurilor-spatule, a pandantivului, la nivelul părţii active (PA) şi pe suprafeţe.

8.4.3. Cultura Petreşti

În lotul atribuit culturii Petrești se constată prezența următoarelor tipuri de urme de uzură: tocirea, lustrul (Tc, L, un caz); abraziunea funcțională (AF, 2 cazuri); urme de presiune generate prin retușare de marginile ascuțite ale unor piese litice (Pr, un caz).

8.5. Funcționalitatea prezumată. Ocupații documentate. Aspecte ale paleoeconomiei ilustrate de IMDA

Analiza urmelor de uzură, ca și comparațiile cu situațiile decelate prin studiile paleoetnologice detaliază aspectele în conexiune cu ocupațiile documentate de artefactele IMDA și implicarea acestora în alte sectoare ale ambianței paleotehnologice: ● pentru vârfuri: perforarea și asamblarea pieilor și a materialelor textile (cusutul); împletitul fibrelor vegetale și animale; ● pentru vârful oblic și netezitoare: prelucrarea pieilor și a lemnului; ● pentru percutor: despicarea lemnului, debitaajul materialelor litice sau al materiilor dure animale; ● pentru retușor: fasonarea materialelor litice cioplite; ● pentru lustruitoare: fasonarea vaselor ceramice; ● pentru linguri-spatule: consumul alimentelor păstoase (fierturi de cereale); curățirea făinii de pe râșnițele plate; ● materiile prime, eboșele și deșeurile (os, corn de cerb și de căprior etc.), importante prin numărul lor relativ mare în raport cu efectivul total al lotului, atestă fabricarea vârfurilor diverse, a netezitoarelor sau retușoarelor, a mânerelor etc.; ● manifestările simbolice sunt ilustrate de prezența podoabelor (un pandantiv din corn de cerb – MSP/I 17 și altul pe fragment de defensă de mistreț – MSP/II 11).

Pentru lotul de artefacte studiat, asocierea diverselor tipuri de piese din materii dure animale ilustrează contextele curente domestice *in situ* de fabricare, de utilizare și de stocare sau de abandon (contexte *intra-sit*). Alături de aceste situații avem și cazul unei depuneri în groapă (G21); destinația prezumtivă a acestui complex nu ne-a fost precizată de autorul cercetărilor.

Semnalăm și indiciile, importante, legate de contextele specifice de fabricare a artefactelor IMDA: piesele tehnice (eboșe, materii prime în curs de prelucrare); deșeurile (piesa MSP/II 14, de pe care s-a extras, prin Șa, o eboșă rectangulară); uneltele (cum este percutorul pe segment de humerus). Aceste constatări sporesc valoarea documentară a lotului de la MSP.

Ca și în alte situații studiate pentru epocile și culturile respective este de acceptat ipoteza după care fabricarea artefactelor din materii dure animale se făcea în contextul domestic și nu ilustra practicarea unui meșteșug specializat.

Gama tipo-funcțională a lotului IMDA analizat este compatibilă cu specificul activităților ipotetice derulate într-un sit de ocupare permanentă; creșterea animalelor și prelucrarea continuă a produselor rezultate din această ocupație de bază par să aibă un reflex preponderent în seria artefactelor discutate de noi: prelucrarea materiilor dure animale, a pieilor, a fibrelor de origine animală. La acestea se adaugă ocupațiile complementare: prelucrarea materialelor litice, a lemnului, a argilei etc.

Așa cum s-a subliniat și mai sus, expresivitatea relativ scăzută a lotului IMDA analizat din perspectivă paleotehnologică marchează specificul culturilor neo-eneolitice și se datorează aplicării unor scheme de fabricare standardizate, simple, recurgând la procedee elementare, cu grad mic de combinare.

Concluziile noastre, expuse aici în formă preliminară sunt limitate de absența, deocamdată, a altor seturi de date, respectiv, cele asupra paleofaunei și ambianței paleotehnologice (industria litică etc.). Efectivele pe culturi ale IMDA nu sunt prea consistente, ceea ce restricționează, de asemenea, semnificativ încheierile formulabile; este, de altfel, bine cunoscut faptul că amplitudinea efectivului studiat condiționează valabilitatea concluziilor.

Au fost atestate tipuri noi sau rare pentru culturile cărora le aparțin, precum: vârful pe fragment de canin de suid; retușorul pe fragment diafizar de os lung; percutorul pe segment distal de humerus; vârful oblic pe rază de corn de cerb; lustruitorul pe metapod distal; pandantivul în formă de cârlig din corn de cerb.

Prilejul de față este unul nou de aplicare integrală a protocolului de analiză asupra unui lot IMDA aparținând culturilor Starčevo-Criș și Vinča, rezultat din cercetări arheologice recente, după cel oferit de materialele din „Peștera Cauce” de la Cerișor⁷. Totodată, protocolul de analiză actual a fost aplicat, în premieră, unui mic lot de artefacte aparținând culturii Petrești.

Considerăm că datele etalate au valoare ilustrativă pentru fenomenul paleotehnologic abordat și pot deveni un punct de referință pentru studiile viitoare asupra IMDA preistorice. În încheiere, subliniem, încă o dată, ideea după care aportul IMDA la elucidarea unor aspecte paleotehnologice și paleoeconomice ale culturilor preistorice este în mod concludent ilustrat și prin analiza materialelor inedite din situl MSP, ale cărei prime rezultate coerente sunt cuprinse în prezenta lucrare.

Abrevieri

Aa	Abraziune axială	L	Lungimea, lustru
AF	Abraziune funcțională	L tot.	Lungimea totală
Al	Alezare	Lăț.	Lățimea
Ao	Abraziune oblică	M	Mâner
As	Abraziune în suprafață	MC	Metacarp
At	Abraziune transversală	MP	Metapod
B	Bovine	MSP	Miercurea Sibiului-„Petriș”
C	Complex	MT	Metatars
CD	Calibrul distal	OC	Ovicaprine
Cn	Corn (de cerb)	OL	Os lung
Cpr	Căprior	PA	Partea activă
Cr	Crestare	PD	Partea distală
Crb	Cerb	PD/C	Percuție directă/Cioplire
Cs	Corp costal	PD/D	Percuție directă/Despicare
D	Dinte	PD/F	Percuție directă/Fracturare
Diam.	Diametru	PfU	Perforație unilaterală
ED	Extremitatea distală	PI	Percuție indirectă
EP	Extremitatea proximală	PM	Partea mezială
Ext.	Exterior	PP	Partea proximală
F	Fibră/fir	Pr	Presiune
FADP	Fixare axială distală pozitivă	Ra	Raclaj axial
FI	Fața inferioară, fractură de impact	Rm	Reamenajare
FL	Fractură laterală	Rt	Retușare
Fn	Finisare	S	Suine (mistreț)
FS	Fața superioară	Sc	Scobire
FTN	Fixare transversală negativă	Sfr	Sfedel
G	Groapă	Șa	Șanțuire axială
Gros.	Grosimea	Tc	Tocire
H	Humerus	TrT	Tratament termic
IMDA	Industria materiilor dure animale	TT	Tăiere transversală
Int.	Interior	ULB	Universitatea «Lucian Blaga» Sibiu

⁷ Beldiman *et alii*. 2004; Beldiman, Sztancs 2005a; Beldiman, Sztancs 2005b.

Bibliografie

- Beldiman 2007 – Beldiman, C., *Industria materiilor dure animale în preistoria României. Resurse naturale, comunități umane și tehnologie din paleoliticul superior până în neoliticul timpuriu*, București, 2007.
- Beldiman *et alii.* 2004 – Beldiman C., Luca S. A., Roman C., Diaconescu Dr., Cerișor, com. Lelese, jud. Hunedoara, *Industria materiilor dure animale în CCA Campania 2003 - 2004*, p. 85-94, 469-475.
- Beldiman, Sztancs 2005a – Beldiman, C., Sztancs, D.-M., *Industria preistorică a materiilor dure animale din „Peștera de la Cauce”*, în *Cercetări arheologice în Peștera Cauce (II) (sat Cerișor, com. Lelese, jud. Hunedoara)*, Universitatea «Lucian Blaga» Sibiu, Institutul pentru Cercetarea și Valorificarea Patrimoniului Cultural Transilvănean în Context European, Bibliotheca Septemcastrensis V, Sibiu, p. 155-254.
- Beldiman, Sztancs 2005b – Beldiman, C., Sztancs, D.-M., *Cerișor, com. Lelese, jud. Hunedoara. Raport final privind studiul industriei materiilor dure animale*, CCA - Campania 200,4 p. 112-120, 479-489.
- Beldiman, Sztancs 2005c – Beldiman, C., Sztancs, D.-M., *Șeușa, com. Ciugud, jud. Alba. Date privind industria preistorică a materiilor dure animale*, CCA - Campania 2004, p. 370-374, 499-507.
- Luca 2005 – Luca, S. A., *Miercurea Sibiului-„Petriș”, „Luncă”*, CCA - Campania 2004, 2005, p. 239-240.

Explication des figures

Fig. 1. MSP. IMDA – Culture Starčevo-Criș: pointes et lissoirs en os.

Fig. 2. MSP. IMDA – Culture Starčevo-Criș: cuillers-spatules en os; ébauches, matières premières – os et bois de cerf; pendeloque en bois de cerf; percuteur en os.

Fig. 3. MSP. IMDA – Culture Vinča: pointes en os, en bois de cerf et sur fragment de défense de sanglier; lissoir, cuiller-spatule en os; pendeloque sur défense de sanglier.

Fig. 4. MSP. IMDA – Culture Vinča: ébauches, matières premières, déchets – os et bois de cerf.

Fig. 5. MSP. IMDA – Culture Petrești: pointe, retoucheur, ébauche et lissoirs en os.

Explication des tableaux

Tableau no. 1. MSP. IMDA – Typologie.

Tableau no. 2. MSP. IMDA – Typologie et distribution des artefacts par cultures et par complexes.

Tableau no. 3. MSP. IMDA – Distribution quantitative des groupes typologiques et des types par cultures.

Tableau no. 4. MSP. IMDA – Distribution quantitative des types par complexes.

Tableau no. 5. MSP. IMDA – Distribution quantitative des matières premières par cultures (espèces/parties du squelette).

Tableau no. 6. MSP. IMDA – Morphométrie (mm).

Tableau no. 7. MSP. IMDA – Classes de longueur du groupe typologique I A (pointes).

Tableau no. 8. MSP. IMDA – Typologie et représentation des matières premières. Débitage. Façonnage. Traces d'utilisation. Fonction présumée.

Tabel nr. 1. MSP. IMDA – Tipologia.

Codul tipologic	Denumirea tipului
I A1	Vârf pe fragment diafizar de os lung fasonat distal
I A7	Vârf pe semimetapod de ovicaprine
I A7 a	Vârf pe semimetapod distal de ovicaprine
I A9 a	Vârf pe semimetapod distal de os lung de erbivor de talie mare
I A9 b	Vârf pe semimetapod proximal de os lung de erbivor de talie mare
I A15	Vârf pe fragment de corp costal
I A19	Vârf pe fragment de canin de suid
I B1	Netezitor pe fragment de os lung
I E3	Retușor pe fragment diafizar de os lung
I F	Lingură-spatulă
I F10	Lingură-spatulă trapezoidală, cu secțiunea părții proximale plată (subțire) (biconvexă)
I C4	Percutor pe segment distal de humerus
I G1 a	Vârf oblic pe rază de corn de cerb
I II b1	Lustruitor pe metapod distal amenajat unifacial
I II b2	Lustruitor pe metapod distal amenajat bifacial
III B3	Pendantiv pe fragment de canin de suid
III B11	Pendantiv în formă de cârlig
V A1 a	Eboșe – os
V A2 b2	Materii prime – corn, rază
V A2 b5 a	Materii prime – corn, ax căzut
V A3 a	Deșeuri – os

Tabel nr. 2. MSP. IMDA – Tipologia și distribuția pe culturi și complexe.

Tip	Indicativ	Complex	Coordonate	Atribuire culturală
I A7 a	MSP/I 1	B20	SII 2003 -0,75-0,85	Starčevo-Criș IC-IIA, subnivel Ib
I A7 a	MSP/I 2	B17	SII 2003 Carou 137 -1,05-1,25	Starčevo-Criș IB-IC, subnivel Ia
I A7 a	MSP/I 3	B19	SII 2003 Carou 152 -1,05-1,15	Starčevo-Criș IB-IC, subnivel Ia
I A7	MSP/I 4	B19	SII 2003 Carou 144 -0,75-0,85	Starčevo-Criș IB-IC, subnivel Ia
I A9 b	MSP/I 5	B19	SII 2003 Carou 144 -0,85-0,95	Starčevo-Criș IB-IC, subnivel Ia
I A15	MSP/I 6	B10	MS 42 2003	Starčevo-Criș IB-IC, subnivel Ia
I A15	MSP/I 7	B10	MS 42 2003	Starčevo-Criș IB-IC, subnivel Ia
I B1	MSP/I 8	B10	MS 42 2003	Starčevo-Criș IB-IC, subnivel Ia
I B1	MSP/I 9	Subnivel	SII 2003 Carou 139 -0,75-1,00	Starčevo-Criș IC-IIA, subnivel Ib
I F10	MSP/I 10	B10	MS 42 2003	Starčevo-Criș IB-IC, subnivel Ia
I F10	MSP/I 11	G21	SII 2005 -0,40-0,60	Starčevo-Criș IC-IIA, subnivel Ib
I A9 a	MSP/I 12	B1	?	Starčevo-Criș IC-IIA, subnivel Ib
I F10	MSP/I 13	B4	SII 2003 Carou 53	Starčevo-Criș IC-IIA, subnivel Ib
I B1	MSP/I 14	B4	SI 2002 B4 1/2NV -0,65	Starčevo-Criș IC-IIA, subnivel Ib
I B1	MSP/I 15	B4	2002 B4 1/2NV -0,65	Starčevo-Criș IC-IIA, subnivel Ib
I C4	MSP/I 16	B1	?	Starčevo-Criș IC-IIA, subnivel Ib
III B11	MSP/I 17	Subnivel	SII 2003 -0,75-0,85	Starčevo-Criș IC-IIA, subnivel Ib
V A2 b2	MSP/I 18	Subnivel	SII 2005 Carou 139 -0,75-1,00	Starčevo-Criș IC-IIA, subnivel Ib
I A15	MSP/II 1	B5	SII 2003 Carou 16	Vinča A3, subnivel IIa
I A15	MSP/II 2	L 11	MS 125	Vinča A3-B1, subnivel IIb
I A15	MSP/II 3	B12	SII 2005	Vinča A2-A3, subnivel IIa1
I A15	MSP/II 4	Subnivel	SII 2003 Carou 152 -0,55-0,65	Strat Vinča A3, subnivel IIa2
I A15	MSP/II 5	Subnivel	MS 61	Vinča A3, subnivel IIa2
I G1 a	MSP/II 6	L11	SII 2003 Carou 141 -0,55	Vinča A3-B1, subnivel IIb
I B1	MSP/II 7	B15	SII 2005	Vinča A2-A3, subnivel IIa1
I B1	MSP/II 8	Subnivel	SII 2003 Carou 124 -0,45-0,55	Strat Vinča A3, subnivel IIa2
I B1	MSP/II 9	L 14	MS 267	Vinča A3-B1, subnivel IIb
I F	MSP/II 10	Subnivel	SII 2005 Carou 145 -0,55-0,65	Vinča A3, subnivel IIa2
III B3	MSP/II 11	B12	SII 2005 Material de pe fundul bordeiului	Vinča A2-A3, subnivel IIa1
I A19	MSP/II 12	B5	SII 2005 Carou 164 -0,55-0,65	Vinča A3, subnivel IIa2
V A3 a	MSP/II 13	B5	MS 14	Vinča A3, subnivel IIa2
V A3 a	MSP/II 14	L 14	MS 267	Vinča A3-B1, subnivel IIb
V A3 a	MSP/II 15	Subnivel	SII 2004 Carou 120 -0,25-0,35	Vinča A3, subnivel IIa2
I A9 b	MSP/II 16	L11	SII 2004 Carou 272	Vinča A3-B1, subnivel IIb
I A9 b	MSP/II 17	L11	MS 126	Vinča A3, subnivel IIa2
V A1 a	MSP/II 18	B5	MS 14	Vinča A3, subnivel IIa2
V A1 a	MSP/II 19	L11	SII 2004 Carou 280	Vinča A3-B1, subnivel IIb

I A1	MSP/II 20	Subnivel	SII 2004 Carou 64 -0,45	Vinča A3, subnivel IIa2
V A1 a	MSP/II 21	Subnivel	SII 2002 Carou 71 -0,65	Vinča A3, subnivel IIa2
V A2 b2	MSP/II 22	L11	SII 2004 Carou 272	Vinča A3-B1, subnivel IIb
V A2 b2	MSP/II 23	B12	SII 2004 Carou 166	Vinča A2-A3, subnivel IIa1
V A2 b2	MSP/II 24	B12	SII 2004 Carou 102	Vinča A2-A3, subnivel IIa1
V A2 b2	MSP/II 25	B12	SII 2004 Carou 102	Vinča A2-A3, subnivel IIa1
V A2 b5 a	MSP/II 26	B12	SII 2004 Carou 102	Vinča A2-A3, subnivel IIa1
V A2 b5 a	MSP/II 27	Subnivel	SII 2004 Carou 92 -0,50	Vinča A3, subnivel IIa2
I A7 a	MSP/III 1	L1	MS 61 2003	Petrești, nivel III
I E3	MSP/III 2	L1	MS 61 2003	Petrești, nivel III
V A1 a	MSP/III 3	L1	MS 61 2003	Petrești, nivel III
I II b2	MSP/III 4	L1	MS 61 2003	Petrești, nivel III
I II b1	MSP/III 5	L1	MS 61 2003	Petrești, nivel III

Tabel nr. 3. MSP. IMDA – Distribuția cantitativă a grupelor tipologice și a tipurilor pe culturi.

Tip	Cultura Starčevo-Criș	Cultura Vinča	Cultura Petrești	Efectiv total tip	Efectiv total grupă
I A1	–	1	–	1	18
I A7	1	–	–	1	
I A7 a	3	–	1	4	
I A9 a	1	–	–	1	
I A9 b	1	2	–	3	
I A15	2	5	–	7	
I A19	–	1	–	1	
I B1	4	3	–	7	7
I C4	1	–	–	1	1
I E3	–	–	1	1	1
I F	–	1	–	1	4
I F10	3	–	–	3	
I G1 a	–	1	–	1	1
I II b1	–	–	1	1	2
I II b2	–	–	1	1	
III B3	–	1	–	1	2
III B11	1	–	–	1	
V A1 a	–	3	1	4	14
V A2 b2	1	4	–	5	
V A2 b5 a	–	2	–	2	
V A3 a	–	3	–	3	
Total	18	27	5	50	50

Tabel nr. 4. MSP. IMDA – Distribuția cantitativă a tipurilor în complexe.

Tip	Indicativ	Context (complex, strat)														Effectif total tip
		B1	B4	B5	B10	B12	B15	B17	B19	B20	L1	L11	L14	G21	Strat	
I A1	MSP/II 20														1	1
I A7	MSP/I 4							1								4
I A7 a	MSP/I 1								1							
I A7 a	MSP/I 2							1								
I A7 a	MSP/I 3								1							
I A7 a	MSP/III 1									1						1
I A9 a	MSP/I 12	1														2
I A9 b	MSP/I 5							1								
I A9 b	MSP/II 16										1					2
I A9 b	MSP/II 17										1					
I A15	MSP/I 6				1											2
I A15	MSP/I 7				1											
I A15	MSP/II 1			1												5
I A15	MSP/II 2										1					
I A15	MSP/II 3					1										
I A15	MSP/II 4													1		
I A15	MSP/II 5														1	

Tabel nr. 5. MSP. IMDA – Distribuția cantitativă a materiilor prime pe culturi (specii/elemente scheletice).

Tabel nr. 6. MSP. IMDA – Morfometria (mm)*

Tip	Indicativ	L tot.	L	EP/PP	PM	PD/ED	Diam.	LPA	CD	Diam. perf.
I A7 a	MSP/I 1	78/76		13,5/10	8/3			26/24	3/2	
I A7 a	MSP/I 2	73/70,5		15/10	10/4,5			20/18	7/3	
I A7 a	MSP/I 3	60		14/11	8/3,5			18	3/2,5	
I A7	MSP/I 4		52	7,5/5				19/17	4,5/3,5	
I A9 b	MSP/I 5		98	22/16	8,5/6					
I A15	MSP/I 6		109		20/3,5			53	6/2	
I A15	MSP/I 7		60,5	16/3	13/4,5					
I B1	MSP/I 8	98		6/6	15/11			FI 30; FS 10		
I B1	MSP/I 9	87		23/7	32/8	20-13/5				
I F10	MSP/I 10	120		8/2,5	24/3,5	27/3				
I F10	MSP/I 11		55							

I A9 a	MSP/I 12	172	29/21	22/12		
I F10	MSP/I 13	101	14/4	22/5,5	27/4	
I B1	MSP/I 14	104	19/9	42/11	28/12	
I B1	MSP/I 15	110	15/7,5	35/11,5	28,5/11	
I C4	MSP/I 16	120			lăț. 110; gros. 105	
III B11	MSP/I 17	41				12-15
V A2 b2	MSP/I 18	190	33/32	29/28	21/19	
I A15	MSP/II 1	96	32/2,5	23,5/3,5		8/2
I A15	MSP/II 2	95	24-19/2,5	19/2,5		10/2,5
I A15	MSP/II 3	67,5		22,5/3	50	6/2,5
I A15	MSP/II 4	60/56		11,5/3,5	30	4/3
I A15	MSP/II 5	48,5		16/3,5	35	7/3,5
I G1 a	MSP/II 6	130/72	3/3	15/14		45/27; lăț. PA 17; gros. PA cca 5
I B1	MSP/II 7	110/105	24/8	34/8	lăț. ED 27	25/20
I B1	MSP/II 8	85	28/11	34/11	lăț. ED 35	FI 25; FS 17
I B1	MSP/II 9	87		34/11		
I F	MSP/II 10	57		26/3,5		L creștături 2-6; lăț. max. creștături 1-1,5
III B3	MSP/II 11	103/100	EP 3/2; PP 13,5/6	9,5/7	6/3,5	diam. ext. FS 4; diam. ext. FI 7,5; diam. int. 3
I A19	MSP/II 12	87/68	30/3,5	29/5	40/20	8/4
V A3 a	MSP/II 13	140				
V A3 a	MSP/II 14	135				
V A3 a	MSP/II 15	78				L urme impact 20-50; lăț. urme impact 0,5-3
I A9 b	MSP/II 16	157	35/17	27/14		
I A9 b	MSP/II 17	85	38/18	26/8,5		
V A1 a	MSP/II 18	140	8/7	20/9	11/5	
V A1 a	MSP/II 19	95	25/13	21/16	12/9	L partea fasonată prin cioplire 32
I A1	MSP/II 20	96	19/7	16/9	7/5	
V A1 a	MSP/II 21	137	13/9,5	17,5/8	21/6	
V A2 b2	MSP/II 22	135	32/22	27/22	21/18	
V A2 b2	MSP/II 23	97	27/27	28/24		
V A2 b2	MSP/II 24	115	24/22	27/23	21/20	
V A2 b2	MSP/II 25	98	24/12	23/11	16/8	
V A2 b5 a	MSP/II 26	138				
V A2 b5 a	MSP/II 27	202				
I A7 a	MSP/III 1	57/55	9/9	7/4,5	20/18	4/3
I E3	MSP/III 2	100	44/8	39/12	29/11	Suprafața acoperită cu urme de presiune 15/10; L urme de presiune 2-5
V A1 a	MSP/III 3	75		32/11		
I I1 b2	MSP/III 4	120		26/24		45-55
I I1 b1	MSP/III 5	129		25/24		80; lăț. max. LPA 20

*Caractere italice: parametri estimați (reconstituire grafică).

Tabel nr. 7. MSP. IMDA – Clasele de lungimi ale grupeii tipologice I A (vârfuri).

Cultura	Clase de lungimi (număr piese)				
	I (10 – 50 mm)	II (51 – 100 mm)	III (101 – 150 mm)	IV (151 – 200 mm)	V (201 – 300 mm)
	Mică		Mijlocie		Mare
Starčevo-Criș	–	3	–	–	–
Vinča	–	2	–	–	–
Petrești	–	1	–	–	–
Total	–	5	–	–	–

Tabel nr. 8. MSP. IMDA – Tipologia și reprezentarea materiilor prime. Debitajul. Fasonarea. Urmele de utilizare. Rolul funcțional prezumat.

Tip	Indicativ	Complex	Materie primă (element scheletic)	Specie	Debitaj	Fasonare	Fixare	Utilizare	Rol funcțional
I A7 a	MSP/I 1	B20	MP	OC	PD/D	Aa/Ao		Tc, L	Vezi textul
I A7 a	MSP/I 2	B17	MP	OC	Șa, PD/D	Ao/At		Tc	Vezi textul
I A7 a	MSP/I 3	B19	MP	OC	PD/D? Șa?	Aa/Ao/At, Rm		Tc	Vezi textul
I A7	MSP/I 4	B19	MP	OC	PD/D? Șa?	Aa/Ao/At		Tc, L, FL	Vezi textul
I A9 b	MSP/I 5	B19	MP	B	Șa, PD/D	Aa/Ao/At, TrT?		Tc, L, FL	Vezi textul
I A15	MSP/I 6	B10	Cs	B	PD/D	Aa/Ao/At		Tc, L	Vezi textul
I A15	MSP/I 7	B10	Cs	B	PD/D	Aa/Ao/At		FL	Vezi textul
I B1	MSP/I 8	B10	MP	B	PD/D	Rt, Ao/At, Rm		Tc, FI	Vezi textul
I B1	MSP/I 9	Subnivel	OL	B	PD/D	Rt, Ao/At		–	Vezi textul
I F10	MSP/I 10	B10	Cs	B	PD/D	Rt, Aa/Ao/At		Tc, L, AF	Vezi textul
I F10	MSP/I 11	G21	Cs	B	PD/D	Aa/Ao/At		Tc, L	Vezi textul
I A9 a	MSP/I 12	B1	MP	B	Șa, PD/D	–		–	Eboșă
I F10	MSP/I 13	B4	Cs	B	PD/D, PD/F	Rt		–	Eboșă
I B1	MSP/I 14	B4	OL	B	PD/D	–	M; FADP	–	Eboșă
I B1	MSP/I 15	B4	OL	B	PD/D	Rt	M; FADP	–	Vezi textul
I C4	MSP/I 16	B1	H	B	PD/D	–		FI	Vezi textul
III B11	MSP/I 17	Subnivel	Cn	Crb	PD/C	Sc, Aa/Ao/At, Fn		L	Vezi textul
V A2 b2	MSP/I 18	Subnivel	Cn	Crb	PD/C, PD/F	–	–	–	Materie primă
I A15	MSP/II 1	B5	Cs	B	PD/D	Aa/Ao, Ra		FL?	Vezi textul
I A15	MSP/II 2	L 11	Cs	B	PD/D	Aa/Ao		FL	Vezi textul
I A15	MSP/II 3	B12	Cs	B	PD/D	Aa/Ao		Tc, L, FL	Vezi textul
I A15	MSP/II 4	Subnivel	Cs	B	PD/D	Aa/Ao		FL	Vezi textul
I A15	MSP/II 5	Subnivel	Cs	B	PD/D	Aa/Ao		Tc, L	Vezi textul
I G1 a	MSP/II 6	L11	Cn	Crb	PD/C	Aa/Ao, PD/C	M; FADP	Tc, L, AF, FI	Vezi textul
I B1	MSP/II 7	B15	OL	B	PD/D	Rt, Ao/At,	M;	FI	Vezi

						TrT?	FADP		textul
I B1	MSP/II 8	Subnivel	OL	B	PD/D	Rt, Ao	M; FADP	FI	Vezi textul
I B1	MSP/II 9	L 14	OL	B	PD/D	–	M; FADP	–	Vezi textul
I F	MSP/II 10	Subnivel	Cs	B	PD/D	Rt, TT, Cr		L	Vezi textul
III B3	MSP/II 11	B12	D	S	Șa, PD/D	Aa/Ao/At, PfU, Sfr, Al, TrT?	F; FTN	–	Vezi textul
I A19	MSP/II 12	B5	D	S	PD/D	Aa/Ao/At, TrT?		FL	Vezi textul
V A3 a	MSP/II 13	B5	MC	B	PD/D	–		–	Vezi textul
V A3 a	MSP/II 14	L 14	MP	B	Șa, PD/D	–		–	Vezi textul
V A3 a	MSP/II 15	Subnivel	MP	B	PD/D	–		–	Vezi textul
I A9 b	MSP/II 16	L11	MP	B	PD/D	–		–	Vezi textul
I A9 b	MSP/II 17	L11	MP	B	PD/D	–		–	Vezi textul
V A1 a	MSP/II 18	B5	OL	B	PD/D	Aa/Ao		–	Vezi textul
V A1 a	MSP/II 19	L11	OL	B	PD/D	Rt, PD/C		–	Eboșă
I A1	MSP/II 20	Subnivel	MP	B	PD/D	Rt		–	Eboșă
V A1 a	MSP/II 21	Subnivel	Cs	OC	PD/F	–		–	Materie primă
V A2 b2	MSP/II 22	L11	Cn	Crb	PD/F, PD/C	–		–	Materie primă
V A2 b2	MSP/II 23	B12	Cn	Crb	PD/F	–		–	Materie primă
V A2 b2	MSP/II 24	B12	Cn	Crb	PD/C, PD/F	–		–	Materie primă
V A2 b2	MSP/II 25	B12	Cn	Crb	PD/C, PD/F, PD/D	–		–	Materie primă
V A2 b5 a	MSP/II 26	B12	Cn	Cpr	PD/F	–		–	Materie primă
V A2 b5 a	MSP/II 27	Subnivel	Cn	Cpr	–	–		–	Materie primă
I A7 a	MSP/III 1	L1	MP	OC	As, PD/D	Aa/Ao		Tc, L	Vezi textul
I E3	MSP/III 2	L1	OL	B	PD/D, PI/D	–		Pr	Vezi textul
V A1 a	MSP/III 3	L1	OI	B	PD/D	–		–	Eboșă
I II b2	MSP/III 4	L1	MP	B	PD/F	Aa		AF	Vezi textul
I II b1	MSP/III 5	L1	MT	B	PD/F	Aa		AF	Vezi textul

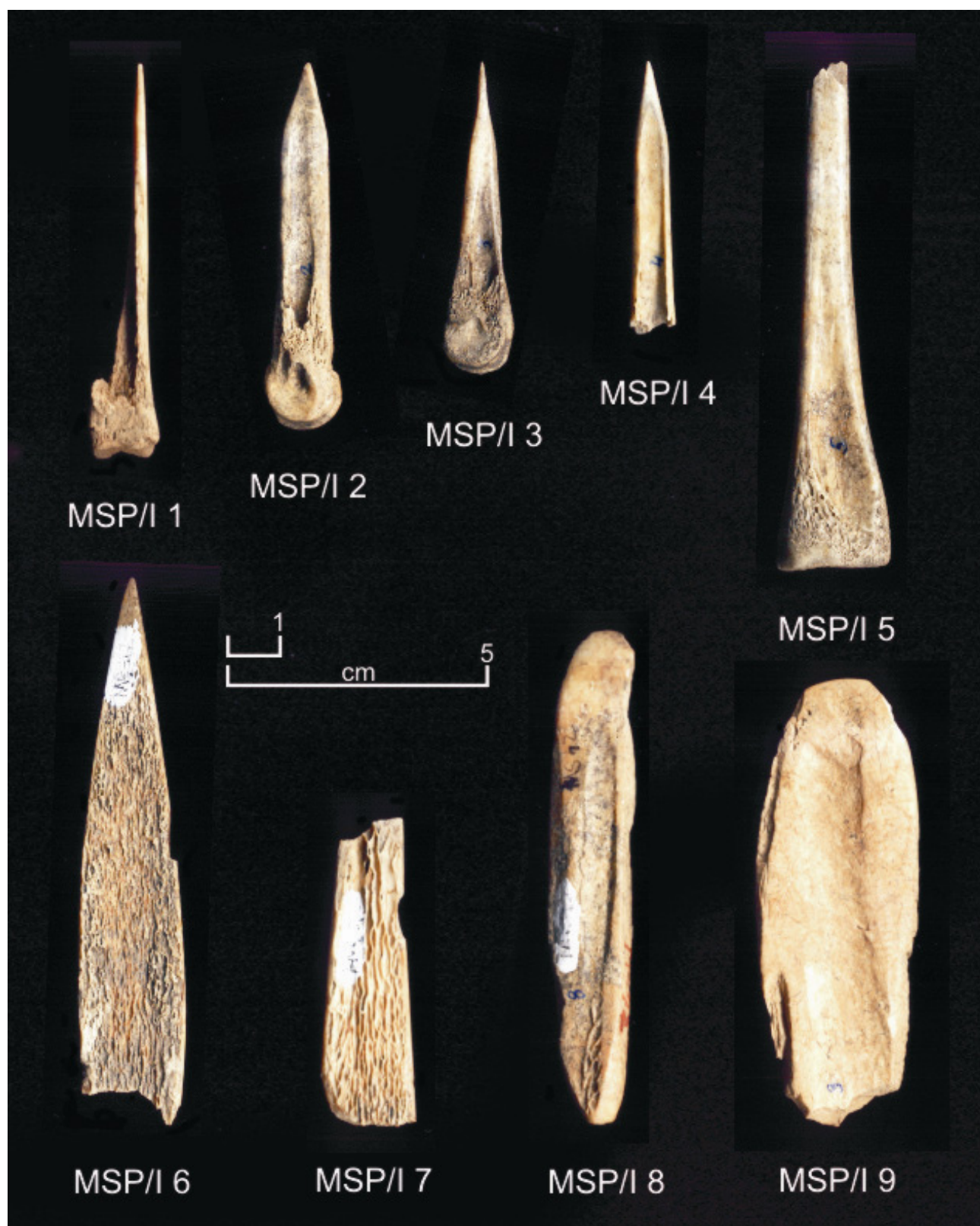

Fig. 1. MSP. IMDA – Cultura Starčevo-Criș: vârfuri și netezitoare de os.

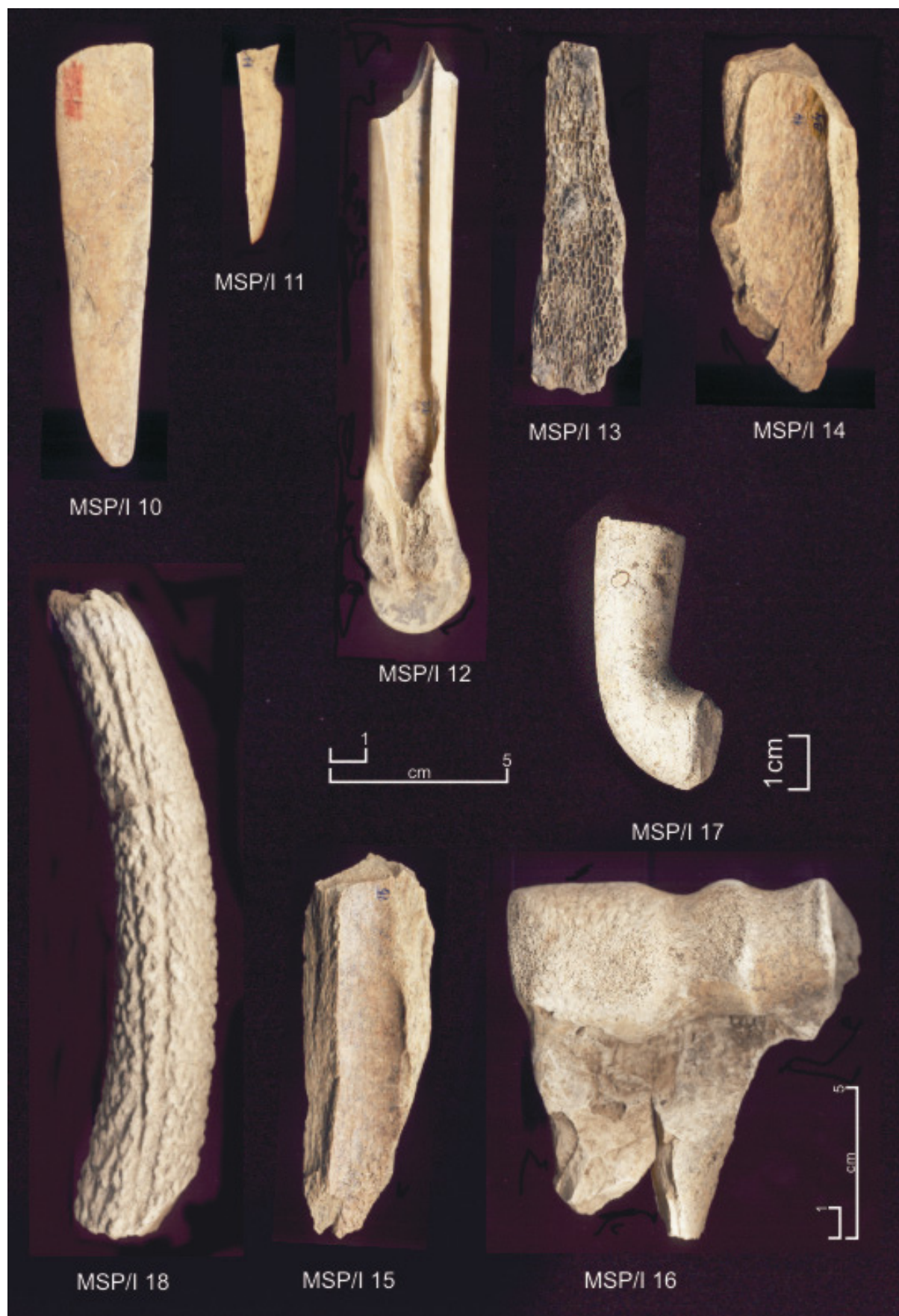

Fig. 2. MSP. IMDA – Cultura Starčevo-Criș: linguri-spatule de os; eboșe, materii prime de os și corn; pendentiv de corn; percutor de os.

Fig. 3. MSP. IMDA – Cultura Vinča: vârfuri de os, corn și pe defensă de mistreț; netezitoare, lingură-spatulă de os; pendentiv pe defensă de mistreț.

Fig. 4. MSP. IMDA – Cultura Vinča: eboșe, materii prime, deșeuri de os și corn.

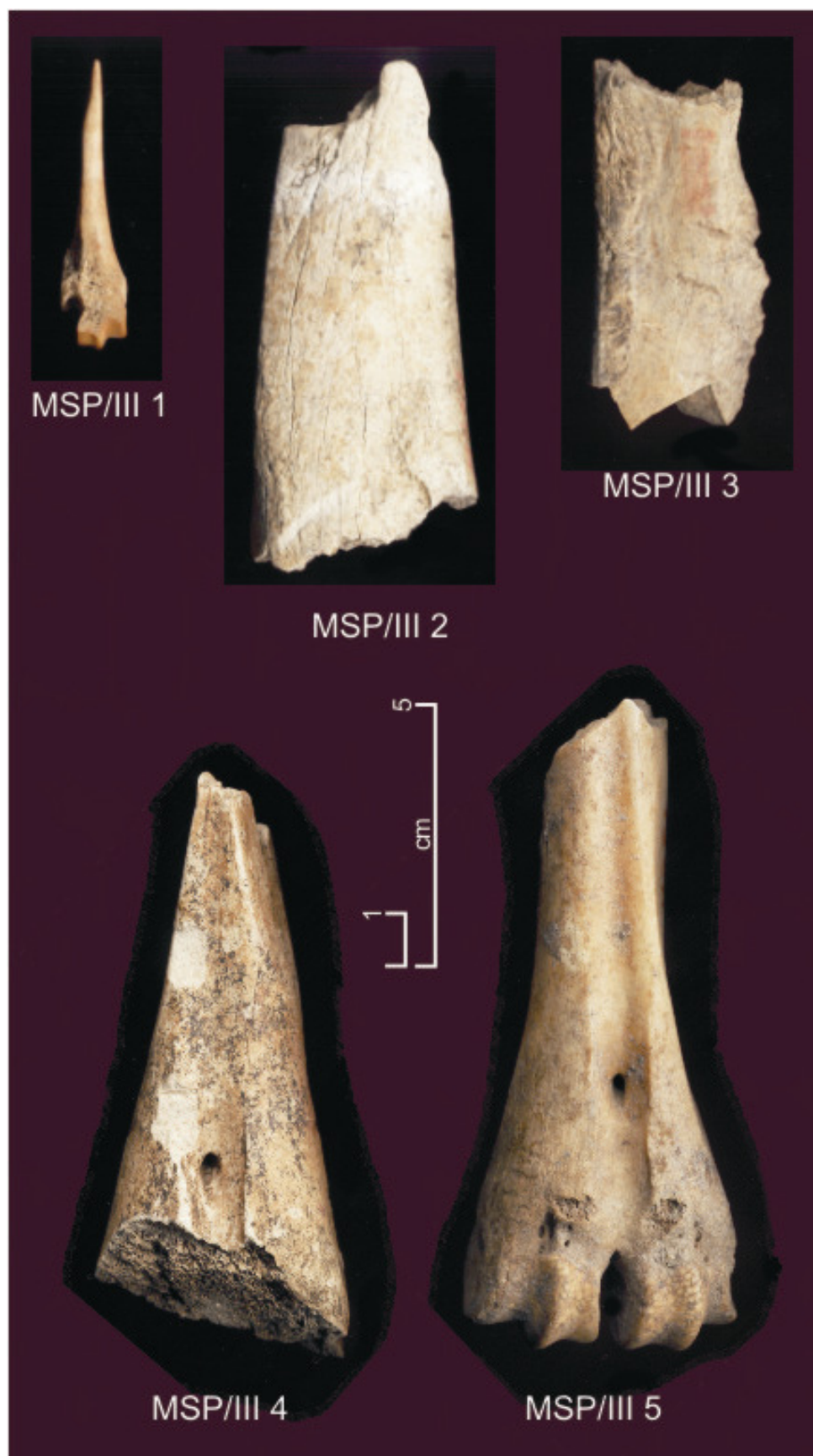

Fig. 5. MSP. IMDA – Cultura Petrești: vârf, retușor, eboșă și lustruitoare de os.

NOI DATE DESPRE AȘEZAREA CULTURII HAMANGIA DIN ZONA MANGALIEI

ION PÂSLARU, SORIN COLESNIUC*

Keywords: Hamangia, Mangalia, pottery analysis, figurines, lithics

Abstract: Since 2006, the area to the south-west of Mangalia, in the vicinity of the Mangalia lake, has been developing as a new residential area, Dobrogea I, yielding the remains of a new Hamangia site. The archaeological research took place in 2006 and 2007 in two main areas of the site, to the south-east and to the north. A large number of habitations and sunken huts were exposed. Among the archaeological finds we mention a large number of pot sherds, figurines, lithic industry and animal remains.

Another Hamangia site was discovered in 2007 in the area of the monastery on the left bank of the Tătlăgeacu Mare bank, south east of the 23 August village. From the fresh ploughed soil were collected pot sherds, an impressive number of lithic splinters, a few cores and a many microliths, among which scrapes and small flints plates.

The preliminary results of our studies on the Hamangia sites allow us to presume that there are at least three such Neolithic sites around the city of Mangalia. The new excavations offer us the opportunity of further research regarding the latest stage of the Hamangia culture and of its connections with other contemporary cultures.

Cuvinte cheie: Hamangia, Mangalia, analiză ceramică, statuete, industrie litică.

Rezumat: În anul 2006, terenul din partea de sud-vest a municipiului Mangaliei a fost lotizat, pentru crearea unui nou cartier rezidențial – *Dobrogea I*, descoperindu-se urmele unei așezări neolitice aparținând culturii Hamangia. Aceasta era situată pe un platou nu prea înalt de lângă lacul Mangalia. Noua așezare a fost cercetată în două zone principale în 2006 și 2007: în sud-est și în nord. Au fost cercetate un număr mare de locuințe de si bordeie. Săpăturile au adus la lumină statuete antropomorfe, foarte numeroase fragmente ceramice, diverse piese litice și oase de animale.

O altă așezare a culturii Hamangia a fost identificată în anul 2007 în zona mănăstirii de pe malul stâng al lacului Tătlăgeacu Mare, la sud-est de localitatea 23 August, au fost descoperite o serie de materiale arheologice. Au fost recoltate din solul proaspăt arat fragmente ceramice, un număr impresionant de așchii de silex, câteva nuclee și multe piese microlitice, între care răzuitoare și plăcuțe de silex.

Rezultatele preliminare ale studiilor asupra monumentelor culturii Hamangia, ne duc la concluzia că în jurul Mangaliei sunt cel puțin trei așezări neolitice aparținând acestei culturi. Descoperirea noilor așezări ne dă posibilitatea unor cercetări mai aprofundate, referitoare la faza târzie a culturii Hamangia și a rolului ei în raporturile cu alte culturi sincrone cu ea

Istoricul cercetărilor neoliticului din zona Mangaliei își are începutul în anii '50 ai secolului al XX-lea, când, în jurul Mangaliei, în anul 1952, au fost descoperite materiale preistorice interpretate de D. Berciu ca aparținând culturii Hamangia¹. Materialele arheologice au ajuns în muzeele din Mangalia și Constanța. Mai târziu, cercetătorii Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța au publicat detaliat aceste materiale aflate în

¹ D. Berciu, *Une civilization neolitique recement decouverte en Roumanie: la civilization Hamangia*, în *Nouvelles etudes d'histoire*, I, București, 1955; D. M. Pippidi și D. Berciu, *Din istoria Dobrogei I*, București, 1965. D. Berciu, *Cultura Hamangia I*, București, 1966. p. 20, 25-28, 40, 41, 62, 66, 67, 71, 76, 77, 80-82, 102, 110, 280.

*Muzeul de Arheologie „Callatis” Mangalia.

colecțiile muzeale². Despre condițiile descoperirii lor la Mangalia, autorii ne informează că, în imediata apropiere a lacului Mangalia, de vest a podul peste lac, cu ocazia unor lucrări de interes public, probabil construcțiile pentru unitatea militară, s-a descoperit o necropolă de înhumăție. Dintr-o serie de materiale din această necropolă provin „două topoare de piatră, un număr de 15 vase întregi, un idol fragmentar de lut, o frumoasă brățară de marmură, două brățări întregi din scoică *Spondylus gaederopus* și un fragment de brățară din scoică *Spondylus*³.

În anul 1959, lângă satul Limanu, locuitorii din comunele Albești și Limanu au participat la îndiguirea lacului Mangalia cu scopul creării unei crescătorii piscicole. Digul a fost făcut în zona unde, în prezent, trece drumul de la șoseaua Mangalia-Albești către satul Limanu. Pământul pentru dig a fost excavat de către muncitori de pe o terasă de lângă lac, în apropierea unor clădiri ale fostei I.A.S. Mangalia⁴.

Ca urmare, au fost descoperite materiale arheologice aparținând necropolei și așezării culturii Hamangia. Printre acestea sunt: unelte de silex (lamele, răzuitoare) și piatră (trei dălți și trei dălțițe din piatră șlefuită și un topor), un împungător de os, 25 de vase întregi și 3 vase fragmentare, trei brățări întregi din scoică *Spondylus gaederopus* și două fragmente, coliere de perle din scoică *Spondylus* (700 de mărgelile tubulare) și un inel din scoică. Toate materialele provin din necropola de înhumăție. Două vase din această colecție au fost publicate ca provenind de la Mangalia⁵, deși ele sunt din cimitirul de la Limanu⁶. Un vas de marmură împreună cu alte trei vase de lut au fost publicate de N. Harțuche ca inventar al unui singur mormânt⁷. Însă, un mic obiect din marmură, în formă de ou, cu baza tăiată, găsit împreună cu vasul de marmură, nu a fost publicat de N. Harțuche⁸. După părerea cercetătoarei D. Galbenu, acest obiect în formă piramidală pare să fi fost folosit pentru frecat sau pisat⁹.

În anul 1960, D. Galbenu a efectuat o săpătură pe locul de unde se luase pământ pentru indiguirea lacului Mangalia¹⁰. Domnia sa a trasat un șant paralel cu malul lacului, nu prea departe de locul îndiguirii. Pământul viu a fost de la nivelul de 0,8 m până la 1,0 m. În partea de vest a fost găsit un mormânt distrus, conținând un craniu de animal, o brățara din scoică *Spondylus*, două lame de silex și câteva fragmente ceramice aparținând culturii Hamangia. Craniul aparținea speciei *hydruntinus hydruntinus*¹¹. Cercetătoarea a considerat că materialul aparținând culturii Hamangia, din zona necropolei, a fost adus probabil din imediata apropiere, unde se afla o așezare a culturii Hamangia, sau din zona mormintelor distruse.

La 500 m spre nord-est de cimitirul neolitic, în urma trasării unui șanț de pe un alt promontoriu de lângă lacul Mangalia, au fost recoltate materiale arheologice aparținând culturii Hamangia, care provin dintr-o așezare a acestei culturi. După părerea cercetătoarei, formele și decorul vaselor din necropola de la Limanu sunt asemănătoare cu cele descoperite în necropola de la Mangalia.

² V. Volschi, M. Irimia, *Descoperiri arheologice la Mangalia și Limanu, aparținând culturii Hamangia*, Pontica 1, 1968, p. 45-87.

³ *Ibidem*, p. 45-58, fig. 1-17.

⁴ *Ibidem*, p. 58,

⁵ Pippidi, Berciu, *op.cit.*, p. 35, fig. 4

⁶ D. Galbenu, *Așezarea și cimitirul de la Limanu*, Materiale 9, 1970, p. 82.

⁷ N. Harțuche, *Un vas de marmură descoperit într-un mormânt de tip Hamangia*, RevMuz 5, 1966, p. 445.

⁸ Volschi, Irimia, *op. cit.* p. 81-82;

⁹ Galbenu, *op. cit.*, 1970, p. 82.

¹⁰ *Ibidem*, p. 78-86

¹¹ P. Samson, C. Rădulescu, *Asupra prezenței lui Hydruntinus hydruntinus în postglaciarul Dobrogei*, în *Lucrările Institutului de speologie „Emil Racoviță”*. V, București, 1966, p. 251 și urm.

În existența culturii Hamangia, cercetătorii constată mai multe faze. După D. Berciu există cinci faze (Hamangia I, II, III, IV, V). Însă, după cum nota cercetătorul „nu ne îngăduie încă să deosebim clar perioada a IV-a de perioada a III-a și nici de perioada a V-a”¹².

T. Dimov, din Bulgaria, constată patru faze. A treia fază a dezvoltării culturii Hamangia, după Dimov, este faza Ceamurlia de Jos, iar a patra și ultima fază (Hamangia IV și V) este faza Techirgiol¹³.

P. Hașotti, în monografia sa, împarte cultura Hamangia în trei faze: Hamangia I – Durankulak, Medgidia „Cocoașă” și Cernavodă; Hamangia II – Baia Golovița, Grădiștea-Coslogeni, Medgidia-Satu Nou, Techirgiol; Hamangia III – Ceamurlia de Jos, Târgșor „Urs” și altele¹⁴. În loc de Hamangia V (D.Berciu), Hamangia IV și V (T.Dimov), „faza Mangalia”(E.Comșa), P. Hașotti propune „etapa IIIc”¹⁵. El subliniază însă că această ultimă etapă nu se poate caracteriza exclusiv prin cele câteva vase puternic canelate.

Materialele din necropolele de la Mangalia și de la Limanu au fost atribuite fazei târzii a culturii Hamangia¹⁶. Pentru acestea, care încheie evoluția culturii Hamangia, E. Comșa a propus denumirea „faza Mangalia”¹⁷. Această denumire a fost criticată de P. Hașotti, care a subliniat că „însăși denumirea de „faza Mangalia”, presupune o serie de neajunsuri, deoarece a fost dată pe baza unor materiale nerecoltate din săpături sistematice și a intrat în circulație pe baza aspectului mai deosebit al ceramicii dintr-o necropolă necercetată sistematic”¹⁸.

Analizând materialele din necropolele de la Mangalia și de la Limanu, cercetătorii au subliniat faptul că ele sunt eterogene¹⁹. În ceea ce privește vasele din necropola de la Mangalia, P. Hașotti remarcă faptul că „nu toate vasele se pot încadra în Hamangia IIIc”²⁰. Anterior, același cercetător a subliniat că, referitor la ultima fază a culturii Hamangia, dispunem de puține date²¹. Această situație s-a păstrat până de curând, când s-au efectuat noi cercetări în zona Mangaliei.

În anul 2006, după ce terenul din partea de sud-vest a municipiului a fost lotizat, pentru crearea unui cartier rezidențial – *Dobrogea I*, am descoperit urmele unei așezări neolitice aparținând culturii Hamangia²². Așezarea este situată pe un platou nu prea înalt de lângă lacul Mangalia (fig. 1). Purtătorii culturii Hamangia au ales acest loc deoarece aici ei au găsit o suficientă biomasă nutritivă și apă potabilă, dar și pentru că se afla în apropierea Mării Negre. Partea sudică a platoului coboară spre liman, iar partea nordică se întinde departe spre lacul cu apă dulce. În partea vestică panta scade ușor și se transformă într-o vale care coboară spre mare. Partea estică prezintă o pantă ușoară, care se întinde pe 800 m și apoi coboară spre malurile Mării Negre și ale lacului Mangalia. Am putut stabili că așezarea se întinde pe o mare suprafață, cca 600 x 500 m, pe panta lină a dealului, între malul stâng al lacului Mangalia și șoseaua Mangalia-Albești.

¹² D. Berciu, *Cultura Hamangia I*, București, 1966, p. 110

¹³ Тодор Димов, Топография, стратиграфия и архитектура на селищата от праисторическата култура Хаманджия в Добруджа. Добруджа, 21/20036 Варна, 2004, с.123-144.

¹⁴ P. Hașotti, *Epoca neolitică în Dobrogea*. Biblioteca Tomitană, I, Constanța, 1997, p. 25-28

¹⁵ *Ibidem*, p.41

¹⁶ Berciu, *Cultura Hamangia*, passim.

¹⁷ E.Comșa, *Neoliticul județului Constanța*, în RevMuz 5, 1977, p. 68.

¹⁸ P.Hașoti, *Noi date privind difuziunea culturii Hamangia*, Pontica 17, 1984, p. 29-30.

¹⁹ Silvia Marinescu-Bîlcu, *Asupra unor aspecte ale raporturilor dintre culturile Precucuteni și Hamangia*, Pontica 5, 1972, p. 29-38.

²⁰ Hașoti, *Epoca neolitică în Dobrogea*, Constanța, 1997, p. 32.

²¹ Hașoti, *Noi date privind difuziunea culturii Hamangia*, p. 29.

²² I. Pâslaru, S.Colesniuc, *Cercetările arheologice în punctul Dobrogea I – Mangalia, CCA - Campania 2006*, 2007.

În timpul cercetărilor a fost stabilită următoarea stratigrafie a aşezării: deasupra straturilor culturale se afla un strat de cernoziom, a cărui grosime era de la 0,40 până la 0,80 m. Sub stratul de cernoziom am observat un strat de pământ negru cu grosimea 0,20 – 0,40 m, în care au fost găsite materiale arheologice, resturi de vetre şi locuinţe. Urmează un strat de loes galben, în care erau construite bordeiele. O stratigrafie asemănătoare a fost descoperită şi la Megidia – „Cocoaşe”, unde stratul cultural a avut grosimea de aproximativ 0,40 m²³.

Practic, aşezarea a fost cercetată în două zone principale: în sud-est şi în nord, în funcţie de demararea lucrărilor de construcţie a noilor locuinţe pe loturile primite (fig. 2). În partea sud-estică am descoperit trei locuinţe şi câteva vetre, iar în partea nord-vestică – 11 locuinţe adâncite până la 1,20 m. Materialele găsite de noi sunt reprezentate, în general, de fragmente ceramice ornamentate şi neornamentate, oase de animale, fragmente de răşniţe din piatră, aşchii şi unelte din silex, precum şi două statuete antropomorfe.

În partea nordică a aşezării, pe lotul 36 (parceta 12), în şanţurile de fundaţie am observat urmele a şase complexe (locuinţe), iar în imediata apropiere am descoperit şi un bordei (fig. 3,I). Bordeiul avea forma ovală, cu dimensiunile 1,50 x 2,50 m şi era adâncit în loes până la 0,60 m (1,20 m de la suprafaţă). Intrarea era, probabil, dinspre partea vestică sau sudică. Vatra rotunjită a fost construită din lut şi amplasată în partea sud-estică a locuinţei. Lângă vatră, în partea nordică şi spre pereţii bordeiului am găsit numeroase fragmente ceramice, piese din silex şi o statueta antropomorfă din lut ars. (fig. 13/1)

Alte patru locuinţe (semibordeie) au fost descoperite pe lotul 25 (parceta 11). Într-o locuinţă am descoperit o bucată de piatră sculptată, fragmente ale unor vase întregibile şi un fragment pictat în benzi, cu vopsea de culoare negru-marونیu, care au fost pictate după ardere (fig. 13/2).

În partea sudică a aşezării, pe lotul 40 (parceta 16), am descoperit un bordei de forma rotundă cu diametrul de 4,0 m, adâncit în pământ până la 0,50 m. La intrare erau trei trepte. În partea de sud-vest se aflau resturile unei vetre. Un alt bordei am descoperit în imediata apropiere, pe lotul 41, unde vatra a fost construită din câteva pietre. Aceste două locuinţe conţineau un număr mare de fragmente ceramice ornamentate. (fig. 4 şi fig. 5)

Mai departe spre vest, pe parceta 16 a lotului 46, în partea nordică a şanţurilor de fundaţie, am găsit numeroase fragmente ceramice. După ce am săpat încă o secţiune, am ajuns la un bordei, pe care l-am urmărit până la nivelul stratului galben (fig. 3,2). Bordeiul a avut forma ovală, cu dimensiunile 2,00 x 2,50 m şi adâncimea în loes până la 0,45 m. În bordei am găsit câteva vase fragmentate (fig.6), oase de animale şi fragmente ale unor răşniţe. La distanţa de 4 m spre est, pe lotul 45, au fost găsite rămăşiţele unui cuptor, care consta într-o aglomerare de bulgări din lut ars şi zgură.

În partea de sud-vest a fundaţiei lotului 50 (parceta 16) am găsit urmele unei locuinţe, iar în partea sudică o mică groapă cu oase de animale. Groapa a avut diametrul de 0,4 m şi adâncimea 0,70 m de la suprafaţă. În stratul de pământ negru, la adâncimea de 0,40 m, în partea nordică, a fost descoperită o statueta feminină din os, cu dimensiunile: 2 cm înălţime şi 0,8 cm lăţime (fig. 13/4). Din stratul cultural provin: fragmente ceramice, oase de animale şi fragmente de răşniţe din piatră.

În şanţurile de fundaţie de pe lotul 67 (parceta 16) au fost găsite urmele unei locuinţe, de formă ovală, ale cărei dimensiuni sunt: lungimea 5 m şi lăţimea 3 m. Stratigrafia arată că sub stratul vegetal (0,20 m) se află un strat de cernoziom (0,30 m) sub care, în pământul negru, am găsit pietre din gresie şi calcar, fragmente ceramice şi oase de animale. Acest strat

²³ Haşoti, *Observaţii asupra ceramicii dint-un complex al culturii Hamangiade la Megidia-“Cocoaşa”, SCIVA 37, 1986, 2, p. 119-131.*

cultural a avut grosimea de până la 0,30 m, după care, la adâncimea 0,80 m a apărut stratul de loes.

În anul 2007, lotizările cartierului *Dobrogea I* au fost în continuare cercetate. Prin urmare, au fost descoperite materiale noi între care: figurine zoomorfe, un fragment de vas pictat cu vopsea neagră, fragmente de capace şi de tigaie. În timpul săpării şanţului pentru canalizare şi apă potabilă, orientat vest - est, aflat între parcelele 16 (din sud) şi parcela 15 (din nord), am depistat urmele a 11 locuinţe de tip bordei (fig. 2), care conţineau: fragmente ceramice, chirpici, oase de animale, aşchii de silex, râşniţe şi alte obiecte din piatră.

Multe oase de animale şi fragmente ceramice au fost descoperite pe lotul 60 (parcela 16). Printre formele ceramice am descoperit un pahar ornamentat cu linii încizate umplute cu vopsea albă, fragmente cu ornamente de tip *copac* în interior şi exterior, fragmente de tigaie (fig. 7). La mică distanţă, pe lotul 32 (parcela 17) au fost găsite două statuete zoomorfe fragmentare (fig. 13/5). După cum se ştie, până acum este cunoscută o singură statueta zoomorfă apărută la Ceamurlia de Jos.

În primăvara anului 2007, în zona mănăstirii de pe malul stâng al lacului Tătlăgeacu Mare, la sud-est de localitatea 23 August, au fost depistate materiale arheologice (fig. 8). Am recoltat de la suprafaţa solului, care fusese arat, fragmente ceramice (fig. 9), un număr impresionant de aşchii de silex, câteva nuclee şi multe piese microlitice, între care răzuitoare şi plăcuţe de silex (fig. 10). A devenit foarte clar că în zonă este o nouă aşezare a culturii Hamangia. Întinderea aşezării, după răspândirea materialelor arheologice, poate fi estimată ca fiind de 400 x 300 m. Fragmentele ceramice, de mici dimensiuni, constau din: buze, funduri şi pereţi de vase. În ce priveşte materialul litic, atragem atenţia asupra unei dălţi din rocă de culoarea neagră şlefuită.

Printre materiale descoperite în aşezarea din cartierul *Dobrogea I*, mai numeroase sunt fragmentele ceramice. Ceramica din această aşezare poate fi împărţită, după funcţionalitate, în două grupuri principale: ceramica de uz comun şi ceramica fină. Prima grupă este reprezentată de numeroase fragmente, însă vase întregi nu au fost descoperite deocamdată. Pereţii acestor fragmente sunt groşi şi reprezintă fără îndoială vase mari, de provizii. Arderea vaselor se făcea la foc deschis şi, de aceea, ea nu este uniformă. Sunt cunoscute fragmente decorate cu vârci paralele, verticale, oblice. Gâtul vaselor este bine netezit.

În ceea ce priveşte ceramica fină, ea este mai bogată şi variată ca formă şi decor. Pasta din care erau efectuate vasele este bine frământată, pereţii sunt subţiri, arderea este bună, iar suprafeţele, în general, sunt lustruite.

Repertoriul formelor este relativ bogat şi reprezentat de: străchini, castroane şi pahare (fig. 11 şi fig. 12). Străchinile au corpul bine profilat. Paharele au diferite forme şi sunt acoperite de ornamente incizate şi încrustate cu vopsea albă. Alte forme sunt reprezentate de vase cu corp bombat şi gât cilindric. Comparatia ceramicii din aşezarea *Dobrogea I* cu cea din necropolele Mangalia şi Limanu ne permite să remarcăm asemănarea dintre ele. Paharele din aşezare au perfecte analogii cu paharele din necropola Mangalia.

Unele vase din aşezare au profile baroce, fapt subliniat de către D. Berciu pentru fazele târzii ale culturii Hamangia, care au şi „o încrustaţie cu materie făinoasă albă”²⁴.

Studiind materiale din cimitirul şi aşezarea de la Limanu şi din necropola de la Mangalia, D. Galbenu a împărţit toate vasele descoperite în câteva tipuri²⁵:

²⁴ Berciu, *Cultura Hamangia*, p. 110.

²⁵ Galbenu, *op. cit.*, p. 82.

- 1- Vase cu corpul globular între care:
 - a) vase cu gâtul înalt, câteodată tras în afară, cu corpul ușor bitronconic, uneori decorate pe tot corpul;
 - b) vase cu gâtul scurt și decorate pe toată suprafața cu caneluri;
 - c) vase cu gâtul scurt și proeminente ;
- 2 - Vase cu corpul bitronconic sau în formă de pară, cu buza ușor trasă în afară;
- 3- Vas-cană cu toartă, decorat cu caneluri pe toată suprafața.

În ornamentarea vaselor din așezările și necropolele de la Mangalia și de la Limanu putem constata prezența elementelor străine, aparținând culturii Precucuteni, fapt remarcat de S. Marinescu-Bîlcu. Este vorba despre vasele bitronconice decorate „fie cu linii incizate, fie cu benzi incizate și caneluri”²⁶.

Despre alte elemente străine, caracteristice sfârșitului culturii Hamangia, când se cristalizează un contact direct între cultura Hamangia și cultura liniar-ceramică, a atras atenția D. Berciu, subliniind prezența decorului culturii liniar-ceramice în materialele provenind de la Mangalia. „Factorul liniar-ceramic se resimte și în valea Dunării și uneori el răzbate până spre litoralul mării”²⁷. Pe o serie de fragmente ceramice de la Mangalia întâlnim o decorație incizată, formată din linii paralele cu tipică liniuță - „notă” a culturii ceramicii liniare.

După S. Marinescu-Bîlcu, primul contact între sfârșitul culturii ceramicii liniare cu ceramică decorată cu note muzicale și cultura Hamangia, la fel ca și între purtătorii culturii Hamangia și cei ai culturii Precucuteni, se va fi putut petrece și în preajma Mării Negre sau a Dunării dobrogene²⁸. Cum remarcă cercetătoarea, cultura Hamangia și cultura Precucuteni au unele asemănări de forme (pahare cu gât înalt, străchini) și tehnica decorativă a ceramicii, fapt explicat ca rezultat al raporturilor între cele două culturi, pe parcursul evoluției lor²⁹.

În ce privește materialul ceramic al așezării din cartierul *Dobrogea I*, atragem atenția asupra câtorva fragmente pictate. Unul cu benzi, din locuința 3, lot 25, parcela 9 (fig. 13/2) și fundul uni vas pictat cu un cerc și cruce, precum și linia circulară pe partea de jos a corpului din locuința de pe lotul 60, parcela 16 (fig. 13/6). Un alt fragment de buză, al unui vas pictat cu benzi, provine din așezarea neolitică „Mănăstirea” de lângă comuna 23 August (fig. 13/7) Pictura are culoarea neagră și este realizată cu grafit.

Apariția ceramicii grafitate în zona Dobrogei este remarcată de cercetători la nivel Boian IV – Karanovo V³⁰. Descoperirea acestui fel de ceramică poate fi interpretată ca datorându-se existenței unor contacte cu Boian.

În ceea ce privește plastica din așezarea neolitică, din zona cartierului *Dobrogea I*, trebuie precizat că, deocamdată, au fost descoperite două reprezentări ale plasticii antropomorfe și două ale celei zoomorfe. Plastica antropomorfă este reprezentată de o statueta miniaturală feminină, confectionată din os, și un idol din lut ars, care reprezintă o nouă variație de formă a plasticii stilizate, unde totuși este prezent un element propriu al plasticii aparținând culturii Hamangia – capul redat în forma unei coloane înalte (fig.13/1). El seamănă într-o oarecare măsură cu statueta de tip C, descoperită de D. Berciu în necropola de la Cernavodă³¹.

Statueta miniaturală din os, având dimensiunile 2 x 0,8 cm (fig. 13/4), seamănă cu exemplarul găsit în mormântul nr. 644 din necropola de la Durankulak³². Ea aparține tipului

²⁶ Marinescu Bîlcu, *op. cit.*, p. 30.

²⁷ Berciu, *Cultura Hamangia*, p. 25.

²⁸ Marinescu Bîlcu, *op. cit.*, p. 34.

²⁹ *Ibidem*, p. 36.

³⁰ Hașoti, *Epoca neolitică în Dobrogea*, p. 96.

³¹ Berciu, *Cultura Hamangia*, I, p. 102, fig. 57/3.

³² I. Vaisov, *Pogrebenie s idoli ot praistoriceskya nekropol krai selo Durankulak, Tolbuhinski ocrag*, Sbornik Dobrogea 4, 1987, p. 77-82.

A, care redă un personaj feminin „în picioare”. Amintim că din necropola Mangalia provine şi un idol fragmentar de lut, atribuit de D. Berciu tipului A³³.

Două statuete zoomorfe fragmentare au fost găsite pe lotul 32, parcela 17 (fig. 13/5). Ele pot fi comparate cu singura statueta zoomorfă găsită în aşezarea de la Ceamurlia de Jos³⁴.

Rezultatele preliminare ale studiilor noastre, asupra monumentelor culturii Hamangia, ne duc la concluzia că în jurul Mangaliei sunt cel puţin trei aşezări neolitice aparţinând acestei culturi. Descoperirea noilor aşezări ne dă posibilitatea unor cercetări mai aprofundate, referitoare la faza târzie a culturii Hamangia şi a rolului ei în raporturile cu alte culturi sincrone cu ea.

³³ Berciu, *Cultura Hamangia*, p. 102, fig. 57/1.

³⁴ *Ibidem*, p. 188, fig. 93/2.

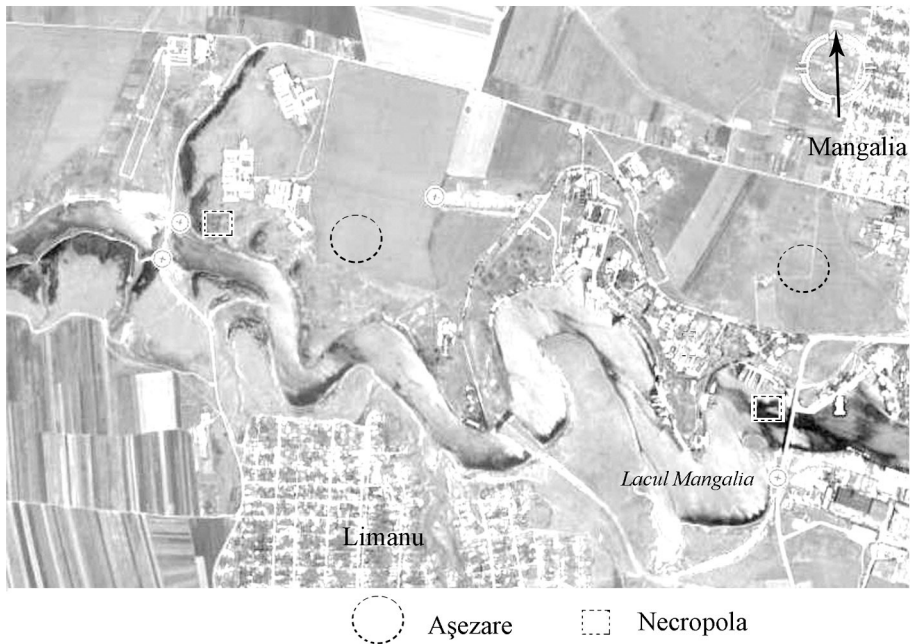

Fig 1. Așezările și necropolele de la Mangalia și de la Limanu.

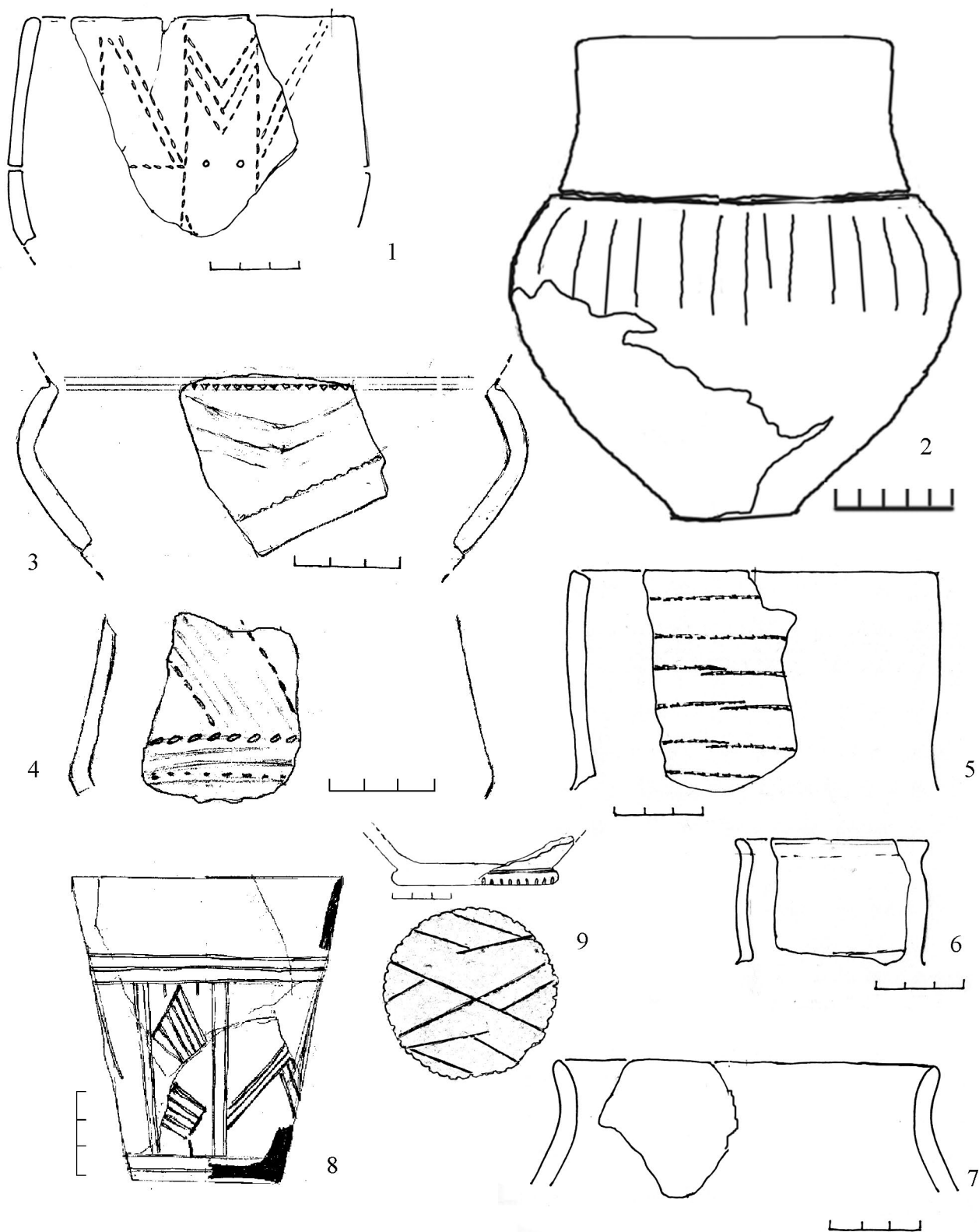

Fig. 12 Cartier Dobrogea I, Mangalia. 1 - lot 37, parcela 10; 2 - lot 25, parcela 9, locuința 3;
 3,4 - lot 15, parcela 17; 5,6,7 - lot 36, parcela 10.
 9 - lot 43, parcela 16 8 - lot 60, parcela 16;

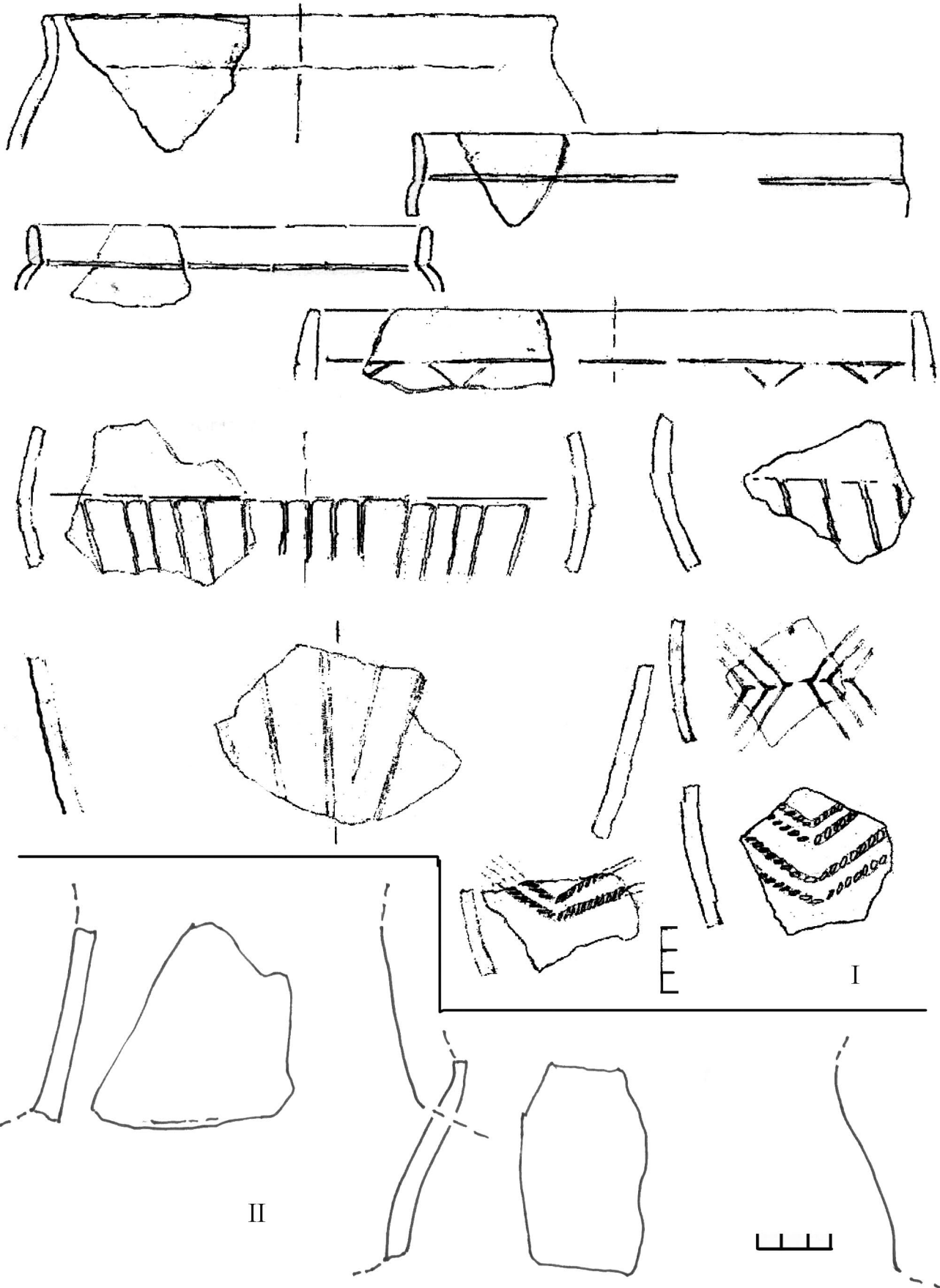

Fig.11 Cartier Dobrogea I, Mangalia. I - fragmente ceramice , lot 58, parcela 16; II - fragmente ceramice, lot 41, parcela 16.

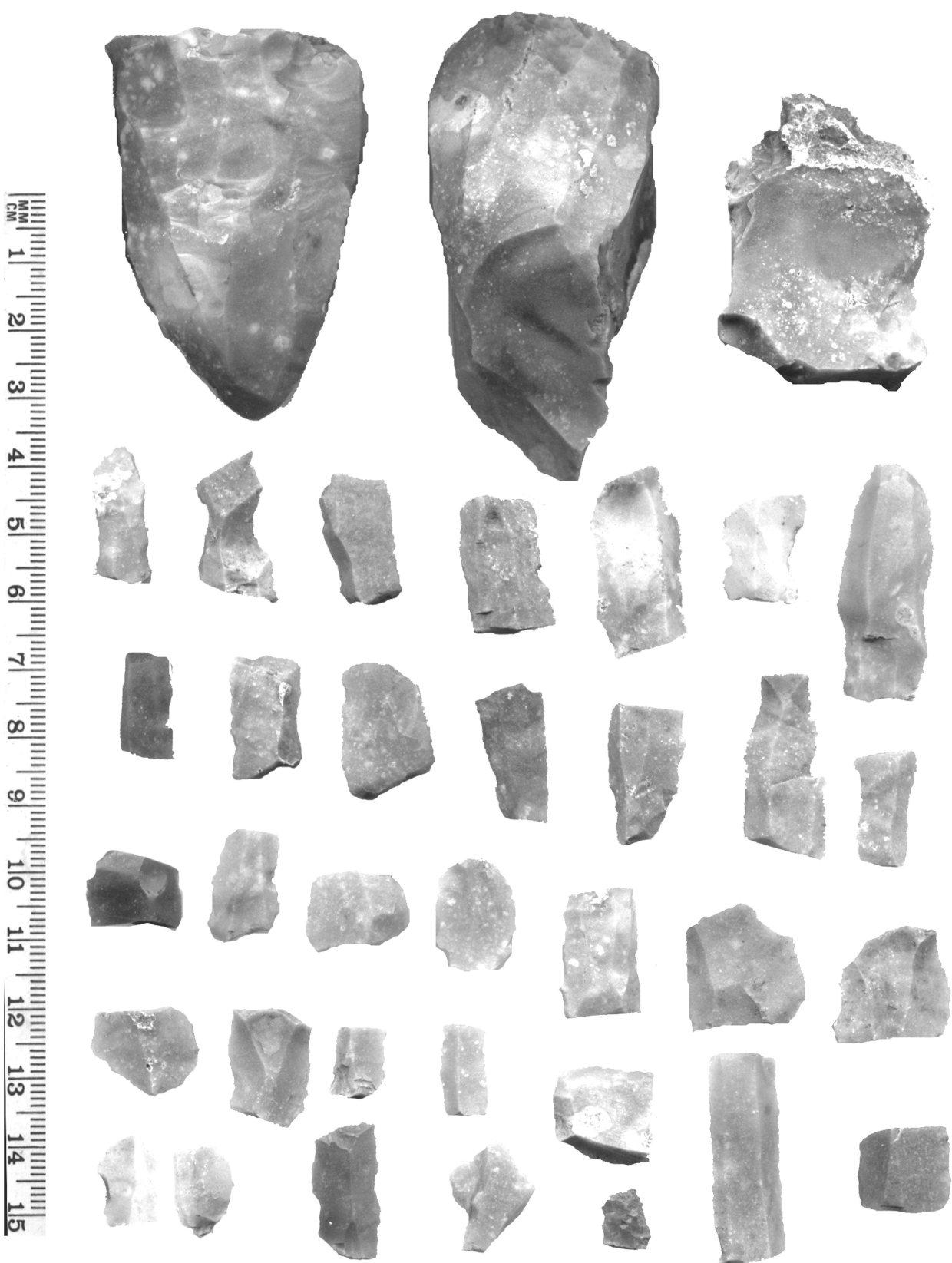

Fig. 10 Material litic din așezarea “Mănăstire” de la satul 23 August.

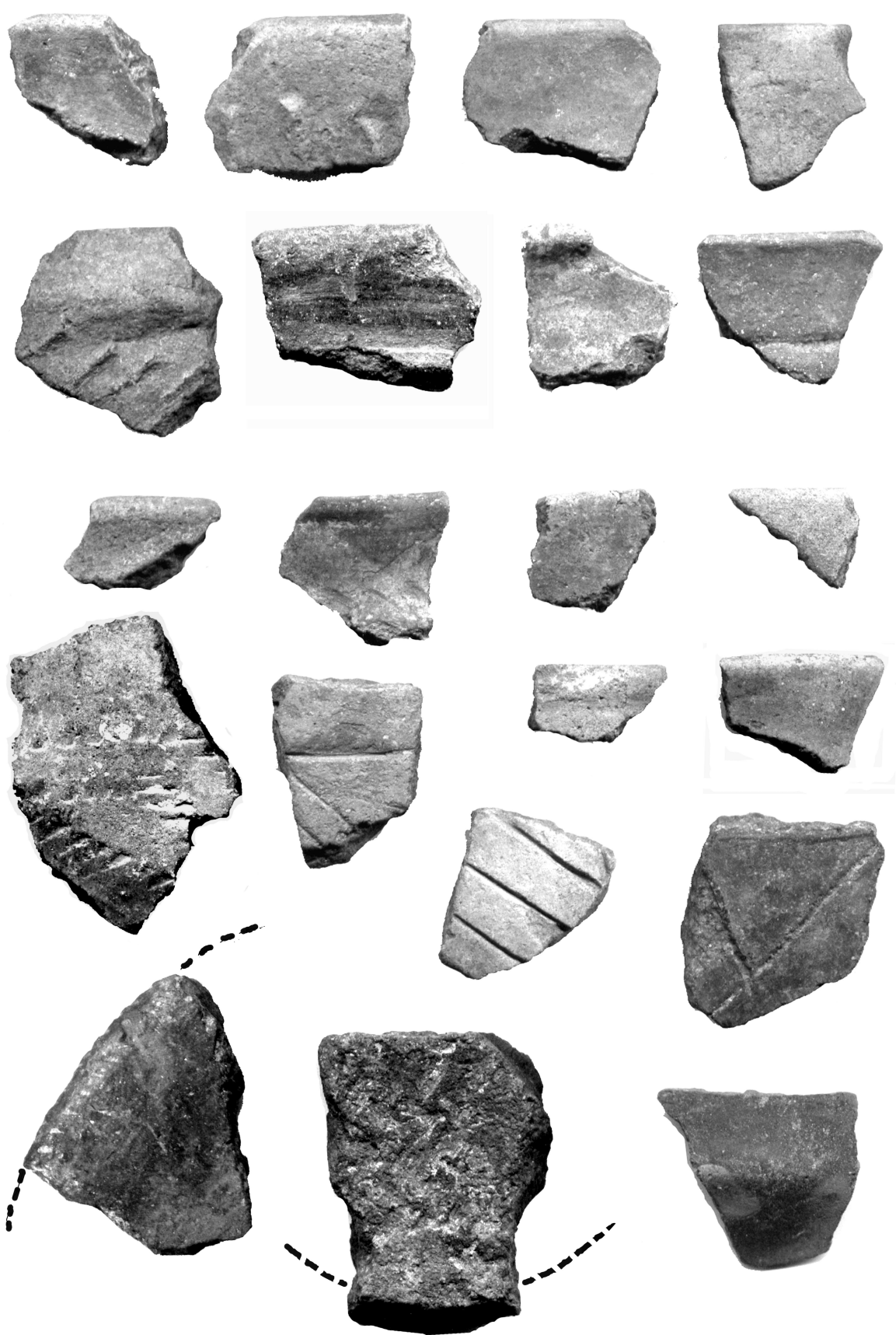

Fig. 9 Fragmente ceramice descoperite la așezarea “mănăstire”,
satul 23 August.

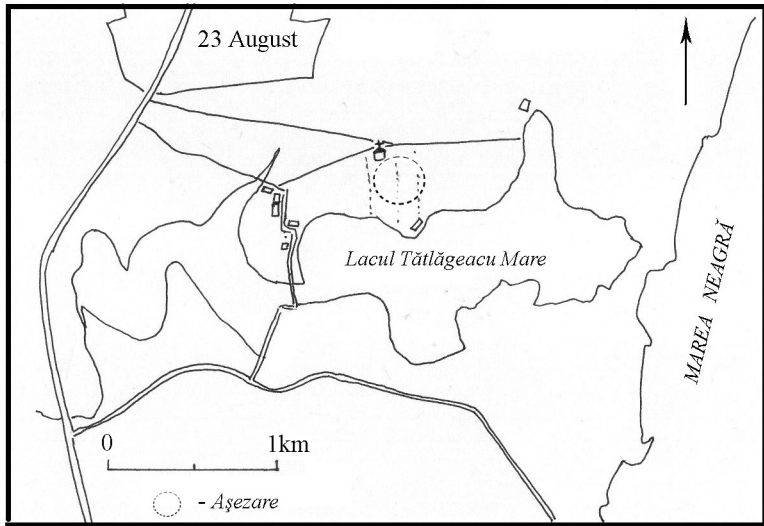

Fig. 8 Așezarea Mănăstirii de la satul 23 August.

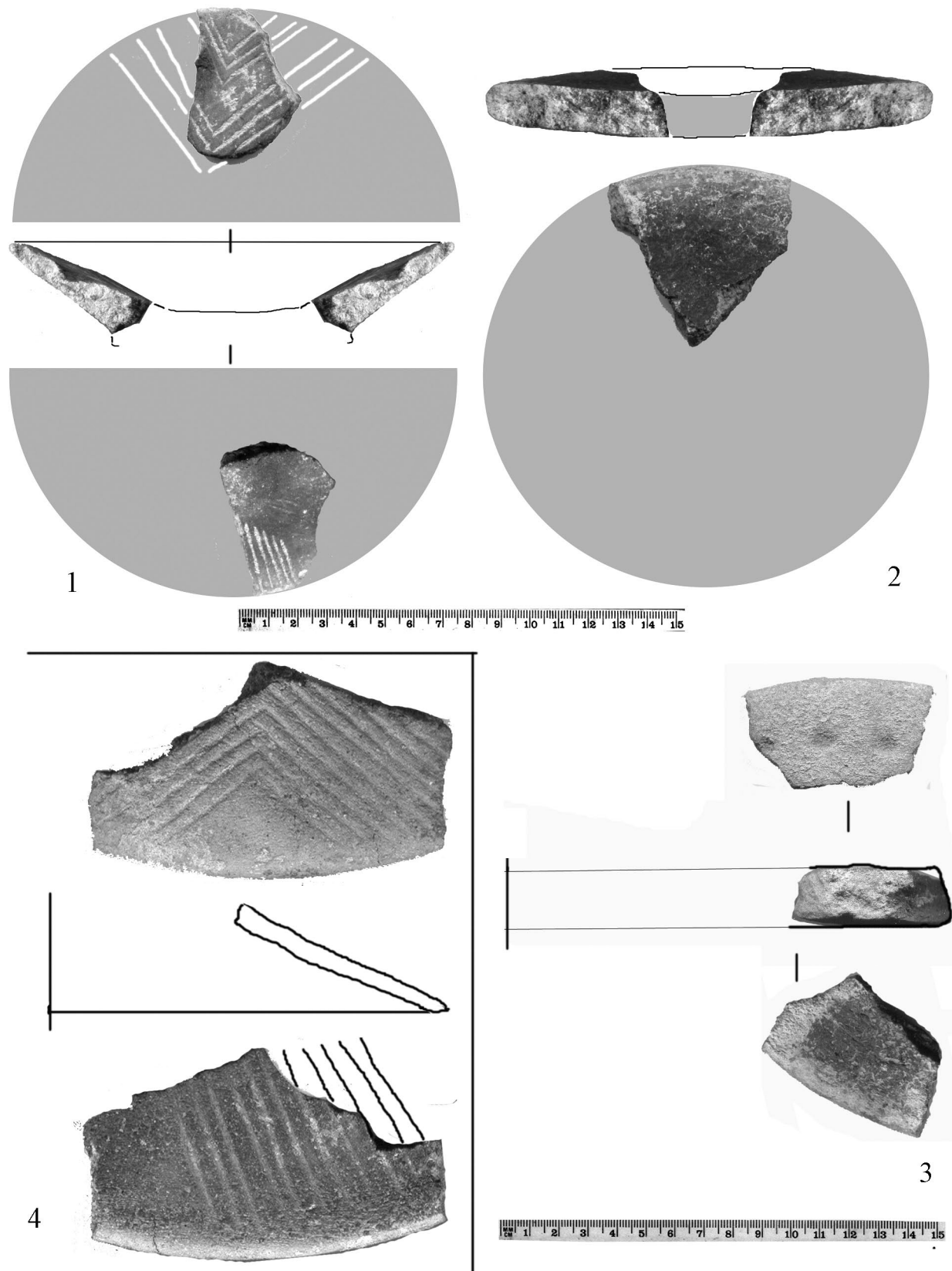

Fig. 7 Cartier Dobrogea I, Mangalia. 1- vas-capac, lot 60, parcela 16;
 2, 3 - tigiaie, lot 60, parcela 16; 4 - vas-capac, lot 67, parcela 16.

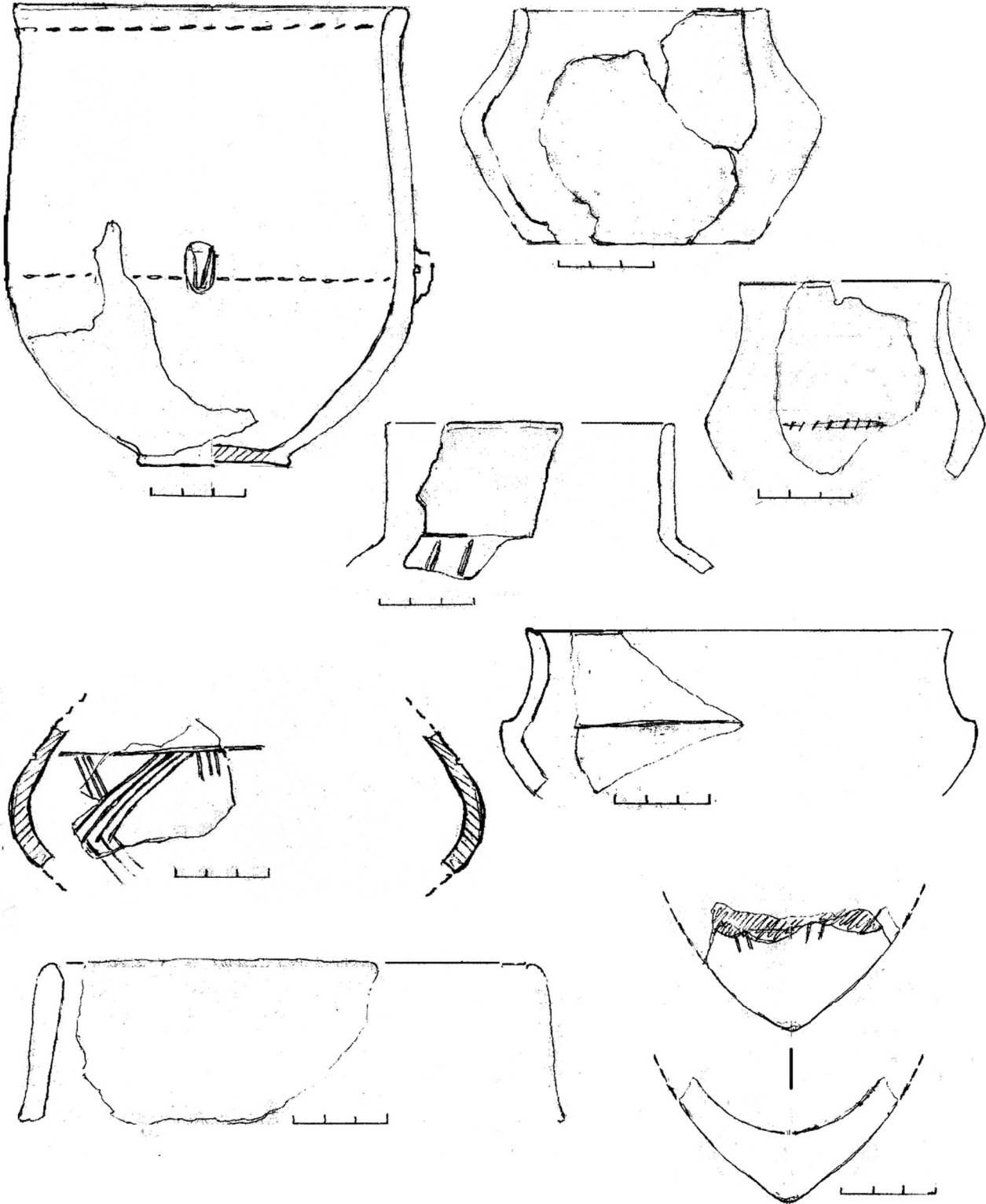

Fig. 6 Ceramica din locuință, lot 46, parcela 16. Cartier Dobrogea I.

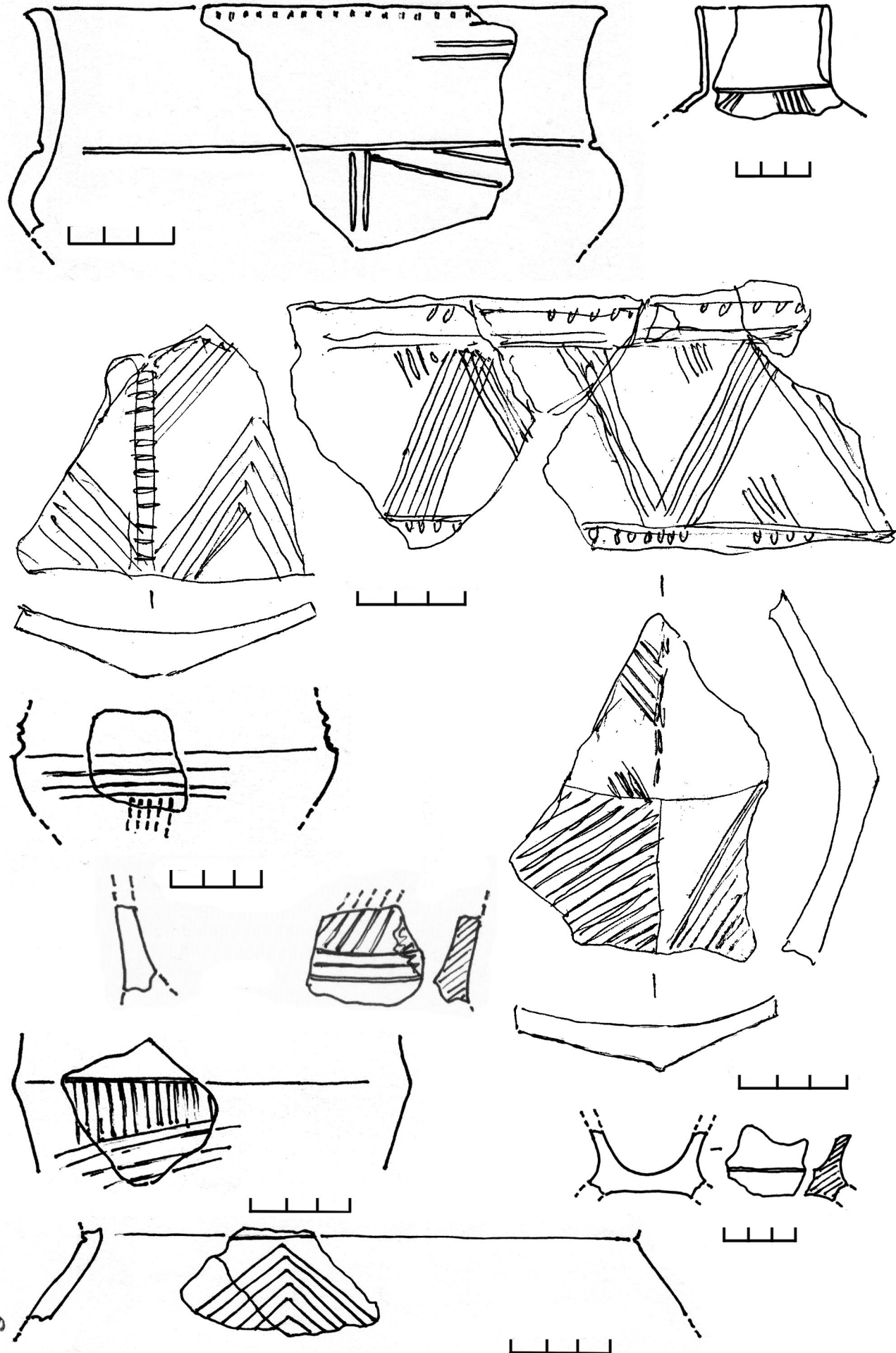

Fig. 5 Ceramica din locuință. Lot 40, parcela 16, cartier Dobrogea I, Mangalia.

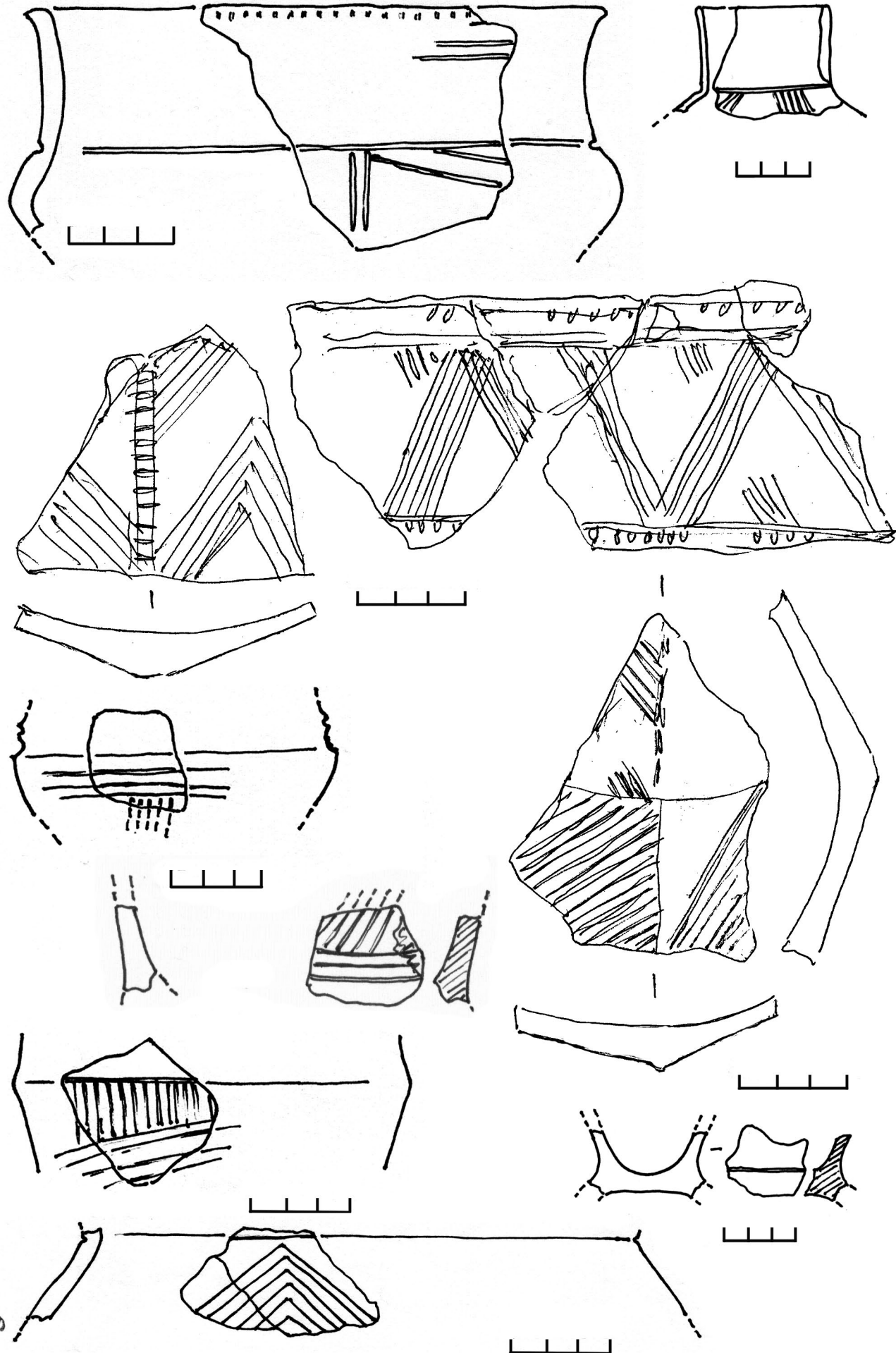

Fig. 4 Ceramica din locuință. Lot 40, parcela 16, cartier Dobrogea I, Mangalia.

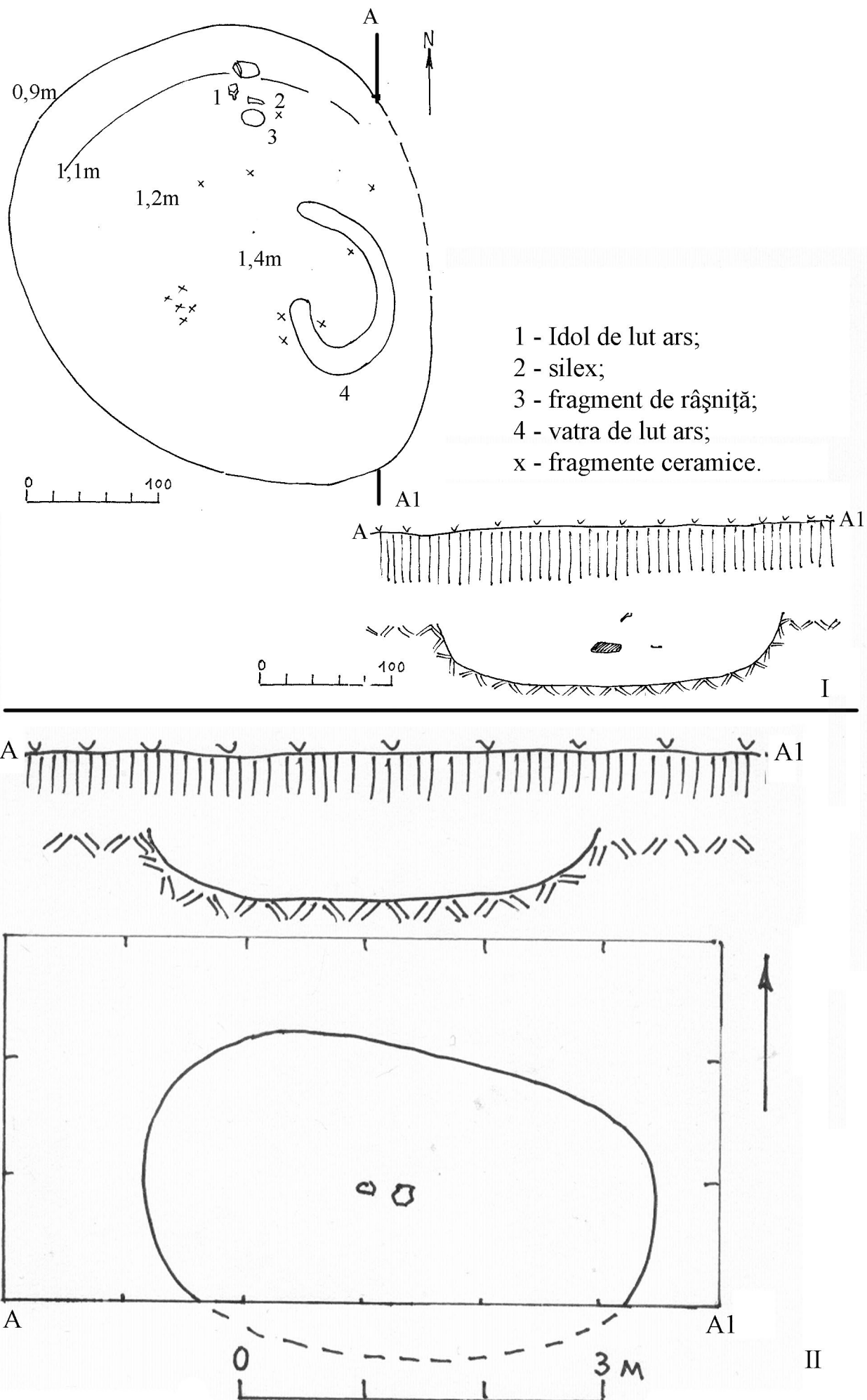

Fig. 3 Locuințe din cartierul Dobrogea I, Mangalia.

I - lot 36, parcela 10; II - lot 46, parcela 16.

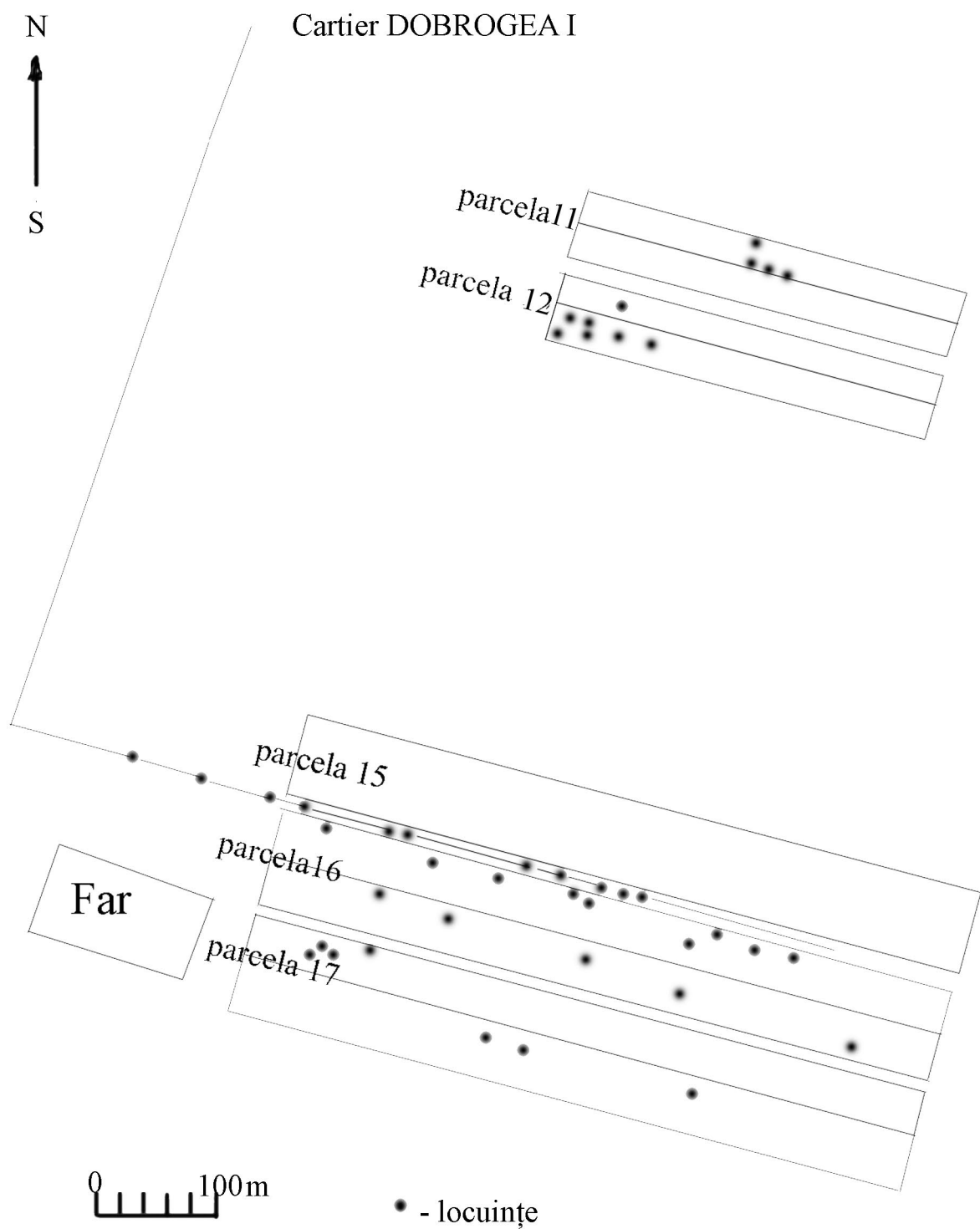

Fig. 2 Planul așezării de pe cartierul Dobrogea I, Mangalia.

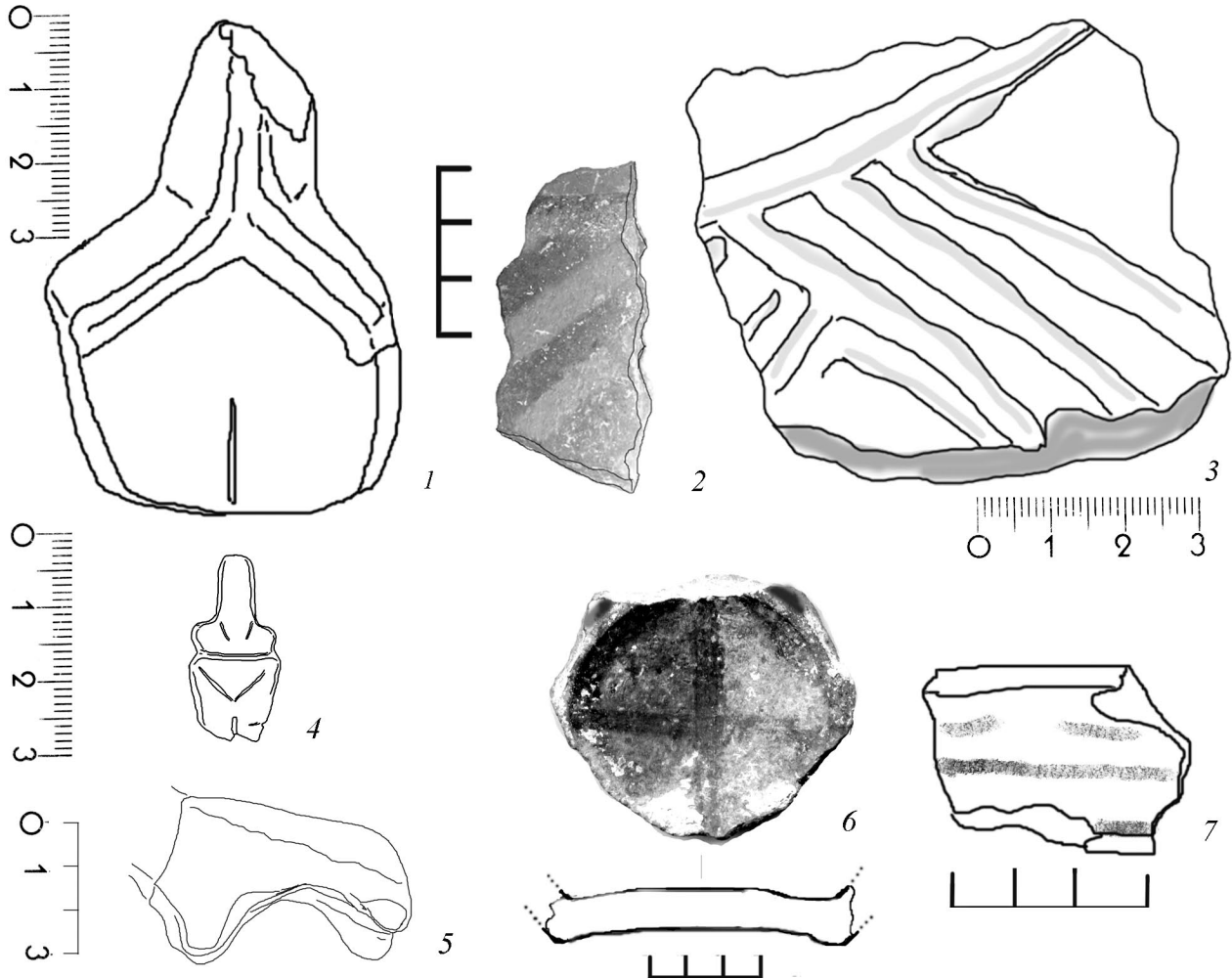

Fig. 13 Cartier Dobrogea I, Mangalia. 1 - Idol de lut ars, lot 36, parcela 10;
 2 - fragment cearmic pictat, lot 25, parcela 9, locuința 3; 3 -piatră sculptată,
 lot 25, parcela 9, locuința 3; 4 -idol de os, lot 50, parcela 16; 5 - idol zoomorf de lut ars,
 lot 32, parcela 17; 6 -fundul unui vas pictat, lot 60, parcela 16;
 Așezarea “Mănăstire”, satul 23 August. 7 - fragment ceramic pictat.

UN TOPOR DIN CUPRU AFLAT ÎN COLECȚIILE MUZEULUI NAȚIONAL DE ANTICHITĂȚI

CRISTIAN EDUARD ȘTEFAN

Mots-clé: hache de cuivre, type Veselinovo, typologie, dépôts, contexte.

Résumé: L'article présente une hache de cuivre inédit se trouvant dans les collections du Musée National des Antiquités de Bucarest. Cette hache fut l'objet d'une découverte fortuite à Sinoie, site du dép. de Constanța et appartient au type Veselinovo II, caractéristique pour la fin du Bronze ancien et du début du Bronze moyen au Bas Danube. On y aborde brièvement le rôle et les limites de la typologie, de même que l'importance fondamentale du contexte dans la recherche archéologique.

Cuvinte cheie: topor de cupru, tipul Veselinovo, tipologie, depozite, context.

REZUMAT: Articolul prezintă un topor de cupru inedit din colecțiile Muzeului Național de Antichități din București, descoperit întâmplător în localitatea Sinoie, jud. Constanța, de tip Veselinovo II, caracteristic pentru începutul epocii bronzului mijlociu la Dunărea de Jos.

Cu ocazia reevaluării colecțiilor aparținând Muzeului Național de Antichități, aflate în depozitele Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, a fost identificat un topor din cupru¹ cu numărul de inventar V 2113. Prin verificarea acestui număr de inventar în caietele Muzeului Național de Antichități s-a putut stabili că toporul provine din localitatea Sinoie (jud. Constanța), alte amănunte nefiind precizate.

Toporul (fig. 1) are corpul zvelt, lama face un unghi aproape drept cu tubul de fixare a cozii în partea interioară, iar la exterior este ușor curbată pentru a se uni cu celalalt capăt al tubului de fixare. Tăișul este drept, iar secțiunea hexagonală a lamei și „cusătura” ne arată că toporul a fost turnat într-un tipar bivalv închis. Tubul de fixare a cozii are diametrul de 3,4 cm, iar gaura de înmănușare este curbată în formă de semilună la ambele capete ale tubului. Lama are dimensiunile de 5 x 0,6 cm în secțiune, lungimea maximă a toporului este de 19,7 cm, tăișul are 5,2 cm, iar greutatea piesei este de 0,870 kg. Piesa se prezintă într-o stare bună de conservare și are o patină nobilă de culoare verde închis.

Cele mai apropiate analogii pentru toporul de la Sinoie le găsim în exemplarele depozitului de la Ostrovul Corbului II², încadrate în tipul Veselinovo II acum mai bine de trei decenii. Între piesa noastră și exemplarele de la Ostrovul Corbului există însă și unele deosebiri. Tubul de fixare a cozii este mai profilat la exemplarul nostru și nu are nervuri, iar tăișul toporului de la Sinoie nu este nici un pic lățit.

Tipul Veselinovo a fost definit de Alexandru Vulpe în monografia sa din seria *Prähistorische Bronzefunde* cu privire la topoarele din România. Vulpe a observat că tipul Veselinovo se împarte la rândul lui în două serii tipologice. Prima serie (Veselinovo I) constă în piese lucrate într-o manieră mai „primitivă” și au secțiunea lamei pentagonală, în timp ce piesele din seria a doua (Veselinovo II), deși păstrează caracteristicile formale ale primei serii, sunt lucrate într-o manieră mai îngrijită, sunt mai zvelte și au secțiunea lamei hexagonală³. Tipul Veselinovo reprezintă unul din capetele seriilor tipologice ale topoarelor cu gaură de înmănușare transversală din România, alături de tipurile Baniabici, Dumbrăvioara, Fajsz și Corbasca⁴. Cronologic, seria Veselinovo II este plasată de Vulpe într-un orizont ce

¹ Analiza efectuată de către Gh. Niculescu de la Laboratorul Național de Cercetare în Domeniul Conservării și Restaurării Patrimoniului Cultural Național Mobil a relevat următoarea compoziție chimică: Cu = 99,92 ± 0,31% și Pb = 0,08 ± 0,02%. Mulțumesc și pe această cale d-lui Gh. Niculescu și d-rei Georgiana Mureșan pentru sprijinul acordat.

² Davidescu, Vulpe 1968; Vulpe, Tudor 1970, p. 421; Vulpe 1970, p. 35-37 și pl. 6.

³ Vulpe 1970, p. 35.

⁴ Vulpe 1970, p. 12, fig. 1.

mai cuprinde tipurile Izvoarele, Pădureni, Pătulele și Monteoru (prima serie), care se situează în prima jumătate a bronzului mijlociu românesc⁵.

Dacă examinăm contextele în care apar aceste două serii de topoare, vom observa că acestea sunt nesigure în mare parte. Multe dintre topoarele de tip Veselinovo apar ca descoperiri izolate, iar cele din așezări au fost recuperate în condiții stratigrafice nesigure.

Astfel pentru prima serie avem 14 exemplare și un fragment de tipar din gresie găsite fie izolat, fie în depozite, fie în așezări. Dintre acestea, doar toporul de la Crivăț poate oferi unele indicii cronologice, fiind găsit la marginea unei așezări aparținând culturii Glina, în asociere cu un pumnal cu nervuri și o secure de tip *Randleistenbeil*⁶ (fără a constitui însă un complex închis). Exemplarele care provin din Bulgaria au fost atribuite orizontului Karanovo VII, deoarece în așezarea de la Veselinovo, unde a fost găsită piesa care dă numele tipului, lipsește orizontul Ezero-Celei (iar asocierea piesei cu nivelurile eneolitice de acolo este exclusă)⁷.

În ceea ce privește cea de-a doua serie de topoare Veselinovo, lucrurile nu sunt cu nimic mai clare în ceea ce privește contextele descoperirilor. Avem patru exemplare provenind din descoperiri izolate (Kis Duna, Măcin, Orșova și Sinoie) și un depozit la Ostrovul Corbului II cu 20 de piese din aramă, dintre care s-au mai recuperat 14. Piese de la Ostrovul Corbului erau depuse într-un vas, care din păcate nu a mai putut fi recuperat. De asemenea, cercetările ulterioare întreprinse la fața locului nu au mai condus și la alte descoperiri⁸. Din cauza lipsei totale a contextelor pentru piesele de tip Veselinovo II, Vulpe consideră, pe baza formei topoarelor de acest tip, că ele reprezintă o variantă de tranziție către tipul Pătulele, care este databil în prima jumătate a bronzului mijlociu românesc. Prin urmare, tipul Veselinovo II s-ar încadra într-un orizont cronologic plasat la sfârșitul bronzului timpuriu și începutul bronzului mijlociu la Dunărea de Jos⁹.

Pe baza unor elemente strict morfologice, E. N. Černych încadrează toporul de tip Pătulele (după Vulpe) de la Bialovo (Bulgaria) în tipul 14 de topoare împreună cu piesa descoperită la Poliochni – Lemnos, stratul Rosso și cu exemplarele din depozitul de la Ostrovul Corbului II¹⁰, aserțiune puțin plauzibilă, de altfel criticată de curând în literatura de specialitate¹¹.

În ceea ce privește întrebuințarea acestui tip de piesă ca armă, au fost formulate rezerve deoarece disproporția dintre diametrul găurii de înmănușare și greutatea piesei ar fi făcut total nepractică o astfel de destinație a piesei. De asemenea, recuperarea unora din exemplare din așezări ar putea fi un indiciu pentru folosirea ei ca unealtă¹².

Aria de răspândire a acestui tip de topor cuprinde Dobrogea, Câmpia Română, Bulgaria centrală și estică. De asemenea, au mai fost găsite piese în Grecia și Ungaria (fig. 2).

Încadrarea culturală a piesei de la Sinoie este foarte dificil de făcut, datorită stadiului cercetărilor privind perioadele timpurie și mijlocie ale epocii bronzului din sud estul României. Unele dintre topoarele din această zonă au fost puse, ipotetic, în relație cu cultura ceramicii cu brâuri multiple (KMK)¹³. Pentru perioada timpurie a epocii bronzului din

⁵ Vulpe 1970, p. 13.

⁶ O secure asemănătoare a fost găsită în așezarea de epoca bronzului de la Glina, iar un pumnal de acest tip a apărut într-un mormânt în cistă de la Câmpulung Muscel, atribuit perioadei finale a culturii Glina (Vulpe 1970, 37). O discuție detaliată asupra pieselor de metal din bronzul timpuriu la Dunărea de Jos la Motzoi-Chicideanu, Olteanu 2000, 3-70. De asemenea, pentru același subiect, vezi și Băjenaru 2006, p. 132, nota 9.

⁷ Vulpe 1970, p. 37.

⁸ Davidescu, Vulpe 1968.

⁹ Vulpe 1970, p. 37.

¹⁰ Černych 1978, p. 150.

¹¹ Ailincăi 2003-2005, p. 272.

¹² Vulpe 1970, p. 36.

¹³ Ailincăi 2003-2005, p. 275.

această zonă sunt atestate descoperiri funerare de tip *Jamnaja*¹⁴, precum și o serie de piese din metal caracteristice acestei perioade¹⁵.

*
* *

Dacă analizăm contextele descoperirilor de topoare tip Veselinovo (ambele variante) vom observa că o bună parte dintre acestea se aflau în depozite (fig. 3), constituite fie numai din topoare de același tip, fie din topoare de tip Veselinovo asociate cu alte tipuri de piese. Problema depozitelor de bronzuri a fost analizată temeinic în literatura de specialitate, astfel că nu vom insista prea mult asupra acestui subiect. Ni se par interesante totuși unele observații ale lui Richard Bradley legate de această temă. Astfel, cercetătorul britanic observa o diferență netă de abordare în ceea ce privește interpretarea depozitelor de bronzuri în diferite părți ale Europei: în nord vestul continentului a existat o preocupare pentru *conținutul* depozitelor, în Europa centrală și estică pentru *cronologia* acestora, iar în nordul Europei pentru *contextul* depunerilor de piese. Fiecare dintre aceste preocupări a dus la o interpretare diferită pentru acest tip de descoperire arheologică: în primul caz accentul a fost pus pe colectarea metalului de către proprietar sau de către meșteșugarul în bronz, în al doilea caz depozitele sunt puse pe seama perioadelor de tulburări care ar fi determinat ascunderea unor piese în diferite locuri, iar în al treilea rând sunt motive de a privi materialul ca votiv sau sacrificial, deoarece multe descoperiri au fost făcute în mlaștini¹⁶. De asemenea, Bradley accentuează caracterul dual al pieselor găsite în depozite, observație care poate fi extinsă însă și la piesele descoperite izolat sau în așezări ori morminte. Astfel, un artefact poate să fie îndeplinit rolul de dar în interiorul comunității, iar în afara comunității să fie tratat ca bun de schimb¹⁷. Pe lângă dualitatea dar - bun de schimb exista probabil și o dualitate pe palierul funcțional – simbolic în ceea ce privește topoarele de metal în cadrul grupurilor sociale din epoca bronzului¹⁸.

În ceea ce privește tipologia acestor topoare de metal există două concepții radical diferite între arheologi și etnologi. Astfel, primii folosesc tipologiile ca pe un sistem-expert, care are la bază principiul evoluționist al trecerii de la simplu la complex și de la omogen la eterogen. În acest caz însă, piesa respectivă încadrată într-o serie tipologică, își pierde contextul descoperirii pentru a se încadra în acel sistem-expert, care urmărește propria coerență¹⁹.

Etnologii însă au o viziune radical diferită asupra acestei probleme, așa cum ne arată Lévi-Strauss: „...Deoarece, chiar dacă dezvoltarea geneticii trebuie să permită depășirea definitivă a noțiunii de specie, ceea ce a făcut-o și o face încă valabilă pentru naturalist este că un cal dă efectiv naștere unui cal și că, de-a lungul unui număr suficient de generații, *Equus caballus* este descendentul real al lui *Hipparion*. Validitatea istorică a reconstrucțiilor naturalistului este garantată în ultimă instanță de legătura biologică a reproducerii. Dimpotrivă, o secure nu dă niciodată naștere altei securi; între două unelte identice sau între două unelte diferite, dar de formă oricât de apropiată, există și va exista întotdeauna o discontinuitate radicală, care provine din faptul că una n-a luat naștere din cealaltă, ci fiecare

¹⁴ Vasiliu 2004, p. 9-32 (cu bibliografia).

¹⁵ Irimia 1977, p. 297-300; Vasiliu 1996, p. 27-30.

¹⁶ Bradley 1987, p. 352.

¹⁷ Bradley 1987, p. 355.

¹⁸ Černych 1992, p. 162-164; această dualitate poate fi înțeleasă prin ceea ce înseamnă astăzi un ceas marca „Rolex” sau un automobil „Mercedes”, care au simultan o valoare funcțională (indicarea timpului, respectiv deplasarea rapidă) și simbolică (exprimă un anumit statut social).

¹⁹ Anghelinu 2003, p. 309-310.

din ele provine dintr-un sistem de reprezentări.”²⁰ Astfel, după părerea mea, o serie tipologică validă nu este alcătuită din piese care „evoluează”, ci din piese recuperate din contexte stratigrafice (și implicit cronologice) sigure.

Tipologiile reprezintă instrumente necesare de lucru pentru ordonarea și interpretarea materialului arheologic, însă ele nu trebuie să reprezinte un scop în sine, ci un început de drum. Astfel, în cazul pieselor de metal se pot face observații foarte interesante atunci când se trece de simpla lor ordonare pe criterii tipologice: de exemplu, un criteriu important în alierea cuprului cu arsen ori staniu era reprezentat de culoarea piesei finite, care imita argintul, respectiv aurul, așa cum o arată atât contextele arheologice, cât și analogiile etnografice²¹.

Pe de altă parte însă, arheologia experimentală ne oferă indicii prețioase în ceea ce privește eficiența unor topoare în tăierea copacilor, de exemplu. Astfel, comparația între topoare de piatră, bronz și oțel a dus la concluzia că eficiența bronzului este comparabilă cu cea a oțelului²². De asemenea, o apreciere interesantă a metalurgiei în preistorie în relație cu studiile etnografice ne este oferită de Rowlands, care analizează aspecte precum obținerea materiei prime, statutul meșteșugarului în comunitățile preistorice sau rețelele de schimb²³.

Din cele expuse mai sus rezultă că orice tipologie, deși necesară, nu trebuie să fie un scop în sine, ci doar un mijloc de a ordona diferitele categorii de artefacte în funcție de anumite criterii (morfologie, decor, materie primă). În nici un caz o tipologie nu trebuie să se substituie *contextelor* în care apar diferitele artefacte, deoarece numai studiarea în detaliu a acestor contexte și comparațiile etnografice ne pot furniza unele indicii despre această *lume străină* a grupurilor sociale preistorice²⁴.

CATALOG DESCOPERIRI

Varianța Veselinovo I

1. „Bulgaria”, descoperire izolată, Vulpe 1970, 37, nota 3; **2. Cernavoda**, jud. Constanța, România, tipar fragmentar din gresie, condiții stratigrafice nesigure, inedit, Berciu 1966, 155; Vulpe 1970, 36; **3. Crivăț**, jud. Ilfov, România, descoperit întâmplător într-o așezare Glină, împreună cu un pumnal și o secure de tip *Randleistenbeil*, condiții stratigrafice nesigure, Berciu 1964, 270; Vulpe 1970, 36, pl. 5, fig. 72; **4. Gabrovo**, Bulgaria, descoperit într-o așezare de tip *tell*, Vulpe 1970, 37, nota 3; **5. Lapujtő**, Nógrád, Ungaria, descoperire izolată, Kőszegi 1957, 48, pl. VI, fig. 6; Vulpe 1970, 37, nota 3; **6. „România”**, descoperire izolată, Vulpe 1970, 36, pl. 5, fig. 78; **7. Schitu-Pângălești**, jud. Ilfov, România, depozit constituit dintr-un topor cu gaură de înmănușare transversală și două securi cu marginile drepte (*Randbeilen*), Berciu 1940, 440; Vulpe 1970, 36, pl. 66, A; **8. Sevlievo**, Bulgaria, descoperire izolată, Vulpe 1970, 37, nota 3; **9. Siroupolis**, Grecia, descoperire izolată, Maran 1989, 131, fig. 1/9; **10. Stara Zagora**, Bulgaria, descoperire izolată, Detev, 1947-1949, 103, fig. 2/4; Vulpe 1970, 37, nota 3; **11. Stara Zagora**, Bulgaria, descoperire izolată, Vulpe 1970, 37, nota 3; **12. Tseryianni**, Epir, Grecia, descoperire izolată, Hammond 1967, pl. 21, fig. 62; Vulpe 1970, 37, nota 3; Maran 1989, 131, fig. 1/8; **13. „Jud. Tulcea”**, România, trei topoare din Colecția Severanu, posibil depozit, Vulpe 1970, 36, pl. 5, fig. 75-77; **14. Veselinovo**, Bulgaria, descoperit într-o așezare de tip *tell*, condiții stratigrafice nesigure, Vulpe 1970, 36, nota 1.

²⁰ Lévi-Strauss 1978, 7-8; Anghelinu 2003, p. 309, nota 948.

²¹ Popescu 2006, împreună cu o discuție foarte utilă asupra noțiunii de „tip” în arheologie.

²² Mathieu, Meyer 1997, p. 333-351.

²³ Rowlands 1971, p. 210-224.

²⁴ Despre importanța fundamentală a *contextului* în arheologie la Hodder 1986, p. 121-155.

Varianța Veselinovo II

15. Kis-Duna, Budapesta, Ungaria, descoperire izolată, Köszei 1957, 48, pl. VII, fig. 4; Vulpe 1970, 37, nota 3; **16. Măcin**, jud. Tulcea, România, descoperire izolată, Vulpe 1970, 36, pl. 6, fig. 94; **17. Orșova**, jud. Mehedinți, România, descoperire izolată, Vulpe 1970, 36, pl. 6, fig. 93; **18. Ostrovul Corbului**, jud. Mehedinți, România, depozitul nr. II constituit inițial din 20 de topoare de aramă, dintre care s-au mai recuperat 14, Davidescu, Vulpe 1968; Vulpe 1970, 36, pl. 6, fig. 79-92; **19. Sinoie**, jud. Constanța, România, descoperire izolată.

BIBLIOGRAFIE:

- Ailincăi 2003-2005 – Ailincăi S. C., *Un topor din bronz descoperit la Niculițel (jud. Tulcea)*, SCIVA 54-56, 2003-2005, p. 271-277.
- Anghelinu 2003 – Anghelinu M., *Evoluția gândirii teoretice în arheologia din România. Concepte și modele aplicate în preistorie*, Târgoviște, 2003.
- Băjenaru 2006 – Băjenaru R., *Piese de metal din așezarea de epocă bronzului de la Odaia Turcului (jud. Dâmbovița)*, SCIVA 57, 2006, 1-4, p. 129-142 și Ea-online, (www.archaeology.ro/rb_ot.htm).
- Berciu 1964 – Berciu D., *Quelques données préliminaires concernant la civilisation de Cernavoda*, SlovArch12, 1964, 1, p. 269-280.
- Berciu 1966 – Berciu D., *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966.
- Bradley 1987 – Bradley R., *Stages in the chronological development of hoards and votive deposits*, Proceedings of the Prehistoric Society 53, 1987, p. 351-362.
- Černych 1978 – Černych E. N., *Gornoe delo i metalurgija v drevnejšej Bolgarii*, Sofia, 1978.
- Černych 1992 – Černych E. N., *Ancient metallurgy in the U.S.S.R.*, Cambridge, 1992.
- Davidescu, Vulpe 1968 – Davidescu M., Vulpe A., *Un nou depozit de topoare la Ostrovul Corbului*, SCIV 19, 1968, 3, p. 505-511.
- Detev 1947-1949 – Detev P., *Topoare și securi-târâcoape din Muzeul Național din Plovdiv*, Apulum 3, 1947-1949, p. 102-106.
- Hodder 1986 – Hodder I., *Reading the past. Current approaches to interpretation in archaeology*, 1986.
- Irimia 1977 – Irimia M., *Un topor de bronz descoperit la Grădina (jud. Constanța)*, Pontica 10, 1977, Constanța, p. 297-300.
- Köszei 1957 – Köszei F., *Keleti típusú bronzkori balták a Magyar Nemzeti Múzeumban*, FolArch 9, 1957, p. 47-62.
- Lévi-Strauss 1978 – Lévi-Strauss Cl., *Antropologia structurală*, București, 1978.
- Maran 1989 – Maran J., *Die Schaftlochaxt aus dem Depotfund von Theben (Mittelgriechenland) und ihre Stellung im Rahmen der bronzzeitlichen Äxte Südosteuropas*, ArchKorr 19, 1989, 2, Mainz, 129-136.
- Mathieu, Meyer 1997 – Mathieu J. R., Meyer D. A., *Comparing axe heads of stone, bronze, and steel: studies in experimental archaeology*, Journal of Field Archaeology 24, 1997, 3, p. 333-351.
- Motzoi-Chicideanu, Olteanu 2000 – Motzoi-Chicideanu I., Olteanu Gh., *Un mormânt în cistă din piatră descoperit la Văleni-Dâmbovița*, SCIVA 51, 2000, 1-2, p. 3-70.
- Popescu 2006 – Popescu Anca-Diana, *Beyond typology: metal axes and their potential*, Dacia N.S., 50, 2006, p. 431-450.
- Rowlands 1971 – Rowlands M. J., *The archaeological interpretation of prehistoric metalworking*, World Archaeology, 3, 1971, 2, p. 210-224.
- Vasiliiu 1996 – Vasiliiu I., *Un nou topor de bronz cu tub de înmănușare transversal din nordul Dobrogei*, Peuce 12, 1996, p. 27-30.
- Vasiliiu 2004 – Ioan Vasiliiu, *Cercetările arheologice de salvare de la Frecăței, jud. Tulcea*, Peuce, S.N. 2 (15), 2004, p. 9-32.
- Vulpe 1970 – Vulpe A., *Äxte und Beile in Rumänien I*, PBF IX, 2, München, 1970.
- Vulpe, Tudor 1970 – Vulpe A., Tudor Ersilia, *Cu privire la topoarele de metal cu gaură de înmănușare transversală*, SCIV 21, 1970, 3, p. 417-427.

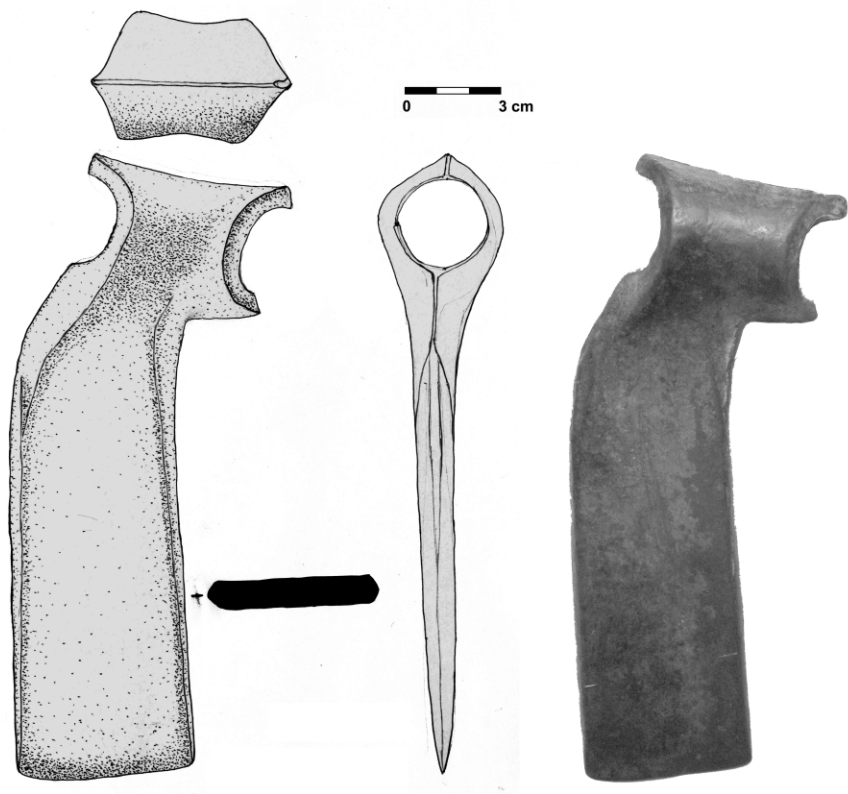

Fig. 1. Toporul de la Sinoie (jud. Constanța)

Fig. 2. Răspândirea topoarelor de tip Veselinovo
<https://biblioteca-digitala.ro>

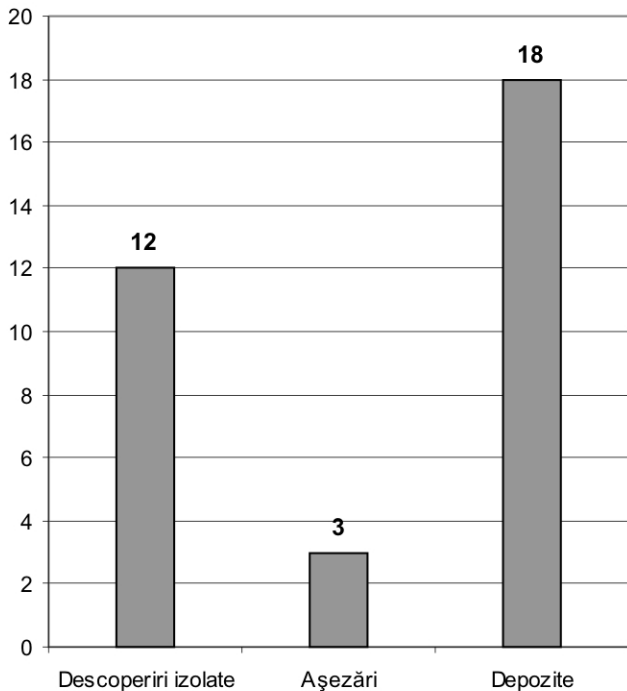

Fig. 3. Contextele în care au fost
descoperite topoare de tip Veselinovo

ALTE UND NEUE BRONZEFUNDE AUS ROTBAV, „LA PÂRÂUȚ“

LAURA DIETRICH*, OLIVER DIETRICH*

Schlüsselwörter: Bronzezeit, Frühe Eisenzeit, Bronzefunde, Siedlung, Rotbav

Zusammenfassung: Der Artikel präsentiert bislang unpublizierte Bronzefunde aus der Siedlung Rotbav, „La Pârâuț“, die sich zum Teil aufgrund ihrer Fundkontexte der Wietenberg-, Noua- oder Gáva-Kultur zuordnen lassen. Auch auf in der Literatur schon länger bekannte Funde von dieser Stelle wird nochmals kritisch eingegangen.

Cuvinte cheie: Epoca bronzului, bronzuri, stațiune, Rotbav.

Rezumat: Descoperiri vechi și noi de în stațiunea de la Rotbav, „La Pârâuț“

Autorii prezintă descoperiri noi și vechi de obiecte din bronz, în parte inedite, provenind din așezarea de la Rotbav „La Pârâuț“. Situl arheologic este situat la marginea satului Rotbav, com. Feldioara, jud. Brașov, pe o terasă veche a râului Olt; sub denumirea de „La Pârâuț“ a intrat în literatura de specialitate în urma cercetărilor întreprinse de A. Vulpe și M. Marcu în anii '70 (Planșa 1, sus). Începând cu 2005 s-au reluat cercetările inițiate în anii '70. Până acum sunt atestate în acest loc așezări ale culturilor Coțofeni, Wietenberg, Tei, Noua și Gáva (Planșa III/2-5).

Atât în săpătura anterioară cât și în cea recentă s-au descoperit mai multe obiecte de bronz. Altele au fost găsite în zona așezării, întâmplător sau în urma periegezelor.

Obiecte de bronz. Descriere, încadrare contextuală și cronologică:

1. Ace

1a. Ac cu cap în formă de cui „Nagelkopfnadel“ (Planșa II/3), descoperire la suprafață din arealul așezării (N. Croitoru, 1965).

Cele mai bune analogii pentru acest tip de ace se găsesc în spațiul vestic al culturii Piliny. După M. Novotná acest tip se încadrează cronologic în perioada veche a culturii Piliny, faza Salka sau mai timpuriu. Furmánek pledează pentru o datare în Reinecke B 1 până în B 2/C1, corespunzând fazei clasice a culturii Wietenberg.

1b. Ac cu urechiușă „Ösennadel“ (Planșa II/2), descoperit 1972 în secțiunea VI, carou 68/69, adâncime –0,30cm (marginea inferioară a stratului vegetal).

Cea mai bună analogie se găsește în cenușarul culturii Noua de la Petrușeni. Piese asemănătoare provin de pe teritoriul Poloniei, din spațiul culturii Pre-Lausitz și sunt datate de Gedl în Reinecke Bz. C2-D. Toate indiciile arată o încadrare a piesei în așezarea culturii Noua de la Rotbav.

1c-d. Ace cu capul rulat „Rollenkopfnadeln“ (1 c. Planșa II/1, 1d Planșa II/4); primul a fost descoperit în 1972, secțiunea VI, carou 70, adâncimea –0,40cm, stratul aparținând culturilor Noua sau Gáva; al doilea provine din stratul vegetal din secțiunea VIII/2005.

Acele cu capul rulat nu permit o încadrare cronologică sau culturală exactă, sunt prezente din eneolitic până în Hallstatt pe un teritoriu foarte larg. Din contextul culturii Noua se cunosc cantitativ mai multe (31) ace de acest tip decât din context Wietenberg (3). Pentru o încadrare cronologică mai degrabă târzie a acului 1 d de la Rotbav pledează forma acestuia, și anume cu corpul scund și drept, analogiile provenind din așezări și necropole ale culturii Noua (vezi listă), din cultura Tei târzie și din depozitele dela Gușterița și Uioara de Sus.

1e. Ac cu capul biconic (Planșa I/4), descoperire la suprafață din perimetrul așezării (N. Croitoru).

Ace de acest tip sunt prezente de la sfârșitul perioadei mijlocii a epocii bronzului până în Hallstattul timpuriu; din Slovacia și Serbia se cunosc mai multe piese în contextul culturii Gáva.

2. Brățară cu coaste (Pl. II/6), descoperită în 2007, secțiunea IX/15, adâncime 481,20 deasupra punctului 0 (la nivelul stratului de cultură Gáva, respectiv Mediaș Reci).

Piese asemănătoare provin din depozitele de la Suseni, Caransebeș și Uioara de Sus, din seria Cincu-Suseni, datată în Ha A1, și din M 245 de la Căndești, din faza Monteoru II b. Atât contextul descoperirii cât și analogiile permit o încadrare a brățării în așezarea culturii Gáva, respectiv a grupei Mediaș-Reci.

3. Seceră de tip „arhaic“ (Planșa II/8), descoperire la suprafață din arealul așezării (1964, N. Croitoru).

Materiale și cercetări arheologice SN III, 2007, p...

*Freie Universität zu Berlin

Piesa a fost publicată eronat de Florescu sub denumirea de „seceră cu buton” și a fost încadrată de același în așezarea Noua de la Rotbav. Chiar din imaginea publicată se poate observa că seceră nu are buton, ci este de „tip arhaic” după încadrarea lui Petrescu Dâmbovița. O seceră asemănătoare provine dintr-un complex al culturii Tei de la Cățelu Nou. Încadrarea piesei la nivelul așezării Wietenberg este sprijinită și de descoperirea unor seceri asemănătoare în așezările de la Livezile, Obârșie și Sighișoara, aparținând culturii Wietenberg.

4. a-b, Străpungătoare de bronz (Planșa II/8 și I/3). Primul este descoperit în 2007, secțiunea IX. 15, la adâncimea de 481,30 (în stratul de cultura Gáva), al doilea a fost descoperit întâmplător în 1965 în apropierea unui mormânt în cistă de piatră aflat la marginea așezării.

În lipsa unei încadrări cronologice strânse, piesele de la Rotbav sunt datate după contextul descoperirii în așezarea culturii Noua.

5. Dălțiță sau străpungător (Planșa II/5), descoperit 1970 în secțiunea I, carou 82, adâncime 0,45 m (stratul de cultură Noua).

Piesa, ruptă din vechime, a fost descoperită în context stratigrafic Noua. Partea inferioară a ei a fost publicată de Florescu, în studiul de față prezentăm desenul complet.

6. Fragmentul unei forme de turnat din gresie (Planșa I/1-2), descoperit întâmplător în arealul așezării de N. Croitoru

7. Un fragment de bronz brut, descoperit în stratul vegetal, secțiunea VIII (2005)

Studiul relevă atât relația dintre contextul stratigrafic și anumite tipuri de obiecte cât și importanța așezării de la Rotbav ca centru de producție al obiectelor din bronz.

Planșe:

Pl. 1. 1 Așezarea de la Rotbav „La Pârâuț”, privire dinspre sud. 2 Planul așezării, pe baza planului de la Cadastru; în partea nord-estică a așezării se află actual mai multe lacuri artificiale, nereprezentate aici. 1-2 Formă de turnat după Székely 1970, Fig. 2/3-3a; 3 Străpungător (Desen după Székely 1970, Fig. 1/4), 4 Ac cu capul biconic (Desen după Székely 1970, Fig. 1/3).

Pl. 2. 1-4 Ace (Nr. 3 după Florescu 1991, Fig. 98/5); 5,7 Străpungătoare (Nr. 5 după documentația lui A. Vulpe); 6 Brătară, 8: Seceră (dreapta după Croitoru 1966, pag. 19 a, stânga după Florescu 1991, Fig. 98/7).

Pl. 3. 1 Descoperiri de ace cu capul rulat după culturi și contexte; 2-5 Ceramică din Rotbav „La Pârâuț” (2-3 cultura Wietenberg, 4 cultura Noua, 5 cultura Gáva).

Einleitung

Unmittelbar am Rande des Dorfes Rotbav, Gem. Feldioara, Kr. Brașov, auf einer heute durch die Straße zwischen Brașov und Sighișoara geteilten leichten Anhöhe mit der Flurbezeichnung „La Pârâuț“, die den Rest einer Terrasse des nahen Flusses Olt darstellt, ist seit den Ausgrabungen A. Vulpes und M. Marcus zu Beginn der 1970er Jahre eine hauptsächlich bronzezeitliche Siedlung bekannt (Taf. 1, oben). Belegt sind bislang Hinterlassenschaften der Coțofeni-, Wietenberg-, Tei- sowie der Noua- und der Gáva-Kultur (vergl. Taf. III/2-5). In der Fachwelt hat sie trotz eher spärlichen Hinweisen in der Literatur eine gewisse Bekanntheit erlangt in Zusammenhang mit dem bislang einzigen Beleg einer stratigrafischen Überlagerung der Wietenberg- durch die Noua-Kultur.¹ Seit dem Jahr 2005 werden in Rotbav erneut systematische Ausgrabungen vorgenommen, die neben der Klärung der stratigrafischen Situation vor allem die Erhellung der Siedlungsstruktur zum Ziel haben.² Sowohl im Rahmen der älteren als auch der neueren Ausgrabungen und als Zufallsfunde sind von der Fundstelle mehrere Bronzen bekannt geworden, die nur zum Teil publiziert wurden.

¹ Zu den Altgrabungen die kurzen Erwähnungen bei: Babeș 1971, S. 386; Morintz 1972, S. 350; Morintz 1973, S. 388; Popescu 1962a, S. 205, Nr. 38 und 1962b, S. 519, Nr. 38; Stoia 1975, S. 298; Florescu 1991, S. 113, Nr. 461; Boroffka 1994, S. 70 Nr. 359.

² Vulpe, Dietrich, Dietrich 2006; Vulpe, Dietrich und Dietrich 2007; Dietrich und Dietrich 2007.

Angesichts des Mangels an sicher stratifizierten Siedlungsbronzen im Karpatenbecken möchten die Verfasser im vorliegenden Aufsatz das gesamte bisher geborgene bronzene Fundmaterial aus Rotbav, „La Pârâu“ vorlegen und einer kritischen Wertung unterziehen.

I. Das Fundmaterial: Beschreibung, kontextuelle und chronologische Einordnung

1. Nadeln

1a. Nagelkopfnadel (Taf. II/3)

Beschreibung: Vollständig erhaltene, unverzierte Nagelkopfnadel. Die plane Scheibe ist mittig auf dem Schaft ausgerichtet und weist eine etwas exzentrische Lochung auf. Der Schaft ist im Querschnitt rund, im oberen Teil profiliert sich sehr schwach eine unregelmäßige Schwellung.

Maßangaben fehlen.

Fundkontext: Oberflächenfund vom Areal der Siedlung, 1965 durch N. Croitoru geborgen.

Analogien und chronologische Einordnung: Unverzierte Nagelkopfnadeln stellte erstmals B. Hänsel als typische Form des südöstlichen Teils des Karpatenbeckens heraus.³ Mangels geschlossener Funde konnte er nur eine ungefähre Datierung in SD 1 angeben. Zudem weisen die von ihm vorgebrachten Stücke einen trompetenförmig verdickten Hals und keine Durchlochung der Kopfscheibe auf.

Eine Nadel, die der ähnelt, jedoch wesentlich gedrungener wirkt und keine Durchlochung der Kopfscheibe aufweist, stammt aus der Siedlung von Nicoleni, Kr. Harghita, aus einer Schicht, die angeblich vermisches Material der Wietenberg- und der Noua-Kultur enthielt.⁴

Dem Stück aus Rotbav besser vergleichbar erscheinen Funde aus der Slowakei mit dünner durchlochter Kopfscheibe, die von M. Novotná als typisch für das westliche Gebiet der Pilinyer Kultur (Slowakei, Ungarn) bezeichnet werden.⁵ Novotná gab als Datierung die mittlere Hügelgräberbronzezeit (ältere Entwicklungsphase der Piliny Kultur, Stufe Salka oder etwas früher) an. V. Furmánek setzte die entsprechenden Nadeln in Reinecke Bz B1 bis B2/C1, was der Zeit der klassischen Wietenberg-Kultur entspräche.⁶

Angesichts der wenigen derzeit bekannten Metallfunde, die sicher mit der Wietenberg Kultur in Verbindung zu bringen sind, kann keine Aussage darüber getroffen werden, ob es sich bei der Rotbaver Nadel um einen Importfund oder ein am Ort gefertigtes Stück handelt.

Literatur: Croitoru 1966, S. 19d, Florescu 1991, S. 113, Nr. 461, Abb. 98.5

Aufbewahrungsort: unklar

1b. Ösennadel (Taf. II/2)

Beschreibung: Unverzierte, komplett erhaltene Nadel mit halbovalen Kopf und Halsöse. Der im Querschnitt runde Schaft biegt im oberen Bereich, zwischen Knopf und Öse, um. Die Nadel ist mit einer grünen Patina bedeckt.

Gesamtlänge (ohne Berücksichtigung der Biegung) 18,5cm, Länge (Spitze bis Kopf) 17,4cm, Dicke 0,3-0,4cm.

Fundkontext: Ausgrabung 1972, S. VI, Quadrant 68/69, -0,30cm, wohl Unterkante des Pflughorizontes.

³ Hänsel 1986, S. 90, Liste 83.

⁴ Székely 1960, S. 187f, Abb. 10.1. Das von Székely abgebildete Zickzack-verzierte Keramikmaterial würde in die Phase C der Wietenberg-Kultur gehören, ein Knopfenkel und ein gekerbtes Schulterblatt gehören sicherlich zur Noua-Kultur. Vergl. Székely 1960, Abb. 11 und 12.

⁵ Novotná 1980, S. 72-74, Taf. 16/398-401. Vergl. Kemenczei 1984, S. 20 zu den ungarischen Funden.

⁶ Furmánek 1977, S. 279. Die chronologische Gliederung der Piliny-Kultur ist allerdings ebenso wie ihre Parallelisierung mit den Reinecke-Stufen umstritten: Vergl. hierzu Kemenczei 1984, S. 12f., mit weiterer Literatur. Die Beschränkung der Nadeln auf die frühe Piliny-Kultur macht es aber in jedem Falle wahrscheinlich, den Rotbaver Fund mit der Wietenberg-Kultur in Verbindung zu bringen.

Analogien und chronologische Einordnung: Die einzige direkte Analogie zu unserer Nadel stellt ein in der Noua-Siedlung von Petrușeni, Kr. Rîșcani, Moldavien gefundenes Exemplar dar.⁷ O. Levițchii und E. Sava führen noch eine ähnliche, jedoch knöcherne, Nadel aus dem Aschehügel von Ghindești, Bez. Florești, Moldavien an.⁸ Zudem vergleichen Levițchii und Sava A. I. Meliukova folgend den vorliegenden Nadeltyp mit den Ösennadeln der Vorlausitzer Kultur. Tatsächlich stellt das knöcherne Exemplar mit seiner senkrecht durchlochenden Halsöse eine gute Parallele zu den polnischen Ösennadeln mit halbkugeligem oder kegeligem Kopf vom Typ B, Variante Majków nach M. Gedl, dar.⁹ Die beiden bronzenen Nadeln besitzen zwar beide eine waagrecht durchlochte Halsöse, doch stehen sie den polnischen Nadeln im Gesamthabitus so nahe, dass man die Analogie gelten lassen wollen wird.

Die neun aus Polen bekannten Ösennadeln vom Typ Majków gruppieren sich vor allem „im östlichen Einflußbereich der Vorlausitzer Kultur und ihrer Traditionen, insbesondere im Gebiet von oberer Warthe und Prosna [...]. Am weitesten nach Süden vorgerückt ist die Nadel aus der „Umgebung von Wieliczka“ im westlichen Kleinpolen.“¹⁰ Keine der Nadeln stammt aus einem sicher datierenden Kontext, Gedl setzt sie ans Ende von Periode II oder wahrscheinlicher an den Beginn von Periode III (also Bz C2-D), eine Datierung, die einen wie auch immer gearteten Kontakt zur Noua-Kultur durchaus erlauben würde.

Ähnlichkeit zu unserer Nadel, jedoch eine etwas abweichende Kopfgestaltung und Biegung des Nadelschaftes, weisen eine Nadel aus dem Depotfund von Mișca, Stadt Oradea, Kr. Bihor und ein Einzelfund aus Zemun, Gem. Belgrad, Serbien auf, beide mit Halsöse und linsenförmig verdicktem Kopf.¹¹ Die Funde werden in Bz D datiert.¹²

Es erscheint insgesamt naheliegend, die Rotbaver Nadel der Noua-Besiedlung an der Stelle „La Pârâuț“ zuzuordnen.

Literatur: unpubliziert

Aufbewahrungsort: Archäologisches Institut „V. Pârvan“, Bukarest

1c-d: Rollenkopfnadeln

1c. Rollenkopfnadel (Taf. II/1)

Beschreibung: Vollständig erhaltene, unverzierte Rollenkopfnadel mit schmalen Kopf. Der Schaft ist gerade, mit rundem Querschnitt, die Spitze biegt leicht um. Die Patina hat eine hellbraune Farbe mit grünen Flecken.

Länge 14,2cm, Dicke 0,2-0,4cm.

Fundkontext: Ausgrabung 1972, S. VI, Quadrant 70, -0,40m von der Profitoberkannte. Eine sichere Schichtzuweisung kann mit dieser Angabe nicht gegeben werden, in den neueren Ausgrabungen zeigte sich etwa 0,30-0,40m unterhalb der Grasnarbe der Übergang zwischen Pflughorizont und einer Schicht der Noua-Kultur, die jedoch an einigen Stellen der Siedlung noch von Resten ältereisenzeitlicher Ablagerungen überdeckt wird.¹³

Literatur: unpubliziert

⁷ Dergačev 2002, S. 43f, Nr. 160, Taf. 46D/5; Sava 1998, S. 296, Abb.24/6; Sava 1994, S. 152, Abb.5/31; Levițchii und Sava 1993, S. 126, 129, Taf. 3/9.

⁸ Meliukova 1961, S. 27, Abb. 9/2.

⁹ Gedl 1983, S. 85f., Taf. 26/386-394.

¹⁰ a.a.O., 85f.

¹¹ Mișca: Petrescu-Dîmbovița 1978, S. 104, Nr. 53, Taf. 39B/18; Zemun: Vasić 2003, S. 36f, Nr. 179, Taf. 12/179. R. Vasić spricht a.a.O. von einer Nadel mit geradem Schaft, doch deutet die Abbildung eine Biegung an.

¹² Der Einzelfund von Zemun allerdings z.T. aufgrund seiner Ähnlichkeit zum Fund von Mișca, z.T. auf Grundlage weiterer Analogien, die für unseren Nadeltyp sicher nicht zutreffen.

¹³ Sava 2002, S. 183 weist die Rollenkopfnadel von Rotbav einer Schicht der späten Monteoru-Kultur zu. Eine solche Schicht existiert in Rotbav nicht.

Aufbewahrungsort: Archäologisches Institut „V. Pârvan“, Bukarest

1d. Rollenkopfnadel (Taf. II/4)

Beschreibung: Vollständig erhaltene, unverzierte Rollenkopfnadel mit schmalen Kopf. Der Schaft ist fast rechtwinklig abgeknickt, die Spitze nochmals umgebogen. Bei der Biegung ist der Schaft im Querschnitt oval, ansonsten rund. Dies deutet darauf hin, dass die Verformung nach dem Guss durch ein kräftiges Umbiegen des Nadelschaftes stattgefunden hat. Die Patina ist grün.

Gesamtlänge (ohne Berücksichtigung der Verbiegungen) 11,6cm, Länge (Kopf bis Schaftbiegung) 7,6cm, größter Dm. 0,5cm.

Fundkontext: Aus dem Pflughorizont in Schnitt VIII/2005.

Literatur: Vulpe, Dietrich, Dietrich 2006, S. 303, Taf. 59/4; Dietrich und Dietrich 2007, S. 37, Taf. 3, unten

Aufbewahrungsort: Museum des Kreises Braşov

Analogien und chronologische Einordnung:

Rollenkopfnadeln streuen nicht nur regional, sondern auch chronologisch außerordentlich weit. Von der Kupfer- bis in die Eisenzeit hinein ist die Rollenkopfnadel von Westeuropa bis in den Kaukasus und den Orient hinein in wechselnden Fundhäufungen zu verfolgen.¹⁴ Auf dem Staatsgebiet Rumäniens stammen die frühesten Exemplare aus kupferzeitlichen Kontexten.¹⁵ Ein erstes Aufblühen erlebt der Nadeltyp dann in den klassischen Kulturen der rumänischen Früh/Mittelbronzezeit (etwa in der Gârla Mare-, Otomani-, Periam-Pecica-, Tei-Kultur).¹⁶ Die wohl spätesten Exemplare treten uns in den Depotfunden der Stufe Cincu-Suseni (Ha A1) entgegen.¹⁷ Auch in der Wietenberg- und Noua-Kultur sind Rollenkopfnadeln belegt, wobei ersterer lediglich drei Nadeln zugeordnet werden können, zwei Funde aus Siedlungen und ein unsicherer Grabfund, während die Noua-Kultur (auf dem Staatsgebiet Rumäniens, Moldaviens und der Ukraine) bislang 31 Stücke geliefert hat (vergl. Fundliste im Anhang, Diagramm Taf. III/1).¹⁸ Es erscheint nicht übertrieben, die Rollenkopfnadel als typisches Element der Noua-Kultur zu bezeichnen, angesichts der weiten Verbreitung des Typs freilich ohne einen Leitfundcharakter postulieren zu wollen. Auffallend oft jedenfalls sind Rollenkopfnadeln aus Siedlungskontexten der Noua-Kultur bekannt, immerhin 22 Stück von 13 Fundstellen, während sie in Grabkontexten weniger häufig auftreten.¹⁹ Acht Nadeln stammen von drei Nekropolen, wobei anzumerken ist, dass allein vom Gräberfeld Ostrivec, Kr. Ivano-Frankivsk, Ukraine, „Vertebi“ (vergl. Fundliste, Nr. 12) fünf Exemplare aus Gräbern und ein sechstes ohne Zuordnung zu einem Grab stammen.²⁰

¹⁴ Gallay 1982, S. 547; eine gute Literaturzusammenstellung zur Verbreitung der Rollenkopfnadeln bringt Sava 2002, S. 184. Zu den anatolischen Rollenkopfnadeln: Lazzari 1986, S. 139-147.

¹⁵ z.B. Băile Herculane, Kr. Caraş-Severin, „Peştera Hoţilor“, aus Sălcuţa (IIc-III)-Schicht, Mareş 2002, S. 189, Nr. 80, Taf. 10/9; Glina, Stadt Bukarest, Gumelniţa-Schicht (?), Mareş 2002, S. 241, Nr. 1029/30; Noşlac, Kr. Alba, Petreşti (A-B oder B)-Kultur, Mareş 2002, S. 269, Nr. 1281/82, Taf. 10/19-20; Vidra, Kr. Ilfov, Gumelniţa (B1)-Kultur, Mareş 2002, S. 337, Nr. 1754, Taf. 10/21.

¹⁶ vergl. Şandor-Chicideanu 2003, S. 150f.

¹⁷ Rollenkopfnadeln in Depotfunden der Stufe Cincu-Suseni: Gad, Gem. Ciacova, Kr. Timiş, Petrescu-Dîmboviţa 1977, Taf. 144/7; Guşteriţa, eingemeindet in Sibiu, Kr. Sibiu, Petrescu-Dîmboviţa 1977, Taf. 160/9; Uioara de Sus, Teil der Stadt Ocna Mureş, Kr. Alba, Petrescu-Dîmboviţa 1977, Taf. 268/28.

¹⁸ Eine Nadel aus Rusu de Sus, Gem. Nuşeni, Kr. Bistriţa-Năsăud (siehe Fundliste Nr. 17) kann nicht sicher kulturell zugeordnet werden. In der Statistik sind die Nadeln aus Rotbav nicht mitgerechnet.

¹⁹ Der Fund von Hărman, Kr. Braşov, „Groapa Zeciului“ (Fundliste Nr. 8) kann in seinem Charakter nicht sicher bestimmt werden, wahrscheinlich handelt es sich um verschleppte Siedlungsfunde.

²⁰ Bei Ostrivec handelt sich um das größte bislang untersuchte Gräberfeld der Noua-Kultur (Sava 2002, S. 110f.), so dass uns ansonsten seltener dokumentierte Sitten hier möglicherweise deutlicher als an anderen Fundorten entgegentreten. Andererseits liegt die Nekropole an der nördlichen Peripherie des

Generell findet sich nicht mehr als eine Nadel in den Gräbern, ihre Lage im Grab scheint kaum dokumentiert worden zu sein. In Grab 2 von Pererîta, Kr. Briceni, Moldavien (Fundliste Nr. 13) lag eine Rollenkopfnadel auf dem Brustkorb des Bestatteten, also möglicherweise in Trachtlage.²¹

Da die kulturelle Zuordnung von Depotfunden nicht ohne weiteres möglich ist, muss diese Quellengruppe bei auf einzelne Kulturen bezogenen Betrachtungen außen vor bleiben; angemerkt sei nur, dass von den möglicherweise mit der Noua-Kultur in Verbindung zu bringenden Bz D-Depots allein der Fund von Băleni Rollenkopfnadeln enthält.²²

Formmerkmale helfen kaum, kontextlose Funde von Rollenkopfnadeln, wie unser Stück 1d, zu datieren. Ein säbelförmiger Schaft gilt in Mitteleuropa als recht sicher frühbronzezeitlich, auch ein breit ausgehämmerter Kopf gilt als spezifisch für frühe Exemplare.²³ Rollenkopfnadeln mit säbelförmigem Schaft im mitteleuropäischen Sinne fehlen bislang im Fundmaterial von Wietenberg- und Noua-Kultur, wohl aber kommen im Fundmaterial letzterer Kultur Stücke mit leicht gebogenem Schaft neben solchen mit geradem Schaft vor (vergl. Fundliste). Weiterhin belehrt uns ein Fund aus einer Siedlung der späten Tei-Kultur (verm. III oder IV. Phase, in etwa Bz B2-C2) von București-Noi, Stadt Bukarest, dass die mitteleuropäische Regel frühbronzezeitlicher Zeitstellung von säbelförmigen Schäften an Rollenkopfnadeln im betrachteten Raum nicht unbedingt zutreffen muss.²⁴ Unterstützt wird dies noch durch eine säbelartig ausgeprägte Nadel aus Balej, Kr. Mihajlovgrad, Bulgarien, die aus einer mehrphasigen Siedlung der klassischen Gîrla Mare-Kultur stammt.²⁵ Auch Nadeln mit breitem Kopf finden sich im Fundmaterial der Noua-Kultur neben solchen mit schmalem Kopf, wobei anzumerken ist, dass der Nadelkopf in keinem Fall so breit ausgehämmt ist, wie gelegentlich bei den mitteleuropäischen Nadeln der Frühbronzezeit.²⁶ Eine der zur Wietenberg-Kultur zu rechnenden Nadeln (Ardeu, Gem. Balșa, Kr. Hunedoara, siehe Fundliste) weist einen tordierten Schaft auf, ein Merkmal, das Novotná im Karpatenbecken als typisch mittelbronzezeitlich ansieht, für das sich aber auch frühbronzezeitliche Fälle aufzeigen lassen.²⁷ Schafttorsion tritt gelegentlich auch bei der Noua-Kultur zugewiesenen Nadelformen auf, auch bei einer Nadel aus Tăvădărești, Gem. Dealul Morii, Kr. Bacău, „Banca“, die Florescu als Rollenkopfnadel anspricht, deren Abbildung jedoch unklar ist, so dass wir diesem Urteil nicht unbedingt folgen können (Fundliste Nr. 18c).²⁸ Eine weitere der Noua-Kultur zuzuweisende Nadel mit wohl tordiertem Schaft stammt aus Ostrivec, Kr. Ivano-Frankivsk, Ukraine, „Vertebi“, Grab Nr. 23 (Fundliste Nr. 12B). Auch hier sind die zur Verfügung stehenden Abbildungen und Beschreibungen jedoch nicht ganz eindeutig.²⁹ Allein eine Form der Rollenkopfnadel könnte möglicherweise eine spezifische, und zwar eher späte Datierung rechtfertigen, und zwar kurze Nadeln mit „gedrungenem“, geradem Schaft, die in der Noua-Kultur vorkommen (vergl. Fundliste), aber

Verbreitungsgebietes der Noua-Kultur, so dass auch lokale Eigenheiten nicht gänzlich als Ursache für die relative Häufigkeit bronzener Nadeln ausgeschlossen werden können.

²¹ Sava 2002, S. 62.

²² Băleni, Kr. Galați: Petrescu-Dîmbovița 1977, S. 73f., Taf. 74/48, die Nadel Taf. 74/45 besitzt mehr einen umgeschlagenen als einen eingerollten Kopf.

²³ Gallay 1982, S. 148.

²⁴ Das in Frage stehende Stück stammt aus den Altgrabungen V. Rosettis an einem Platz mit Funden beider Stufen; Abbildung bei Leahu 1966, Taf. IV/9; zum Fundkontext Leahu 2003, S. 98.

²⁵ Șandor-Chicideanu 2003, S. 150, 219f., Nr. 10; Černyh 1978, Taf. 66/14.

²⁶ Vergl. Gallay 1982, Abb. 1/1-2.

²⁷ Novotná 1980, S. 39. Vergl. als frühbronzezeitlichen Fund z.B. Grab 13 von Hernádkak, Kr. Borsod-Abaúj-Zemplen, Ungarn; Schalk 1992, S. 131, 320f., Taf. 5/1

²⁸ Zur Schafttorsion allgemein vergl. z.B. Florescu 1991, Taf. 107/5 (Gîrbovaț, Gem. Ghidigeni, Kr. Galați, „Zahareasca“), Taf. 103/4 (Tîrpești, Gem. Petricani, Kr. Neamț), Taf. 98/6 (Sebeș, Kr. Alba). Die Nadel von Tăvădărești a.a.O., Taf. 105/2.

²⁹ Vergl. Sava 2002, Taf. 157/5.

auch in der späten Tei-Kultur oder in den Depots von Gușterița und Uioara de Sus belegt sind.³⁰

Die Nadel Nr. 1d nähert sich diesem Typ an, könnte also zu einer späteren Besiedlung als der der Wietenberg-Kultur gehören; für die Nadel 1c bleibt lediglich der etwas unsichere Schichtzusammenhang als Datierungshilfe.

1e. Nadel mit doppelkonischem Kopf (Taf. I/4)

Beschreibung: Komplette erhaltene Nadel mit wohl rundem Schaftquerschnitt und doppelkonischem Kopf. Die Spitze biegt leicht um. Nach der Beschreibung von Z. Székely hatte die Nadel eine dunkelgrüne Patina.

Länge 13,2cm, Breite 0,3mm (Spitze) bis 2cm (wohl am Kopf, nach Székely).

Fundkontext: Zufallsfund vom Siedlungsgelände, geborgen durch N. Croitoru.

Analogien und chronologische Einordnung: Székely rechnete die Nadel zur Schneckenbergkultur, da er die Siedlung an der Stelle „La Pârâu“ als zu dieser Kultur zugehörig erachtete.³¹ Weder aus den alten noch aus den neuen Grabungen liegt jedoch Fundmaterial der Schneckenbergkultur vor, so dass diese Einordnung nicht aufrecht erhalten werden kann.³²

Unverzierte Nadeln mit doppelkonischem Kopf und gleichbleibend dickem Schaft sind ein weitverbreiteter Typ der vom Ende der mittleren Bronzezeit bis in die Urnenfelderzeit datiert.³³ In der Slowakei und in Serbien sind Funde in Zusammenhängen der Gáva-Kultur bekannt, doch ist der Typ zu unspezifisch, um für das Rotbaver Stück eine sichere Zuweisung zu ermöglichen.³⁴

Literatur: Székely 1970, S. 205, Abb. 1/3

Aufbewahrungsort: unklar

2. Armband (Taf. II/6)

Beschreibung: Fragment eines flachen, breiten, gerippten Armbandes. Außen umlaufend eine auch am abgerundeten Abschluss ununterbrochene Randrippe, deren Innenraum durch eine weitere Rippe untergliedert wird, die sich am Ende des Armbandes mit der außen umlaufenden vereinigt. Die Innenseite ist flach. Die Form der Bruchkante legt nahe, dass das Armband gezielt durch eine kräftige Bewegung entgegen der Biegung des kompletten Stückes zerbrochen wurde. Länge 6,6cm, max. Breite 2cm, max. Dicke 0,2cm, Gewicht 16g, hellgrün-bläuliche Patina.

Fundkontext: Ausgrabung 2007, Schnitt IX/15, Tiefe 481,20m ü. NN. Die Fundtiefe entspricht einem Schichtrest der Gáva-Kultur, beziehungsweise deren lokaler Erscheinungsform, der sog. Gruppe Mediaș-Reci.³⁵

Analogien und chronologische Einordnung: Dem dreirippigen Armbandfragment aus Rotbav vergleichbare Stücke finden sich innerhalb Rumäniens im Depotfund von Suseni, Kr. Mureș, im Depot von Caransebeș, Kr. Caraș-Severin, und im Depot von Uioara de Sus, Stadt

³⁰ Tei-Kultur: Fundeni, Stadt Bukarest, Tei IV-Siedlung, ein in zwei Teile zerbrochenes Exemplar bei Rosetti 1936, Taf. 15/92.6; bei Leahu 1966, Taf. IV/10 wird der Fundort mit Bukarest, „Str. ziduri între vii“ angegeben und scheinbar nur das obere Teilstück vorgelegt. Zu den Depotfunden s.o.

³¹ Székely 1970, S. 205.

³² Dietrich und Dietrich 2007, 34f.

³³ Vergl. Vasić 2003, 61-63; Novotná 1980, 121-124 mit weiterer Literatur.

³⁴ Somotor, Kr. Trebišov, Nadel aus der Siedlung der Gáva Kultur, Novotná 1980, S. 123 Nr. 803; Erdevik, Gem. Šide, Syrmien, Vasić 2003, S. 61 Nr. 329.

³⁵ Zur Gruppe Mediaș-Reci vergl. zuletzt zusammenfassend Pankau 2004.

Ocna Mureș, Kr. Alba.³⁶ Diese Funde datieren allesamt in die Depotfundstufe Cincu-Suseni (HaA1). Ähnlich ist unserem Armband auch ein Stück aus Grab 245 des Gräberfeldes der Monteoru-Kultur von Cîndești, Gem. Dumbrăveni, Kr. Vrancea, das in die Phase Monteoru IIb gehört.³⁷ Von den späteren Stücke, auch dem aus Rotbav, unterscheidet es sich jedoch durch den rundlicheren und deutlich dickeren Querschnitt, die jüngeren Exemplare sind alle bandförmig-flach.

Aus den Analogien, mehr jedoch noch aus dem Schichtzusammenhang ergibt sich eine sichere Einordnung des Armbandes aus Rotbav in die frühe Eisenzeit, die Stufe HaA1 bzw. Depotfundstufe Cincu-Suseni und ins kulturelle Milieu der Gáva-Kultur bzw. deren lokaler Ausprägung in Form der Gruppe Mediaș-Reci.

Literatur: unpubliziert.

Aufbewahrungsort: Archäologisches Institut „V. Pârvan“, Bukarest

3. Sichel (Taf. II/8)

Beschreibung: Sichel mit schwach gebogenem, nicht geripptem Blatt, das sich im Querschnitt dreieckig mit abgerundetem Rücken zeigt. Das Blatt zieht im Fußbereich ein und läuft eckig aus. Im Querschnitt ist der Fußbereich abgerundet rechteckig ausgeformt.

Fundkontext: Die Sichel stellt einen Oberflächenfund dar, der 1964 vom Dorflehrer N. Croitoru entdeckt worden sein dürfte.³⁸

Analogien und chronologische Einordnung: A. Florescu bezeichnet das Stück als Knopfsichel und rechnet es -wegen seines Charakters als Oberflächenfund unter Vorbehalt- zur Noua-Kultur.³⁹ In M. Petrescu-Dîmbovița Arbeit zu den Sichel in Rumänien fehlt der Fund aus Rotbav.⁴⁰

Betrachtet man das Fundobjekt genauer, so fällt sofort ins Auge, dass ein für Knopfsicheln zentrales Merkmal fehlt, nämlich der Knopf. Dies ist nicht auf einen Zeichenfehler bei Florescu zurückzuführen, zumal die Sichel unabhängig hiervon auch an anderer Stelle entsprechend abgebildet wurde.⁴¹ Auch die Gestaltung des Fußes passt nicht recht zu einer Knopfsichel. Die beste Analogie stellt ein Stück aus einem Hausbefund der Tei-Kultur von Cățelu Nou, Stadt Bukarest dar.⁴² Es gehört in die dritte Stufe dieser Kultur und wird von Petrescu-Dîmbovița zum Typ I der „Sicheln von archaischer Form“, den sog. „Rebmesserartigen Sichel“, gezählt. Akzeptiert man diese Analogie, so ist ein Zusammenhang mit der Noua-Kultur ausgeschlossen, jedoch ein solcher mit der Wietenberg-Kultur wahrscheinlich, die nicht nur chronologisch teilweise mit der Tei-Kultur gleichzeitig ist, sondern sich in den Stufen Tei II-IV in Südsiebenbürgen direkt mit dieser berührt. Es sind schon seit längerem mehrere Fundplätze mit vermischtem Material beider Kulturen bekannt, auch in Rotbav haben die neuen Ausgrabungen Material der Tei-Kultur innerhalb geschlossener Siedlungsschichten der Wietenberg-Kultur ergeben.⁴³ Weitere Funde

³⁶ Suseni: Petrescu-Dîmbovița 1998, S. 183, Nr. 2262, Taf. 158/2262, S. 184, Nr. 2283, 2284, Taf. 159/2283-84. Caransebeș: a.a.O., S. 184, Nr. 2273, Taf. 159/2273, das Ende des Armbandes nicht erhalten. Uioara de Sus: a.a.O., S. 184, Nr. 288-89, Taf. 160/2288-89.

³⁷ Petrescu-Dîmbovița 1998, S. 183, Nr. 2266, Taf. 159/2266.

³⁸ Croitoru 1966, S. 19a; Florescu 1991, S. 113, Nr. 461; entsprechende Bemerkung im Grabungstagebuch A. Vulpe.

³⁹ Florescu 1991, S. 113, Nr. 461, Abb. 98/7.

⁴⁰ Petrescu-Dîmbovița 1978.

⁴¹ Croitoru 1966, S. 19a.

⁴² Petrescu-Dîmbovița 1978, S. 10, Nr. 4, Taf. 278/4; Leahu 1965, S. 45, Abb. 28. Auf Gemeinsamkeiten im Metallinventar von Tei- und Wietenberg-Kultur hat schon Horedt angesichts zweier „Dolchmesser“ vom Wietenberg und eines Vergleichsstückes aus der Tei-Siedlung von Băneasa (Tei II) hingewiesen: Horedt und Seraphin 1971, S. 10.

⁴³ Zu weiteren gemeinsamen Fundstellen von Wietenberg- und Tei-Kultur vergleiche z.B. Prox 1940, bes. S. 95, Taf. IV/64, V/65, V/71; Feldioara, Kr. Brașov „Ackerbauschule“, a.a.O., S. 92-94, Nr. 2, Taf. VI/83, VIII/94:

„rebmesserartiger“ Sicheln in Kontexten der Wietenberg-Kultur, jedoch abweichender Formgebung, sind aus Livezile, „Obîrşie“, Kr. Alba und Sighişoara, „Wietenberg“, Kr. Mureş, bekannt.⁴⁴

Literatur: Croitoru 1966, S. 19a, Florescu 1991, S. 113, Nr. 461, Abb. 98/7

Aufbewahrungsort: unklar

4a. Bronzeahle (Taf. II/7)

Beschreibung: Alt leicht gebogene Bronzeahle. Die zwei Drittel zur nochmals leicht umgebogenen Spitze hin mit quadratischem Querschnitt, das letzte Drittel rund. Hellgrüne Patina zum Teil bei der Auffindung beschädigt. Das Stück war mit Sicherheit im runden Teil in einem Schaft befestigt und dürfte mit der feinen Spitze am ehesten zur Durchlochung von Leder oder ähnlichen gedient haben.

Länge 5,7cm, größter Durchmesser 0,26 x 0,29cm; Gewicht 2g.

Fundkontext: Ausgrabung 2007, Schnitt IX/15, Tiefe 481,30m ü. NN. Die Fundtiefe entspricht einen Schichtrest der Gáva-Kultur.

Analogien und chronologische Einordnung: Bronzeahlen sind chronologisch unempfindliche Gebrauchsgeräte, das Exemplar aus Rotbav wird durch den Schichtzusammenhang datiert.

Literatur: unpubliziert

Aufbewahrungsort: Archäologisches Institut „V. Pârvan“, Bukarest

4b. Bronzeahle (Taf. I/3)

Beschreibung: Nach der Abbildung bei Székely zu urteilen entspricht das Stück formal Nr. 4a.

Fundkontext: Zufällig im Jahr 1965 in der Nähe eines Steinkistengrabes entdeckt, das am Rande des Siedlungsareals lag.

Analogien und chronologische Einordnung: Székely rechnete die Ahle zur Schneckenberg-Kultur, da sie in der Nähe eines Steinkistengrabes entdeckt wurde, das er, wie auch die Siedlung allgemein (s.o.), dieser Kultur zuschrieb.⁴⁵ Beidem ist zu widersprechen, wie angemerkt fehlen im Fundmaterial sowohl der alten, als auch der neuen Ausgrabungen Schneckenbergfunde und die Verf. haben kürzlich Argumente vorgebracht, die eine Zugehörigkeit des Grabes zur Noua-Kultur nahe legen.⁴⁶ Ohne einen konkreten Fundkontext kann die Ahle somit nicht genauer eingeordnet werden.

Literatur: Croitoru 1966, S. 19b, Székely 1970, S. 205, Abb. 1/4

Aufbewahrungsort: unklar

5. Hohlmeißel / Ahle (Taf. II/5)

Beschreibung: Kleiner, in zwei Hälften zerbrochener Meißel mit abgeschrägt zulaufender Spitze und konkavem Profil. Der hintere Teil läuft eckig aus. Florescu publizierte nur das Vorderteil und gab den Querschnitt rechteckig an. Dies wird durch eine Skizze in A. Vulpes Grabungstagebuch von 1970 korrigiert (Taf. II/5). Die Bruchkante ist in Florescus Zeichnung

Rîsnov, Kr. Braşov, „Gura Cheii“, von hier auch ein Gefäß, das eine Mischform mit Wietenberg-Verzierung auf einer Form der Tei-Kultur darstellen soll. Im Gegenzug ist bislang nur ein Importfund von Wietenberg-Keramik im Tei-Milieu bekannt, bestehend aus zwei Scherben aus einem Tei III Hausbefund in Băneasa, Stadt Bukarest (Leahu 2003, S. 181, Abb. 85a).

⁴⁴ Livezile: Boroffka 1994, S. 233, S. 54, Nr. 253, Taf. 149/7. Sighişoara: Boroffka 1994, S. 233, S. 76f., Nr. 398, Taf. 130/2.

⁴⁵ Székely 1970, S. 205.

⁴⁶ Dietrich und Dietrich 2007. Auch Székely sprach sich in einer späteren Arbeit für eine Zugehörigkeit des Grabes zur Noua-Kultur aus: Székely 2000, S. 177.

deutlich zu erkennen. Angesichts der Hohlkehle handelt es sich nicht um eine einfache Ahle, am ehesten dürfte das Gerät zu feinen Holzarbeiten gedient haben.

Länge 5,3cm, Breite 0,3-0,4cm.

Fundkontext: 1970 bei den Grabungen A. Vulpes in Schnitt I entdeckt, Quadrant 82, Tiefe – 0,45m. Dies entspricht einer Schicht der Noua-Kultur.

Analogien und chronologische Einordnung: Wie auch die Ahlen sind Meißel aus sich heraus kaum datierbar, allein der Fundkontext setzt das Rotbaver Exemplar in die Noua-Kultur.

Literatur: Skizze im Grabungstagebuch 1970, A. Vulpe; Florescu 1991, S. 113, Nr. 361, Abb. 98.7

Aufbewahrungsort: unklar

6. Gussformenfragment (Taf. I/1-2)

Beschreibung: Beidseitig nutzbare Gussform aus Sandstein. Auf einer Seite ist das Negativ eines ringförmigen Objekts erkennbar, das in der Mitte durch eine längliche Negativlinie unterteilt wird (Taf. I/1). Die andere Seite zeigt eine Folge leicht geschwungener Vertiefungen (Taf. I/2), der zu gießende Gegenstand ist in beiden Fällen nicht deutbar.

Fundkontext: Zufallsfund auf dem Siedlungsareal durch N. Croitoru.

Analogien und chronologische Einordnung: Der fragmentarische Zustand und die Fundumstände machen eine nähere Einordnung unmöglich, Székely ging wie bei der Nadel Nr. 1e und der Ahle Nr. 4b von einer Zugehörigkeit zur Schneckenbergkultur aus, die sich nicht bestätigen lässt (s.o.).

Literatur: Székely 1970, S. 205, Abb. 2/3a-b

Aufbewahrungsort: unklar

7. Bronzeschlacke

Beschreibung: Ein formloser Bronzeschlackenbrocken.

Fundkontext: Ausgrabung 2005, Pflughorizont in Schnitt VIII.

Literatur: unpubliziert

Aufbewahrungsort: Mus. Braşov

II. Schlussbemerkungen

Mit zehn Bronzen, einem Gussformenfragment und einem Stück Bronzeschlacke liegen aus Rotbav, „La Pârâu“ für eine Siedlung quantitativ recht viele Funde vor, die mit der Bronzemetallurgie in Zusammenhang stehen. Einige, wie das Armbandfragment, gewinnen an Wert für die Forschung durch den Umstand, dass sie in planmäßigen Ausgrabungen in sicherer Vergesellschaftung mit Keramik gefunden wurden und so die Lücke zwischen der auf Fundkombinationen in Depotfunden gründenden Chronologie der Bronzeobjekte und den parallel laufenden Abfolgen keramischer Gruppen zu schließen helfen.

Die Tücken ohne unmittelbare Beobachtungen zum Fundkontext vorgenommener Zuschreibungen von Metallobjekten zu bronzezeitlichen Kulturen lassen sich gerade an der bislang der Noua-Kultur zugeschriebenen Sichel und der der Schneckenbergkultur zugeschlagenen Nadel mit doppelkonischem Kopf, den Gussformen und der Ahle aufzeigen. Bei letzterer wiegt das Versehen besonders schwer, da Funde der Schneckenbergkultur in der Siedlung zur Gänze fehlen.

Gleichzeitig beleuchten die reichen Bronzefunde die Bedeutung der Ansiedlung von Rotbav, die über einen langen Zeitraum Bestand hatte. Gussform und Bronzeschlacke lassen das Handwerk des Gießers erkennen, es ist zu hoffen, dass die fortlaufenden Ausgrabungen weitere Erkenntnisse in dieser Richtung erbringen. Denn die Verknüpfung von

Depotfundlandschaften mit Siedlungs- und Produktionsstätten stellt zur Zeit noch ein großes Desiderat dar.

Fundliste: Rollenkopfnadeln in Fundkontexten der Wietenberg- und der Noua-Kultur (ist keine Landesbezeichnung angegeben, stammen die Funde aus Rumänien)

1. Ardeu, Gem. Balșa, Kr. Hunedoara, Siedlung der Wietenberg (III)-Kultur. Rollenkopfnadel, der geradete, kurze Schaft ist beginnend unterhalb des Kopfes zur Hälfte tordiert.

Andrițoiu 1992, S. 83, 119, Nr. 4, Taf. 72/38.

2. Cluj-Napoca, Kr. Cluj, „Strada Maxim Gorki (Strada Banatului)“: Siedlung der WK, Gräberfeld der Noua-Kultur, Ausgrabung St. Kovács und A. Ferenczi 1934. Eine Rollenkopfnadel mit leicht verbreitertem Kopf und kurzem, geradem, breitem Schaft mit rundem Querschnitt kann nach N. Boroffka nicht sicher der Wietenberg- oder der Noua-Kultur zugewiesen werden. Sava (in Zusammenarbeit mit N. Boroffka und T. Soroceanu) weist sie hingegen sicher Grab 42 der Noua-Nekropole zu.

Boroffka 1994, S. 31f., Nr. 125, 232, Sava 2002, S. 102, Taf. 139/8.

3. Corlăteni, Kr. Botoșani, „Pe Țarină“: Zweischichtige Noua-Siedlung mit „Aschehügeln“.⁴⁷ Rollenkopfnadel aus der oberen („Noua II“-) Schicht mit verbreitertem Kopf, der gerade Schaft im Querschnitt rund, unterhalb des Kopfes abgeflacht.

Florescu 1991, S. 52f., Nr. 148, Abb. 99/1.

4. Dodești, Gem. Vișoara, Kr. Vaslui, „Șipot-Călugăreasca“: Siedlungsspuren der Noua-Kultur.

A. Rollenkopfnadel mit schmalem Kopf, der leicht gebogene Schaft im Querschnitt eckig.

B. Rollenkopfnadel mit verbreitertem, profiliertem Kopf, der leicht gebogene Schaft im Querschnitt rund, die Spitze entgegen der Schaftbiegung abgeknickt.

Florescu 1991, S. 60, Nr. 190, Abb. 106/1, 5.

5. Gîrbovăț, Gem. Ghidigeni, Kr. Galați, „Zahareasca“: „Noua I“-Siedlung mit „Aschehügeln“.

A. Rollenkopfnadel mit verbreitertem Kopf, der kurze, gerade Schaft im Querschnitt rund.

B. Rollenkopfnadel mit schmalem Kopf, der im Querschnitt runde Schaft zeigt etwa in der Mitte eine leichte Biegung.

C. Abb. 108/18 scheint entgegen Florescu keine Rollenkopfnadel darzustellen.

Florescu 1991, S. 69-73, Nr. 244, Abb. 108/9, 16.

6. Ghindești, Kr. Florești, Moldavien: Siedlung der Noua-Kultur.

A. Rollenkopfnadel mit schmalem Kopf und im Querschnitt rundem, leicht in die entgegengesetzte Richtung der Rollung gebogenem Schaft.

B. Rollenkopfnadel mit schmalem Kopf und im Querschnitt rundem, leicht gebogenem Schaft.

C. Nadelschaft mit gleicher Biegung wie B, von Rollenkopfnadel?

Dergacev 2002, S. 42f., Nr. 150, Taf. 45C/5, 6, 7, Sava 2002, S. 181.

⁴⁷ Der forschungsgeschichtlich geprägte Begriff „Aschehügel“ („Zol'nik“, „Cenușar“) findet hier Anwendung, da er sich zur Beschreibung eines bestimmten Phänomens innerhalb des Siedlungswesens der Noua-Kultur eingebürgert hat, neue Untersuchungen legen indes nahe, dass es sich beim Material der Hügel nicht um Asche handelt: Kaiser und Sava 2006, S. 163-165.

7. Hunedoara, Kr. Hunedoara, „Sînpetru / Sfîntu Petru – cimitirul reformat“: Siedlung u.a. der Wietenberg-Kultur. Rollenkopfnadel aus der Schicht der Wietenberg-Kultur. Andrişoiu 1992, S. 83, 122, Nr. 55, Boroffka 1994, 48, Nr. 226, 232.

8. Hărman, Kr. Braşov, „Groapa Zeciului“: Sporadische Noua-Funde in Cerniachov-Nekropole. Rollenkopfnadel mit schmalem Kopf, der gerade Schaft im Querschnitt wohl durchgehend rund. Florescu 1991, S. 76, Nr. 256, Abb. 98/8.

9. Mereşti, Kr. Harghita, „Almaşer Höhle“: Funde u.a. der Wietenberg-, Tei- und Noua-Kultur. Eine Rollenkopfnadel und Menschenknochen, möglicherweise zu einem von J. Teutsch entdeckten Grab der Wietenberg-Kultur gehörend. Horedt 1960, 127f., Boroffka 1994, 56, Nr. 271, 232.

10. Mihălăşeni, Kr. Botoşani, „Şesul Başeului“: Steht vermutlich im Zusammenhang mit einer Siedlung der Noua-Kultur an der genannten Stelle: Rollenkopfnadel, der gerade Schaft im Querschnitt durchgehend rund. Ioniţă und Şovan 1995, S. 255f., Nr. 4, Abb. 1.1.

11. Odaia-Miciurin, Kr. Drochia, Moldavien: Noua-Siedlung mit „Aschehügeln“.
A. Rollenkopfnadel aus Hügel 1 mit gedrunenem, breitem, geradem Schaft, der im Kopfbereich einen quadratischen, ansonsten einen runden Querschnitt aufweist, Nadelspitze weggebrochen.
B. Rollenkopfnadel mit breitem Kopf aus Hügel 17, der im Querschnitt runde Schaft biegt im unteren Drittel um.
Kaiser und Sava 2006, 152, 162, Abb. 17/25, 29/1.

12. Ostrivec, Kr. Ivano-Frankivsk, Ukraine, „Vertebi“: Nekropole der Noua-Kultur.
A. Rollennadel mit breitem Kopf und kurzem, breitem, gedrunenem Schaft aus Grab 8. 159/6
B. Rollenkopfnadel mit geradem (tordiertem?) Schaft aus Grab 23. Abbildung unklar.
C. Rollenkopfnadel, keine Abbildung oder Beschreibung, aus Grab 42.
D. Rollenkopfnadel mit geradem Schaft aus Grab 120.
E. Rollenkopfnadel mit breitem Kopf und geradem, gedrunenem Schaft aus Grab 133.
F. Rollennadel mit breitem Kopf und geradem, dickem, gedrunenem Schaft aus Quadrant F/50.
Sava 2002, S. 110f., Taf. 157/5, 159/1-3, 6.

13. Pererîta, Kr. Briceni, Moldavien: Nekropole der Noua-Kultur. Rollenkopfnadel mit leicht verbreitertem Kopf und gedrunenem, geradem Schaft in Grab 2.
Sava 2002, S. 62, Taf. 35/2.

14. Piatra Neamţ, Stadt, Kr. Neamţ, „Steagul Roşu“: Noua („II“)-Siedlung. Rollenkopfnadel mit schmalem Kopf, der gerade, im Bereich der Spitze leicht gebogene Schaft im Querschnitt rund.
Florescu 1991, S. 101, Nr. 396, Abb. 103/2.

15. Poiana Dulcești, Gem. Dulcești, Kr. Bacău, „Siliște”: Sporadische Siedlungsspuren der Noua-Kultur. Rollenkopfnadel mit verbreitertem Kopf, der gerade Schaft im Querschnitt rund.

Florescu 1991, S. 104f., Nr. 415, Abb. 102/3.

16. Roșieticii Vechi, Kr. Florești, Moldavien: Siedlung der Noua-Kultur.

Sava 2002, S. 183 gibt von hier eine Rollenkopfnadel an, bei Dergačev 2003, S. 44, Nr. 161 findet sich kein Hinweis auf eine solche.

17. Rusu de Sus, Gem. Nușeni, Kr. Bistrița-Năsăud, „După lauri”: Untersuchungen von G. Marinescu und C. Gaiu erbrachten Funde der Wietenberg- und Noua-Kultur. Rollenkopfnadel, k. Abb. oder Beschreibung, wird nicht sicher einer Kultur zugeordnet. Marinescu 1986, S. 56, Nr. 33; Boroffka 1994, S. 96, Nr. 573, 232.

18. Tăvădărești, Gem. Dealul Morii, Kr. Bacău, „Banca”: Mehrschichtige Noua-Siedlung mit „Aschehügeln”.

A. Aus „Noua II”-Schicht. Rollenkopfnadel mit leicht verbreitertem Kopf, der gerade Schaft im Querschnitt rund.

B. Aus „Noua I”-Schicht. Rollenkopfnadel, Kopfgestaltung unklar, der gerade, kurze, gedrungen wirkende Schaft im Querschnitt rund.

C. Aus „Noua I”-Schicht. Entgegen Florescu ist unsicher, ob es sich um eine Rollenkopfnadel handelt.

Florescu 1991, S. 127-129, Nr. 539, Abb. 104/11, 105/1-2.

19. Târpești, Gem. Petricani, Kr. Neamț, „Rîpa lui Bodai”: Sporadische Noua („I”)-Siedlungsspuren, Spät-Wietenberg und Costișa-Keramik. Rollenkopfnadel mit verbreitertem Kopf, der leicht gebogene Schaft im Querschnitt rund.

Florescu 1991, S. 131, Nr. 548, Abb. 103/1.

20. Trușești, Kr. Botoșani, „Movila din șesul Jijiei”: Vier „Aschehügel”, davon zwei gegraben, einer mehrschichtig, der andere einschichtig.

A. Rollenkopfnadel aus Schicht II („Noua I”) mit schmalem Kopf und leicht unregelmäßig gebogenem, im Querschnitt rundem Schaft.

B. Rollenkopfnadel aus der oberen („Noua II”) Schicht mit schmalem Kopf, der im unteren Drittel leicht gebogene Schaft im Querschnitt rund.

Florescu 1991, S. 134f. Nr. 560, Abb. 100/7-8.

21. Valea Lupului, Stadt Iași, Kr. Iași: Noua-Siedlung mit „Aschehügeln”, die zwei „Noua I”-Schichten zeigten. Rollenkopfnadel mit leicht verbreitertem (?) Kopf, der im unteren Drittel scharf abknickende Schaft im Querschnitt durchgehend rund.

Florescu 1991, S. 139, Nr. 576, Abb. 99/7.

22. Zoltan, Gem. Ghidfalău, Kr. Covasna: „Aschehügel” der Noua-Kultur.

A. Rollenkopfnadel mit schmalem Kopf und geradem, im Spitzenbereich leicht gebogenem Schaft. Teil der Rolle weggebrochen.

B. Rollenkopfnadel mit schmalem Kopf und leicht gewelltem Schaft.

Cavruc 2003, S. 68, Nr. 232, Nr. 239, Abb. 232, 239.

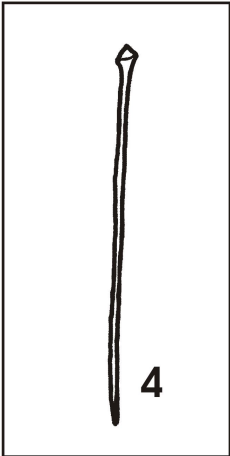
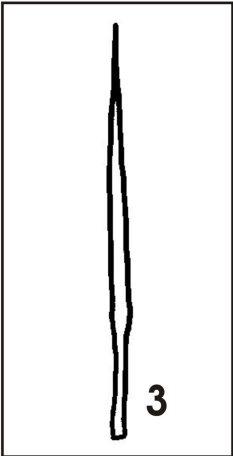
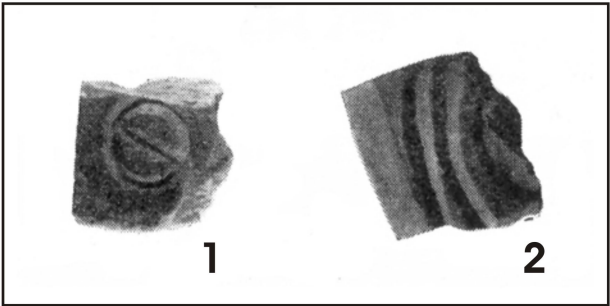
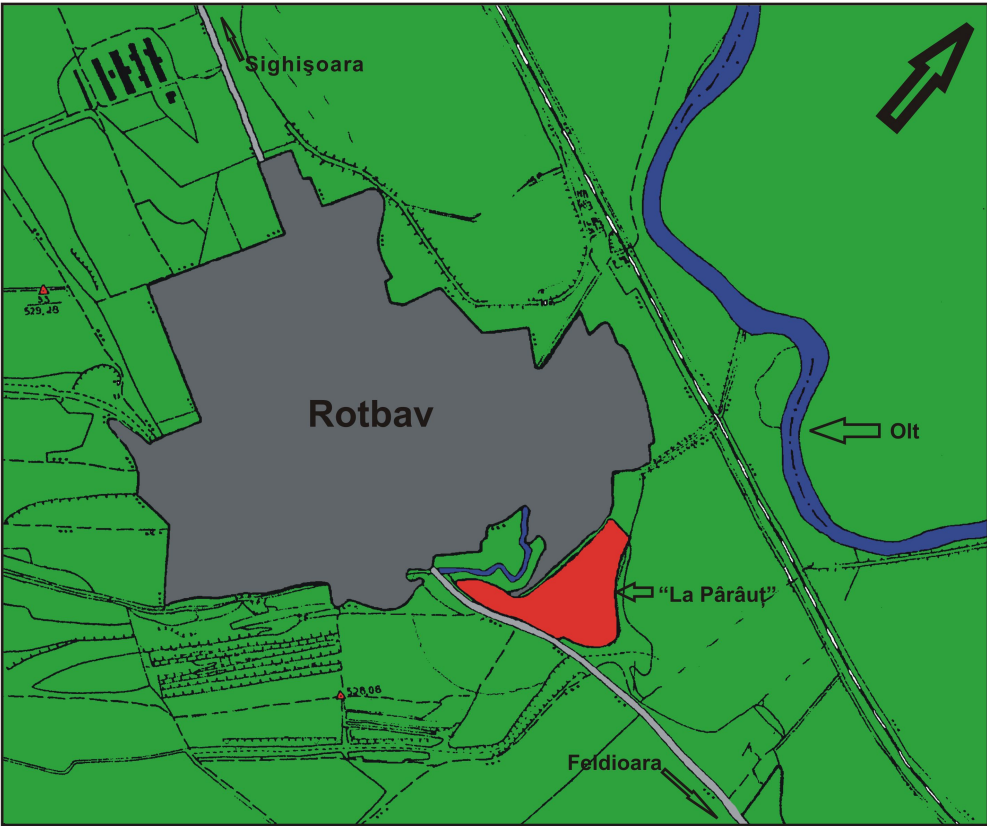
Literatur

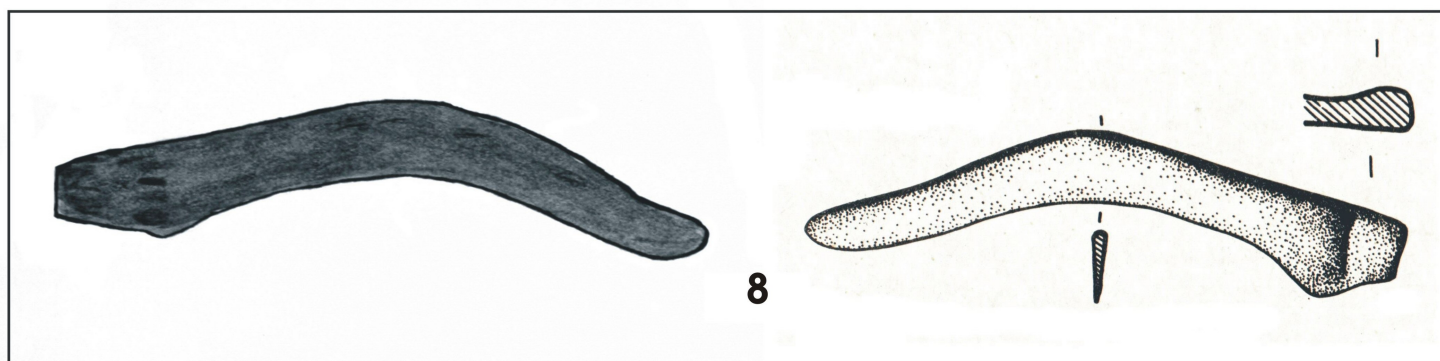
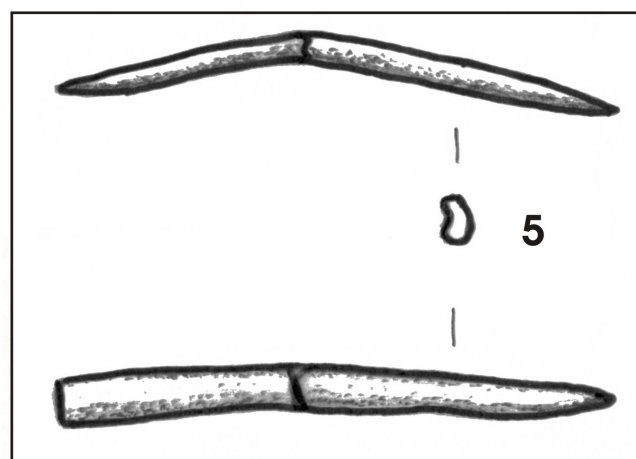
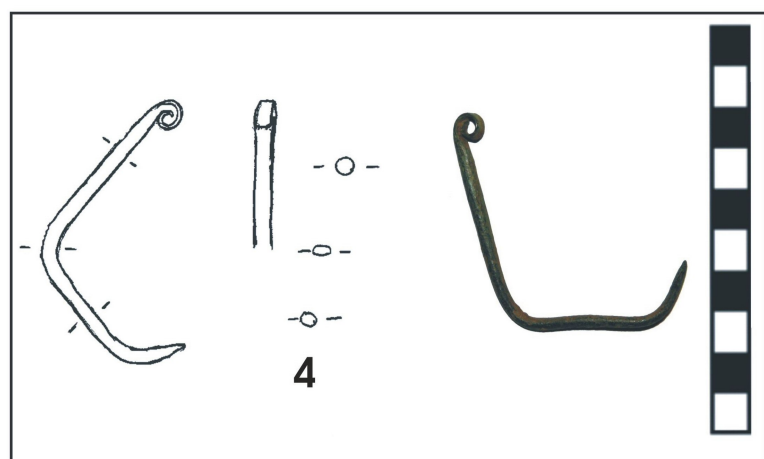
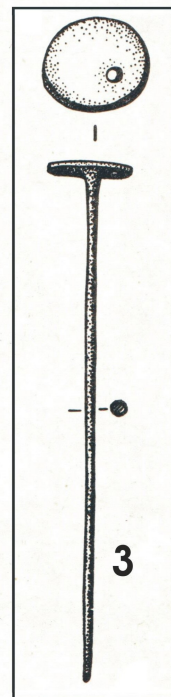
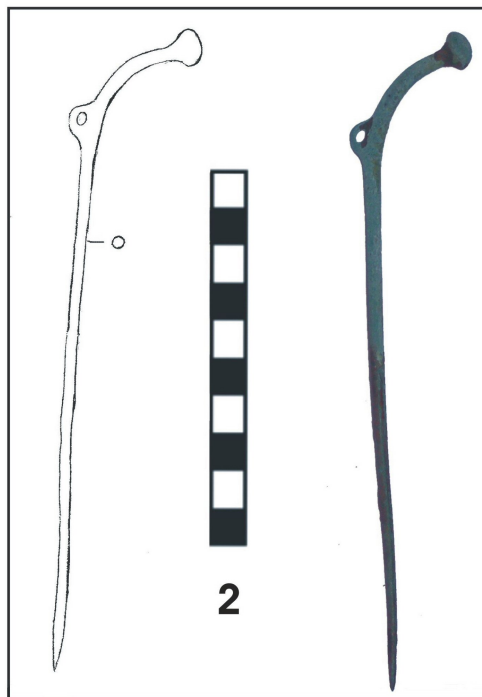
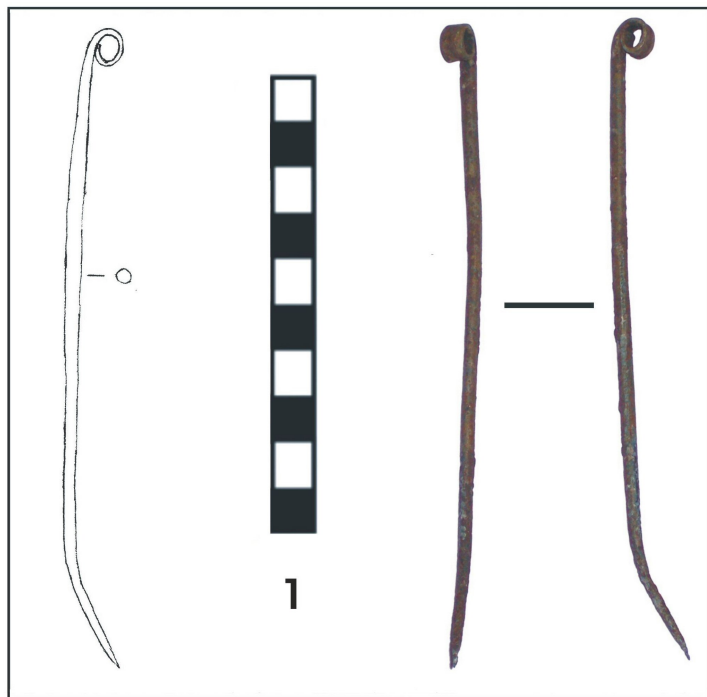
- Andrițoiu 1992 – Andrițoiu I., *Civilizația tracilor din sud-vestul Transilvaniei în epoca bronzului*, Bibliotheca Thracologica II, Bukarest, 1992.
- Babeș 1971 – Babeș M., *Les fouilles archéologiques en Roumanie (1970)*, Dacia N.S. 15, 1971, S. 359-393.
- Boroffka 1994 – Boroffka N. G. O., *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*, Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie 19, Bonn, 1994.
- Cavruc 2003 – Cavruc V., *The Bronze Age settlement at Zoltan*, in V. Cavruc (Hrsg.), *New archaeological discoveries in South-Eastern Transylvania*, Covasna, 2003, S. 32-36, 62-69, Nr. 184-252.
- Černyh 1978 – Černyh E. N., *Gornoe delo i metallurgija v drevnejšej Bolgarii*, Sofia, 1978.
- Croitoru 1966 – Croitoru N., *Monografia Satului Rotbav*, Manuskript 1966.
- Dergačev 2002 – Dergačev V., *Die äneolithischen und bronzezeitlichen Metallfunde aus Moldavien*, PBF XX, 9, Stuttgart, 2002.
- Dietrich und Dietrich 2007 – Dietrich O., Dietrich L., *Observații privind descoperirile cu caracter funerar din epoca bronzului de la Rotbav, comuna Feldioara, județul Brașov*, Cumidava 29, 2007, 34-45.
- Florescu 1991 – Florescu A. C., *Repertoriul culturii Noua-Coslogeni din România*, CCDJ 9, Călărași, 1991.
- Furmánek 1977 – Furmánek V., *Pilinyer Kultur*, SlovAch25, 1977, 2, S. 251-370.
- Gallay 1982 – G. Gallay, *Bemerkungen zu mitteleuropäischen Rollenkopfnadeln*, Germania 60, 1982, S. 547-553.
- Gedl 1983 – M. Gedl, *Die Nadeln in Polen I*, PBF XIII.7, Stuttgart, 1983.
- Hänsel 1968 – Hänsel B., *Beiträge zur Chronologie der mittleren Bronzezeit im Karpatenbecken*, Bonn, 1968.
- Horedt 1960 – Horedt K., *Die Wietenbergkultur*, Dacia N.S. 4, 1960, S. 107-137.
- Horedt und Seraphin 1971 – Horedt K., Seraphin C., *Die prähistorische Siedlung auf dem Wietenberg bei Sighișoara-Schässburg*, Antiquitas 3.10, Bonn, 1971.
- Ioniță und Șovan 1995 – Ioniță I., Șovan O. L., *Bronzene Einzelfunde aus der Moldau und Siebenbürgen*, in T. Soroceanu (Hrsg.), *Bronzefunde aus Rumänien*, Berlin, 1995, S. 255-259.
- Kaiser und Sava 2006 – Kaiser E., Sava E., *Die „Aschehügel“ der späten Bronzezeit im Nordpontikum. Erste Ergebnisse eines Forschungsprojekts in Nordmoldavien*, Eurasia Antiqua 12, 2006, S. 137-172.
- Kemenczei 1984 – Kemenczei T., *Die Spätbronzezeit Nordostungarns*, Budapest, 1984.
- Lazzari 1986 – Lazzari A., *Per una classificazione tipologica degli spillioni dell'Anatolia nell'età del bronzo*, Contributi e Materiali di Archeologia Orientale I, 1986, 67-211.
- Leahu 1965 – Leahu V., *Săpăturile arheologice de la Cățelu Nou*, Cercetări arheologice în București 2, 1965, S. 11-74.
- Leahu 1966 – Leahu V., *Cultura Tei*, Bukarest, 1966.
- Leahu 2003 – Leahu V., *Cultura Tei. Grupul cultural Fundenii Doamnei*, București, 2003.
- Levițchii und Sava 1993 – Levițchii O., Sava E., *Nouvelles recherches des établissements de la culture Noua dans la zone comprise entre le Prout et le Nistru*, **Culture et Civilisation au Bas Danube** 10, 1993, S. 125-155.
- Mareș 2002 – Mareș I., *Metallurgia aramei în neo-eneoliticul României*, Suceava, 2002.
- Marinescu 1986 – Marinescu G., *Necropola de la sfârșitul epocii bronzului (cultura Noua) de la Archiud, comuna Teaca, județul Bistrița-Năsăud*, Thraco-Dacica 7, 1986, S. 46-58.
- Meliukova 1961 – Meliukova A. I., *Kul'tury predskifskogo perioda v lesostepnoj Moldavii*, **Mat. i Issled. Arch. SSSR** 96, 1961, S. 5-52.
- Morintz 1972 – Morintz S., *Les fouilles archéologiques en Roumanie (1971)*, Dacia N.S. 16, 1972, S. 325-357.

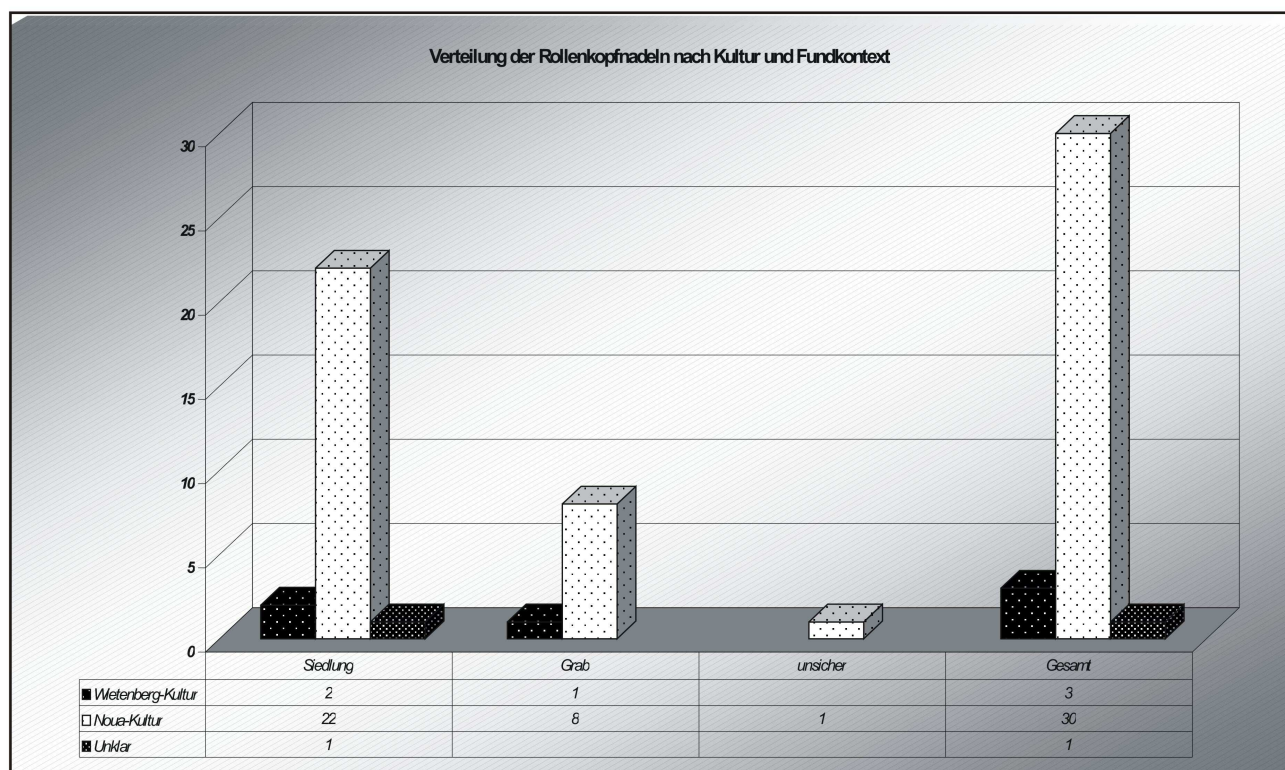
- Morintz 1973 – Morintz S., *Les fouilles archéologiques en Roumanie (1972)*, Dacia N.S. 17, 1973, S. 361-398.
- Novotná 1980 – Novotná M., *Die Nadeln in der Slowakei*, PBF XIII, 6, München, 1980.
- Pankau 2004 – Pankau C., *Die älterhallstattzeitliche Keramik aus Mediaș / Siebenbürgen*, Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie 109, Bonn, 2004.
- Popescu 1962a – Popescu D., *Săpăturile arheologice din Republica Populară Română în anul 1961*, SCIV 13, 1962, S. 201-215.
- Popescu 1962b – Popescu D., *Les fouilles archéologiques dans la République Populaire Roumaine en 1961*, Dacia N.S. 6, 1962, S. 515-532.
- Petrescu-Dîmbovița 1977 – Petrescu-Dîmbovița M., *Depozitele de bronzuri din România*, București, 1977.
- Petrescu-Dîmbovița 1978 – Petrescu-Dîmbovița M., *Die Sicheln in Rumänien mit Corpus der jung- und spätbronzezeitlichen Horte Rumäniens*, PBF XVIII, 1, München, 1978.
- Petrescu-Dîmbovița 1998 – Petrescu-Dîmbovița M., *Der Arm- und Beinschmuck in Rumänien*, PBF X, 4, Stuttgart, 1998.
- Prox 1940 – Prox A., *Die Tei-Kultur im Burzenland*, Mitteilungen des Burzenländer Sächsischen Museums IV, 1940, S. 86-101.
- Șandor-Chicideanu 2003 – M. Șandor-Chicideanu, *Cultura Žuto Brdo-Gârla Mare. Contribuții la cunoașterea epocii bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară*, Cluj-Napoca, 2003.
- Sava 1998 – Sava E., *Die Rolle der „östlichen“ und „westlichen“ Elemente bei der Genese des Kulturkomplexes Noua-Sabatinovka (Nach den Materialien des Prut-Dnestr-Zwischenstromgebietes)*, in: B. Hänsel, J. Machnik (Hrsg.), *Das Karpatenbecken und die Osteuropäische Steppe. Nomadenbewegungen und Kulturaustausch in den vorchristlichen Metallzeiten (4000-500 v. Chr.)*, München und Rahden / Westfalen, 1998, S. 267-312.
- Sava 2002 – Sava E., *Die Bestattungen der Noua-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung spätbronzezeitlicher Bestattungsriten zwischen Dnestr und Westkarpaten*, PAS 19, Kiel, 2002.
- Schalk 1992 – Schalk E., *Das Gräberfeld von Hernádkak. Studien zum Beginn der Frühbronzezeit im nordöstlichen Karpatenbecken*, UPA 9, Bonn, 1992.
- Stoia 1975 – Stoia A., *Les fouilles archéologiques en Roumanie (1973-1974)*, Dacia N.S. 19, 1975, S. 267-307.
- Székely 1960 – Székely Z., *Săpăturile executate de muzeul regional din Sf. Gheorghe*, Materiale 7, 1960, S. 179-190.
- Székely 1970 – Székely Z., *Contribuție la cunoașterea prelucrării metalelor la începutul epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei*, SCIVA 21, 1970, 2, S. 201-208.
- Székely 2000 – Székely Z., *Cultura Noua în valea Oltului și a Târnavei*, Angustia 5, 2000, S. 177-192.
- Vasić 2003 – Vasić R., *Die Nadeln im Zentralbalkan (Vojvodina, Serbien, Kosovo und Makedonien)*, PBF XIII, 11, Stuttgart, 2003.
- Vulpe, Dietrich, Dietrich 2006 – Alexandru Vulpe A., Dietrich L., Dietrich O., *Rotbav, comuna Feldioara, județul Brașov, Punct „La Pârâuț“*, CCA - Campania 2005, 2006, S. 302-304, Nr. 160.
- Vulpe, Dietrich und Dietrich 2007 – Vulpe A., Dietrich L., Dietrich O., *Rotbav, comuna Feldioara, județul Brașov, Punct „La Pârâuț“*. Mit Beiträgen von C. Țuțu (Material Litic), I. Voinescu, A.C. Rusu (Cercetările geofizice). CCA - Campania 2006-2007, S. 301-303, Nr. 154.

Tafeln

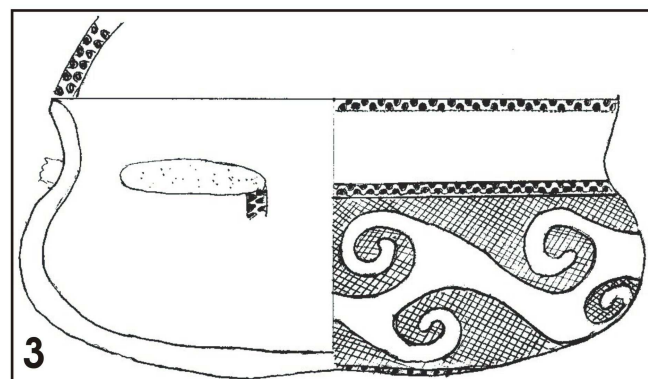
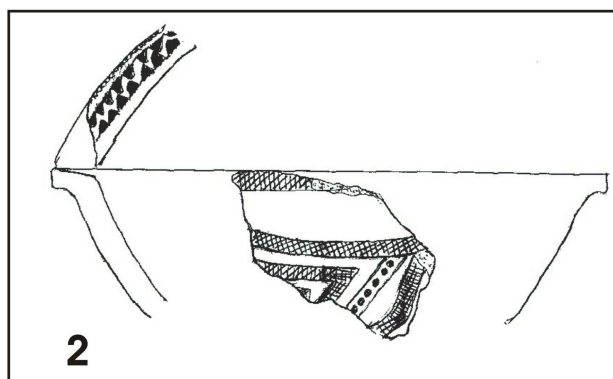
- Taf. 1. 1 Die Siedlung von Rotbav, „La Pârâuț“, Blick von Süden; 2. Plan des Siedlungsareals beruhend auf dem Ortskataster; nordöstlich der Siedlung befindet sich seit den 1970er Jahren einer von mehreren künstlich angelegten Seen, hier nicht eingezeichnet. 1-2 Gussform nach Székely 1970, Abb. 2/3-3a, 3: Ahle (Umzeichnung nach Székely 1970, Abb. 1/4), 4 Nadel mit doppelkonischem Kopf (Umzeichnung nach Székely 1970, Abb. 1/3).
- Taf. 2. 1-4 Nadeln (3 nach Florescu 1991, Abb. 98/5), 5, 7 Ahlen (5 nach Grabungstagebuch A. Vulpe), 6 Armband, 8 Sichel (rechts nach Croitoru 1966, S. 19a, links nach Florescu 1991, Abb. 98/7).
- Taf. 3. 1 Verteilung der Rollenkopfnadeln nach Kulturen und Fundkontexten; 2-5 Keramik aus Rotbav, „La Pârâuț“ (2-3 Wietenberg-Kultur, 4 Noua-Kultur, 5 Gáva-Kultur).

1

PUNCTE DE VEDERE ASUPRA BRĂȚĂRILOR DACICE DE AUR

Cuvinte cheie: brățări spiralice; aur; orfevererie; Dacia; perioada târzie Latène.

Spiral bracelets; Gold; Jewellery; Dacia; Late Latène Periode.

Rezumat: Dacă în comunicarea sa Mircea Babeș a plasat faimoasele brățări de aur dacice între legendă și realitate, discuțiile ulterioare s-au regăsit pe tărâmul dilemei falsitate *versus* autenticitate. Până la publicarea unei documentații sistematice și detaliate, până la dezbaterile analitice a acestor piese, discuțiile rămân cantonate în repere conjuncturale și incertitudini, iar riscul alunecării în derizoriul scandalurilor din mass-media este major. Deocamdată, în lipsa unei documentări detaliate a brățărilor spiralice de aur, cercetarea nu poate decât să pregete asupra implicațiilor acceptării uneia sau celeilalte dintre ipoteze. Dacă am considera piesele ca falsuri, atunci trebuie identificate acele elemente care trădează totuși contrafacerea. Acest aspect ar fi extrem de util anchetelor și expertizelor viitoare și ar constitui un câștig real pentru cercetare. Iată o posibilă provocare. Dacă totuși am considera însă piesele ca autentice, încadrarea lor în contextul cultural, meșteșugăresc și istoric al Daciei preromane s-ar dovedi un demers fascinant, incitant, dar în același timp riscant, deoarece, unele dintre ipotezele dogmatizate de mult timp ar fi erodate și optica tradițională ar trebui revizuită. Dar riscurile trebuie asumate. Obsesia certitudinilor ne face adesea să uităm de jocul subtil al relativităților.

În data de 3 aprilie 2007 în Sala de Consiliu a Academiei Române a avut loc o comunicare susținută de către prof. dr. Mircea Babeș, cu titlul *Aurul dacic între legendă și realitate*. Ședința a fost prezidată de dl. acad. prof. dr. Alexandru Zub și a prilejuit o serie de discuții purtate de unii dintre participanți.

Dezbaterile lui Mircea Babeș a debutat cu o evocare a tradiției literare antice despre captura traianică din Dacia (Ioannes Lydus, Cass. Dio și interpretările moderne ale lui Carcopino), urmată de o prezentare pe scurt a celor două puncte de vedere exprimate în istoriografia românească în privința aurului dacic: “scepticismul” lui Pârvan și “optimismul” lui Constantin și Hadrian Daicoviciu, Radu Vulpe, Ion Horațiu Crișan ș.a. care au susținut ideea unei continuități dinastice, monopolul regal asupra aurului și o intensă exploatare minieră preromană. Spre deosebire de epoca bronzului (căreia îi sunt atribuite 73 de tezaure cu 3100 obiecte de aur), epoca dacică este săracă în descoperiri de piese de aur. Deja, Pârvan accentuase ponderea mare a argintului și raritatea aurului cu excepția monedelor Koson. Apariția brățărilor de aur îl determină pe Babeș să reflecteze asupra măsurii în care această nouă descoperire impune revizuirii substanțiale ale punctelor de vedere exprimate în istoriografie.

Potrivit lui Mircea Babeș, piesele de aur din secolele IV-III (coiful dela Poiana Coțofenești, brățara spiralică de la Băiceni sau diadema de la Bunești, ș.a.), precum și piesele de argint, uneori aurite (coiful și cnemidele de la Agighiol, promethopydon-ul de la Stâncești ș.a.), toate provenind din spațiul extracarpatic sunt puternic inspirate de orfeveria grecească. În continuare au fost evocate sau prezentate descoperirile de obiecte exclusiv de argint din secolele II-I a.Chr. (Sâncrăieni, Coada Malului, Herăstrău, Surcea, Sărăcsău, Ghelînța, Dupuș ș.a.) care caracterizează orfeveria locală din perioada târzie a Latène-ului. Au fost evocate cele cca 30 de brățări spiralice de argint de epocă târzie Latène cunoscute până în prezent. Până la descoperirea brățărilor de aur, numai monedele Koson puteau fi considerate ca singura manifestare în aur a orfeveriei locale din secolele I a.Chr. - I a.Chr.; a fost evocată problematica originii și autenticității sau nonautenticității monedelor Koson.

Mircea Babeș a prezentat filmarea de către un particular a uneia dintre brățări, a evocat prima știre publică despre brățări (emisiunea lui Dan Diaconescu de pe postul de televiziune OTV), precum și rolul Barbarei Deppert-Lippitz care a sesizat autorităților și mediilor științifice din România apariția în comerțul de antichități a brățărilor de aur. Potrivit mărturiilor celor anchetați de Procuratură, brățările de aur ar fi fost descoperite de către membrii lumii interlope

din Deva, cu ajutorul detectoarelor de metale, în anul 2000. Cele zece piese provenind dintr-o primă descoperire ar fi fost identificate într-o groapă căptușită cu pietre, nu departe (cca 300 m) de incinta cu sanctuare de pe Dealul Grădiștii, în punctul numit “Căprăreața”, unde, în trecut, ar mai fi fost descoperite și turte de fier. A mai fost amintită și descrierea de către Ioan Glodariu a locului descoperirii, lângă o pantă de 70°, sub o stâncă.

După descoperire, brățările ar fi fost traficate peste hotare. Patru dintre aceste brățări, expertizate la Frankfurth, cântăresc între 950 și 1100 g, o a cincea, recuperată de la Paris 750 g. Toate se află astăzi în custodia Muzeului Național de Istorie a României. Alte exemplare urmează să fie returnate în țară într-un viitor apropiat. A mai fost prezentată și o brățară considerată ca prototip al exemplarelor de aur. Această piesă ar fi fost licitată în SUA în urmă cu mai mulți ani (probabil în 1998) și ar putea proveni tot din România.

Potrivit lui Mircea Babeș, cele cinci brățări recuperate deocamdată sunt unitare ca schemă, dar diferite în detalii și greutate. De asemenea, ele nu sunt identice (nu sunt produse de serie) și fiecare dintre ele prezintă o serie de caracteristici ornamentale particulare care le individualizează. De asemenea, vorbitorul a evocat analizele efectuate de fizicienii de la Institutul de Fizică și Inginerie Nucleară (d-nii Bogdan Constantinescu și Viorel Cojocaru) asupra pieselor aflate deja în țară. Acestea ar fi relevat diferențe semnificative ale procentajului în argint din aliajul celor cinci piese. Potrivit autorilor analizelor metalografice, piesele ar fi fost realizate dintr-un aur aluvionar și nu din aur de zăcământ. O a șasea brățară ar fi fost la rândul ei expertizată și supusă unor analize metalografice în SUA.

Prin analogie cu brățările de argint (asociate cu fibule linguriță) exemplarele de aur ar trebui și ele datate în cea de a doua jumătate a secolului I a.Chr. Din această perspectivă, brățările nu ar fi fost îngroapate în contextul războaielor dacice, ci probabil, într-o perioadă mai veche. Realizarea lor ar putea fi atribuită poate aceluiaș meșter care a lucrat și brățara de la Orăștie, considerată exemplarul cel mai apropiat stilistic de brățările de aur. Pentru ilustrarea analogiilor, Mircea Babeș a prezentat câteva planșe și o diagramă comparativă din teza de doctorat recent susținută a lui Daniel Spănu, *Piese de orfevrerie din Dacia în secolele I a.Chr. – I p.Chr.*

Analogiile morfologice, ornamentale și tehnice cu brățările de argint, variația ornamentală pronunțată a exemplarelor de aur, condițiile de descoperire (relatate sub jurământ în cadrul unui proces), toate acestea pledează, în viziunea lui Mircea Babeș, pentru autentificarea brățărilor. În concluzie, s-a afirmat că “șansa ca ele să fie niște falsuri mi se pare absolut redusă”. Incadrarea brățărilor de aur în contextul orfevreriei dacice, considerată de la Pârvan încoace, o artă a argintului, nu este considerată imposibilă: piesele de aur recent descoperite ar constitui “excepțiile care confirmă regula”. În încheierea discursului său, Mircea Babeș a mai evocat tăblițele de plumb ca falsuri pe care unii diletanți ar încerca să le autentifice, precum și absența unor vestigii de epocă dacică în regiunea Roșia Montană.

Discuțiile care au urmat comunicării au fost deschise de prof.dr. Alexandru Vulpe, corespondent al Academiei. Au luat cuvântul: prof.dr. Lupaș, corespondent al Academiei, prof. dr. Constantin Preda, dr. Lucia Marinescu, col. A. Condruț, șef serviciu Protecția Patrimoniului și prof.dr. Alexandru Vulpe.

Potrivit d-lui Lupaș, cantitatea de metal prețios dusă la Roma, așa cum a fost ea evocată în sursele literare antice nu ar fi exagerată. De exemplu, din zăcămintele de la Săcărâmb s-ar fi putut extrage anual 80 de tone aur. Pe de altă parte, variația conținutului în argint a minereului de aur este considerată irelevantă pentru determinarea originii materiei prime a unor obiecte preistorice. Chiar și aurul aluvionar poate să prezinte un titlu înalt de puritate (până la 24 k). Dl. Lupaș a mai atras atenția asupra relevanței relative a rezultatelor unor analize metalografice și asupra imposibilității de a data pe baza acestora obiectele preistorice.

O amplă intervenție a fost susținută de Constantin Preda. Vorbitorul a evocat succesiunea curentelor sau punctelor de vedere din ultimele decade, de la “tracomania” din anii ’80 și “dacomania” din anii ’90, la “täblițomania” și “brățaromania” din ultimii ani. Preda atrage atenția asupra componentei scito-iraniene din orfevrea secolelor IV-III de la Dunărea de Jos și asupra incidenței sporite a denarilor republicani în Dacia preromană. Pentru început, Preda a arătat că pentru ipoteza autentificării brățărilor de aur ar putea fi invocată numai asemănarea lor cu exemplarele de argint cunoscute. Vorbitorul a reproșat Ministerului Culturii și Cultelor faptul că brățările nu au fost supuse încă analizei unei comisii de specialiști reunită sub egida Academiei și regretă că autenticitatea brățărilor ar trebui acceptată ca o poziție oficială.

În favoarea nonautenticității brățărilor de aur, Constantin Preda invocă absența aurului din Dacia preromană și consideră acest argument ca irefutabil. Punctul său de vedere se întemeiază și pe respingerea autenticității monedelor Koson considerate în totalitatea lor ca falsuri renaștentiste. Singurele monede de aur autentice din Dacia preromană ar fi aureii imperiali de import. Potrivit lui Constantin Preda, copiile (falsurile) pot fi “mai bune” decât originalele, analogiile morfologice dintre piesele de aur și cele de argint nu ar avea relevanță și percepe diferențele ponderale dintre ele ca pe un argument în favoarea nonautentificării. Tot în acest sens, Constantin Preda contestă relatările despre condițiile de descoperire ale brățărilor de aur și atrage atenția asupra faptului că acestea au apărut în mod cert pentru prima dată abia în comerțul de antichități. Unicitatea brățărilor de aur este percepută de Constantin Preda ca suspectă și contrastantă în cadrul orfevriei dacice.

În încheierea intervenției sale, Constantin Preda a ținut să precizeze faptul că mediile științifice din România fuseseră sesizate de către Nubar Hamparțumian asupra existenței brățărilor încă din anii 2003-2004 și că primele reacții de atunci ar fi contestat și ele autenticitatea acestor piese. În sfârșit, tehnica brățărilor nu ar fi antică, iar încercările de a autentifica brățările prin intermediul unor analize metalografice ar fi sortite eșecului, în lipsa unui repertoriu de mostre autentice numeric consistent.

La rândul ei, d-na Lucia Marinescu s-a exprimat categoric în favoarea autenticității brățărilor de aur și a ținut să elogieze înființarea și activitatea Poliției de Patrimoniu care ar fi recuperat mii de piese antice descoperite prin braconaj arheologic în Munții Orăștiei. Spre deosebire de dl. Babeș care situa punctul “Căprăreța” la nord de Dealul Grădiștii, potrivit interlocutoarei, acest loc de descoperire s-ar situa la vest de incinta sacră. În încheierea alocuțiunii, d-na Marinescu a subliniat faptul că demonstrarea autenticității unui obiect preistoric este mai dificilă decât demonstrarea unui fals.

Col. Condruț a contestat probitatea poziției exprimate de Constantin Preda, a relatat pe scurt ancheta întreprinsă la locul descoperirii brățărilor și a afirmat că groapa din care provin aceste piese s-ar fi aflat sub rădăcinile unui compact, o conjunctură care ar infirma ipoteza

îngropării lor recente. Șeful serviciului Protecția Patrimoniului a mai atras atenția asupra faptului că versiunea producerii recente a brățărilor (de către un bijutier contemporan decedat) a fost avansată spre disculpare de către căutătorii de comori anchetați și a mai afirmat că la ora actuală ar mai exista brățări încă nedetectate în România, iar posesorii lor se află sub observație.

Alexandru Vulpe a arătat că unicitatea brățărilor de aur este în măsură să trezească îndoieli în privința autenticității lor, dar a ținut să adauge că îndoiala nu implică neapărat o negație. De asemenea, a sugerat oportunitatea dotării arheologilor cu detectoare și a comentat polemic unele puncte de vedere exprimate de antevorbitorii săi.

În încheierea ședinței, Lupaș a comparat caracterul insolit al brățărilor de aur cu posibilitatea apariției bruște a unui zăcământ care, printr-o exploatare intensivă, să se epuizeze foarte repede. De asemenea, Mircea Babeș a mai precizat faptul că densitatea argintului este diferită de cea a aurului și din acest motiv se înregistrează diferențe ponderale semnificative între brățările de aur și analogiile lor în argint.

Concluzii. Dacă în comunicarea sa Mircea Babeș a plasat faimoasele brățări de aur dacice între legendă și realitate, discuțiile ulterioare s-au regăsit pe tărâmul dilemei falsitate *versus* autenticitate. Până la publicarea unei documentații sistematice și detaliate, până la dezbaterea analitică a acestor piese, discuțiile rămân cantonate în repere conjuncturale și incertitudini, iar riscul alunecării în derizoriul scandalurilor din mass-media este major. Deocamdată, în lipsa unei documentări detaliate a brățărilor spiralice de aur, cercetarea nu poate decât să pregete asupra implicațiilor acceptării uneia sau celeilalte dintre ipoteze.

Dacă am considera piesele ca falsuri, atunci trebuie identificate acele elemente care trădează totuși contrafacerea. Acest aspect ar fi extrem de util anchetelor și expertizelor viitoare și ar constitui un câștig real pentru cercetare. Iată o posibilă provocare.

Dacă totuși am considera însă piesele ca autentice, încadrarea lor în contextul cultural, meșteșugăresc și istoric al Daciei preromane s-ar dovedi un demers fascinant, incitant, dar în același timp periiculos, deoarece, unele dintre ipotezele dogmatizate de mult timp ar fi erodate și optica tradițională ar trebui revizuită. Dar riscurile trebuie asumate. Obsesia certitudinilor ne face adesea să uităm de jocul subtil al relativităților.

Discursul susținătorilor contrafacerii brățărilor are rolul benefic de a indica multe dintre lacunele, viciile și erorile cercetării, fisurile ei metodologice și necesitatea revizuirii unor argumente unitate. Să-i lăsăm deci să ne ajute să învățăm din propriile noastre greșeli. Să-i ascultăm ar fi o dovadă de acceptare a pluralismului. Prin urmare, *auditur et altera pars!*

Daniel Spânu

CERCETĂRI ARHEOLOGICE PREVENTIVE LA NUFĂRU, JUD. TULCEA

OANA DAMIAN, MIHAI VASILE, AUREL STĂNICĂ,
ANCA BĂNĂSEANU, ANDRA SAMSON

Mots-clef: site archéologique; adduction d'eau; rue; époque byzantine; forteresse; mur d'enceinte; habitation; fosse ménagère; tombe; céramique.

Résumé: Les auteurs présentent les résultats des fouilles pratiquées pendant l'année 2006 dans un site archéologique situé dans le Nord de la Dobroudja, entièrement recouvert par un village contemporain. La recherche est le résultat d'un projet d'aménagement et de modernisation du système d'adduction d'eau. Après un aperçu sur les données archéologiques enregistrées depuis une trentaine d'années (une forteresse bâtie à la fin du Xe siècle, après la reconquête de la région du Bas Danube par l'Empire Byzantin, des structures d'habitat, des nécropoles, des matériaux archéologiques essentiellement de la période comprise entre le Xe siècle et le milieu du XIIIe siècle), l'article présente les éléments découverts dans les rues du village. Ceux ci concernent: l'âge du fer (une fosse, des tessons céramiques, une tombe d'incinération), l'époque romaine et romano byzantine (les vestiges d'une construction et des tombes d'inhumation), l'époque byzantine (des tronçons de la courtine nord et méridionale, des habitations, des fosses ménagères, des tombes d'inhumation), l'époque moderne (des complexes funéraires). La recherche de l'année 2006 a confirmé les données déjà acquises, enrichissant la connaissance du site et a permis aux archéologues d'obtenir une image plus précise sur les potentialités du site en offrant une base meilleure pour sa protection.

Cuvinte cheie : sit arheologic; alimentare cu apă; stradă; epoca bizantină; fortificație; zid de incintă; locuință; groapă menajeră; mormânt; ceramică.

Rezumat: Autorii prezintă rezultatele cercetărilor arheologice preventive efectuate în 2006 într-un sit arheologic din nordul Dobrogei, sit în întregime suprapus de o așezare contemporană în al cărei intravilan se află. Cercetarea a fost determinată de un proiect de modernizare a sistemului de alimentare cu apă a localității, desfășurat de Consiliul local Nufăru. După o trecere în revistă a informațiilor arheologice obținute de-a lungul a trei decenii de cercetări (existența unei fortificații ridicate în ultimul sfert al secolului al X-lea, după recucerirea zonei Dunării de Jos de către imperiul bizantin, a unor structuri de locuire, necropole, materiale arheologice încadrabile între secolul al X-lea și mijlocul secolului al XIII-lea), articolul prezintă descoperirile arheologice de pe străzile localității afectate de proiect. Acestea se referă la: epoca fierului (o groapă menajeră, fragmente ceramice, un mormânt de incinerare), epoca romană și romano-bizantină (vestigiile unei construcții și morminte de înhumare), epoca bizantină (segmente din curtea de nord și de sud, locuințe și gropi menajere, precum și morminte de înhumare), epoca modernă (complexe funerare). Cercetarea din campania 2006 a confirmat achizițiile științifice anterioare, îmbogățind datele cunoscute despre sit și a permis arheologilor obținerea unei imagini mai precise asupra potențialului arheologic al zonei, oferind totodată mai multe elemente pentru asigurarea protecției sale.

*

Anul 2006 a prilejuit colectivului de cercetare a sitului arheologic din intravilanul localității Nufăru, jud. Tulcea¹, ample lucrări de cercetare arheologică preventivă determinate de realizarea investiției Modernizarea și extinderea sistemului public de alimentare cu apă, comuna Nufăru, jud. Tulcea, a cărei autoritate contractantă a fost Consiliul local al comunei Nufăru. Investiția a presupus modernizarea rețelei executate prin proiect în anii 80, modificarea celei realizate din inițiativa cetățenilor în anii 90, precum și extinderea sistemului de aducțiune a apei. Proiectul a ridicat probleme importante de natură arheologică prin străbaterea de către rețelele noi, în lungime totală de peste 11 000 m, a tuturor străzilor din localitate, deci ca atare a întregului sit arheologic, suprapus integral de așezarea contemporană (fig. 1), precum și prin îngroparea rețelei la adâncimea minimă de 0,90 m, în condițiile în care nivelul arheologic în sit începe de la circa 0,50 m adâncime față de actualul nivel de călcare. Se impune precizarea că operațiunea de alimentare cu apă a satului Nufăru, realizată în anul 1981, a fost însoțită de supraveghere arheologică și săpătură de salvare,

¹ Cod RAN 161062.09, poziția TL-I-s-A-05864 în Lista Monumentelor Istorice 2004.

*Oana Damian (Institut d'Archéologie „Vasile Pârvan”), Mihai Vasile (MNIR), Aurel Stănică (Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea), Anca Bănăseanu (MNIR), Andra Samson (MNIR).

desfășurată însă în acea perioadă doar în zona delimitată de actualele străzi ale Turnului (U 1 în documentația de atunci), Bisericii (U 2) și Oituz (U 3), cu această ocazie fiind descoperite o serie de vestigii atribuite epocii bizantine (un zid de incintă, locuințe, gropi menajere, cuptoare de olărie și morminte de inhumație)². Prin diagnosticul pus la dispoziția proiectantului și a realizatorului sistemului public de alimentare cu apă a localității Nufăru, precum și prin realizarea propriu-zisă a supravegherii și a cercetării arheologice preventive, s-a urmărit conturarea unei imagini cât mai complete și mai nuanțate a situației arheologice din teren, menite a constitui baza alegerii celor mai potrivite soluții tehnice pentru punerea în operă a proiectului ce a afectat întregul perimetru al localității. În condițiile în care sistemul de alimentare cu apă realizat în 1981 a fost funcțional pe tot parcursul campaniei 2006, s-a procedat la săparea unor șanțuri noi pentru introducerea conductelor, amplasate pe străzile localității pe partea opusă celei utilizate în urmă cu douăzeci și cinci de ani.

Istoricul cercetării

Așezarea de la Nufăru, al cărei nume vechi este Prislava, este situată la circa 12 km aval de municipiul Tulcea și se desfășoară pe panta lungă a unui deal dintre dealurile Tulcei, ce coboară până la malul drept al brațului Sf. Gheorghe, sub forma unui promontoriu stâncos alungit care a strânat cursul fluviului, având în dreptul său un vad propice trecerii în și din deltă. Spre SE, dealul este secționat de o râpă adâncă și îngustă, pe unde pătrundeau cu ușurință, în vechime, apele fluviului, conferind zonei aspectul unui șanț de apărare. Golfurile mari de la răsărit și de la apus de promontoriu au fost, prin îndiguire, transformate în suprafețe locuibile pentru lărgirea vetrei satului (chiar școala și primăria fiind amplasate pe acest teren recuperat), cu precizarea că prezența urmelor arheologice *in situ*, chiar și în aceste zone, ar denota totuși posibilitatea ca, măcar în anumite perioade, zona să fi putut fi locuită și în vechime. Amplasarea pe coama unui promontoriu înalt, scăldat de apele Dunării, în dreptul unui vad, îi conferea așezării de aici o poziție strategică excelentă, exploatată în epocile romană și bizantină.

Investigațiile arheologice au pus în evidență, în teritoriul intravilan al satului Nufăru, existența unei fortificații ridicate *a fundamentis* de către Imperiul bizantin în ultimul sfert al secolului al X-lea, odată cu recucerirea de către acesta a regiunii Dunării de Jos, transformată în cursul secolului al XI-lea în așezare de tip urban cu structuri de locuire și complexe funerare înregistrate stratigrafic până la mijlocul secolului al XIII-lea³. În ciuda caracterului special, punctual, al investigațiilor arheologice desfășurate aici⁴, caracter determinat de suprapunerea în totalitate a sitului arheologic de către așezarea contemporană, colectivul de cercetare a sitului⁵ a reușit, prin raportarea la cele peste 30 de zone de pe teritoriul satului (fig. 2), cercetate în proporții variabile între 1977 și 2005⁶, conturarea unei imagini asupra viețuirii pre-și protoistorice, antice și medievale de la Nufăru, după cum urmează:

² Mănușu-Adameșteanu Gh., Mănușu-Adameșteanu M. 1986, p. 212-214 și fig. 1; Mănușu-Adameșteanu 1991a, p. 57-58, n. 3 și fig. 1 B; Mănușu-Adameșteanu 1991b, I, p. 515, 2, p. 400.

³ Pentru o informare generală privind situația arheologică din intravilanul localității Nufăru vezi Damian, Andonie, Vasile 2003, p. 237-266, cu bibliografia anterioară. A se vedea de asemenea pentru zonele investigate și referirile din CCA.

⁴ Săpăturile arheologice programate de la Nufăru, desfășurate în zone publice, au fost completate de intervenții preventive pe proprietățile urmând a fi afectate de activități constructive moderne, precum și de descoperiri întâmplătoare sau de recuperări de materiale și situații.

⁵ Din componența colectivului arheologic, de-a lungul celor trei decenii de cercetări, au făcut/fac parte, regretata cercetătoare Silvia Baraschi (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București, responsabilul științific al șantierului în perioada 1978-1990), Neculai Moghior (Muzeul Militar Central), Gh. Mănușu-Adameșteanu (Muzeul Deltei Dunării Tulcea, actualmente la Muzeul Municipiului București), Oana Damian (IAB, responsabilul actual al șantierului), Corneliu Andonie (Muzeul Militar Național), Paul Damian (Muzeul Național de Istorie a României), Mihai Vasile (MNIR), Aurel Stănică (Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea), Anca Bănăseanu (MNIR), Andra Samson (MNIR).

⁶ Punctele cercetate arheologic au fost numite fie după aspectul topografic, fie în funcție de obiectivul cel mai apropiat, fie după proprietarul terenului respectiv, fie după monumentul studiat, fiind enumerate în ordinea

1. **Bloc/DJ 222 C** = Str. Domnița Maria, campaniile 1977, 1980, locuire, sec. X-XIII, o statueta de bronz și ceramică aparținând epocii romane;
2. **Piatră**, campaniile 1978-1979, 1983, 1985-1988, 1998, locuire, sec. XIII, necropolă, sec. XI-XII, locuire, sec. X-XI, o construcție de piatră, o locuință și material ceramic aparținând epocii romano-bizantine, monede, sec. IV;
3. **Râpă**, campaniile 1978-1981, 1983, 1988, 1998, „zid-baraj”, sec. XI, materiale ceramice aparținând epocilor bizantină și romano-bizantină;
4. **Proprietatea Nicolae Drăgan**/Str. Bisericii, campania 1980, morminte, sec. XII-XIII, depozit de vase sferoconice;
5. **Căminul cultural**/Str. Bisericii, campania 1980, morminte, sec. XVIII-XIX;
6. **Fortificație Cămin**/Str. Bisericii, campania 1981, morminte, sec. XVIII-XIX și XI-XII, zid de incintă sudic, sec. X, monedă, sec. II, locuire aparținând epocii fierului (sec. IV-III a. Chr. și Hallstatt timpuriu);
7. **Zona de vest a așezării**, campania 1981, cuptoare de olărie, sec. X-XII, morminte, sec. X-XI;
8. **Zona de sud a așezării**, intersecția străzilor Bisericii și Oituz, campania 1981, cuptor de olărie;
9. **S față de punctul Râpă**, campania 1981, morminte, sec. X-XI;
10. **Școală**/Str. Turnului, campania 1982, necropolă, sec. XVII-XVIII, locuire, sec. XI-XIII;
11. **Dispensar**/Str. Turnului, campaniile 1983, 1988-1989, 1992-1993, 1995, 2000, ziduri, sec. XI-XIII, locuire, sec. X-XIII, zid de incintă estic cu turn, sec. X, monede, sec. I, III;
12. **Proprietatea Ștefan Ene**/DJ 222 C, campaniile 1990-1991, locuire sec. XI-XIII, zid de incintă vestic cu turn, sec. X;
13. **Bufet**/DJ 222 C, campaniile 1992-1997, locuire, sec. XI-XIII, monede, sec. II-IV, material ceramic, sec. I a.Chr. - I p.Chr., locuire, sec. IV-III a.Chr.;
14. **Proprietatea Vasile și Mircea Lucian Dumitrescu**/Str. Arheologiei, campaniile 1993-1995, 1998, 2002, locuire, sec. XI-XIII, ziduri, sec. XI, XIII, groapă menajeră cu materiale ceramice romano-bizantine, monedă, sec. VII;
15. **DS 96**/Str. Cetății, campania 1995, locuire modernă și din sec. XI-XIII;
16. **DS 67**/Str. Portului, campania 1995, zid de incintă nordic, sec. X;
17. **Proprietatea Dumitru Ene-Strutinschi**/Str. Bisericii, campania 1997, locuire, sec. XI-XIII, monedă, sec. IV, material ceramic, sec. IV-III a.Chr.;
18. **Proprietatea Aurel Halciuc**/Str. Ulmului, 1998, locuire, sec. XI-XIII;
19. **Proprietatea Valentin Donciu**/Str. Ulmului, campania 1998, locuire, sec. XII;
20. **Proprietatea Mihai Pârvu**/Str. Cetății, campania 1999, locuire, sec. X-XII, zid de incintă, eventual cu turn interior;
21. **Proprietatea Ioan Butuza**/Str. Cetății, campania 1999, locuire sec. XI-XIII, construcție aparținând epocii romano-bizantine, monede, sec. IV;
22. **Proprietatea Enache Șinghi** = punctul *Trecere bac*/Str. Arheologiei, campaniile 1999-2002, 2004-2007, locuire, sec. XIII, necropolă de inhumatie sec. XI-XIII, instalație portuară, zid de incintă, sec. X;
23. **Proprietatea Adrian Petre**/Str. Portului, campaniile 2000-2003, locuire, sec. X-XIII, monede, sec. III-IV;
24. **Proprietatea Ilie Rubanschi**/Str. Dunării, campania 2002, situată *extra muros*, pe latura vestică a fortificației, locuințe, sec. X-XIII;
25. **Proprietatea Teodora Enache**/Str. Rapsodiei, campania 2003, situată *extra muros*, pe latura sudică a fortificației, gropi menajere, sec. XI-XIII;

cronologică a desfășurării campaniilor. Având în vedere faptul că recent străzile localității au fost denumite, s-a încercat corelarea numelor punctelor în care s-au efectuat săpături arheologice cu amplasamentul lor stradal.

- 26. Proprietatea Marian Florea**/Str. Lacului, campania 2003, situată *extra muros*, pe latura estică a fortificației, locuire, sec. XII-XIII;
- 27. Proprietatea Dumitru Ducica**/Str. C-tin. Dobrogeanu Gherea, campania 2005, situată *extra muros*, pe latura estică a fortificației, morminte, locuire, sec. XII-XIII;
- 28. Proprietatea Oana Cristina Popa**/Str. Turnului, campania 2005, situată *extra muros*, pe latura estică a fortificației, locuire, sec. XII-XIII, mormânt, sec. X-XI;
- 29.-31. Proprietățile Spiridon Ene/DJ 222 C, Daniel Paraschiv/DJ 222 C, Radu Alexandru Hanganu**/Str. Eternității, campania 2005, situate *extra muros*, pe latura vestică a fortificației, materiale arheologice răzlețe și amestecate, sec. X-XIII;
- 32. Proprietatea Ministerului Culturii și Cultelor, Baza arheologică I**/Str. Bisericii, campaniile 2005-2006, locuire, sec. XI-XIII;
- 33. Proprietatea Adrian Husein**/Str. Bisericii, campaniile 2005, 2007, situată *extra muros*, pe latura sudică a fortificației, viețuire modernă, morminte de inhumație, unul aparținând probabil sec. XVIII-XIX, celălalt epocii romane, monedă, sec. VI.

S-a putut stabili faptul că cele mai vechi urme de locuire cunoscute în acest moment aparțin perioadei eneolitice, fiind documentate pe promontoriul Romula, situat în dreptul bornei kilometrice fluviale 103, aproape de limita estică a satului Nufăru⁷. Prezența hallstattiene au fost surprinse stratigrafic în punctul *Cămin-ul cultural*⁸. Al treilea moment de viețuire se plasează în cea de-a doua epocă a fierului, fapt înregistrat în punctele *Cămin-ul cultural*⁹, *Bufet*¹⁰ și pe *proprietatea Dumitrescu*¹¹. În ceea ce privește vestigiile aparținând epocilor romană și romano-bizantină¹², acestea au fost identificate, în măsuri diferite și în asocierie cu situații și materiale arheologice provenind din alte epoci istorice, în 12 dintre punctele cercetate pe teritoriul satului Nufăru, fiind ilustrate prin mai multe categorii de descoperiri: a. un nivel bine definit din punct de vedere stratigrafic, prezent numai în capătul nordic al promontoriului, în zona *Piatră* (Km 104)¹³, adăpostind o construcție cu ziduri de piatră, un complex de locuire și materiale arheologice - ceramică, materiale de construcție și monede, cărora li se poate asocia o mică fortificație cercetată pe fosta *proprietate Butuza*¹⁴, aceste construcții, neasociate însă unui zid de incintă susceptibil de a fi datat în epoca antică, au fost considerate turnuri ridicate pentru supravegherea liniei fluviului¹⁵; b. complexe aparținând locuirii atribuibile epocii romane¹⁶, pe care le putem considera deocamdată izolate în peisajul descoperirilor arheologice de la Nufăru, fapt explicabil în mare măsură prin imposibilitatea extinderii săpăturii în zonele respective, dar și prin realitatea afectării, până la desființare, a unui potențial nivel roman de foarte consistentele depuneri medievale; c.

⁷ Materiale ceramice aparținând culturii Gumelnița, recuperate de colectivul șantierului în primăvara anului 2006 și identificate de Cristian Micu (ICEM Tulcea), fapt pentru care îi mulțumim.

⁸ Baraschi, Moghior 1983, p. 135, 138.

⁹ Baraschi, Moghior 1983, p. 135, 138.

¹⁰ Damian, Andonie 1998, p. 27-34.

¹¹ Damian *et alii* 2003a, p. 215.

¹² Mănușu-Adameșteanu *et alii* 2007, p. 375-398.

¹³ Baraschi, Moghior 1979, p. 187-189; Baraschi, Moghior 1980, p. 127-130, fig. 3-5; Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 145; Damian, Andonie 1997a, p. 62 și n. 3; Damian *et alii* 2003b, p. 70 și fig. 2; Mănușu-Adameșteanu 2007 *et alii*, p. 377.

¹⁴ Damian, Andonie, Vasile 2000, p. 67-68; Damian *et alii* 2003b, p. 70-71; Mănușu-Adameșteanu 2007 *et alii*, p. 377.

¹⁵ Damian, Andonie, Vasile 2003, p. 239, 255, 264/265, fig. 2, 12-13; Damian *et alii* 2003b, p. 69; Mănușu-Adameșteanu 2007 *et alii*, p. 377.

¹⁶ Mănușu-Adameșteanu *et alii* 2007, p. 378 și n. 18-19. Ceramica romană, în exclusivitate provincială nord- și vest-pontică, databilă în secolele II-III p.Chr. (identificări Dorel Paraschiv, ICEM Tulcea, pentru care îi mulțumim) a fost descoperită în primăvara anului 2006 de colectivul șantierului și în partea cea mai înaltă a promontoriului Romula, aflat în zona bornei kilometrice fluviale 103).

artefacte antice ce apar antrenate în pământul unor complexe arheologice ulterioare, răspândite pe teritoriul satului, dar fără a documenta o prezență arheologică *in situ*¹⁷.

Începând cu secolul al X-lea, când este ridicată *a fundamentis* cetatea de către Imperiul bizantin sub conducerea împăratului Ioan I Tzimiskes¹⁸, s-a locuit intens pe toată suprafața promontoriului. Viața în așezarea medievală de la Nufăru se derula în spațiul delimitat de zidul de incintă bizantin¹⁹, ridicat în ultimul sfert al secolului al X-lea, surprins sub forma unor tronsoane, reperate pe laturile de sud²⁰, est²¹, vest²² și nord²³ ale promontoriului nufărean, al cărui contur se pare că îl urmărea. Sunt ziduri de 2,70 m grosime, păstrate pe înălțimi ce depășesc 3 m în zonele în care terenul le-a adăpostit mai bine, cu paramente și emplecton. Au putut fi cercetate parțial două turnuri ale fortificației bizantine, unul aparținând zidului de incintă estic (în curtea *dispensarului uman*), demantelat din vechime, din care s-au păstrat doar primele blocuri din fundația laturii sale sudice, celălalt, făcând corp comun cu zidul de incintă vestic (*proprietatea Ștefan Ene*), mai bine păstrat, dar suprapus actualmente de o construcție (localul *Prislav*). Cercetările desfășurate în marginea râpei din partea de SE a satului au documentat existența resturilor unui zid de piatră, urmărit pe o lungime de aproape 70 m, având o lățime variind între 1,80 și 2,40 m și o înălțime păstrată cuprinsă între 1,90 și 5,90 m, dintre care astăzi cea mai mare parte se află sub nivelul drumului din apropiere, putând reprezenta un „zid-baraj”, databil la începutul secolului al XI-lea²⁴. În zona nordică a așezării, la sud de barul *Sf. Gheorghe*, foarte aproape de punctul de traversare a Dunării cu bacul spre deltă, pe proprietatea Șinghi = punctul *Trecere bac*, a fost descoperit un tronson din zidul instalației portuare a cetății, lat de 2 m și păstrat pe o înălțime de 1,80 m, cu un pavaj din piatră mărunță ce coboară spre apă²⁵, zid ce face corp comun, probabil, în zona respectivă, cu curtea de nord a cetății²⁶.

Datele despre habitatul din secolele X-XIII, înregistrat în interiorul spațiului fortificat (punctele *Bloc*²⁷, *Căminul cultural*²⁸, *Dispensar*²⁹, *Buget*³⁰, *proprietățile Ștefan Ene*³¹, *Dumitrescu*³², *Dumitru Ene-Strutinschi*³³, *Donciu*³⁴, *Pârvu*, *Butuza*, *Șinghi*³⁵, *Petre*³⁶, *Baza*

¹⁷ Mănucu-Adameșteanu *et alii* 2007, p. 378.

¹⁸ Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 146; Baraschi 1991a, p. 403; Damian, Andonie 1997a, p. 62. Gh. Mănucu-Adameșteanu subliniază faptul că prezența celor două exemplare monetare bizantine din clasa A 1 și repartitia celor din clasa A 2 permit afirmația, fără rezerve, că ridicarea acestei cetăți datează din vremea domniei lui Ioan Tzimiskes (Mănucu-Adameșteanu 2001, p. 64).

¹⁹ Damian, Andonie 1997a, p. 62.

²⁰ Pe str. *Căminului cultural/Bisericii* - Baraschi, Moghior 1983, p. 134-139, fig. 1-2; Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 149; Mănucu-Adameșteanu 1991b, p. 514-515.

²¹ În curtea dispensarului uman - Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 147-149, fig. 3; Damian, Andonie 1997a, p. 62; Damian, Andonie, Damian 1994a, p. 42; Andonie 1995, p. 16-17, fig. 21; Andonie, Damian, Damian 1996, p. 81-82.

²² Pe *proprietatea Ștefan Ene*, sub actualul local *Prislav* - Damian, Andonie 1997a, p. 62-63; Damian, Andonie, Damian 1994b, p. 167-182; Andonie 1995, p. 15, fig. 18.

²³ Sub strada situată imediat la est de *Prislav*, *DS 67*, actuala stradă a Portului - Andonie 1995, p. 18, fig. 23-24; Andonie, Damian, Damian 1996, p. 82 - și, eventual, sub imobilul de pe fosta proprietate *Pârvu*, pe str. Cetății - Damian, Andonie, Vasile 2000, p. 67.

²⁴ Baraschi, Moghior 1979, p. 187, fig. 1-2; Baraschi, Moghior 1980, p. 123-125, fig. 1; Baraschi, Moghior 1981-1982, p. 69-78, fig. 1-6; Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 146-147.

²⁵ Damian, Andonie, Vasile 2000, p. 67.

²⁶ Damian *et alii* 2007, p. 243.

²⁷ Baraschi, Moghior 1981-1982, p. 77-81, fig. 7-9; Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 149.

²⁸ Baraschi, Moghior 1983, p. 137-138, fig. 2; Mănucu-Adameșteanu 1983, p. 472-473; Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 149.

²⁹ Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 149; Damian, Andonie 1997a, p. 63.

³⁰ Andonie 1995, p. 16-18; Damian, Andonie, Damian 1995, p. 59-60; Andonie, Damian, Damian 1996, p. 81; Damian, Andonie 1997a, p. 63; Damian, Andonie 1997b, p. 40;.

³¹ Andonie 1995, p. 16; Damian, Andonie 1997a, p. 63; Andonie 1995, p. 16.

³² Mănucu-Adameșteanu 1994, p. 42-43; Damian, Mănucu-Adameșteanu, Andonie 1995, p. 60; Mănucu-Adameșteanu 1996, p. 81-82; cercetări inedite 1998; Damian *et alii* 2003a, p. 215.

arheologică ³⁷) sau în afara lui, pe laturile promontoriului nufărean: nordică (punctul *Piatră*³⁸), estică (*proprietățile Florea, Ducica, Popa*)³⁹, vestică (*proprietatea Rubanschi*⁴⁰, complexul de cuptoare din secolele X-XI⁴¹) și sudică (complexele de locuire și un alt cuptor ceramic, care a funcționat în ultimul deceniu al secolului al XI-lea și la începutul secolului al XII-lea, observate în 1981, cu prilejul lucrărilor de alimentare cu apă a satului⁴²), sugerează o extindere a orașului medieval dincolo de zidul de incintă sudic, până în dreptul fortificației de la *Râpă*⁴³. Habitatul medieval din cetatea de la Nufăru este reprezentat și printr-un material arheologic foarte variat, întâlnit și în alte cetăți-orașe din Dobrogea bizantină, constând în primul rând din ceramică, confecționată local și provenind din centrele bizantine balcanice sau nord-pontice⁴⁴, unelte, obiecte de uz casnic, arme, piese de harnașament, obiecte de podoabă, de port și de cult⁴⁵, o mare cantitate de monede, bizantine în marea majoritate, dar și tătarești, emisiuni locale, imitații bulgărești, imitații latine, sârbești⁴⁶ și câteva sigilii⁴⁷, subliniind relațiile dintre gurile Dunării și alte zone ale Imperiului bizantin.

Tabloul descoperirilor este completat prin identificarea sau cercetarea parțială ori încă în curs de derulare a unor morminte izolate și necropole amplasate *extra muros*, pe toate laturile fortificației bizantine, aparținând locuitorilor așezării medievale, care se interferează pe alocuri cu morminte încadrabile în secolele XVIII-XIX). Zona cea mai bogată din punctul de vedere al descoperirilor funerare este zona nordică a promontoriului nufărean, cu cele două puncte cercetate, *Piatră*⁴⁸ și *Trecere bac*, însumând deocamdată 275 de morminte⁴⁹. Dacă pe latura de vest a cetății se cunoaște, în ciuda sondajelor efectuate, doar un singur punct cu descoperiri funerare, în vecinătatea complexului de cuptoare, cercetat în 1982⁵⁰, pe latura de est a cetății au fost înregistrate complexe funerare în 4 puncte: *Școală*⁵¹, curtea

³³ Damian, Mănăstireanu 1998, p. 46.

³⁴ Locuire aparținând secolului al XII-lea, identificată în 1998.

³⁵ Damian, Andonie, Vasile 2000, p. 67-68.

³⁶ Damian, Andonie, Vasile 2001, p. 164; Damian et alii 2002, p. 217-218; Damian et alii 2003a, p. 214-215; Damian et alii 2004, p. 218-219.

³⁷ Damian et alii 2006, p. 238.

³⁸ Baraschi, Moghior 1980, p. 126, 130; Damian, Andonie 1997a, p. 63.

³⁹ Damian et alii 2006, p. 238-239.

⁴⁰ Damian et alii 2003a, p. 215-216.

⁴¹ Mănușu-Adameșteanu 1998, p. 81.

⁴² Mănușu-Adameșteanu 1991a, p. 57-74; Mănușu-Adameșteanu 1991b, p. 514-515; Mănușu-Adameșteanu 1998, p. 81.

⁴³ Mănușu-Adameșteanu 1991b, p. 514-515.

⁴⁴ Mănușu-Adameșteanu 1984a, p. 363-374; Baraschi, Damian 1993, p. 237-277; Damian 1996, p. 188-189.

⁴⁵ Mănușu-Adameșteanu 1984b, p. 225-230; Damian O., Damian P. 1995-1996, p. 233-244; Mănușu-Adameșteanu 1998, p. 84.

⁴⁶ Oberländer-Târnoveanu, Mănușu-Adameșteanu 1984, p. 257-266; Mănușu-Adameșteanu 1991b, p. 497-554; Oberländer-Târnoveanu 1998, p. 71-106; Mănușu-Adameșteanu 1998, p. 81-82 (vezi și Mănușu-Adameșteanu 2001, p. 63, 224, 297-307, 338-340 – 1638 exemplare).

⁴⁷ Baraschi, Moghior 1980, p. 132, fig. 7/1; Barnea 1983, p. 263, 267-269, pl. 1/4; Barnea 1985, p. 34-35, pl. 1/4; Barnea 1986, p. 270-271, fig. 1; Barnea 1987, p. 84-85, nr. 7; Barnea 1990, p. 327-331, nr. 16-18; Barnea 1993, p. 61-65, nr. 9; Barnea 1995, p. 109, nr. 19; Barnea 1996, p. 219-220, nr. 9; Barnea 1997, p. 97-98, nr. 6; Barnea 2000, p. 107-108, nr. 5.

⁴⁸ Baraschi, Moghior 1979, p. 189; Baraschi, Moghior 1980, p. 125-126; Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 145; Damian 1993, p. 81-113; cercetări inedite 1998.

⁴⁹ Damian, Andonie, Vasile 2000, p. 67-68; Damian, Andonie, Vasile 2001, p. 164; Damian et alii 2002, p. 216-217; Damian et alii 2003a, p. 213-214; Damian et alii 2005, p. 245-246; Damian et alii 2006, p. 237-238; Damian et alii 2007, p. 242, descoperiri inedite campania 2007.

⁵⁰ S-a înregistrat prezența a numeroase schelete, unele cu brățări de sticlă, databile în secolele X-XI, deranjate de intervenții moderne (Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 149-150, n. 11; Mănușu-Adameșteanu, Mănușu-Adameșteanu 1986, p. 211; Mănușu-Adameșteanu 1991b, p. 515; Mănușu-Adameșteanu 1998, p. 82).

⁵¹ Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 149.

*dispensarului uman*⁵² și pe *proprietățile Popa și Ducica*⁵³. Pe latura de sud a cetății, descoperirile funerare sunt mai numeroase, cu precizarea că au fost identificate morminte atât pe str. Bisericii, gravitând în zona Căminului cultural și mai la sud de acesta, cât și la sud de „zidul - baraj” din punctul *Râpă*⁵⁴.

În privința identificării sitului în topografia ponto-danubiană, numelui de Proslavița cunoscut din cartografia Evului Mediu, completat cu omologarea Proslavița-Bruscavița din actele notarului genovez Antonio di Ponzo, i s-a suprapus numele așezării de la Prislava-Nufăru, propunându-se astfel identitatea *Proslavița - Bruscavița = Prislava (= Nufăru)*⁵⁵.

Așezarea bizantină de tip urban de la Nufăru, adăpostită de cetatea construită *a fundamentis* de către bizantini, în ultimul sfert al secolului al X-lea, cunoaște în secolul al XI-lea probabil cea mai mare dezvoltare, fapt sugerat de suprafața mare ocupată și de multitudinea și varietatea descoperirilor arheologice⁵⁶, orașul extinzându-se până la o distanță de 7-800 m de malul Dunării, probabil sub forma unui *suburbium*, cuprins între zidul de pe strada Bisericii și fortificația de la *Râpă*⁵⁷. Așezarea medievală fortificată de la Nufăru, cu niveluri de locuire surprinse stratigrafic pentru o perioadă cuprinsă între secolele X-XIII, oferă posibilitatea studierii culturii materiale din Dobrogea pe durata acestor veacuri, fără întrerupere. Distrugerea probabilă a așezării în vremea invaziei tătare⁵⁸ face ca, pentru a doua jumătate a secolului al XIII-lea și prima jumătate a celui următor, să nu cunoaștem depuneri arheologice sau complexe de locuire, singurele informații rezumându-se la câteva descoperiri monetare ale Hoardei de Aur și monede sârbești și bosniace⁵⁹.

Obiectivele cercetării din 2006

Realizarea în 2006 a supravegherii și cercetării arheologice preventive prilejuite de străbaterea localității de șanțuri pentru alimentarea cu apă⁶⁰ a urmărit înregistrarea situațiilor arheologice întâlnite, în vederea completării imaginii asupra cetății bizantine, a evoluției spațiale și temporale a așezărilor și necropolelor de pe teritoriul satului Nufăru, a stratigrafiei din interiorul fortificației bizantine, cât și din zona exterioară acesteia, a depunerilor arheologice anterioare și posterioare vestigiilor aparținând epocii bizantine.

Scurtă descriere a metodologiei de cercetare

Lucrările s-au desfășurat pe direcția V→E, dinspre extremitatea localității Nufăru situată spre satul Malcoci în direcția satului Victoria, și S→N, adică dinspre marginea satului spre Dunăre, respectiv dinspre zonele cu potențial arheologic spre situl arheologic propriu-zis. Potrivit diagnosticului arheologic documentar realizat pe baza cercetărilor arheologice desfășurate în perioada 1977-2005, perimetrul afectat de proiectul de modernizare și extindere

⁵² Cercetări inedite Silvia Baraschi, N. Moghior, Gh. Mănușu-Adameșteanu, 1983.

⁵³ Damian *et alii* 2006, p. 238-239.

⁵⁴ Baraschi, Moghior 1983, p.138; Baraschi, Moghior 1984 – 1985, p. 149; Mănușu-Adameșteanu 1983, p. 470-472; Mănușu-Adameșteanu 1984a, p. 364; Mănușu-Adameșteanu Gh., Mănușu-Adameșteanu M. 1986, p. 211-212, 214, n. 3 și 8; Mănușu-Adameșteanu 1991b, p. 515-516; Mănușu-Adameșteanu 1998, p. 82; Damian, Andonie, Vasile 2000, p. 68.

⁵⁵ Baraschi 1991a.

⁵⁶ Mănușu-Adameșteanu 1991b, p. 515; Mănușu-Adameșteanu 1998, p. 80.

⁵⁷ Mănușu-Adameșteanu 1991b, p. 515.

⁵⁸ Baraschi, Moghior 1984-1985, p. 148; Mănușu-Adameșteanu 1998, p. 80; Mănușu-Adameșteanu 2001, p. 64.

⁵⁹ Mănușu-Adameșteanu 1998, p. 81 și n. 20-23.

⁶⁰ În afara semnatarilor acestor rânduri, la derularea campaniei arheologice din 2006 a mai participat arheologul Irina Ene (MNIR). Studiul antropologic: Gabriel Vasile (MNIR). Prelucrarea ilustrației: Mihai Vasile, Andra Samson. Desene piese arheologice: Andra Samson. Ridicare topografică: ing. Dana Dumitrașcu, Maria Dușescu, Mihai Florea, Mihai Vasile, Andra Samson.

a sistemului public de alimentare cu apă a localității Nufăru conținea, din punctul de vedere al patrimoniului arheologic, trei categorii de zone (fig. 3):

- A. zona aflată în interiorul fortificației bizantine (*intra muros*), delimitată în linii generale la V de DS 372, la N de malul Dunării, la E de DS 248, la S de DS 555, conținând patrimoniu arheologic cunoscut și cercetat, din categoria zidurilor de incintă, a elementelor de fortificație (turnuri, instalația portuară), a nivelelor ocupaționale cu grosimi cuprinse între 3 și 6 m, cu locuire foarte densă, unde se impunea o atenție specială în ceea ce privește cercetarea și conservarea structurilor de piatră, fiind necesară nu numai înregistrarea structurilor perisabile, ci și găsirea unor soluții pentru instalarea conductelor sub fundațiile zidurilor;
- B. zona aflată în afara perimetrului fortificat (*extra muros*), delimitată în linii generale la V de DS 417, la N de DS 555, la E de DS 147 și 201, la S de fortificația din punctul Râpă, reprezentând o zonă cu patrimoniu arheologic reperat, conținând structuri de locuire (locuințe, gropi menajere, cuptoare) mai puțin dense și mai dispersate decât în interiorul cetății și, mai ales, structuri funerare (morminte izolate și necropole), care trebuiau cercetate și înregistrate;
- C. zona înconjurătoare a sitului, de la V, S și E, în care, având în vedere faptul că o așezare fortificată de tip urban, precum cea de la Nufăru, presupunea, în afara viețuirii *intra* și *extra muros*, și posibile nuclee de locuire rurală în zonele învecinate, exista posibilitatea evidențierii întâmplătoare de vestigii arheologice.

Săpăturile au fost executate mecanic, sub forma unor șanțuri cu lățimi cuprinse între 0,40 și 0,80 m, cu adâncimea de circa 1 m, completate de intervenții manuale, pentru extinderea zonei cercetate prin practicarea de casete laterale față de axul șanțului trasat pentru amplasarea conductei de alimentare cu apă sau doar prin adâncirea săpăturii în limitele șanțului respectiv pentru epuizarea și înregistrarea complexelor arheologice (fig. 5).

În zona C de interes arheologic (străzile Miron Costin, Aurel Vlaicu, Zimbrului) au fost cercetate complexe funerare; în zona B, cu precădere pe str. Bisericii, pe traseul conductei cuprins între proprietățile de la nr. 105 la nr. 93, ca și pe str. Rapsodiei, au fost înregistrate în limitele șanțurilor și, în cazul complexelor funerare, cercetate prin casete, complexe arheologice din categoria locuințelor adâncite, a gropilor menajere și a mormintelor de înhumatie, cu orientare V→E, aparținând necropolelor semnalate în zonă. În zona A de interes arheologic, în interiorul perimetrului fortificat al așezării, pe străzile Portului, Cetății, Ulmului și Arheologiei, au fost înregistrate descriptiv situațiile și complexele arheologice de pe străzile respective și au fost cercetate în proporții diferite două ziduri de incintă, pe străzile Cetății și Arheologiei, ambele supratraversate de conducta de alimentare cu apă pe latura vestică a drumurilor. S-a realizat totodată, în etape determinate de desfășurarea generală a lucrărilor, cercetarea propriu-zisă a zidului de incintă sudic al cetății bizantine, semnalat la nivelul de călcare pe str. Bisericii, în dreptul proprietății cu nr. 93, în vederea realizării condițiilor pentru subtraversarea sa de către conducta principală de alimentare cu apă, înregistrându-se complexe de locuire și funerare adosate fortificației⁶¹.

Investigația arheologică s-a desfășurat în limitele șanțurilor trasate pentru introducerea conductelor de alimentare cu apă a localității Nufăru, cu extinderea ariei investigate în cazul majorității complexelor funerare și al elementelor fortificate. Înregistrarea s-a făcut descriptiv⁶² și grafic⁶³ sau doar descriptiv, de la S spre N, pe măsura derulării

⁶¹ Zidul a fost subtraversat în luna decembrie a anului 2006, conducta străbătând porțiunea de pământ galben, steril din punct de vedere arheologic, de la baza zidului.

⁶² Prin însemnările efectuate la fața locului și alcătuirea unei baze de date a complexelor investigate. A fost realizat totodată un catalog pentru cele 135 de complexe arheologice înregistrate pe străzile Bisericii și Rapsodiei, la care se adaugă, din cauza numărului mare de descoperiri și apartenenței lor la mai multe epoci, un

lucrărilor. Eforturile noastre s-au axat pe înregistrarea descriptivă și grafică a situațiilor aflate *extra muros*, într-o zonă mai puțin cunoscută din punct de vedere arheologic. În cazul perimetrului incintei bizantine, delimitat de actualele străzi Portului și Turnului, pentru care există cercetări arheologice consistente de tip programat, s-a optat, din cauza momentului calendaristic întârziat al începerii lucrărilor la N de DJ 222 C, pentru o înregistrare descriptivă, cu studierea doar a monumentelor de zidărie. S-a efectuat ridicarea topografică pentru amplasarea complexelor arheologice și delimitarea zonelor arheologice pe planul cadastral al localității actuale, care suprapune în totalitate situl arheologic (fig. 4). Cercetarea de teren a fost completată cu conservarea, restaurarea, înregistrarea și studierea materialului arheologic, permițând observații preliminare asupra materialului arheologic.

Prezentarea principalelor descoperiri

O descriere a situației arheologice prin raportare la străzile localității ne permite observația că în zona de sud a satului - zona C de interes arheologic – adică zona înconjurătoare a sitului reprezentat de cetatea bizantină, incluzând străzile Trandafirilor, Dorobanțului, Independenței, Teiului, Mărăști, Mărășești, Ion Neculce, Unirii, Griviței, Solidarității, Eternității, Miron Costin, a fost înregistrată o depunere de argilă siltică, fiind reperate la suprafață câteva fragmente ceramice încadrabile în epoca modernă (secolul al XIX-lea) și antică (fragmente de amfore), precum și resturi osteologice umane ce provin de la 16 complexe funerare de înhumăție, cu orientarea V-E. Pentru zonele B și A, situații, complexe și materiale arheologice au fost reperate pe străzile localității, situate, în raport cu zidul de incintă aparținând epocii bizantine, unele atât *extra*, cât și *intra muros* (străzile Bisericii, Turnului), altele doar *extra muros* (la S de DJ 222 C - străzile Rapsodiei, Miron Costin, Zimbrului, E. Racoviță, C-tin. Dobrogeanu Ghenea) ori doar *intra muros* (străzile Portului, Ulmului, Cetății, Arheologiei).

În ceea ce privește **locuirea**, s-a optat pentru cercetarea parțială, realizându-se înregistrări ale complexelor surprinse stratigrafic pe malurile șanțurilor pentru alimentarea cu apă.

Referitor la **aspectele funerare** (fig. 6) înregistrate în intravilanul localității Nufăru⁶⁴, se impune precizarea că săparea șanțurilor pentru conducta principală și pentru aprovizionarea gospodăriilor populației a prilejuit identificarea a numeroase complexe funerare de înhumăție, pe străzile Bisericii, Rapsodiei, C-tin. Dobrogeanu Ghenea, Zimbrului, Aurel Vlaicu, Miron Costin, Trandafirilor. În funcție de gradul de recuperare a informației legate de aceste complexe funerare, ele au fost: cercetate complet, prin deschiderea de casete și analizarea din punct de vedere arheologic și antropologic; cercetate parțial, prin înregistrarea pe malurile șanțurilor pentru alimentarea cu apă și extragerea doar a unor părți accesibile de schelet, ceea ce a permis puține observații legate de ritualul funerar sau de ordin antropologic; recuperate din cupa excavatorului sau din pământul răscolit mecanic, fiind posibile doar o serie de observații antropologice. Din cele 86 de complexe funerare cercetate și recuperate, în urma analizei antropologice a fost identificat un număr de 117 indivizi⁶⁵; dintre cele 41 de complexe funerare cercetate, pentru 28 se pot face propuneri ferme de încadrare cronologică, definindu-se trei orizonturi de înmormântare: epoca romano-bizantină (secolele IV-VI); epoca bizantină (secolul al XI-lea, eventual secolul al XII-lea); epoca modernă (secolele XVIII-XIX), pentru restul complexelor funerare putându-se doar avansa ipoteza apartenenței lor la epoca modernă.

catalog separat al complexelor funerare, conținând și observații antropologice, ce vor fi valorificate în studii viitoare.

⁶³ Prin realizarea de planuri și profile la scara 1/10, 1/20 și de fotografii în format digital.

⁶⁴ Vor constitui subiectul unui studiu separat, incluzând deopotrivă analiza arheologică și antropologică.

⁶⁵ Identificare făcută de Gabriel Vasile (MNIR), pentru care îi mulțumim.

Stratigrafia generală

Din punct de vedere stratigrafic, supravegherea și cercetarea arheologică preventivă desfășurată pe teritoriul localității Nufăru au confirmat achizițiile anterioare privind existența marilor niveluri ocupaționale. Observațiile au fost făcute fie în cadrul șanțurilor trasate pe străzi în vederea instalării conductei principale de alimentare cu apă, șanțuri adânci de 1-1,10 m, fie în cadrul unor sondaje care au atins pământul steril din punct de vedere arheologic (- 3 m/str. Arheologiei, - 3,40 m/str. Bisericii). Se constată o clară diferențiere în ceea ce privește nivelurile ocupaționale din afara perimetrului fortificat al așezării bizantine și cele din interiorul acesteia. Pentru zona *extra muros*, după intervențiile moderne, legate de amenajarea drumurilor în Nufăru, ce se constituie în depuneri de 0,20-0,30 m, adâncindu-se foarte rar sub forma unor zone menajere, se înregistrează complexe izolate care aparțin fie nivelului cu pământ cenușiu prăfos, definind nivelul ocupațional al secolului al XII-lea - prima jumătate a secolului al XIII-lea, fie celui cu pământ cenușiu gălbui, definind nivelul ocupațional al secolului al XI-lea. În privința acestor complexe, care se adâncesc în pământul galben nisipos, steril din punct de vedere arheologic, opțiunea arheologului a fost în general aceea a cercetării în adâncime. În foarte puține cazuri, complexe medievale se suprapun. Deși au fost recuperate materiale ceramice, în special amforice, precum și un mormânt de incinerare în amforă, încadrabile în secolele IV-III a. Chr., nu am reușit să identificăm un nivel corespunzător epocilor pre- și protoistorică. În ceea ce privește zona *intra muros*, șanțurile pentru alimentarea cu apă nu au afectat decât în destul de mică măsură primul nivel ocupațional, aparținând secolelor XII-XIII. Referitor la spațiul de contact al celor două zone ocupaționale, sondajele efectuate pentru cercetarea zidurilor de incintă au permis înregistrarea situației stratigrafice cunoscute deja din cercetările anterioare.

Astfel, în partea nordică a așezării fortificate, situată în apropierea brațului Sf. Gheorghe, se înregistrează, după amenajarea străzii, nivelul cu pământ cenușiu prăfos, definind nivelul ocupațional al secolului al XII-lea - prima jumătate a secolului al XIII-lea, nivelul cu pământ cenușiu gălbui, definind nivelul ocupațional al secolului al XI-lea, argila verzuie cu aspect de depunere aluvionară care reprezintă, în apropierea apei, pământul steril din punct de vedere arheologic. În partea sudică a așezării fortificate, după amenajarea străzii, sub care apare un nivel de înmormântări atribuibil secolelor XVIII-XIX, se constată că nivelului cu pământ cenușiu prăfos, definind nivelul ocupațional al secolului al XII-lea - prima jumătate a secolului al XIII-lea, îi succede cel cu pământ cenușiu gălbui, definind nivelul ocupațional al secolului al XI-lea, acesta urmând unui pământ brun definind nivelul pre- și protoistoric, ale cărui complexe, împreună cu zidul de incintă bizantin, se adâncesc în pământul galben nisipos, steril din punct de vedere arheologic.

Aprecieri asupra fortificațiilor, locuirii și aspectelor funerare. Probleme de topografie a așezărilor și zonelor cimiteriale. Elemente de cronologie

Au fost descoperite complexe arheologice definind nivelele ocupaționale cunoscute deja în intravilanul localității Nufăru, cu precizarea că acest lucru a fost realizat și în alte puncte decât cele deja cunoscute.

Epocile pre- și protoistorică. A fost identificată o groapă, conținând puțin material ceramic și oase umane⁶⁶, cercetată pe str. Bisericii 93, în S 2 Fortificație Cămin, caseta B, lângă malul E, - 3,20 m, aparținând celei de-a doua vârste a fierului (fig. 7/d). Materiale ceramice izolate, fără a putea fi atribuite unui nivel sau complex, aparținând secolelor IV-III a. Chr., au fost recuperate de pe str. Trandafirilor (din zona de sud a așezării actuale), de pe str. Eternității (în apropierea limitei vestice a așezării bizantine) și de pe str. Bisericii, mult la sud față de zidul de incintă sudic (fig. 15). Tot pe str. Bisericii a fost reperat un mormânt de

⁶⁶ O tibie stângă și o fibulă stângă; vârstă: peste 20 ani, *juvenis/adult* – identificări Gabriel Vasile.

incineratie, aparținând epocii elenistice, fiind recuperată din pământul galben nisipos o amforă (fig. 15/centru) conținând oase umane calcinate, dintre care a putut fi identificată numai treimea superioară a unui femur drept și două metatarsiene⁶⁷, fără a se putea face observații *in situ* asupra complexului propriu-zis.

Epoca romană/romano-bizantină este ilustrată printr-o construcție înregistrată pe str. Bisericii nr. 96, documentată prin foarte mult material tegular, apărută la -1,30 m față de actualul nivel de călcare, cu lungimea surprinsă de 2,40 - 3 m și lățimea în șanț de doar 0,60 m⁶⁸ (fig. 11-12/cpl. 51), precum și prin 6 complexe funerare de inhumatie (fig. 6/a-b), înregistrate pe aceeași stradă, la nr. 98, la sud de construcția amintită. Aceste morminte, dispuse la rând și orientate V-E, prin suprapunerea lor de către complexe menajere medievale, amplasarea în pământul galben nisipos, elemente de ritual specifice - așezarea pe o parte a defuncțiilor - și analogii cu situații documentate în necropolele de la Noviodunum-Isaccea⁶⁹, Beroe-Ostrov⁷⁰, Histria⁷¹, Tomis-Constanța⁷², Callatis-Mangalia⁷³, pot fi încadrate în secolele IV-VI. Se poate avansa ideea că ne aflăm în fața necropolei așezării romano-bizantine identificate în capătul nordic cel mai înalt al promontoriului, în zona km fluvial 104 (punctul *Piatră* și fosta *proprietate Butuza*).

Epoca bizantină/medievală este documentată prin elemente de fortificație, elemente de locuire, situate atât în interiorul așezării fortificate, cât și în afara acesteia, precum și prin complexe funerare.

În ceea ce privește **fortificațiile**, au fost cercetate mai multe tronsoane, aparținând unul curții sudice și două dintre ele zidului de incintă nordic.

Zidul de incintă nordic a mai fost reperat în alte două puncte decât cele cunoscute, pe străzile Cetății și Arheologiei. În ambele situații, după o cercetare parțială în primul caz și până la solul steril din punct de vedere arheologic în al doilea caz, s-a realizat înregistrarea complexelor și protejarea monumentelor în vederea supratraversării lor de către conducta de alimentare cu apă.

Pe str. Cetății/DS 96⁷⁴, în dreptul casei de la nr. 265, a apărut un masiv de zidărie, aparținând probabil curții nordice, cercetate în 1995 pe actuala stradă a Portului și în 1999 pe fosta *proprietate Pârva*. Acest masiv, surprins pe o lungime de circa 5 m, în toată lățimea (= 0,80 m) șanțului săpat pe partea vestică a străzii, având orientarea V→E, a apărut la adâncimea de 0,90 m, fiind demantelat sub forma a două trepte, înalte de circa 0,20 m (fig. 7/a, 9/a). Zidul descoperit, putând reprezenta eventual frontul unui turn (deoarece lățimile zidului de nord cercetat anterior se situau între 2 și 2,70 m), va putea constitui obiectul unei investigații viitoare, cu ocazia realizării sistemului de canalizare a localității.

Pe str. Arheologiei/DS 120⁷⁵ a fost cercetat în șanțul pentru alimentarea cu apă săpat pe partea vestică a străzii un alt tronson al curții nordice, reprezentând continuarea spre E a

⁶⁷ Identificare Gabriel Vasile.

⁶⁸ Potrivit unei informații oferite de Gh. Mănușu-Adameșteanu, vestigii asemănătoare au fost descoperite în 1981 în aproximativ aceeași zonă, doar că pe latura estică a str. Bisericii, sugerând existența unui edificiu. Din păcate, nici în 1981, nici în 2006 săpătura nu a putut fi extinsă în această zonă din cauza faptului că str. Bisericii este cel mai circulat drum sătesc, precum și din cauza prezenței în spațiul respectiv a unor stâlpi de tensiune cu ancorele aferente.

⁶⁹ Baumann *et alii* 2006, p. 186.

⁷⁰ Petre 1987, pl. 99.

⁷¹ Hamparțumian 1971, p. 211.

⁷² Lungu, Chera-Mărgineanu 1982, p. 181; Chera-Mărgineanu, Lungu 1983, p. 220.

⁷³ Preda 1980, p. 93.

⁷⁴ Str. Cetății este perpendiculară pe DJ 222 C, situată *intra muros*, în vecinătatea săpăturii din punctul *Bufet* și a fost cercetată în 1995 prin intermediul a 11 casete, pe lungimea totală de 30 m.

⁷⁵ Str. Arheologiei este perpendiculară pe DJ 222 C și situată la N de acesta, spre plaja fluvială, paralelă cu str. Cetății și mărginind spre E punctul *Trecere bac*.

zidului așezat pe stâncă descoperit în punctul *Trecere bac*⁷⁶, cu o extindere a lății acestuia spre S cu circa 2 m. Zidul cercetat, din blocuri de calcar legate cu mortar, cu paramente și emplecton, are orientarea V→E, este lat de 4,60 m și se păstrează pe o înălțime cuprinsă între 1,90-2,10 m, înălțimea crepidei fundației fiind de 0,40 m pe ambele paramente, acestea prezentând rerostuiri cu mortar hidrofug (fig. 7/b, 9/b).

În ceea ce privește zidul de incintă sudic, pentru realizarea subtraversării acestuia, cunoscut ca apărând la actualul nivel al străzii Bisericii și având o lățime de 2,60 m, cercetat în 1981 pe latura estică a străzii, în dreptul proprietății Mihalache Nichifor⁷⁷, s-a trasat pe partea vestică a străzii o secțiune perpendiculară pe zid, numită, în continuarea celei realizate în urmă cu 25 de ani, S 2 Fortificație Cămin⁷⁸. Cercetarea din 2006, deși mai restrânsă decât cea din 1981, a confirmat achizițiile științifice de atunci.

Zidul de incintă descoperit în acest punct (fig. 7/c-f, 8/a, c-d) are orientarea VNV→ESE, cu lățimea de 2,60 m și înălțimea păstrată de 2,40 m, cu paramente foarte bine păstrate și rerostuite; limita dintre elevația zidului și fundația sa este marcată de o treaptă având grosimea unui rând de blocuri ce iese în afara liniei zidului până la lățimea totală de 3,10 m; fundația zidului, cu o înălțime de 0,80 m, este clădită din blocuri mari, nelegate cu mortar, spațiul dintre ele fiind umplut cu pietre mici; partea inferioară a fundației coboară în pământul galben nisipos, care reprezintă solul steril din punct de vedere arheologic. Lungimea surprinsă a zidului în S2 Fortificație Cămin este de 3,65 m. Zidul se conservă mai bine în partea sa vestică, dezvelită pe o lungime de 1,50 m, spre E fiind puțin mai demantelat, dar oricum păstrat la actualul nivel de călcare de pe str. Bisericii.

Din punct de vedere stratigrafic (fig. 10) s-a putut înregistra, în afara intervențiilor moderne legate de amenajarea străzii și demantelarea zidului, prezența depunerilor

⁷⁶ Damian et alii 2007, p. 243. Cercetarea acestui zid este încă în curs de derulare în punctul *Trecere bac*.

⁷⁷ Baraschi, Moghior 1983, p. 134-139. Cercetarea din 1981, realizată prin intermediul unei secțiuni, S 1 Fortificație Cămin, numită astfel în funcție de apropierea de obiectivul modern cel mai cunoscut - Căminul cultural, secțiune lungă de 17,60 m și lată de 2 m, compusă din două părți, A, la N de zid, lungă de 9 m, și B, la S de zid, lungă de 6 m, dezvăluie, din punct de vedere stratigrafic, faptul că nivelul arheologic începea aproape de la suprafața solului, că, după un strat de pietriș, depus artificial pentru realizarea drumului comunal și dunga de mortar cu pietre, rezultat al demantelării moderne a zidului, apăreau depunerile medievale din secolele XII-XIII, constând dintr-un strat de pământ cenușiu cu pigmenți de cărbune și mortar, extrem de inconsistent, precum și cele aparținând secolelor X-XI, reprezentate de un pământ cenușiu cu tentă gălbuie, foarte compact, care atinge și distruge uneori un nivel abia sesizabil din secolele IV-III; cel mai vechi nivel de locuire descoperit atunci aparținea Hallstatt-ului timpuriu, documentat printr-un număr de gropi clopot, cu conținut relativ sărac, reprezentat de fragmente ceramice din pastă neagră cenușie cu suprafața lustruită, oase de animale, bucăți mici de cărbune, gropi ce pătrund, ca și unele medievale, în pământul steril din punct de vedere arheologic, de culoare galbenă, nisipos. Zidul de incintă descoperit în acel punct avea orientarea VNV-ESE, cu lățimea de 2,60 m și înălțimea păstrată de 2,40 m, cu parament și emplecton, limita dintre fața vizibilă a zidului și fundația sa fiind marcată de o treaptă cu grosimea unui rând de blocuri ce ieșea în afara liniei zidului cu 0,26 m; complexele cercetate constau din morminte de inhumație, de o parte și de cealaltă a zidului, dintre care unul singur cu inventar compus din brățări de sticlă albastre, 3 locuințe la N de zid, două de suprafață, cu cuptoare de piatră, cu podele din pământ galben, la adâncimea de 1,20 m, respectiv 2,15 m, și una adâncită, din secolul al XIII-lea, 22 de gropi menajere, unele suprapuse, dintre care 5 gropi din epoca hallstattiană, una din secolele IV-III a. Chr., 10 gropi aparținând nivelelor secolelor X-XI și 6 gropi aparținând nivelelor secolelor XII-XIII.

⁷⁸ S 2 Fortificație Cămin este orientată N→S, cu lungimea totală de 8,40 m, fiind compusă de fapt din 2 casete, A - la N de zidul de incintă sudic (2,80 m - latura N→S - × 4 m - latura E→V) și B - la S de zidul de incintă sudic (3 m - latura N→S × 3,50 m - latura E→V). Lățimea variabilă, de 3,50 - 4 m, a secțiunii, a fost determinată de ideea extinderii cât mai mult a săpăturii spre V, până la temelia gardului proprietății de pe str. Bisericii 93, menținându-se o latură perpendiculară pe zid pe partea estică. Săpătura a fost restrânsă din lipsa timpului și a forței de muncă, astfel încât caseta A conține în jumătatea sa vestică o zonă cruțată de dărâmată cu pietre mari și mortar ce ocupă toată caseta pe direcția N→S și 1,50 m pe direcția V→E, la E de această porțiune săpătura adâncindu-se până la - 2,80 m; caseta B a fost săpată în jumătatea vestică până la adâncimea de 1,40 m, săpătura oprindu-se deasupra plintei zidului, și până la -3,30 m în jumătatea estică; lățimea utilă a secțiunii perpendiculare pe zid a fost practic de 1,90-2 m lățime.

arheologice medievale cunoscute - un strat de pământ cenușiu cu pigmenți de cărbune și mortar, extrem de inconsistent, databil în secolele XII-XIII, și un strat de pământ cenușiu cu tentă gălbuie, foarte compact, databil în secolul al XI-lea. Stratigrafia reperată în S 2 Fortificație Cămin, caseta A, indică prezența unei umpluturi a străzii, groase de 0,20 m, care suprapune o depunere cenușiu-prăfoasă cu pigmenți de mortar, reprezentând nivelul locuinței adosate spre N zidului de incintă, cu podea de pământ galben și bază de piatră; sub nivelul locuinței, apare o depunere compactă cenușiu-gălbuie fără material ceramic, în care s-a practicat, de la nivelul plintei în jos, înhumarea a doi indivizi; sub această depunere, se poate observa un strat de pământ brun, cu urme de chirpici, din care au fost recoltate materiale preistorice, urmat de depunerea de pământ galben de sub zid. În caseta B, sub amenajarea străzii, având grosimea maximă de 0,20 m, se pot observa depunerile medievale, reprezentate de nivelul cenușiu prăfos, gros de 0,80 m, urmat de nivelul cenușiu-gălbui, gros de 1,50 m; la sud de zid se observă o depunere brună, reprezentând nivelul preistoric, cu o lentilă consistentă de chirpici; pe grosimea elevației păstrate a zidului se observă o depunere de tip amenajare din pământ gălbui nisipos, suprapusă de pământul cenușiu prăfos; săpătura a coborât până la solul steril din punct de vedere arheologic în partea estică, adică până la adâncimea de 3,40 m de la nivelul actual al străzii. Complexele cercetate în S 2 Fortificație Cămin sunt reprezentate, în ordinea cronologică a descoperirii lor, de: 3 morminte de înhumare databile în epoca modernă, o locuință cu bază de piatră și 2 gropi menajere, încadrabile în secolele XII-XIII, 8 morminte de înhumare aparținând, după poziția stratigrafică, secolului al XI-lea și o groapă menajeră atribuită epocii fierului.

În ceea ce privește **locuirea** (fig. 8/b, 11-14), au fost înregistrate descriptiv și grafic sau doar descriptiv 143 de complexe, reprezentate de 42 de locuințe, 86 de gropi și 15 zone menajere⁷⁹, identificate la adăpostul zidurilor cetății (pe străzile Bisericii, Ulmului, Cetății și Arheologiei) și în afara acestora (în perimetrul delimitat de străzile Bisericii și Rapsodiei, la sud de curtea bizantină). Prin raportare la limitele fortificației bizantine, dintre cele 42 de locuințe, 18 sunt amplasate *intra muros* și 24 *extra muros*. Dintre cele 86 de gropi, doar 13 au fost identificate în zona *intra muros* și 73 în cea *extra muros*, iar, în ceea ce privește cele 15 zone menajere, 14 au fost depistate în afara zidurilor cetății.

Se impune o precizare legată de repartiția pe teren a complexelor arheologice. În zona *extra muros*, în condițiile în care depunerile arheologice se epuizează în limitele adâncimii de circa 1 m a șanțurilor pentru alimentarea cu apă, complexele arheologice se succed, pe direcția N→S, adâncindu-se în pământul steril din punct de vedere arheologic, de culoare galbenă, nisipos, identificându-se foarte rare cazuri de suprapuneri (morminte de înhumare moderne ce suprapun gropi menajere medievale sau gropi menajere suprapuse aparținând ambelor niveluri medievale). Pe măsura apropierii de zidurile de incintă, complexele devin mai numeroase și depunerile lor prezintă grosimi mai mari. În zona *intra muros*, unde depunerile arheologice înregistrează în general grosimi cuprinse între 3 și 6 m, adâncimea la care s-au practicat șanțurile pentru alimentare cu apă a afectat în mică măsură doar nivelul arheologic corespunzător secolelor XII-XIII. Pe celelalte străzi situate *intra muros*, cum ar fi a Portului sau de-a lungul DJ 222 C, depunerea modernă s-a dovedit destul de mare, nefiind afectat nivelul arheologic medieval.

În ceea ce privește repartiția cronologică a complexelor de locuire, făcută pe baza stratigrafiei și a materialelor ceramice conținute de acestea, dintre cele 42 de locuințe identificate, 18 pot fi încadrate în secolul al XI-lea, 2 în secolele XI-XII și 22 aparțin nivelului secolelor XII-XIII. Referitor la complexele menajere, au fost identificate 32 de

⁷⁹ Am numit astfel acele complexe cu dimensiuni prea mari pentru a fi simple gropi menajere, dar lipsite de elementele (resturi ale instalațiilor de foc, urme de chirpici sau de podele, pietre care ar putea fi atribuite bazelor) care ar pleda pentru încadrarea lor în categoria locuințelor. Este posibil să fie vorba de locuințe dezafectate și transformate în gropi menajere.

gropi și 9 zone atribuibile secolului al XI-lea, 9 gropi databile în secolele XI-XII și 45 de gropi și 6 zone menajere ce aparțin secolelor XII-XIII.

Cât privește locuințele, au fost identificate 42, dintre care 3 de suprafață⁸⁰ și 39 adâncite. Au fost identificate pe teren prin: gropile cu adâncimi cuprinse între 0,50-0,60 m până la 0,80-1 m, foarte rar atingând 1,30 m, dimensiunile mari vizibile pe malurile șanțurilor (cu laturi variind în jurul cifrei de 3 m, între 2,80 și 3,50 m, dar și apropiate de 4 m, între 3,90 și 4,90 m, ajungând până la maximum 5,60 m), aglomerările de chirpici, urmele structurilor de lemn carbonizat - bârne și pari -, resturile de podele, instalațiile de încălzit-găt看 - vetre sau chiar cuptoare -, aliniamentele de pietre sugerând fundații de case. Din punctul de vedere al tipului de locuință, domină cea adâncită - 39 de exemple față de numai 3 locuințe de suprafață. Se semnalează o singură vatră, simplă, izolată, la adâncimea de 0,45 m, cu lungimea de 0,65 m identificată pe profilul șanțului, alcătuită din paturi suprapuse de fragmente de amfore, separate de un strat de pământ galben. Din punct de vedere cronologic, numărul locuințelor este sensibil egal - 20 de complexe pentru secolele XI-XII față de 22 pentru secolele XII-XIII, cu precizarea că în *extra muros* domină complexe definind perioada mai timpurie de dezvoltare a așezării. Gropile menajere, de formă în general circulară, identificate pe malurile secțiunilor, cu dimensiuni ce se înscriu între 0,90-1,20-2,20 m, au adâncimi cuprinse între 0,45-0,60 m și 1-1,40 m, cu precizarea că într-o serie de cazuri profunzimea lor ajunge până la 2,20-2,50 m. În cazul zonelor menajere, dimensiunile lor variază între 3-3,50 m și 4,50 m, putând atinge 6,50 m, adâncimea fiind însă de circa 1 m. Atragem atenția asupra faptului că toate datele luate în discuție nu au decât o valoare extrem de relativă, comparația între locuirea din interiorul cetății și cea din afara ei neputându-se face la nivelul unor sondaje de doar 1 m adâncime, fără să mai aducem în discuție extensia foarte mică a săpăturii.

În umplutura complexelor, în afara pământului foarte pigmentat cu cărbune și chirpici, se găsesc oase de animale, oase și solzi de pește, cărămizi romano-bizantine refolosite probabil la amenajarea instalațiilor de foc. Complexele de locuire, ca și materialul arheologic pe care îl conțin, sunt caracteristice arealului Dunării de Jos în secolele XI-XIII⁸¹. Materialul arheologic este reprezentat în principal de ceramică, fragmentară, predominând ceramica uzuală nisipoasă cu decor incizat, constând din linii orizontale și în val trasate cu pieptenul ori realizat cu roțița, compusă cu precădere din oale borcan (fig. 16-22), fiind descoperit și un fragment de strachină (fig. 20)⁸². Au mai fost descoperite vase din pastă roșie, mai ales

⁸⁰ În S 2 Fortificație Cămin, caseta A, - 0,80 m, a fost cercetată integral o locuință adosată paramentului nordic al zidului sudic de incintă, cu dimensiunile de 2,80 x 2 m, cu bază de piatră, podea de pământ galben și vatră simplă.

⁸¹ Vezi în acest sens Barnea, Ștefănescu 1971, p. 169-180; Baraschi 1991b, p. 139-140, Damian 2005, p. 141-183, cu bibliografia citată. Pentru a nu face referiri decât la siturile din nordul Dobrogei, unde se află și Nufăru, vezi Vasiliu 1980, p. 437-449, Vasiliu, Mănușu-Adameșteanu 1984, p. 143-153, Mănușu-Adameșteanu 1995, p. 363-373, pentru Aegyssus-Tulcea; Barnea I., Barnea Al. 1984, p. 101, Baumann *et alii* 1998, p. 35; Baumann *et alii* 2001, p. 108-110, Baumann *et alii* 2002, p. 157-159, Baumann *et alii* 2003, p. 156-157, Baumann *et alii* 2004, p. 146-149, pentru Noviodunum-Isaccea; Ștefan *et alii* 1967, p. 30-50, Barnea 1973, p. 301-315, Barnea 1980, p. 239-287, Vasiliu 1991, p. 371-391, Barnea *et alii* 2002, p. 139, pentru Dinogetia-Garvăn; Mănușu-Adameșteanu 1980, p. 230-247, pentru Troesmis-Turcoaia; Barnea *et alii* 2001, p. 173, Barnea *et alii* 2003, p. 224 pentru Ostrov; Mănușu-Adameșteanu 1990, p. 183-219, pentru așezarea de la Mihai Bravu; Mănușu-Adameșteanu 1991c, p. 365-370, pentru așezarea de la Ghiolul Pietrei ș.a.

⁸² Vezi în acest sens Barnea, Ștefănescu 1971, p. 242-261. Pentru analogii în nordul Dobrogei vezi Vasiliu 1980, p. 437-442, pl. II, IV, Vasiliu, Mănușu-Adameșteanu 1984, p. 143-155, pl. IV, VI, VII/1, X/1, 3-4, XI-XII, XIII/2, 4, XVI-XX, Mănușu-Adameșteanu 1995, p. 363-366, pentru Aegyssus-Tulcea; Barnea 1957 p. 167-168, fig. 14/4-9, Barnea I., Barnea Al. 1984, p. 103, pl. 14-16, Baumann *et alii* 2001, p. 108-110, Baumann *et alii* 2002, p. 157-159, Baumann *et alii* 2003, p. 157, pentru Noviodunum-Isaccea; Ștefan *et alii* 1967, p. 134-146, Barnea 1973, p. 293, 299-326, fig. 4-6, 16/5-6, 18, 22-23, Vasiliu 1991, p. 371-383, pl. III, V, VIII, X-XIV, pentru Dinogetia-Garvăn; Mănușu-Adameșteanu 1980, p. 231-232, 235-237, 243-245, pl. 53-55, 59-61, pentru Troesmis-Turcoaia; Mănușu-Adameșteanu 1990, p. 183-219 și pl. V-XXV, pentru ceramica descoperită la

urcioare (fig. 18) și oale cu toarte (fig. 21), cu decor lustruit, vase acoperite cu angobă aurie⁸³, vase de provizii, amfore bizantine, aparținând celor trei categorii cunoscute în această zonă: sferoidale, piriforme cu guler și piriforme cu toartele supraînălțate (fig. 23-25)⁸⁴, ceramică smălțuită monocrom - olive - sau policrom - decorată prin pictare (fig. 27)⁸⁵. Se remarcă descoperirea unor categorii ceramice înregistrate aproape exclusiv în teritoriul *extra muros* - căldările de lut⁸⁶ (fig. 26/a-d) și vasele sferoconice (fig. 26/e-h)⁸⁷.

În afara ceramicii, complexe mai conțin fragmente de vase și brățări de sticlă (fig. 28/f), fusaiole de lut (fig. 28/c), zgură și obiecte informe de fier și de bronz, topoare de fier, obiecte de os - un capăt de buzdugan (fig. 28/h), o ustensilă (fig. 28/a), un nasture (fig. 28/b) - , un capăt de bici de fildeș (fig. 28/g), o cruce engolpion de bronz, precum și câteva monede de bronz - folles databili în secolul al XI-lea⁸⁸. Acestor date li se adaugă 10 **morminte** de înhumare cercetate pe str. Bisericii (fig. 8/e-f), 9 în S 2 Fortificație Cămin și unul în dreptul proprietății de la nr. 96, care, după poziția stratigrafică și elementele de inventar (mărgelile și brățări de sticlă), pot fi considerate ca aparținând probabil unei necropole, amplasată în preajma zidului de incintă sudic, încadrabilă în linii mari în secolul al XI-lea⁸⁹.

Epoca modernă (sec. XVIII-XIX) este documentată printr-o serie de complexe funerare, dintre care doar 27 cercetate (fig. 6/c-f). În cazul celor înregistrate pe str. Bisericii, mai ales în zona Căminului cultural și pe str. C-tin. Dobrogeanu Ghenea (14 cercetate), dispunem, în afara poziției stratigrafice, și de elemente de inventar reprezentate de monede de argint otomane (emisiuni Ahmed III (1703-1730) și Imperiul otoman, sec. XVIII⁹⁰). Cu titlu de ipoteză, se poate afirma faptul că și mormintele de pe străzile Rapsodiei și Zimbrului aparțin aceluiași orizont cronologic și, implicit, aceleași zone cimiteriale. Am fi tentați să afirmăm, după poziția stratigrafică și absența oricăror elemente de inventar, că mormintele de înhumare amenajate pe străzile Trandafirilor, Miron Costin și Aurel Vlaicu (13 cercetate) aparțin tot epocii moderne, ele sugerând existența unei a doua zone cimiteriale, în sudul satului actual, pentru secolele XVIII-XIX. În ceea ce privește viețuirea corespunzătoare epocii moderne, există o serie de indicii pe străzile Turnului și Portului, constând în depuneri groase de arsură, cu material ceramic smălțuit, ca și anumite amenajări constructive amplasate în extremitățile nordice ale străzilor Bisericii și Rapsodiei, ce sugerează o grupare a complexelor de locuire spre Dunăre și circa 200 m S față de DJ 222 C, partea sudică a actualului sat fiind rezervată cimitirelor.

Concluzii

Mihai Bravu; Mănușu-Adameșteanu 1991c, p. 367-368, pl. VI-XVI, pentru ceramica descoperită la Ghiolul Pietrei ș.a.

⁸³ Baraschi 1989.

⁸⁴ Barnea, Ștefănescu 1971, p. 261-269, fig. 86-88; Barnea 1989, p. 131-136, fig.1-4.

⁸⁵ Baraschi, Damian 1993, p. 237-245 cu trimitere la corespunzătoare pentru spațiul nord-dobrogean.

⁸⁶ Diaconu 1956, p.421-439; Vasiliu, Mănușu-Adameșteanu 1984, p. 548, pl. VII/2, p. 559, pl. XVIII/2-3 pentru Aegyssus-Tulcea, Ștefan *et alii* 1967, p. 147-150 pentru Dinogetia-Garvăn, Mănușu-Adameșteanu 1980, p. 246, pl. 62 pentru Troesmis-Turcoaia.

⁸⁷ La Nufăru a fost descoperit un depozit de astfel de vase sferoconice - Mănușu-Adameșteanu 1984a, p. 363-374.

⁸⁸ Identificările monedelor au fost făcute de Gh. Mănușu-Adameșteanu, fapt pentru care îi adresăm mulțumirile noastre. Dintre descoperirile monetare, amintim un mic tezaur găsit într-un complex arheologic situat pe str. Bisericii, în dreptul proprietății cu nr. 97, compus din: o emisiune Constantin X (1059-1067), 2 folles clasa D și 4 folles clasa G. Monede au mai apărut în contexte stratigrafice și în alte 3 complexe de pe str. Bisericii - emisiuni Constantin IX (1042-1055) - clasa D, Mihail VII (1071-1078), Nichifor III (1078-1081) - clasa I, precum și în gropi menajere din apropierea zidurilor de incintă: pe str. Arheologiei - o monedă Alexios I (1081-1118) - și în S 2 B Fortificație Cămin - un follis Constantin X, tipul I.

⁸⁹ Reperată deja în 1981 - Baraschi, Moghior 1983, p. 138, Mănușu-Adameșteanu Gh., Mănușu-Adameșteanu M. 1986, p. 212.

⁹⁰ Identificări Aurel Vâlcu (IAB), pentru care îi mulțumim.

Observațiile făcute cu ocazia supravegherii și cercetării arheologice preventive desfășurate la Nufăru, prilejuite de modernizarea și extinderea sistemului de alimentare cu apă a satului, au confirmat și aprofundat achizițiile științifice anterioare privind situl arheologic aflat în intravilanul localității, completându-le totodată, mai ales în privința complexelor funerare.

Astfel, pentru **epoca bizantină sau medievală**, cea prin care a fost și rămâne cunoscut în principal situl aflat în intravilanul localității Nufăru, din punct de vedere topografic s-a confirmat delimitarea propusă pentru cetatea bizantină, în sensul continuității unor trasee de ziduri de incintă, în special traseul presupus al curtinei de pe latura nordică a promontoriului, identificat prin tronsoanele de pe str. Portului, fosta *proprietate Pârveu*, str. Cetății, punctul *Trecere bac*, str. Arheologiei. Din punct de vedere stratigrafic, s-a înregistrat prezența celor două mari straturi, de pământ cenușiu prăfos și de pământ cenușiu gălbui, definind nivelul arheologic medieval, raportat la perioada cuprinsă între ultimul sfert al secolului al X-lea și mijlocul secolului al XIII-lea. Prezența nivelului medieval a fost constatată sub forma straturilor continue suprapuse, în zona adăpostită de zidurile de incintă bizantine, și a complexelor succesive, din categoria locuințelor adâncite, a gropilor menajere și a mormintelor de înhumăție, în spațiul situat în afara incintei fortificate. Este confirmată, din punct de vedere spațial și stratigrafic, încadrarea cronologică a așezării în sec. XI-XIII, în limitele fortificației ridicate în ultimul sfert al secolului al X-lea, neînregistrându-se nicăieri elemente ale unei viețuiri medievale mai târzii. Cercetările din campania 2006 au demonstrat încă o dată existența unei locuiri *extra muros* mai consistente în partea de sud a așezării⁹¹, reprezentată de complexe concentrate pe străzile Bisericii și Rapsodiei⁹², constatându-se o îndesire a complexelor pe măsura apropierii de fortificație. Cât privește o posibilă viețuire *extra muros* pe laturile estică și respectiv vestică ale fortificației bizantine, aceasta nu a fost confirmată la nivelul adâncimii săpăturilor în șanțurile pentru alimentarea cu apă, cercetările de pe străzile Turnului și Eternității neprilejuind decât semnalarea unor materiale ceramice izolate.

Referitor la necropolele sau măcar la mormintele ce ar putea fi atribuite epocii medievale, nu există elemente pentru a le raporta la zone mai extinse decât vecinătățile estice și sudice ale fortificației bizantine, ele rămânând concentrate în special la S față de zidul de incintă. Părerile privind existența unor necropole aparținând în linii mari secolului al XI-lea în V și în S așezării actuale⁹³, nu au fost confirmate de campania 2006, descoperirile funerare efectuate în zonele estice și sudice ale așezării actuale putând fi mai degrabă, cu titlu de ipoteză, atribuite epocii moderne.

În ceea ce privește **epocile mai vechi**, se confirmă existența unor prezențe getice în zona zidului de incintă sudic și se sugerează, în sudul așezării, în orice caz la sud de zidul de incintă bizantin, existența unei necropole aparținând epocii fierului (pe baza materialului ceramic identificat pe străzile Bisericii, Eternității și Independenței și a complexului funerar de incinerăție de pe str. Bisericii), corespunzând unei eventuale așezări din sec. IV-III a. Chr., ale cărei vestigii au fost surprinse în câteva puncte din partea de nord a așezării contemporane (punctul *Bufet, proprietatea Dumitrescu*).

Au fost reperate totodată elemente documentând epoca romano-bizantină, reprezentate de o construcție, identificată parțial printr-o mare cantitate de material tegular, precum și de o serie de complexe funerare de înhumăție, ce ar putea fi legate de vestigiile din secolele IV-VI

⁹¹ Constatată cu prilejul lucrărilor de alimentare cu apă a satului Nufăru din 1981 (Mănușu-Adameșteanu 1991b, p. 514-515).

⁹² Este vorba de o zonă cuprinsă între zidul de incintă sudic, aflat puțin mai la N față de intersecția str. Bisericii cu str. C-tin. Dobrogeanu Gherea, și intersecția aceleiași străzi a Bisericii cu str. Aurel Vlaicu.

⁹³ Mănușu-Adameșteanu Gh., Mănușu-Adameșteanu M. 1986, p. 211 și n. 3; Mănușu-Adameșteanu 1991b, p. 515; Mănușu-Adameșteanu 1998, p. 82.

cunoscute deja din zona nordică a promontoriului nufărean (punctul *Piatră* și fosta *proprietate Butuza*). În actualul stadiu de cunoaștere a situației arheologice din intravilanul localității dunărene, se poate avansa, cu titlu de ipoteză, existența a două nuclee de prezență romană, unul situat spre capătul nordic al promontoriului, documentat prin descoperiri arheologice *in situ* și descoperiri monetare asimilabile, celălalt restrâns deocamdată la câteva indicii amplasate la sud de zidul de incintă bizantin, pe străzile Rapsodiei și Bisericii⁹⁴.

În privința **epocii moderne**, s-au completat cunoștințele existente și au fost dobândite altele noi referitoare la orizontul funerar. Astfel, necropolei de pe str. Bisericii, din zona Căminului cultural, încadrabilă în sec. XVIII-XIX pe baza descoperirilor din anii 80 (emisiuni monetare Mahmud II (1809-1810), mărgel, nasturi, ace de păr⁹⁵), îmbogățită prin noi descoperiri, databile cu precădere în secolul al XVIII-lea, i se adaugă încă una, probabil apropiată din punct de vedere cronologic, eventual mai târzie, în zona delimitată de străzile Trandafirilor, Miron Costin, Zimbrului și Aurel Vlaicu. Din păcate, în absența oricărui element de inventar sau indiciu stratigrafic, ne aflăm doar în sfera supozițiilor.

Dincolo de obținerea de rezultate științifice, acțiunile de supraveghere și cercetare arheologică preventivă desfășurate la Nufăru în perioada august - decembrie 2006 au făcut posibilă adoptarea, de la caz la caz, a celor mai bune soluții pentru executarea lucrărilor proiectului, fără afectarea vestigiilor arheologice de tipul construcțiilor de zid - prin supra-sau subtraversarea zidurilor de incintă de către conducta principală de alimentare cu apă - și în condițiile înregistrării structurilor perisabile.

S-a confirmat încă o dată importanța acestor activități, care însoțesc investițiile moderne în cazul în care așezări actuale suprapun situri arheologice, permițând mai buna delimitare a acestora, contribuind la extinderea zonelor protejate și la informarea autorităților locale și a cetățenilor privind potențialul arheologic al zonelor în care locuiesc.

BIBLIOGRAFIE

- Andonie 1995 - Andonie, C., *Cetatea și așezarea bizantină de la Nufăru, jud. Tulcea*, RMMN Supliment 1, 1995, p. 15-18.
- Andonie, Damian, Damian 1996 - Andonie, C., Damian, Oana, Damian, Paul, *Nufăru, jud. Tulcea*, în CCA, *Campania 1995*, Brăila, 1996, p. 81-82, nr. 96.
- Baraschi 1989 - Baraschi, Silvia, *Ceramica cu angobă aurie (secolele XI-XII)*, SCIVA 40, 1989, 2, p. 187-198.
- Baraschi 1991a - Baraschi, Silvia, *Unele probleme despre Proslavița*, Peuce 10, 1991, p. 399-409.
- Baraschi 1991b - Baraschi, Silvia, *Despre civilizația urbană din Dobrogea în secolele XI-XIV*, SCIVA 42, 1991b, 3-4, p. 133-152.
- Baraschi, Damian 1993 - Baraschi, Silvia, Damian, Oana, *Considérations sur la céramique émaillée de Nufăru*, Dacia, NS 37, 1993, p. 237-277.
- Baraschi, Moghior 1979 - Baraschi, Silvia, Moghior, N., *Sondajele de la Nufărul-Ilganii de Jos (jud. Tulcea)*, SMMIM 12, 1979, p. 186-192.
- Baraschi, Moghior 1980 - Baraschi, Silvia, Moghior, N., *Cercetările arheologice de la Nufărul-Ilgani (1979)*, SMMIM 13, 1980, p. 123-134.
- Baraschi, Moghior 1981-1982 - Baraschi, Silvia, Moghior, N., *Șantierul arheologic Nufărul-Ilgani (1980)*, SMMIM 14-15, 1981-1982, p. 69-82.
- Baraschi, Moghior 1983 - Baraschi, Silvia, Moghior, N., *Săpăturile de salvare de la Nufăru (1981)*, SMMIM 16, 1983, p. 134-139.
- Baraschi, Moghior 1984-1985 - Baraschi, Silvia, Moghior, N., *Date noi referitoare la fortificațiile medieval-timpurii din complexul arheologic de la Nufărul-Ilgani, județul Tulcea*, SMMIM 17-18, 1984-1985, p. 144-151.
- Barnea 1957 - Barnea, I., *Sondajul de la Noviodunum*, Materiale 4, 1957, p. 155-174.

⁹⁴ Mănușu-Adameșteanu et alii 2007, p. 379.

⁹⁵ Mănușu-Adameșteanu Gh., Mănușu-Adameșteanu M. 1986, p. 211 și n. 8.

- Barnea 1973 - Barnea, I., *Noi descoperiri din epoca feudalismului timpuriu de la Dinogetia-Garvăn*, Materiale 10, 1973, p. 291-331.
- Barnea 1980 - Barnea, I., *Dinogetia - ville byzantine du Bas-Danube*, Byzantina 10, 1980, p. 239-287.
- Barnea 1983 - Barnea, I., *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea (I)*, Pontica 16, 1983, p. 263-272.
- Barnea 1985 - Barnea, I., *Sceaux byzantins du nord de la Dobroudja*, RĚSEE 23, 1985, 1, p. 29-35.
- Barnea 1986 - Barnea, I., *Noi contribuții la istoria themei Paristrion (Paradunavon)*, SCIVA 37, 1986, 3, p. 268-274.
- Barnea 1987 - Barnea, I., *Sceaux byzantins de Dobroudja*, Studies in byzantine Sigillography 1, 1987, p. 77-88.
- Barnea 1990 - Barnea, I., *Sigilii bizantine inedite din Dobrogea (III)*, Pontica 23, 1990, p. 315-334.
- Barnea 1993 - Barnea, I., *Sceaux byzantins inedits de Dobroudja*, Studies in byzantine Sigillography 3, 1993, p. 55-67.
- Barnea 1995 - Barnea, I., *Sceaux byzantins inedits de Dobroudja*, Studies in byzantine Sigillography 4, 1995, p. 97-110.
- Barnea 1996 - Barnea, I., *Sigilii bizantine din Dobrogea*, SCIVA 47, 1996, 2, p. 215-220.
- Barnea 1997 - Barnea, I., *Sceaux byzantins inedits de Dobroudja*, Études byzantines et postbyzantines 3, 1997, p. 93-98.
- Barnea 2000 - Barnea, I., *Sigilii bizantine din nordul Dobrogei*, în *Simpozion de numismatică dedicat împlinirii a patru secole de la prima unire a românilor sub Mihai Voievod Viteazul*, Chișinău, 28-30 mai 2000, p. 103-108.
- Barnea, I., Barnea, Al. 1984 - Barnea, I., Barnea, Al. *Săpăturile de salvare de la Noviodunum*, Peuce 9, 1984, p. 97-105.
- Barnea, Mitrea, Anghelescu 1957 - Barnea, I. Mitrea, B., Anghelescu, N., *Săpăturile de salvare de la Noviodunum*, Materiale 4, 1957, p. 155-174.
- Barnea, Ștefănescu 1971 - Barnea, I., Ștefănescu, Șt., *Din istoria Dobrogei III: Bizantini, români și bulgari la Dunărea de Jos*, București, 1971.
- Barnea et alii 2001 - Barnea, Al., Paraschiv, D., Iacob, Mihaela, Vasiliu, I., *Ostrov, com. Ostrov, jud. Tulcea* [Beroe], în CCA - Campania 2000, 2001 p. 173-174.
- Barnea et alii 2002 - Barnea, Al., Ionescu, M., Olariu, C., *Garvăn, com. Jijila, jud. Tulcea* [Dinogetia], în CCA- Campania 2001, 2002, p. 139.
- Barnea et alii 2003 - Barnea, Al., Paraschiv, D., Stănică, A., Ailincăi, S., Iacob, Mihaela, Bacumenco, Ludmila, *Ostrov, com. Ostrov, jud. Tulcea* [Beroe], în CCA - Campania 2002, 2003 224.
- Baumann et alii 1998 - Baumann, V. H., Mănușu-Adameșteanu, Gh., Iacob, Mihaela, Paraschiv, D., Mănăstireanu, S., *Isaccea, jud. Tulcea. I. Noviodunum*, în CCA - Campaniile 1995-1997, 1998, p. 34-35, nr. 41.
- Baumann et alii 2001 - Baumann, V. H., Mănușu-Adameșteanu, Gh., *Isaccea, jud. Tulcea. [Noviodunum]*, în CCA - Campania 2000, 2001, p. 108-110, nr. 94.
- Baumann et alii 2002 - Baumann, V. H., Stănică, A., Mănușu-Adameșteanu, Gh., Popescu, A., Lockyear, Ch., Aparaschivei, D., *Isaccea, jud. Tulcea. [Noviodunum]*, în CCA - Campania 2001, 2002 p. 157-159, nr. 120.
- Baumann et alii 2003 - Baumann, V. H., Stănică, A., Mănușu-Adameșteanu, Gh., Lockyear, Ch., Olariu, C., Aparaschivei, D., *Isaccea, jud. Tulcea. [Noviodunum]*, în CCA - Campania 2002, 2003 p. 156-157, nr. 101.
- Baumann et alii 2004 - Baumann, V. H., Stănică, A., Mănușu-Adameșteanu, Gh., Olariu, C., Gh., Bejenaru, Luminița, Lockyear, Ch., Popescu, A., Sly, T., *Isaccea, jud. Tulcea. [Noviodunum]*, CCA - Campania 2003, 2004 p. 146-149, nr. 91.
- Baumann et alii 2006 - Baumann, V. H., Stănică, A., Mănușu-Adameșteanu, Olariu, C., Gh., Bejenaru, Luminița, Lockyear, Ch., Popescu, A., Sly, T., *Isaccea, jud. Tulcea. [Noviodunum]*, CCA - Campania 2005, Constanța, 2006, p. 181-187.
- Chera-Mărgineanu, Lungu 1982 - Chera-Mărgineanu, C-tin., Lungu, V., *Contribuții la cunoașterea unor necropole creștine ale Tomis-ului (II)*, Pontica 16, 1983, p. 217-230.
- Damian 1993 - Damian, Oana, *O necropolă medievală timpurie descoperită la Nufăru, jud. Tulcea*, SCIVA 44, 1993, 1, p. 80-113.
- Damian 1996 - Damian, Oana, *Considerații asupra ceramicii smălțuite cu decor zoomorf de la Dunărea de Jos*, Peuce 12, 1996, p. 187-194.

- Damian 2005 - Damian, Oana, *Repere arheologice privind orașele medievale ale diferitelor zone. Dunărea de Jos*, Historia Urbana 13, 2005, 1-2, p. 141-183.
- Damian, Andonie 1997a - Damian, Oana, Andonie, C., *Nufăru, jud. Tulcea*, în CCA, 1983-1992, București, 1997, p. 61-63, nr.44.
- Damian, Andonie 1997b - Damian, Oana, Andonie, C., *Nufăru, jud. Tulcea*, în CCA, Campania 1996, București, 1997, p. 40, nr. 69.
- Damian, Andonie 1998 - Damian, Oana, Andonie, C., *Cercetările de la Nufăru, jud. Tulcea. Campaniile 1996-1997*, RMMN, Supliment 4, 1998, p. 27-34.
- Damian, Andonie, Damian 1994a - Damian, Oana, Andonie, C., Damian, P., *Nufăru, jud. Tulcea, A.*, în CCA, Campania 1993, Satu Mare, 1994, p. 42, nr. 85.
- Damian, Andonie, Damian 1994b - Damian, Oana, Andonie, C., Damian, P., *Date privind incinta vestică a cetății bizantine de la Proslavița - Nufăru*, Istros 7, 1994, p. 167-182.
- Damian, Andonie, Damian 1995 - Damian, Oana, Andonie, C., Damian, P., *Nufăru, jud. Tulcea, A.*, în CCA, Campania 1994, Cluj, 1995, p. 59-60, nr. 85.
- Damian, Andonie, Vasile 2000 - Damian, Oana, Andonie, C., Vasile, M., *Nufăru, jud. Tulcea*, în CCA, Campania 1999, Deva, 2000, p. 67-68, nr. 94.
- Damian, Andonie, Vasile 2001 - Damian, Oana, Andonie, C., Vasile, M., *Nufăru, jud. Tulcea*, în CCA, Campania 2000, Suceava, 2001, p. 164-165, nr. 134.
- Damian, Andonie, Vasile 2003 - Damian, Oana, Andonie, C., Vasile, M., *Nufăru - despre problemele unui sit arheologic suprapus de o așezare contemporană*, Peuce S.N. 1 (14), 2003, p. 237-266.
- Damian O., Damian P. 1995-1996 - Damian, Oana, Damian, P., *Eléments chrétiens de l'époque byzantine au Bas Danube*, Pontica 28-29, 1995-1996, p. 233-244.
- Damian, Mănăstireanu 1998 - Damian, Oana, Mănăstireanu, S., *Nufăru, jud. Tulcea, B.*, CCA, Campania 1997, Călărași, 1998, p. 45-46, nr. 54.
- Damian, Mănușu-Adameșteanu, Andonie 1995 - Damian, Oana, Mănușu-Adameșteanu, Gh., Andonie, C., *Nufăru, jud. Tulcea, B.*, CCA, Campania 1994, Cluj, p. 60, nr. 85.
- Damian et alii 2002 - Damian, Oana, Andonie C., Stănică, A., Vasile, M., *Nufăru, jud. Tulcea*, în CCA, Campania 2001, Buziaș, 2002, p. 216-218, nr. 151.
- Damian et alii 2003a - Damian Oana, Andonie C., Damian, P., Vasile, M., Stănică, A., Știrbulescu, Christina, *Nufăru, jud. Tulcea*, CCA, Campania 2002, Covasna, 2003, p. 213-216, nr. 128.
- Damian et alii 2003b - Damian, Oana, Andonie, C., Damian, P., Vasile, M., *Elemente de fortificație din epocile romano-bizantină și bizantină descoperite la Nufăru, jud. Tulcea*, BMMN 1, partea a doua, 2003, p. 67-76.
- Damian et alii 2004 - Damian, Oana, Vasile, M., Stănică, A., Bănăseanu, Anca, *Nufăru, jud. Tulcea*, CCA, Campania 2003, Cluj-Napoca, 2004, p. 218-219, nr. 131.
- Damian et alii 2005 - Damian, Oana, Vasile, M., Stănică, A., Samson, Andra, *Nufăru, jud. Tulcea*, CCA, Campania 2004, Mangalia, 2005, p. 245-246, nr. 156.
- Damian et alii 2006 - Damian, Oana, Vasile, M., Stănică, A., Bănăseanu, Anca, Samson, Andra, *Nufăru, jud. Tulcea*, CCA, Campania 2005, Constanța, 2006, p. 237-240, nr. 124.
- Damian et alii 2007 - Damian, Oana, Vasile, M., Stănică, A., Bănăseanu, Anca, Samson, Andra, *Nufăru, jud. Tulcea*, în CCA, Campania 2006, Tulcea, 2007, p. 240-243, nr. 126.
- Diaconu 1956 - Diaconu, P., *Cu privire la căldările de lut în epoca feudală timpurie (secolele X-XIII)*, SCIV 7, 1956, 3-4, p. 421-439.
- Hampartumian 1971 - Hampartumian, N., *Contribuții la topografia cetății Histria în epoca romano-bizantină. Considerații generale asupra necropolei din sectorul bazilicii „extra muros”*, SCIV 22, 1971, 2, p. 199-216.
- Lungu, Chera-Mărgineanu 1982 - Lungu, V., Chera-Mărgineanu, C-tin., *Contribuții la cunoașterea unei necropole creștine a Tomis-ului*, Pontica 15, 1982, p. 175-199.
- Mănușu-Adameșteanu 1980 - Mănușu-Adameșteanu, Gh., *Urme de locuire din perioada feudal-timpurie la Troesmis*, Peuce 8, 1980, p. 230-247.
- Mănușu-Adameșteanu 1983 - Mănușu-Adameșteanu, Gh., *Cercetările arheologice efectuate în com. Nufăru (jud. Tulcea)*, Materiale, 1983, p. 470-473.
- Mănușu-Adameșteanu 1984a - Mănușu-Adameșteanu, Gh., *Din nou despre vasele sferoconice în lumina descoperirilor din nordul Dobrogei*, Peuce 9, 1984, p. 363-374.

- Mănucu-Adameșteanu 1984b - Mănucu-Adameșteanu, Gh., *Un medalion de chihlimbar descoperit la Nufăru*, Pontica 17, 1984, p. 225-230.
- Mănucu-Adameșteanu 1990 - Mănucu-Adameșteanu, Gh., *Raport preliminar asupra săpăturilor arheologice de salvare de la Mihai Bravu, jud. Tulcea - așezarea nr. 2*, Pontica 23, 1990, p. 183-219.
- Mănucu-Adameșteanu 1991a - Mănucu-Adameșteanu, Gh., *Un cuptor medieval de ars ceramică descoperit la Nufăru, jud. Tulcea*, SCIVA 42, 1991, 1-2, p. 57-74.
- Mănucu-Adameșteanu 1991b - Mănucu-Adameșteanu, Gh., *Circulația monetară la Nufăru în secolele X-XIV*, Peuce 10, 1991, p. 497-554.
- Mănucu-Adameșteanu 1991c - Mănucu-Adameșteanu, Gh., *Săpăturile de salvare din așezarea feudală timpurie de la Ghiolul Pietrei*, Peuce 10, 1991, p. 365-370.
- Mănucu-Adameșteanu 1994 - Mănucu-Adameșteanu, Gh., *Nufăru, jud. Tulcea, B, CCA, Campania 1993, Satu Mare*, 1994, p. 42-43, nr. 85.
- Mănucu-Adameșteanu 1995 - Mănucu-Adameșteanu, Gh., *Raport final asupra locuirii medievale timpurii de la Aegyssus-Tulcea (secolele X-XV)*, Peuce 11, 1995, p. 363-373.
- Mănucu-Adameșteanu 1996 - Mănucu-Adameșteanu, Gh., *Nufăru, jud. Tulcea, B, CCA, Campania 1995, Brăila*, 1996, p. 81-82, nr. 96.
- Mănucu-Adameșteanu 1998 - Mănucu-Adameșteanu, Gh., *Nufăru (jud. Tulcea) - oraș bizantin fortificat la Dunărea de Jos (sec. X-XIII)*, Arheologia Medievală 2, 1998, p. 79-86.
- Mănucu-Adameșteanu 2001 - Mănucu-Adameșteanu, Gh., *Istoria Dobrogei în perioada 969-1204. Contribuții arheologice și numismatice*, București, 2001.
- Mănucu-Adameșteanu Gh., Mănucu-Adameșteanu M. 1986 - Mănucu-Adameșteanu, Gh., Mănucu-Adameșteanu, Mihaela, *Rezultatele cercetărilor întreprinse la Nufăru*, Materiale 1986, p. 211-214.
- Mănucu-Adameșteanu et alii 2007 - Mănucu-Adameșteanu, Gh., Damian, Oana, Moisil, Delia, Iacob, Mihaela, Petac, E., *Descoperiri romane și romano-bizantine la Nufăru*, Peuce 3-4, 2007, p. 375-398.
- Oberländer-Târnoveanu 1998 - Oberländer-Târnoveanu, E. *Monede antice și bizantine descoperite la Nufăru (jud. Tulcea), păstrate în colecția Muzeului Militar Național*, BSNR 88-89, 1994-1995, 142-143, 1998, p. 71-106.
- Oberländer-Târnoveanu, Mănucu-Adameșteanu 1984 - Oberländer-Târnoveanu, E., Mănucu-Adameșteanu, Gh. *Monede din secolele XII-XIV descoperite la Nufăru, jud. Tulcea*, Peuce 9, 1984, p. 257-266.
- Petre 1987 - Petre, A., *La romanité en Scythie Mineure (IIe-VIIe siècles de notre ère). Recherches archéologiques*, Bucarest, 1987.
- Preda 1980 - Preda, C-tin., *Callatis. Necropola romano-bizantină*, București, 1980.
- Ștefan et alii 1967 - Ștefan, Gh., Barnea, I. Comșa, Maria, Comșa, E., *Dinogetia, I, Așezarea feudală timpurie de la Bisericuța-Garvăn*, București, 1967.
- Vasiliiu 1980 - Vasiliiu, I. *Două locuințe feudal-timpurii la Aegyssus*, Peuce 8, 1980, p. 437-450.
- Vasiliiu 1991 - Vasiliiu, I., *Săpăturile de la Dinogetia (1982-1985)*, Peuce 10, 1991, p. 371-391.
- Vasiliiu, Mănucu-Adameșteanu 1984 - Vasiliiu, I., Mănucu-Adameșteanu, Gh. *Considerații finale asupra locuirii feudal-timpurie (sec. X-XI) de la Aegyssus-Tulcea (Campaniile 1959-1980)*, Peuce 9, 1984, p. 143-155.

EXPLICATION DES FIGURES:

Fig. 1. Vues aériennes du village de Nufăru

Fig. 2. Le plan du village Nufăru: la répartition des fouilles archéologiques, la délimitation du site et les zones de protection

Fig. 3. Le plan du village Nufăru: la répartition des fouilles archéologiques, les zones contenant du patrimoine en relation avec le réseau d'adduction d'eau

Fig. 4. Le site archéologique de Nufăru, le plan général des fouilles sur la base topographique

Fig. 5. Le déroulement du projet d'adduction d'eau dans les rues de Nufăru

Fig. 6. Complexes funéraires découverts dans les rues de Nufăru

Fig. 7. Fortifications dans les rues de Nufăru. Mur d'enceinte nord fouillé dans les rues Cetății (a) et Arheologiei (b). Mur d'enceinte sud fouillé dans la rue Bisericii: vue sur la section archéologique (c); fosses ménagères dans la partie sud de la muraille (d); le parement méridionale/extérieur du mur (e); la traversée sous la muraille de l'adduction d'eau (f)

Fig. 8. Mur d'enceinte sud fouillé dans la rue Bisericii: vue sur la section archéologique (a); une habitation de surface au nord de la muraille (b); le parement nord/intérieur du mur (c); la traversée sous la muraille de l'adduction d'eau (d); des complexes funéraires découverts au sud (e) et au nord (f) de la muraille

Fig. 9. Mur d'enceinte nord fouillé dans les rues Cetății, le profil ouest (a) et Arheologiei, le profil ouest (b)

Fig. 10. Mur d'enceinte nord fouillé dans la rue Bisericii, le profil est

Fig. 11. Complexes d'habitation enregistrés dans la rue Bisericii

Fig. 12. Complexes d'habitation enregistrés dans la rue Bisericii

Fig. 13. Complexes d'habitation enregistrés dans les rues Bisericii (a) et Rapsodiei (b)

Fig. 14. Complexes d'habitation enregistrés dans la rue Rapsodiei

Fig. 15. Tessons céramiques, IV-III s. av. J.Chr.

Fig. 16. Céramique sablonneuse usuelle provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Bisericii

Fig. 17. Céramique sablonneuse usuelle provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Bisericii

Fig. 18. Cruches en pâte rouge et céramique sablonneuse usuelle provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Bisericii

Fig. 19. Céramique sablonneuse usuelle provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Bisericii

Fig. 20. Céramique sablonneuse usuelle provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Rapsodiei

Fig. 21. Pots en pâte rouge et en pâte sablonneuse provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Rapsodiei

Fig. 22. Céramique sablonneuse usuelle provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Rapsodiei

Fig. 23. Amphores provenant des complexes archéologiques enregistrés dans les rues Bisericii et Rapsodiei

Fig. 24. Amphores provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Bisericii

Fig. 25. Amphores provenant des complexes archéologiques enregistrés dans les rues Rapsodiei (a), Bisericii (b), C-tin Dobrogeanu Gherea (c) et Zimbrului (d)

Fig. 26. Chaudrons en terre cuite (a-d) et des vases sphéroconiques (e-g) découverts dans les rues Bisericii et Rapsodiei

Fig. 27. Céramique glacurée provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Bisericii

Fig. 28. Objets en os (a-b, h), terre cuite (c), roche (d), fer (e), ivoire (g) et verre (f) provenant des complexes archéologiques enregistrés dans la rue Bisericii

Legendă

	Intervenție modernă
	Pământ cenușiu prăfos
	Pământ cenușiu gălbui
	Pământ brun
	Pământ galben nisipos (steril arheologic)
	Depunere aluvionară
	Pământ cenușiu prăfos pigmentat
	Pământ cenușiu prăfos cu mult pigment de cărbune
	Zone cu cenușă și pigmenți de cărbune
	Zone cu cenușă de culoare gri albicios
	Pământ brun afânat
	Pământ brun afânat pigmentat
	Pământ galben nisipos cu pigmenți de cărbune
	Pământ cenușiu cu piatră măruntă
	Nivel demantelare (în cenușiu prăfos)
	Nivel demantelare (în cenușiu gălbui)
	Pământ cu conținut mare de mortar
	Chirpici
	Pământ cu conținut de chirpici și pigmenți de cărbune
	Pământ cu conținut de chirpici
	Lutuială
	Amenajare cu pământ galben
	Vatră
	Pământ ars
	Nivel, pelicule de arsură
	Cărămidă
	Pietre
	Pietre fundație zid de incintă
	Pietre elevație zid de incintă
	Umplutură de groapă cu conținut mare de oase animale
	Oase animale
	Oase umane
	Ceramică

Fig. 1. Vederi panoramice ale localității Nufăru

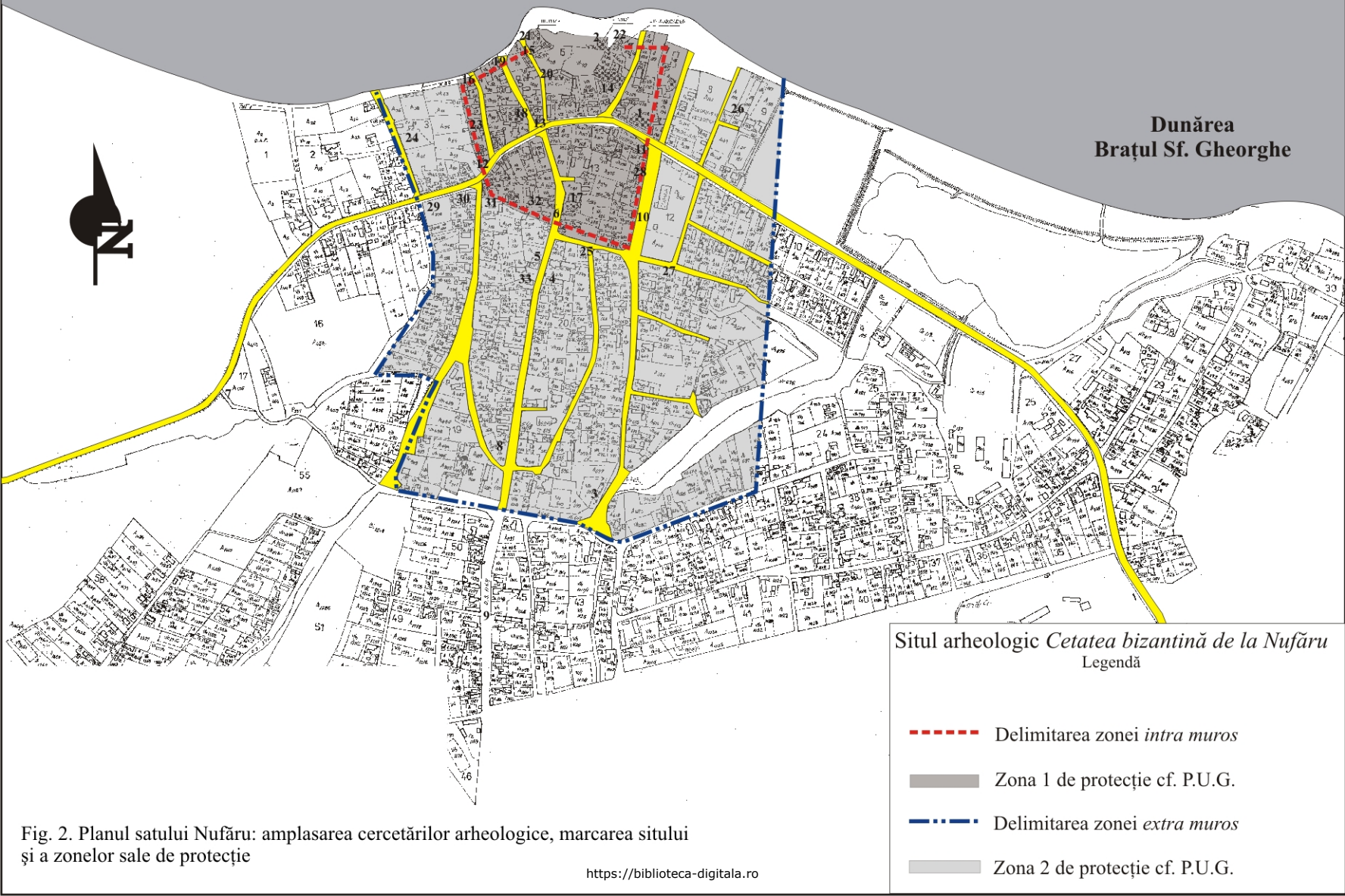

Fig. 2. Planul satului Nufăru: amplasarea cercetărilor arheologice, marcarea sitului și a zonelor sale de protecție

Dunărea
Brațul Sf. Gheorghe

Situl arheologic Cetatea bizantină de la Nufăru
Legendă

- Cercetări arheologice
- Delimitarea zonei intramuros
- Zona A de interes arheologic
- Delimitarea zonei extramuros
- Zona B de interes arheologic
- Zona C de interes arheologic
- Rețeaua de alimentare cu apă

Fig. 3. Planul satului Nufăru: amplasarea cercetărilor și marcarea zonelor de interes arheologic din perspectiva realizării rețelei de alimentare cu apă

Fig. 5. Aspecte din timpul desfășurării lucrărilor de alimentare cu apă pe străzile localității Nufăru

a

b

c

d

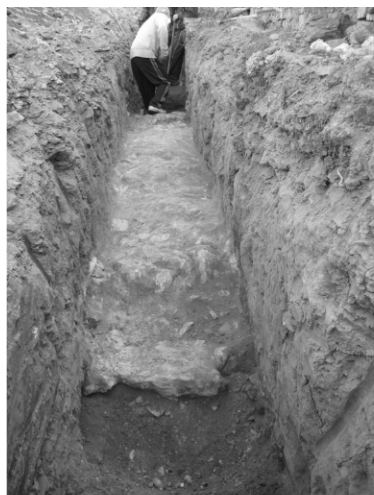

e

f

Fig. 6. Complexe funerare descoperite pe străzile localității Nufăru

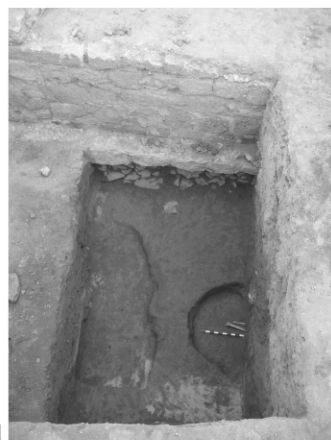
a

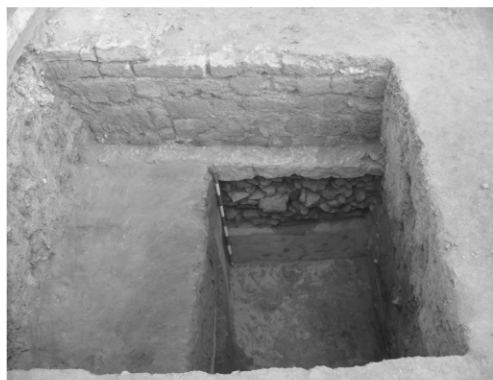
b

c

d

e

f

Fig. 7. Fortificații identificate pe străzile localității Nufăru.

Zidul de incintă nordic cercetat pe străzile Cetății (a) și Arheologiei (b).

Zidul de incintă sudic cercetat pe Str. Bisericii: vedere dinspre sud a S 2 B Fortificație Cămin (c); gropi menajere la sud de zid (d); paramentul sudic/exterior al zidului (e); subtraversarea zidului de către conducta de alimentare cu apă (f)

a

b

c

d

e

f

Fig. 8. Zidul de incintă sudic cercetat pe Str. Bisericii: vedere dinspre nord a S2 A Fortificație Cămin (a); locuință de suprafață adosată zidului (b); paramentul nordic/interior al zidului (c); subtraversarea zidului de către conducta de alimentare cu apă (d); complexe funerare cercetate la sud (e) și la nord (f) de zid

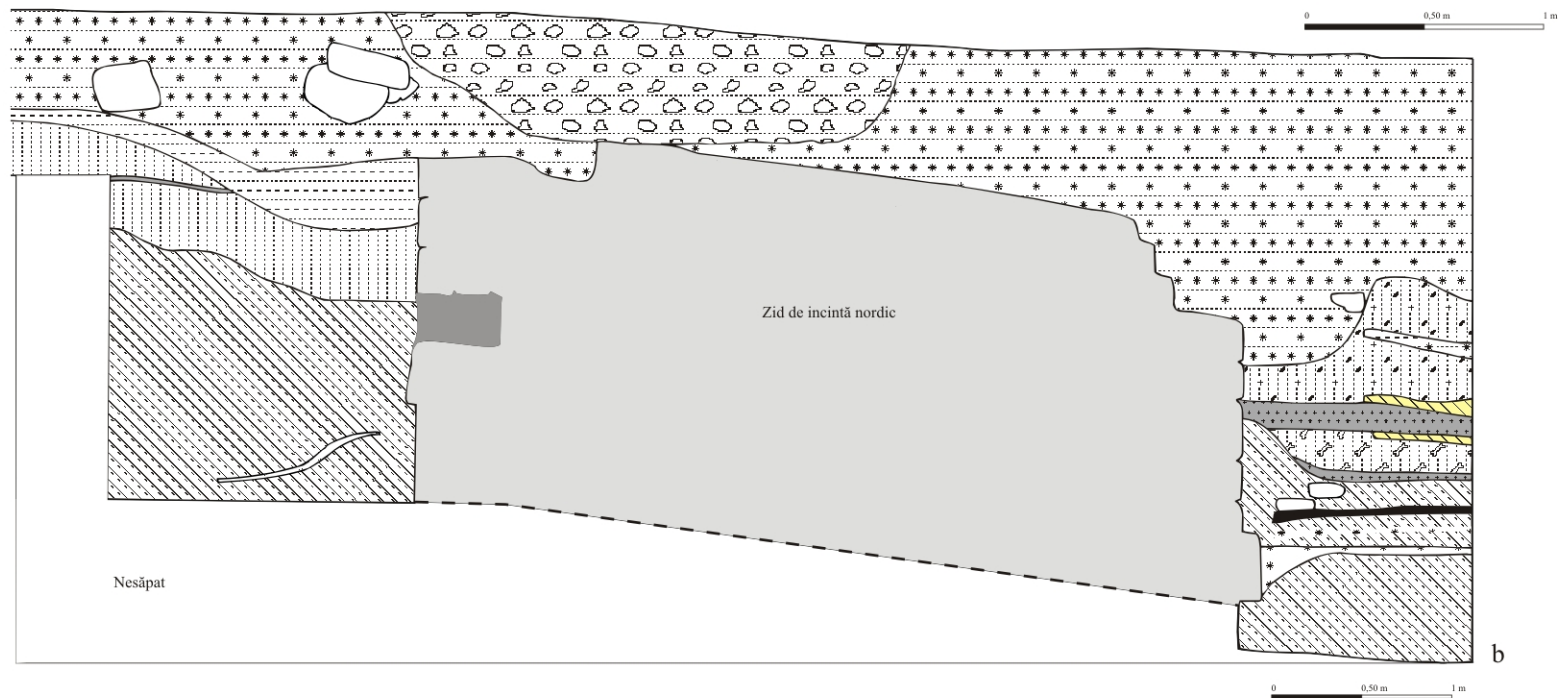
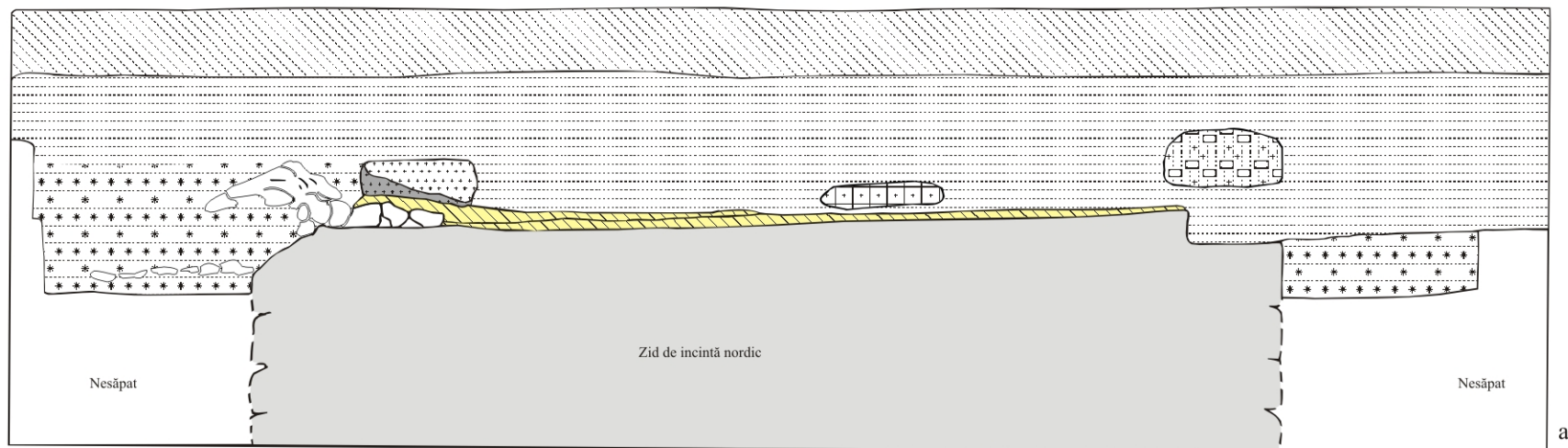

Fig. 9. Zidul de incintă nordic cercetat pe străzile Cetății - profilul vestic (a) și estic (b)

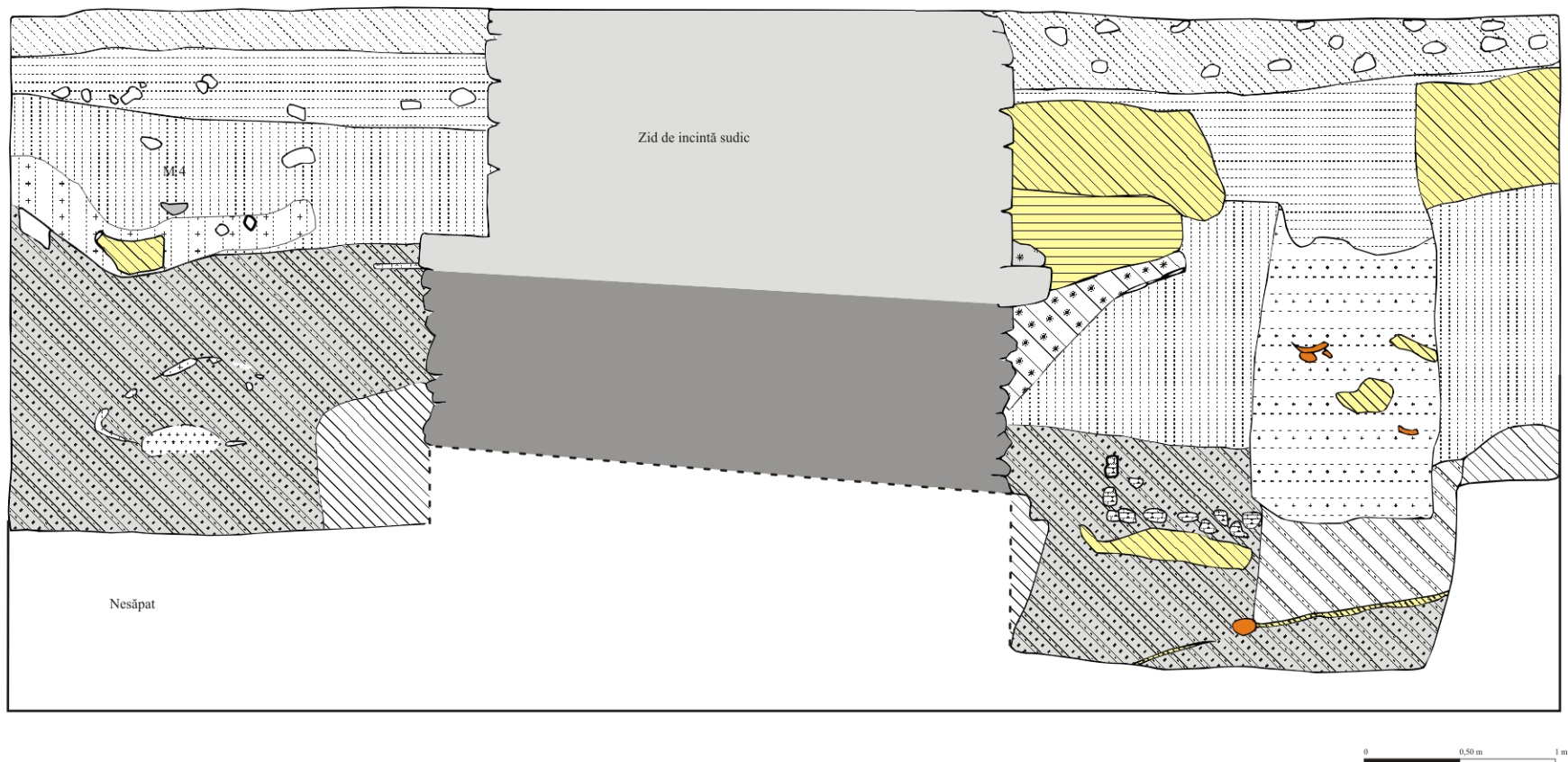

Fig. 10. Zidul de incintă sudic cercetat pe str. Bisericii - S 2 Fortificație Cămin, profilul estic

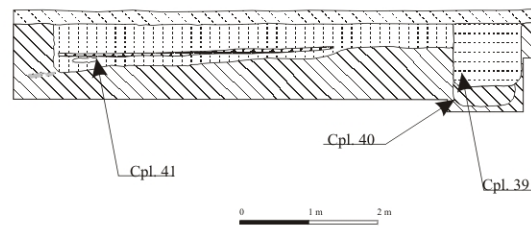
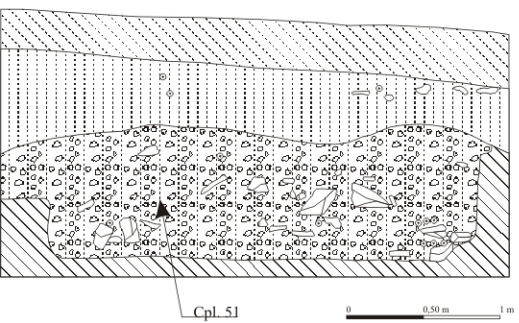
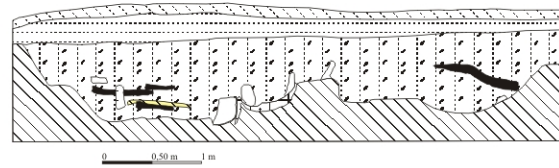
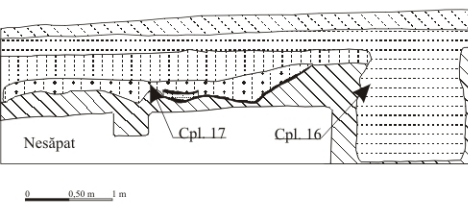
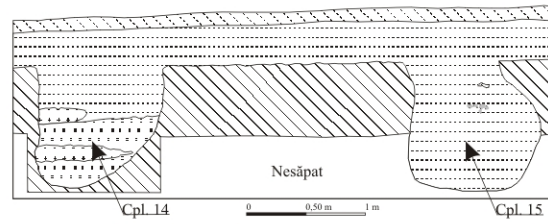
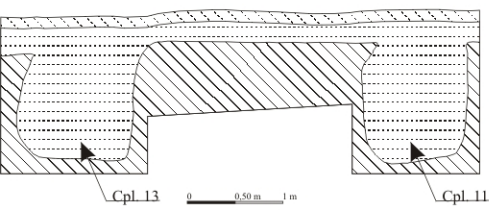
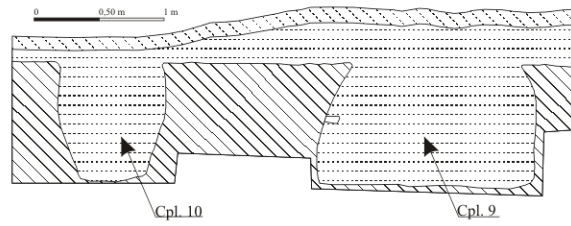
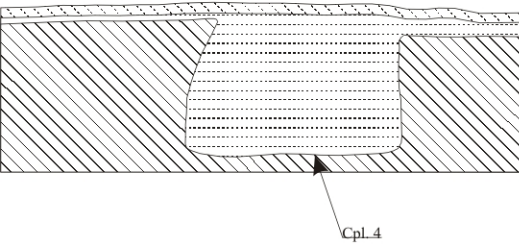
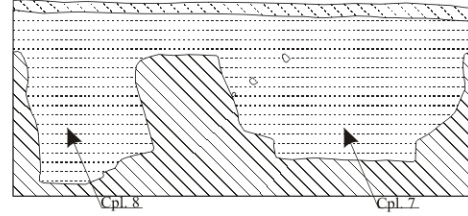
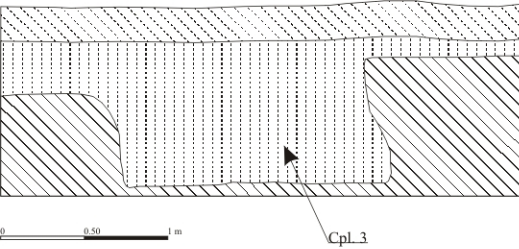

Fig. 11. Komplexe de locuire înregistrate pe str. Bisericii

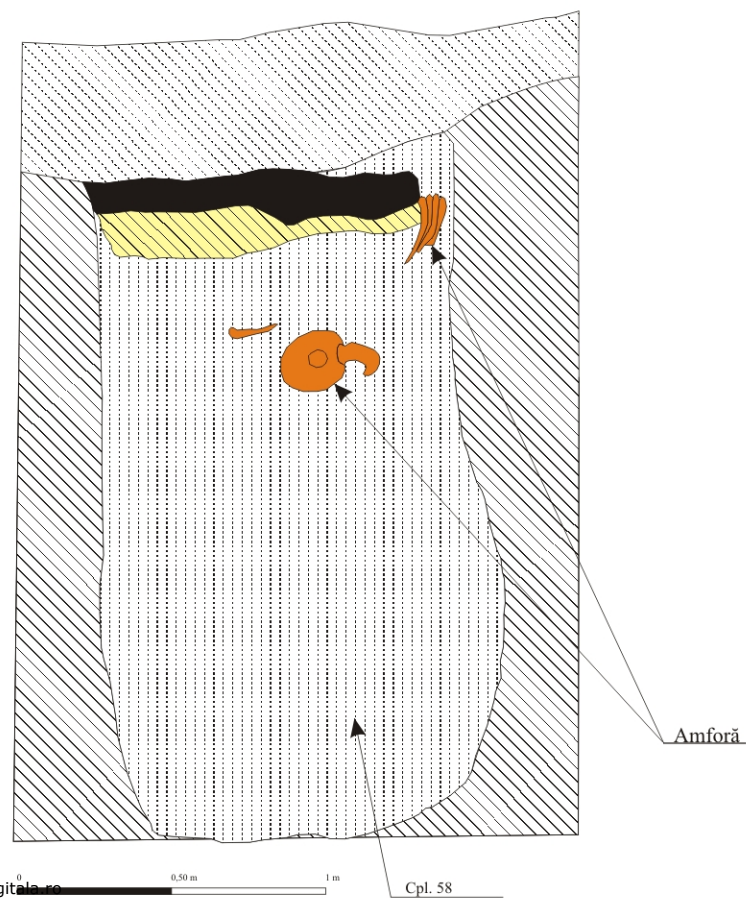
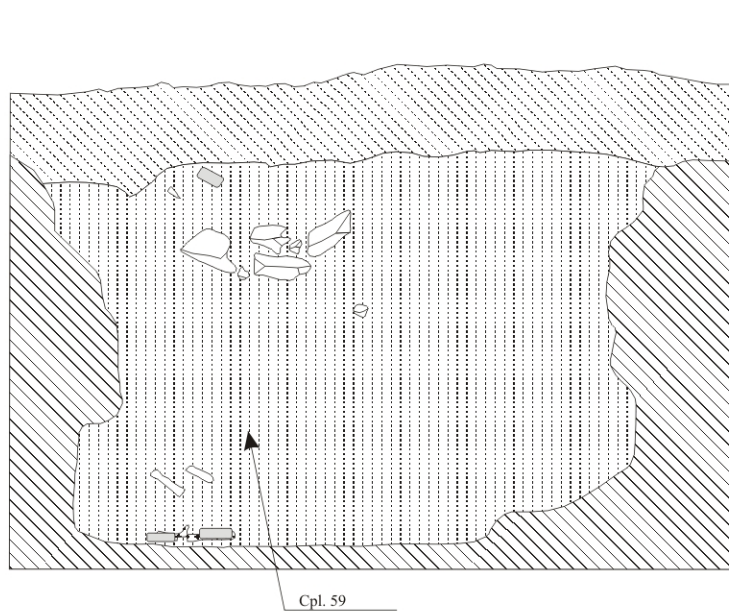
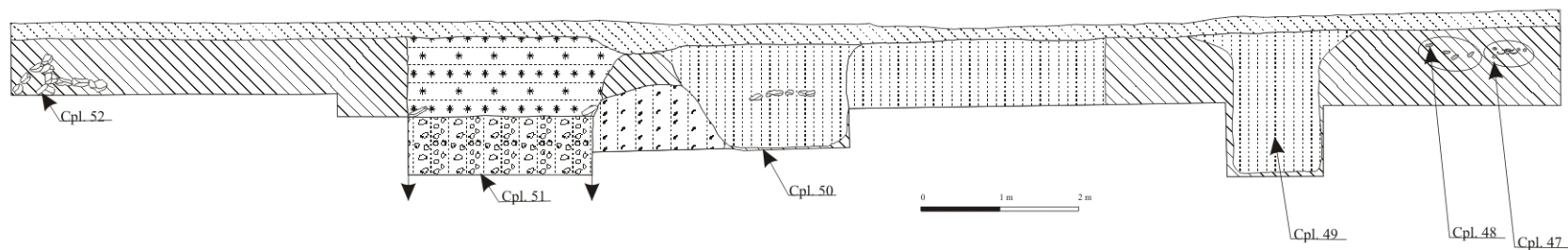

Fig. 12. Komplexe de locuire înregistrate pe str. Bisericii

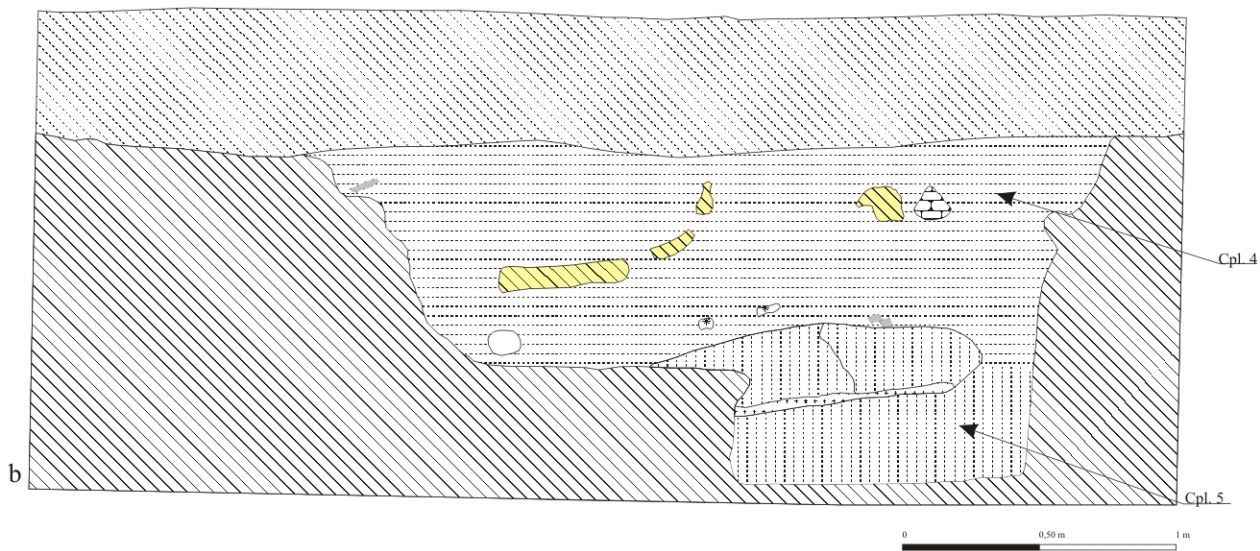
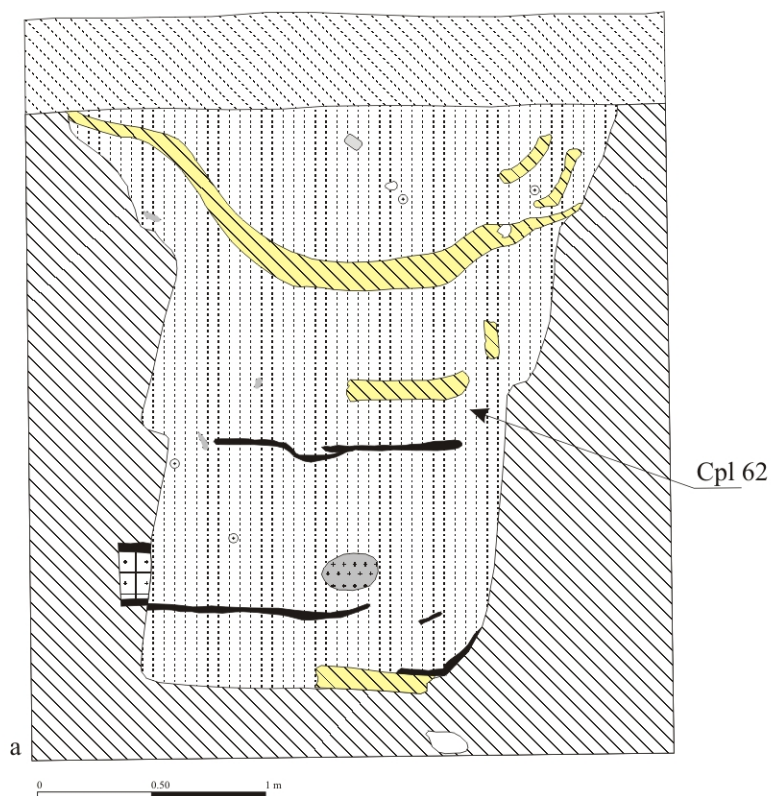

Fig. 13. Komplexe de locuire înregistrate pe străzile Bisericii (a) și Rapsodiei (b)

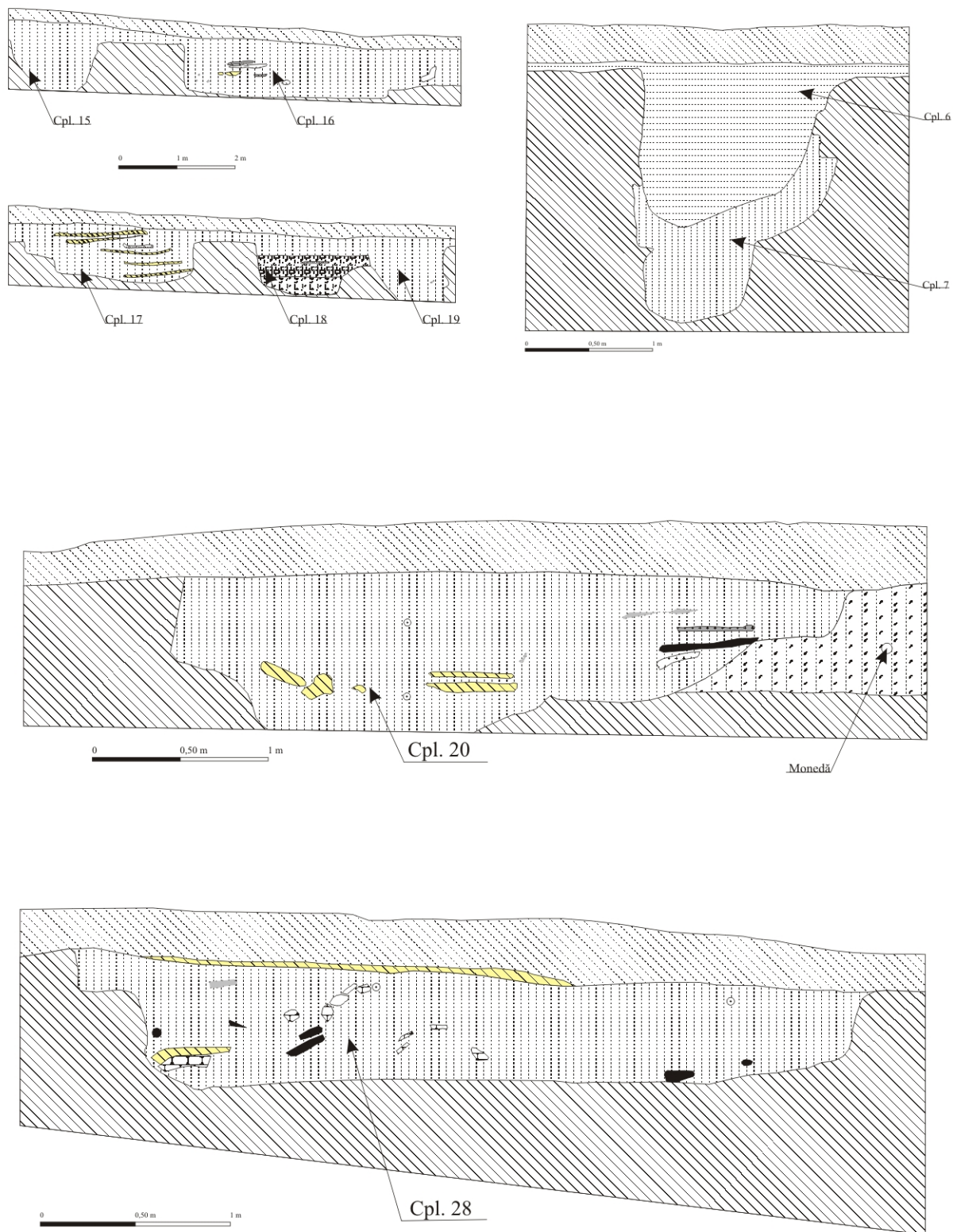

Fig. 14. Komplexe de locuire înregistrate pe str. Rapsodiei

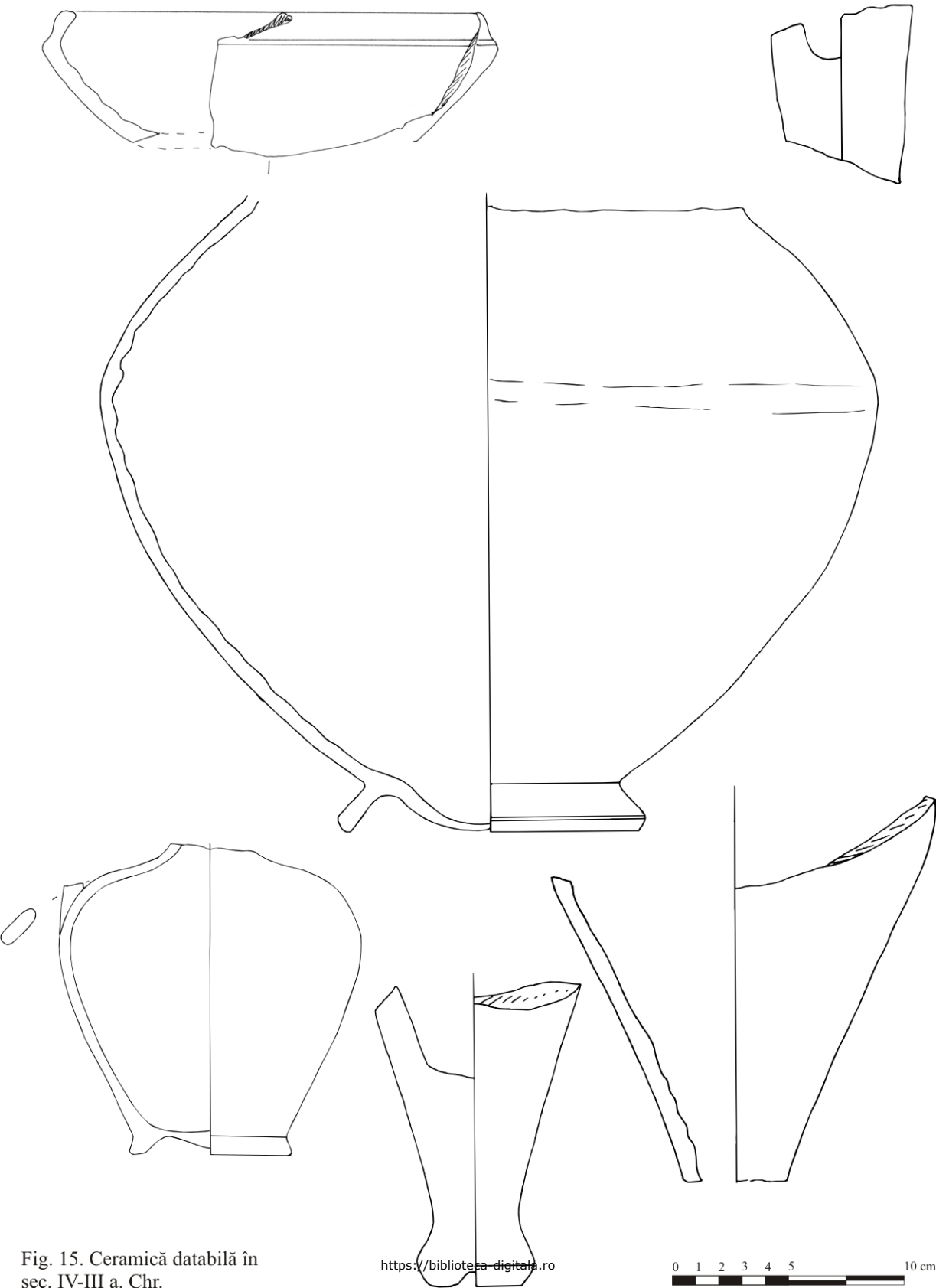

Fig. 15. Ceramică databilă în
sec. IV-III a. Chr.

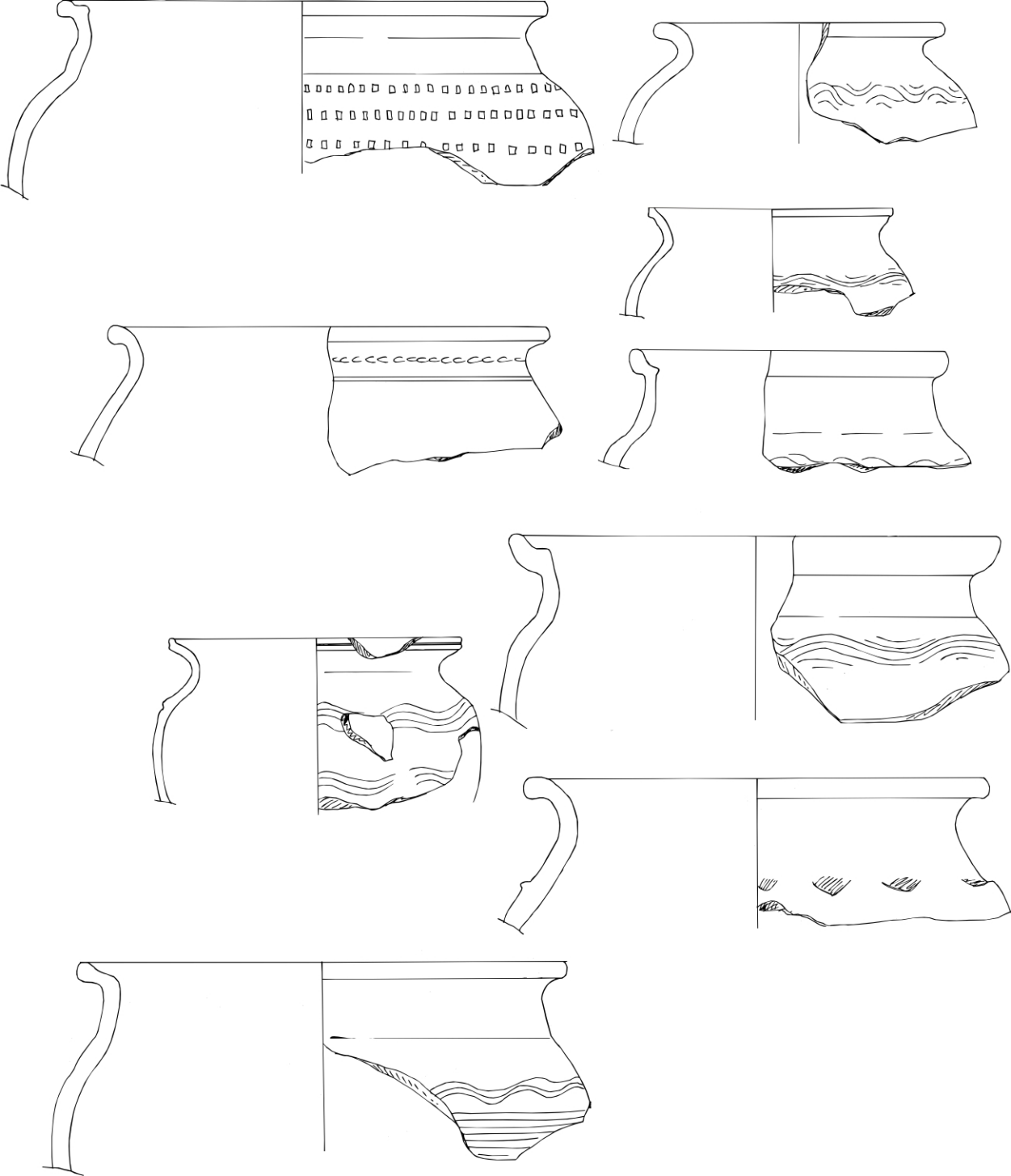

Fig. 16. Ceramică uzuală nisipoasă din complexe înregistrate pe str. Bisericii

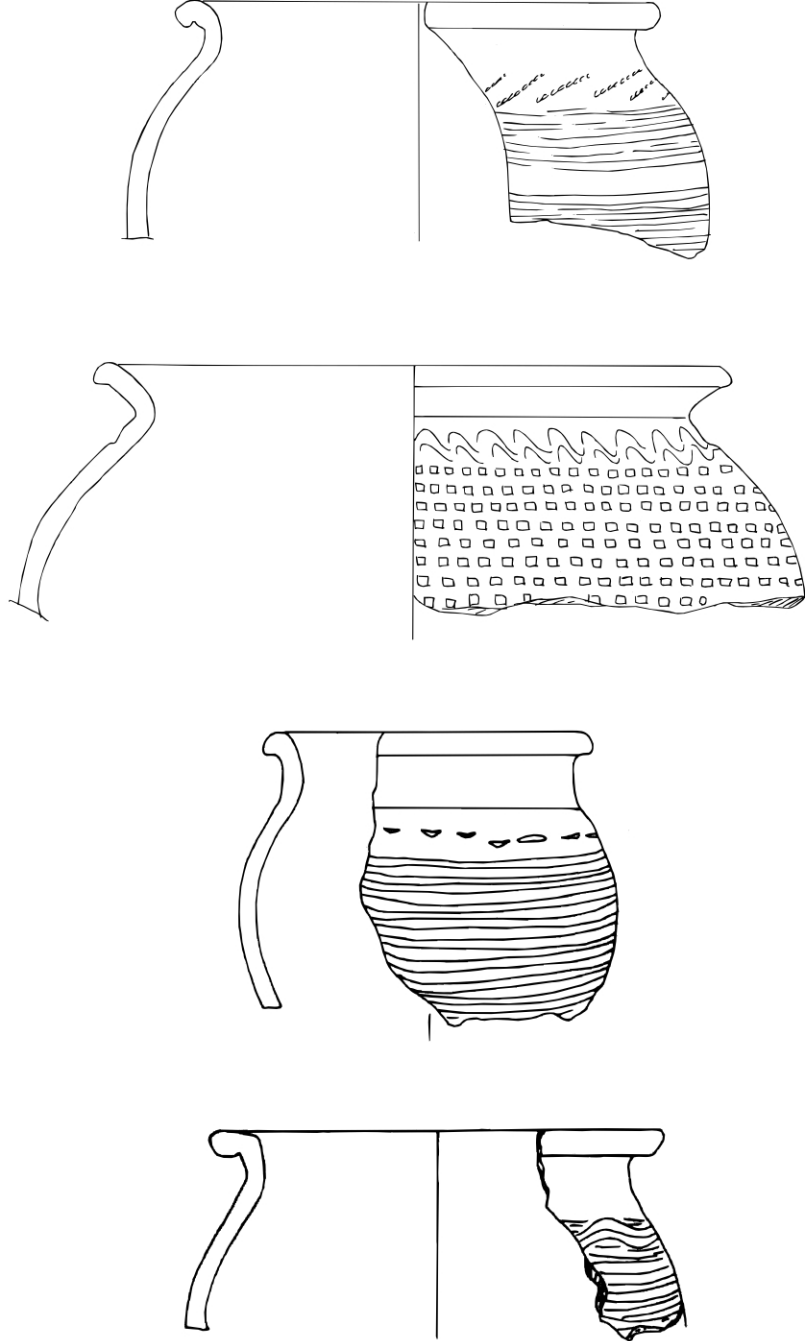

Fig. 17. Ceramică uzuală nisipoasă din complexe înregistrate pe str. Bisericii

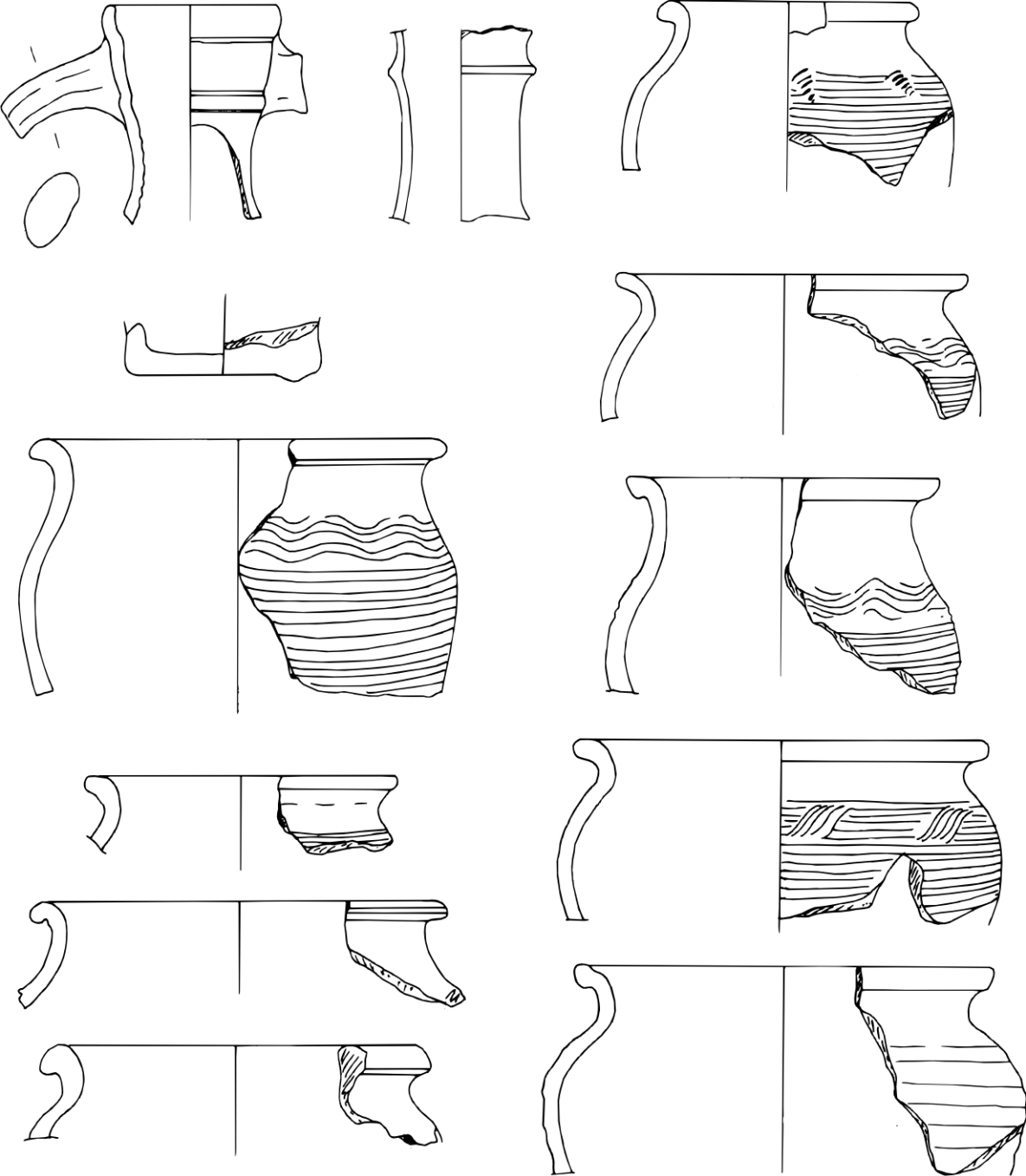

Fig. 18. Urcioare din pastă roșie și ceramică uzuală nisipoasă din complexe înregistrate pe str. Bisericii

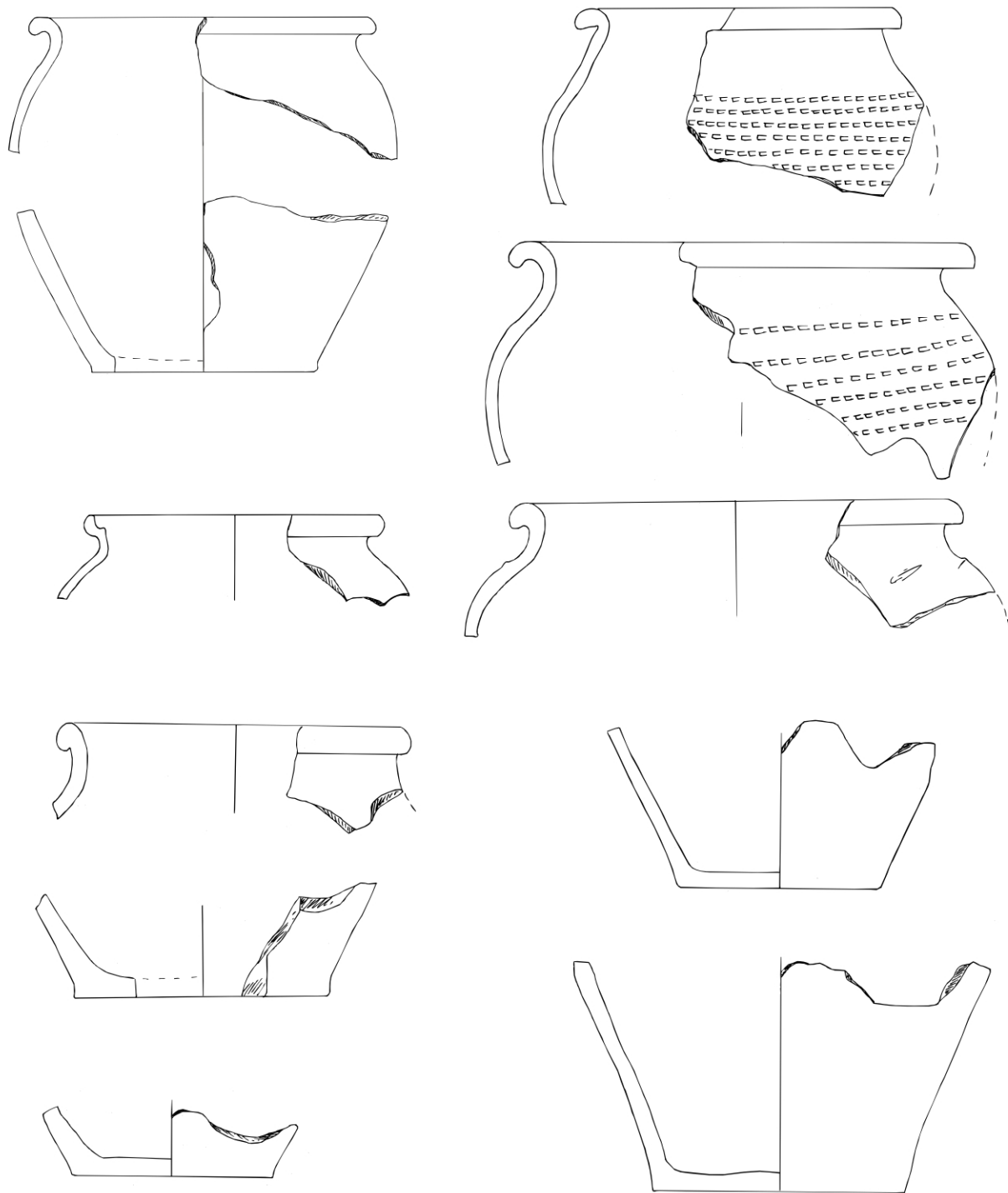

Fig. 19. Ceramică uzuală nisipoasă din complexe înregistrate pe str. Bisericii

<https://biblioteca-digitala.ro>

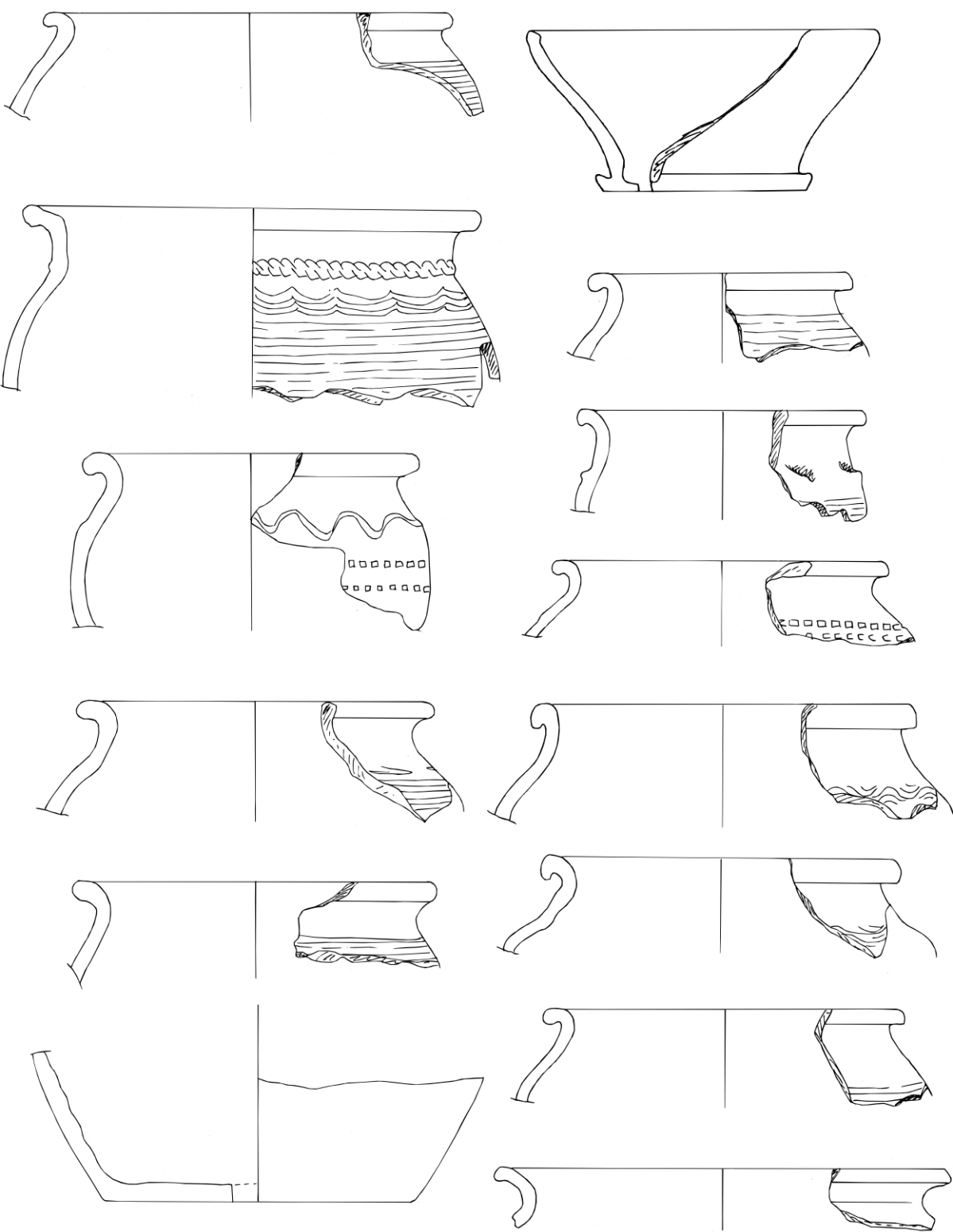

Fig. 20. Ceramică uzuală nisipoasă din complexe înregistrate
<https://biblioteca-digitala.ro>
 pe str. Rapsodiei

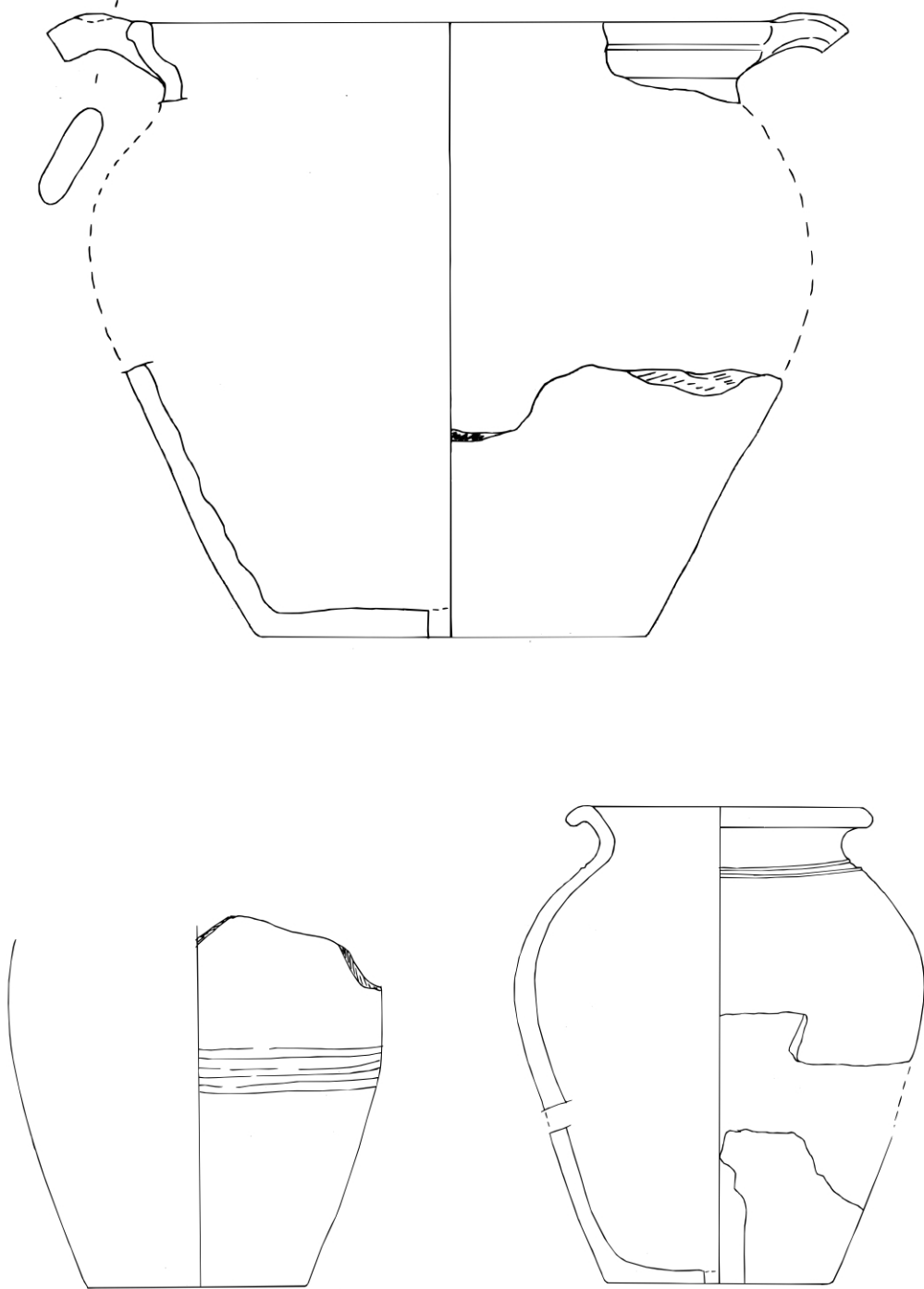

Fig. 21. Oale din pastă roșie și din pastă nisipoasă
din complexe înregistrate pe str. Rapsodiei

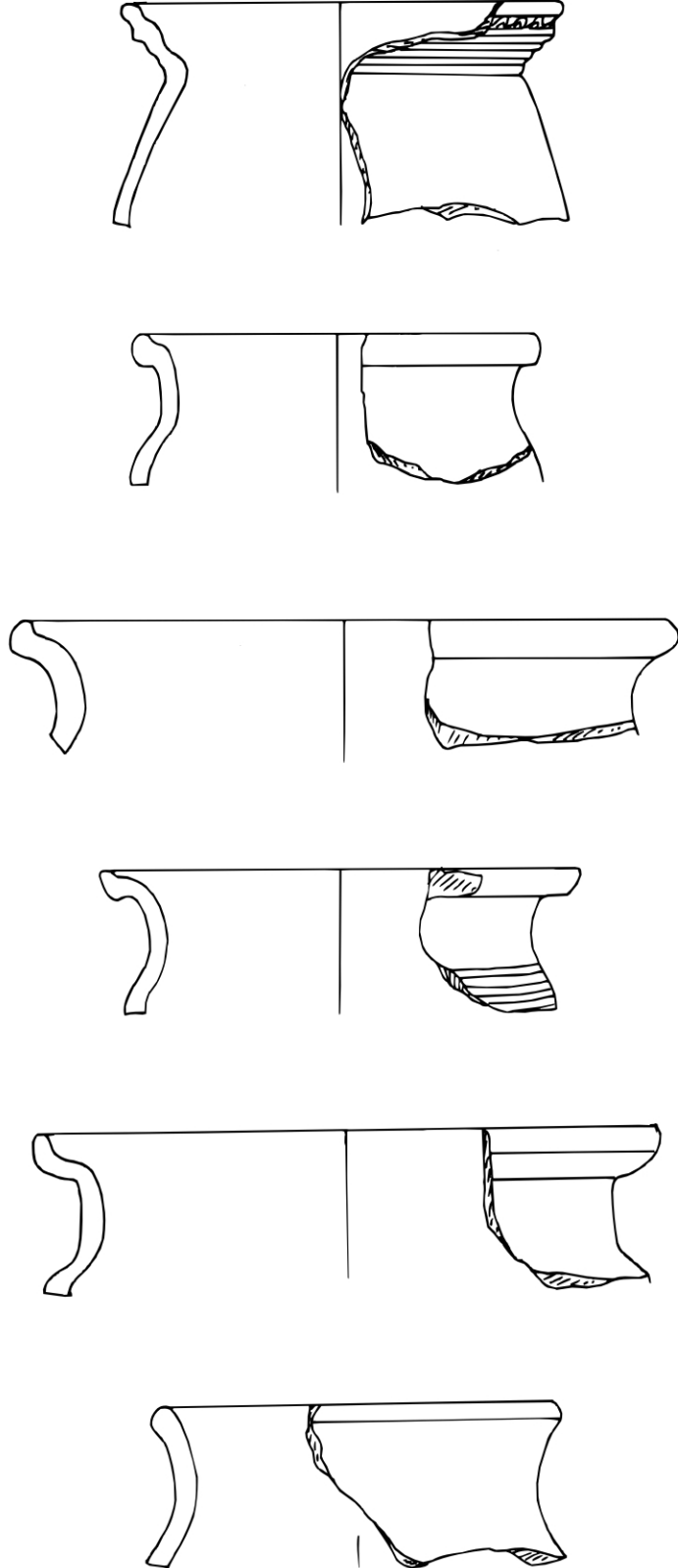

Fig. 22. Ceramică uzuală nisipoasă din
complexe înregistrate pe str. Rapsodiei

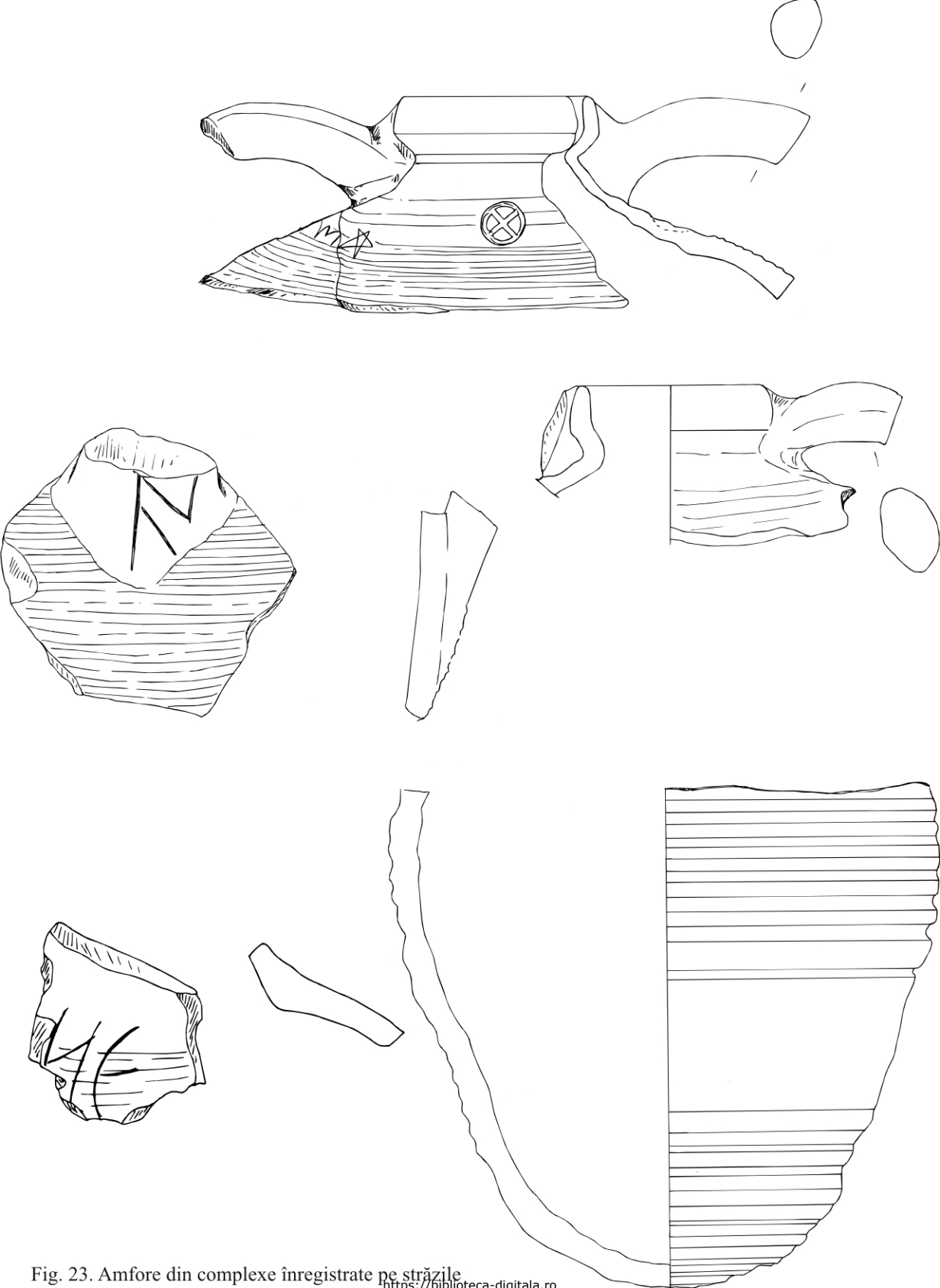
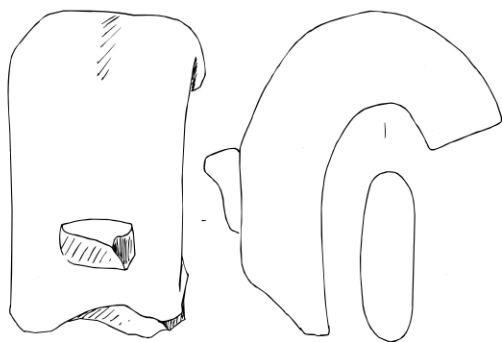
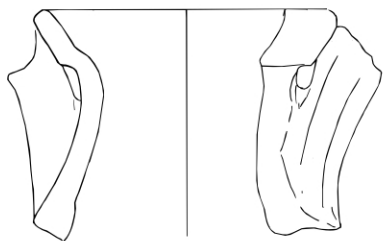
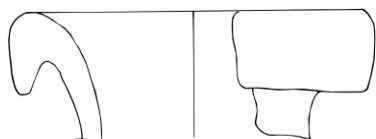
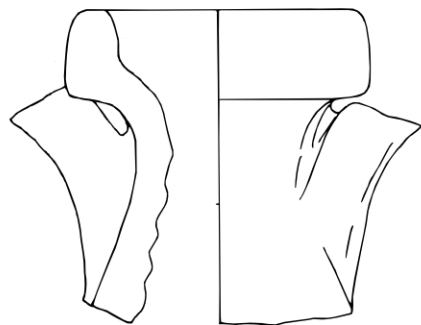
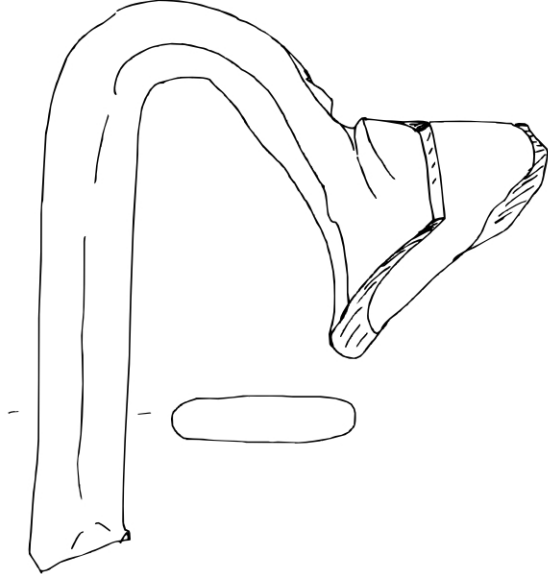

Fig. 23. Amfore din complexe înregistrate pe străzile Bisericii și Rapsodiei

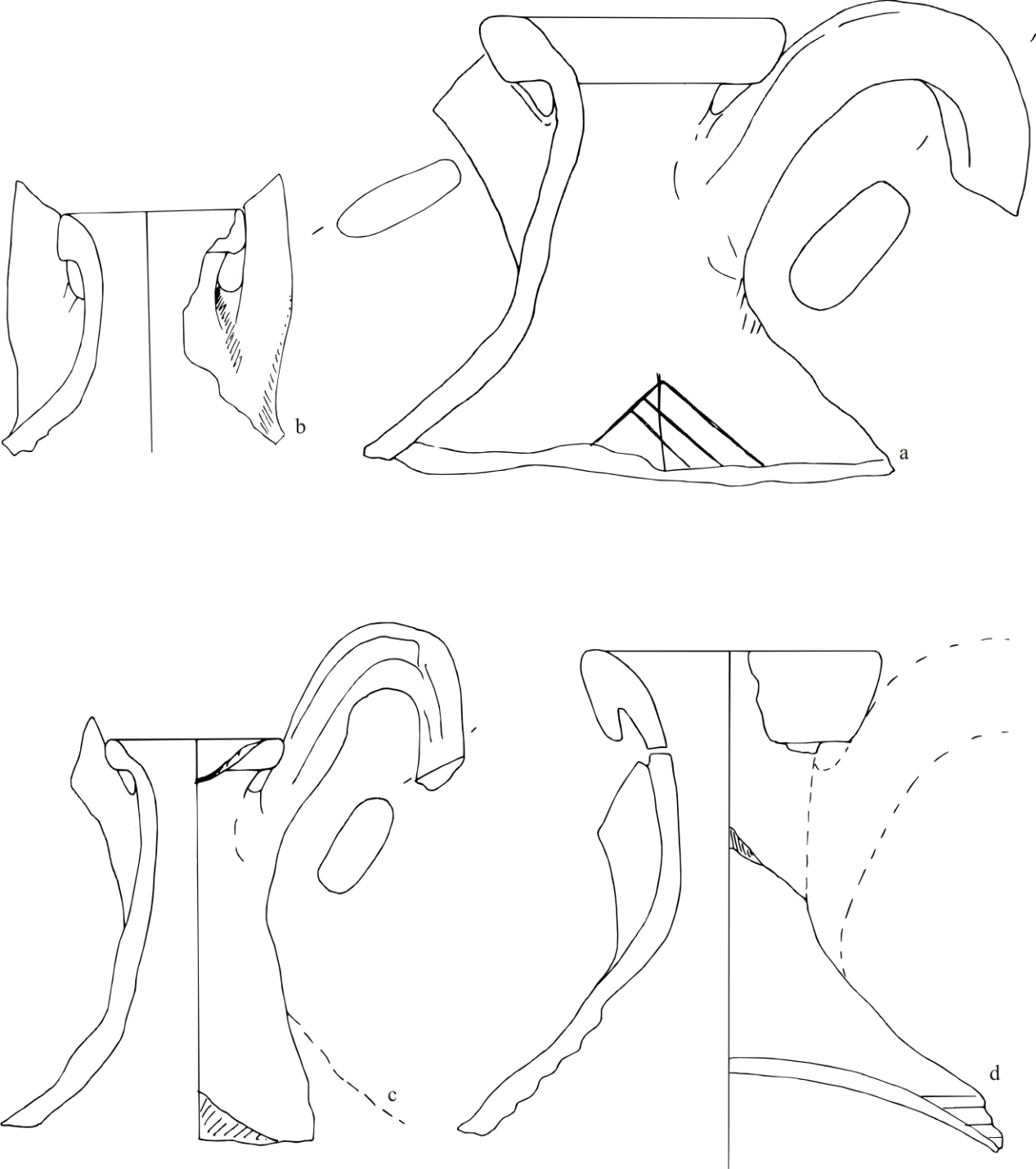

Fig. 25. Amfore din complexe înregistrate pe străzile
 Rapsodiei (a), Bisericii (b), C-tin. Dobrogeanu Gherea (c)
 și Zimbrului (d)

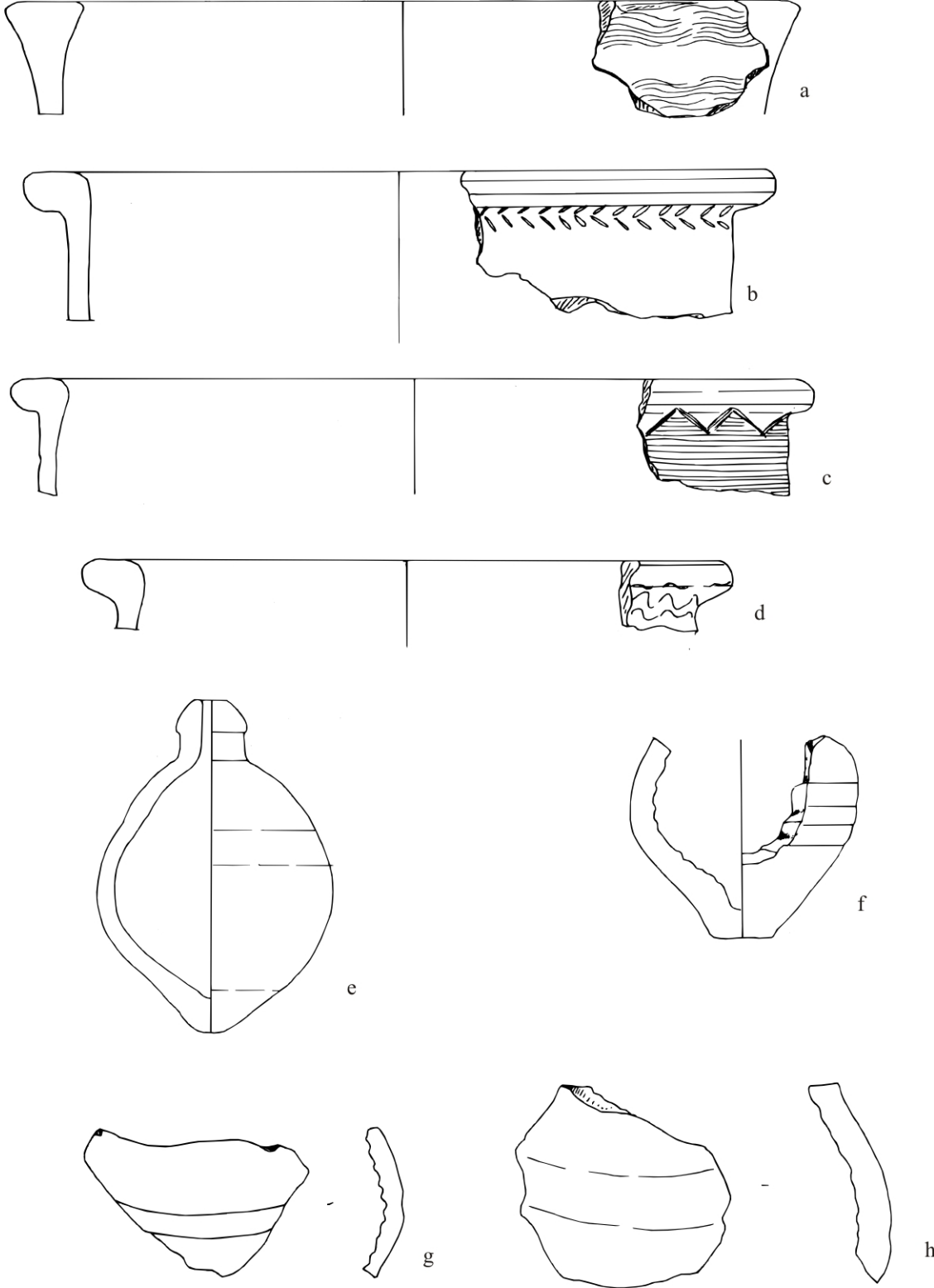

Fig. 26. Căldări de lut (a-d) și vase sferoconice (e-g)
<https://biblioteca-digitala.ro>
 descoperite pe străzile Bisericii și Rapsodiei

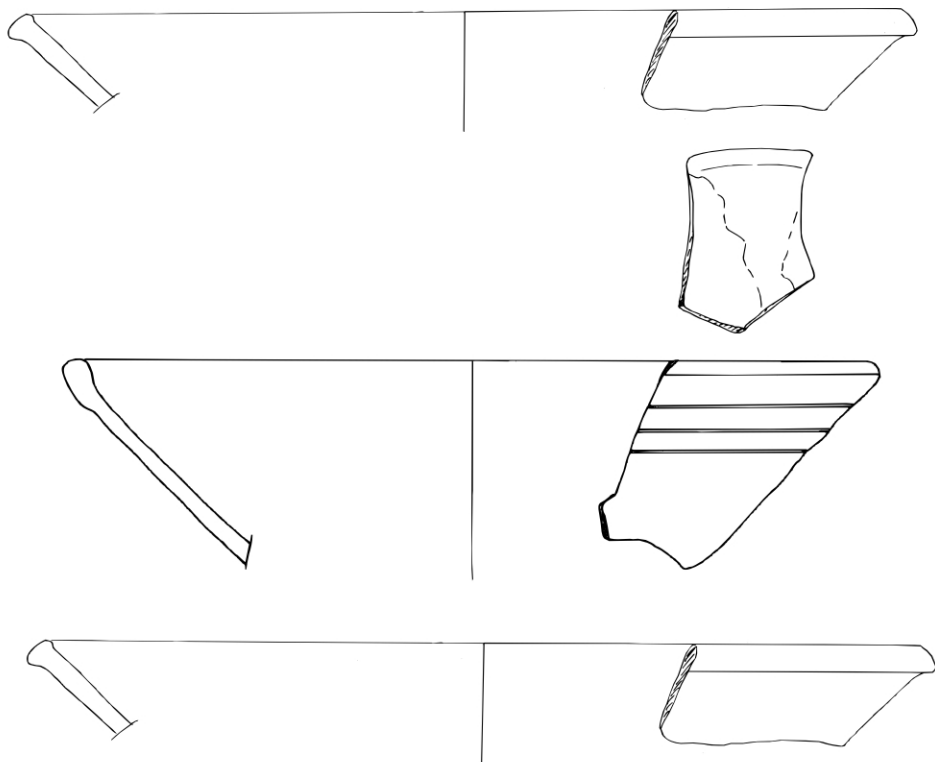
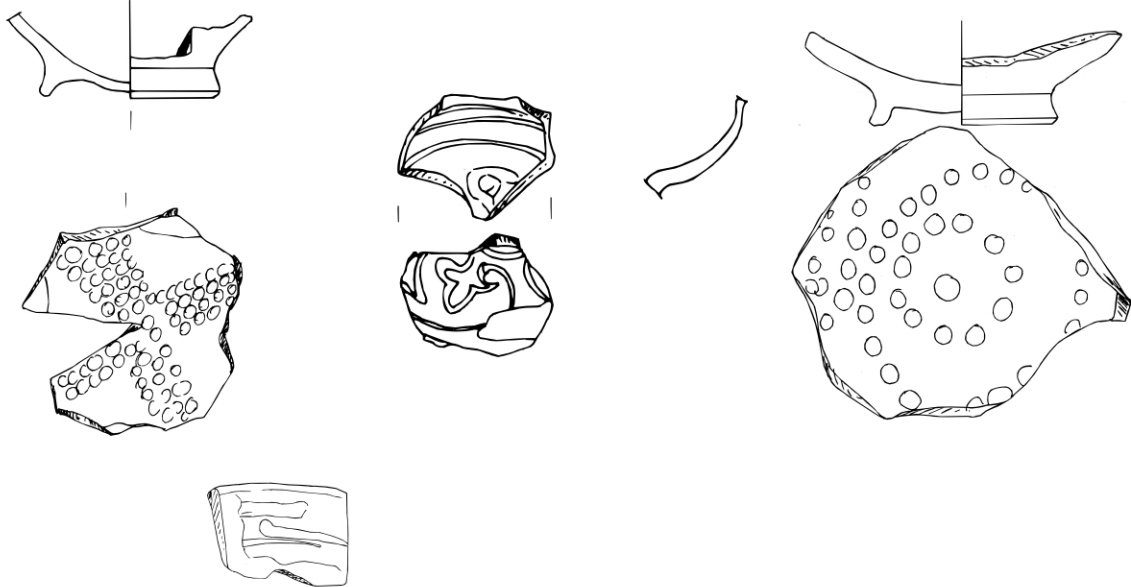

Fig. 27. Ceramică smălțuită din complexe înregistrate pe str. Bisericii

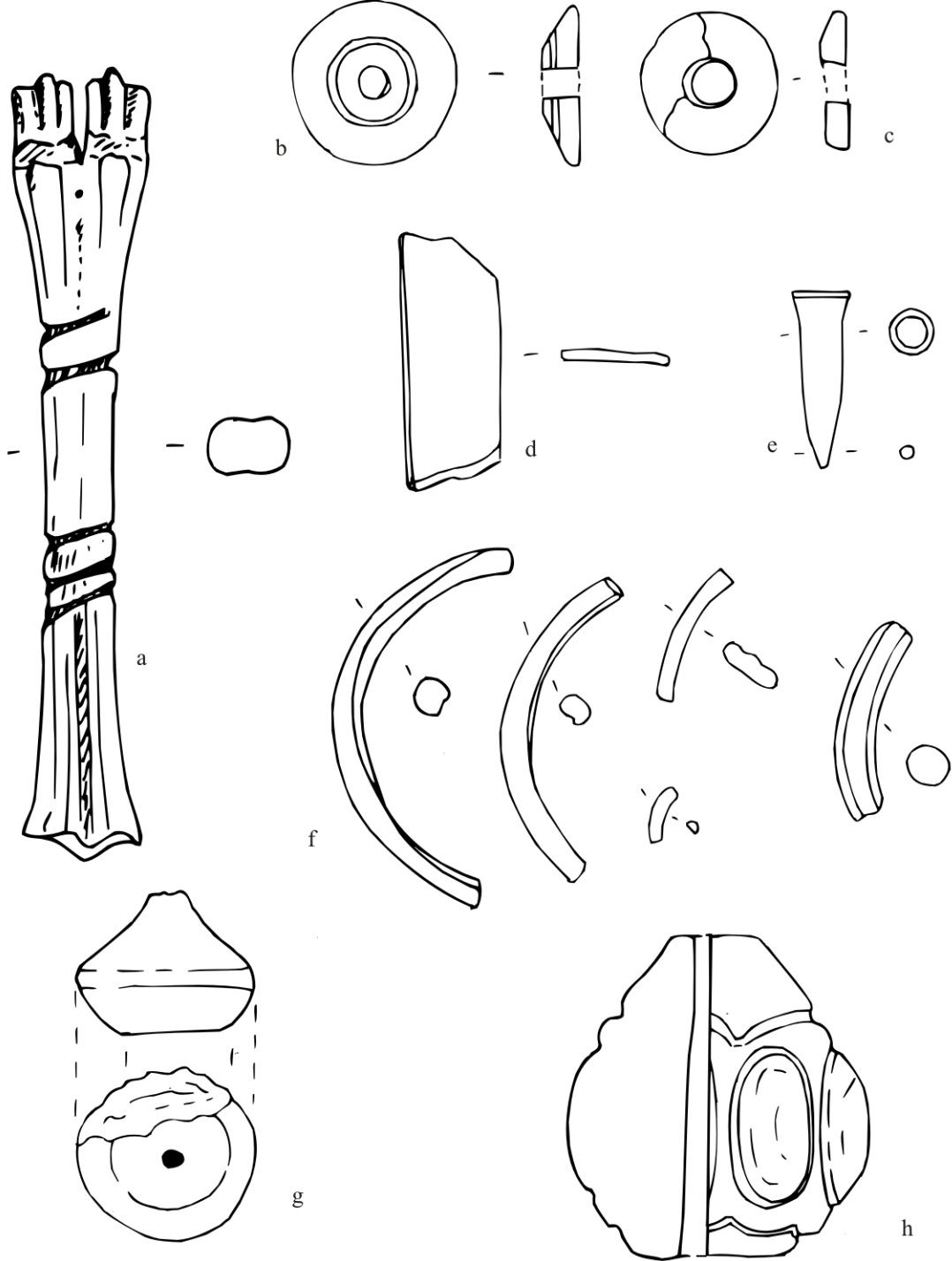

Fig. 28. Obiecte din os (a-b, h), lut (c), piatră (d), fier (e),
 fildeş (g) și sticlă (f) din complexe înregistrate pe str. Bisericii

CERCETĂRILE ARHEOLOGICE DE LA TIMIȘOARA-STR. EUGENIU DE SAVOIA NR. 16 (RAPORT PRELIMINAR)

DANIELA TÂNASE, MIRCEA MARE*

Mots-clef : construction en briques, puits, céramiques émaillées, verrerie, monnaie en bronze 1993, auberge.

Résumé : Les recherches archéologiques préventives ont été réalisées compte tenu du fait que lors de fouilles préalables aux fondations d'un immeuble qui devrait être construit au numéro 16, rue Eugeniu de Savoia, deux puits et artefacts du XVIIIe et XIXe siècles ont été mis au jour (voir fig. 8).

A trois mètres en profondeur par rapport à la cote zéro du bâtiment, on a découvert une construction quadrilatère en briques, ayant adossée une voûte en même matériel à l'intérieure de laquelle était un puits rond, construit en briques ayant le diamètre de 3 mètres. Tout autour de la construction, les fosses de la fondation atteignaient le sédiment stérile jaunâtre, argileux, raison pour laquelle la section S 1 fut tracée pour délimiter les murs, la fouille étant réalisée par l'excavation de la terre de l'intérieur après la démolition de la voûte, déjà partiellement détruite (voir 1, fig. 4). A l'est de la section, au même niveau que le mur extérieur du puits, on a découvert un autre puits circulaire, construit en briques, adossé sur le mur, ayant un diamètre intérieur de 0,95 mètres, pour le relief duquel on a tracé la cassette C1 (voir fig. 7).

De l'intérieur des deux puits on a récupéré des fragments céramiques, la plupart d'eux étant émaillés, de couleur jaune, brune, verte, de pots et poêles à trois pieds, tasses spécifiques aux XVIIIe et XIXe siècles (voir fig. 5. A-C), un fragment de pipe (fig. 6 A), fragments de conduite de canalisation en céramique (voir fig. 6 C), fragments de récipients en verre (voir fig. 6 B), clous et crampons en fer, une pièce de monnaie hongroise en bronze datant 1893.

Le fond du grand puits se trouve à 6,40 m en profondeur par rapport à la cote zéro du bâtiment, le fondement du bâtiment étant construit dans la couche stérile de couleur grise cendrée (voir fig. 2). Dans la partie centrale se trouvent trois orifices circulaires de forage, avec le diamètre de 0,10 m, en profondeur totale de 8,40 m (voir fig. 7). Des artefacts pareils aux ceux découverts par nous, apparaissent souvent dans les fouilles archéologiques effectuées sur le territoire de la cité de Timisoara (voir note 1).

La rue Eugeniu de Savoia se trouve à l'extrémité de l'ex-cité turque et à l'extrémité nordique de la première phase de reconstruction de la ville après la conquête autrichienne vers l'année 1750. La maison se trouvant au n° 16 est représentée sur les plans après l'année 1750 (voir fig. 9) (voir note 3) et appartient au type de plan en « U ». A travers le temps, même si elle souffrit certaines modifications, la maison a gardé le type du plan et la structure initiale des murs et voûtes, et aussi l'ouverture vers la cour intérieure (voir note 2).

Le livre foncier de la maison indique qu'au dernier de la troisième partie du XVIIIe siècle il y avait une auberge « La poire d'or » et, à partir de l'année 1790 la maison a appartenu à la famille IOANOVICI, famille anoblie par la cour impériale de Vienne vers la fin du XVIIIe siècle. En 1853 le nouvel propriétaire de la maison est un certain REIDRONDT (voir note 4).

En conclusion, le grand puits représentait l'annexe d'un immeuble et non un puits situé dans une place publique, parce que la trame actuelle de la rue est identique avec celle du XVIIIe siècle. D'autre part, l'existence d'une auberge, est une explication pour la nécessité de construire une fontaine de grande capacité. Au cours du XIXe siècle, probablement à la suite de sa transformation d'une auberge dans une maison particulière, le grand puits fut abandonné et, à côté du mur trouvé à l'est, on a construit un puits plus petit, pour couvrir le nécessaire d'eau des locataires. En même temps que l'introduction du système d'eau courante, vers la fin du XIXe siècle, la deuxième fontaine fut abandonnée elle aussi.

Cuvinte cheie : construcție cărămidă, puț, ceramică smălțuită, sticlărie, monedă de bronz 1893, han.

Rezumat : Cercetările arheologice preventive din Timișoara – Str. Eugeniu de Savoia nr. 16 au scos la iveală o construcție patrulateră din cărămidă în interiorul căreia se afla un puț rotund tot din cărămidă. Alături s-a găsit un alt puț zidit tot din cărămidă dar de dimensiuni mai mici. Din interiorul celor două

Mircea Mare, Daniela Tănase (Muzeul Banatului Timișoara)

Materiale și cercetări arheologice SN III, 2007, p...

puțuri au fost recoltate fragmente ceramice smălțuite, sticlărie, fragmente de conductă de canalizare, cuie de fier - specifice secolelor XVIII-XIX. Lor li se adaugă o monedă maghiară de bronz din anul 1893. Se pare că descoperirile respective țineau de un han, transformat mai târziu în locuință particulară.

1. Introducere

Cercetările arheologice preventive au fost efectuate în perioada 19-29 mai 2006, determinate fiind de faptul că în timpul săpăturilor la fundațiile unei clădiri care urma să fie construită în str. Eugeniu de Savoia nr. 16 pentru S.C. Farmacia Vlad S.R.L. Timișoara, beneficiar și proprietar al terenului, au fost descoperite vestigii arheologice, respectiv ghizdurile a două fântâni din secolele XVIII-XIX (fig. 8).

Strada Eugeniu de Savoia se află în perimetrul vechii cetăți a Timișoarei, reconstruită în stil Vauban de austrieci după anul 1716, an care marchează sfârșitul stăpânirii otomane asupra Banatului și intrarea acestei regiuni în stăpânirea Imperiului habsburgic.

2. Cercetarea arheologică propriu-zisă. Materialul arheologic

La 3 m adâncime față de cota zero a clădirii (Waagriss) a apărut o construcție patrulateră din cărămidă (dimensiuni: 3,90 X 3,72 m la exterior; 3,00 X 2,90 m la interior), care avea adosată în interior o boltă din cărămidă. Sub boltă a fost descoperit un puț rotund, construit din cărămidă, cu diametrul de 3 m, a cărui margine superioară a apărut la adâncimea de 5,10 m față de cota zero a clădirii. În jurul construcției deja se ajunsese cu șanțurile fundațiilor la stratul steril argilos de culoare galbenă, motiv pentru care secțiunea S 1 a fost trasată pentru a delimita zidurile, săpătura concentrându-se pe excavarea pământului din interior în care s-au descoperit artefacte (fig. 1, fig. 4).

S-a trasat secțiunea S 1 cu dimensiunile de 4,20X4,35 m, pentru a se reliefa zidul la exterior și s-a mers până la adâncimea de 3,40 m față de cota zero a clădirii. În interior, s-a excavat pământul de sub boltă și din partea de vest a patrulaterului, unde era o porțiune de 0,60-0,72 m, care nu a fost acoperită de boltă, dar a fost umplută până în partea superioară a construcției cu moloz, bucăți de cărămidă și pământ. Sub stratul de moloz, gros de 1,50 m, a apărut un strat de pământ cu o grosime de circa 0.70 m, de culoare neagră, moale din cauza apei infiltrate, care apare și sub boltă deasupra ghizdurilor puțului mare, dar și în interiorul acestuia. În partea de est a secțiunii, la același nivel cu zidul exterior puțului, a mai apărut un puț circular, construit din cărămidă, adosat de zid, cu diametrul de 1,50 m la exterior și 0,95 m la interior, pentru a cărui reliefare s-a trasat caseta C1, cu dimensiunile de 2,00 X 1,30 m (fig. 7).

Pământul de sub boltă a fost excavat și au apărut multe fragmente ceramice, în special smălțuite, de culoare galbenă, maro, verde, unele pictate, de la oale, tigăi cu trei piciorușe, câni, specifice secolelor XVIII-XIX (fig. 5. A-C).

Pentru siguranța lucrătorilor și pentru a facilita excavarea pământului din puțul mare, bolta de cărămidă, deja secționată de șanțurile pentru fundații, a fost dărâmată și s-a observat că aceasta a fost adosată în momentul în care puțul nu a mai fost utilizat (fig. 4). Ghizdurile puțului circular, construit din cărămidă, apar la 5,10 m adâncime față de cota zero a clădirii. La golirea puțului mare s-au găsit fragmente ceramice smălțuite, dar și nesmălțuite, de culoare cenușie. La circa 6 m adâncime de la cota zero a clădirii a apărut un vas aproape întreg umplut cu var și un fragment de pipă de ceramică placat cu foiță de cupru, care se datează în secolul al XVIII-lea (fig. 6. A).

Fundul puțului este la adâncimea de 6,40 m față de cota zero a clădirii, iar talpa fundației a fost construită în stratul steril de culoare gri-cenușie (fig. 2). Pe fundul puțului, în partea de mijloc, se află trei orificii circulare de foraj, cu diametrul de 0,10 m care au adâncimea totală de 8,40 m față de cota zero a clădirii (fig. 7).

Fântâna mică a fost distrusă pe jumătate de un șanț de fundație. A fost construită tot din cărămidă prinsă cu mortar. În puțul mic a exista un strat de moloz gros de 0,50 m, sub care a apărut un strat de pământ negru, moale din cauza apei infiltrate, în care au apărut fragmente de conductă de canalizare din ceramică, fragmente de la recipiente de sticlă (fig. 6. B) și fragmente metalice: cuie și scoabe. Din interior s-au mai recuperat fragmente ceramice și de porțelan de la sfârșitul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea. La adâncimea de 3,70 m față de nivelul zero al clădirii s-a găsit o monedă ungurească din bronz, de 2 fillér, emisă la Kremnitz-Banya în anul 1893. Fragmentele de conductă pentru canalizare, din ceramică, sunt specifice secolului al XIX-lea (fig. 6. C).

Puțul mic a fost cercetat până la adâncimea de 5, 60 m față de cota zero a clădirii, dar datorită spațiului îngust nu s-a putut ajunge la stratul steril.

Zidul patruleter, puțul mare, puțul mic și bolta au fost construite din cărămidă prinsă cu mortar. Consistența mortarului este diferită, la zidul patruleter și puțul mare mortarul este de culoare alb-gălbui și are mult nisip în componență, în timp ce mortarul de la boltă și puțul mic este de culoare alb-cenușie și are nisip cu bobul mare și mult var în compoziție. Dimensiunile cărămizilor de la puțul mare: 33X16X7 cm, 31X16X7 cm. Dimensiunile cărămizilor din boltă și puțul mic: 30X14X6 cm, 30X14X7 cm.

Se mai cuvine remarcat faptul că fragmente de la vase din ceramică smălțuită și de la recipiente din sticlă, similare cu cele descoperite în cele două puțuri, se găsesc frecvent în săpăturile arheologice efectuate pe teritoriul cetății Timișoara¹.

3. Considerații cu privire la rezultatele cercetării

În ceea ce privește funcționalitatea acestor puțuri, în opinia noastră, puțul mare aparținea unei fântâni-cisternă construită în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, căreia în secolul al XIX-lea i-a fost adosată o fântână mai mică, adaptată necesităților locuitorilor imobilului. Aceasta, la sfârșitul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea, nu a mai fost utilizată, fiind umplută cu pământ.

Strada Eugeniu de Savoia corespunde limitei fostei cetăți turcești și limitei nordice a primei faze de reconstrucție a orașului după cucerirea austriacă, până spre anul 1750. Planurile din epocă indică faptul că în jurul anilor 1746-1747 încă nu era amplasată o construcție nouă pe locul care corespunde astăzi numărului 16, ci doar că acesta a fost ocupat în perioada turcească. În anul 1754 locul este ocupat de o altă construcție, care are un corp principal și accesul din strada Eugeniu de Savoia și două aripi secundare, probabil anexe, pe strada Ungureanu și adiacent lotului vecin dinspre nord. Astfel, casa aparține tipului de plan în „U” cu o curte interioară pe care o închide spre clădirea alăturată, existentă deja la data ridicării celei de colț. De-a lungul timpului, deși a suferit unele modificări, casa a păstrat tipul de plan și structura zidurilor și bolților inițiale, precum și deschiderea spre curtea interioară². Casa este reprezentată pe planurile de după anul 1750 (fig. 9)³.

¹ Rădulescu, AnB S.N. 14/2, 2006, p. 17-18; p. 42, fig. 22.

² Mulțumim doamnei arhitect dr. Liliana Roșiu, pentru informațiile oferite cu privire la istoricul clădirii și la evoluția urbanistică a cetății Timișoara.

³ M. Opriș, *Timișoara*, București, 1987, p. 47, fig. 47.

În încercarea de a găsi explicații pentru construirea unei fântâni de mare capacitate, dar și pentru abandonarea sa ulterioară, am încercat să stabilim destinația acestei clădiri. Astfel, în registrul de carte funciară este consemnat faptul că în ultima treime a secolului al XVIII-lea aici era hanul „La para de aur“, iar la 1790 casa aparținea lui Pavel Ioanovici. În anul 1843 proprietatea aparținea lui George Ioanovici de Duleu și Valea Mare, descendent al familiei înnobilate de curtea imperială de la Viena la sfârșitul secolului al XVIII-lea. La 1853 apare ca proprietar un anume Reidrondt⁴.

Prin urmare, fântâna-cisternă a fost de la început anexa unei clădiri și nu o fântână aflată într-o piață publică, deoarece trama stradală de astăzi este aceeași cu cea din perioada în care cetatea Timișoara a fost reconstruită de către austrieci. Pe de altă parte, faptul că în cursul secolului al XVIII-lea aici a funcționat un han, explică necesitatea construirii unei fântâni de mare capacitate. În cursul secolului al XIX-lea, probabil și datorită schimbării destinației clădirii din han în casă particulară, fântâna mare a fost abandonată și acoperită cu o boltă din cărămidă, iar lângă peretele estic a fost construită o fântână mai mică, pentru acoperirea necesarului de apă al locatarilor. O dată cu introducerea sistemului de apă curentă, la sfârșitul secolului al XIX-lea, a fost abandonată și ce-a de a doua fântână.

⁴ Mulțumim pentru informații domnului dr. Ioan Hațegan.

Fig. 1. Vedere generală dinspre sud-vest.

A

B

Fig. 2. A. Puțul mare, vedere dinspre nord.
B. Vedere generală dinspre vest.

Fig. 3. Vedere generală dinspre sud-vest.

A

B

Fig. 4. A. Puțul mic, vedere dinspre sud.
B. Vedere generală dinspre est.

A.

B.

C.

Fig. 5. A-C. Ceramică sec. XVIII-XIX.

A. Pipă placată cu metal

B. Recipiente din sticlă

C. Conducte din ceramică

Fig.6. A-C. Obiecte din sec. XVIII-XIX.

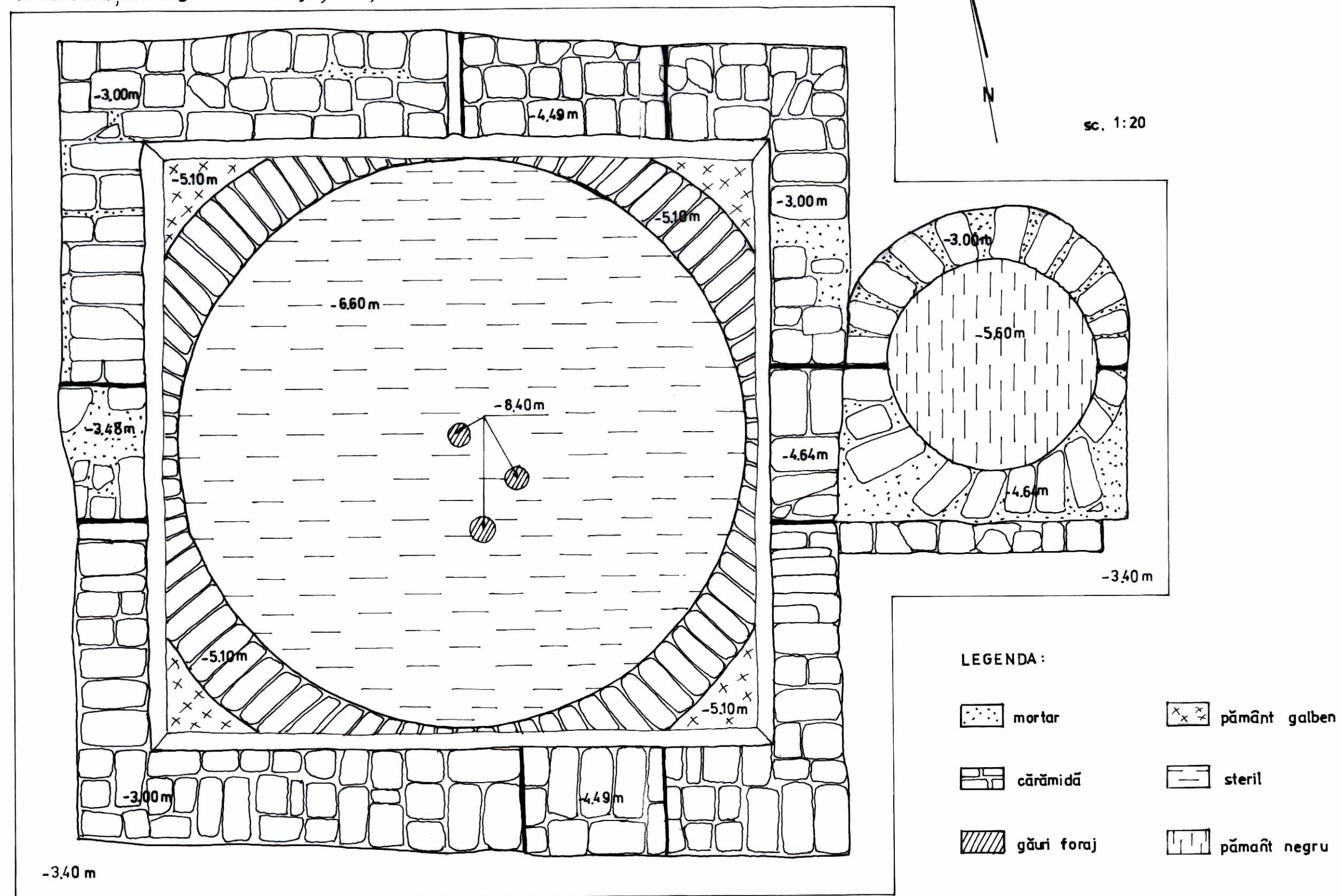
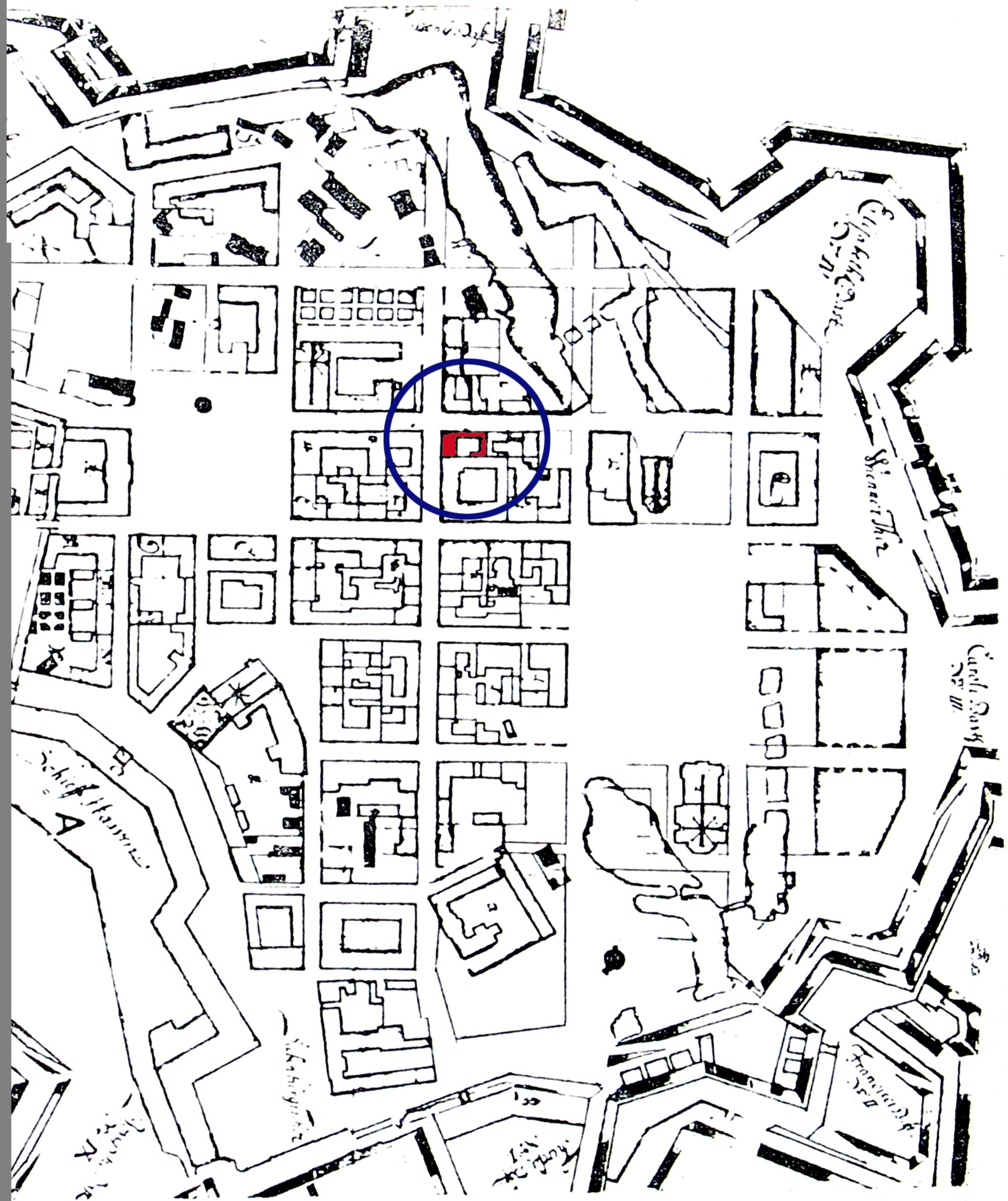

FIG.7

$$\begin{array}{r} 206700 \\ + 479900 \\ \hline \end{array}$$
[illegible]

Project nr:81

<https://biblioteca-digitala.ro>

BUCUREȘTI – CENTRUL ISTORIC. CAMPANIA 2007

RAPORT PRELIMINAR PRIVIND CERCETĂRILE

ARHEOLOGICE EFECTUATE PE STRADA SMÂRDAN

GHEORGHE MĂNUCU-ADAMEȘTEANU (MMB), ANDREI MĂGUREANU (IAB), PANAIT I. PANAIT (UNIVERSITATEA DIMITRIE CANTEMIR), ADINA BORONEANȚ (IAB), ELENA GAVRILĂ, RALUCA-IULIANA POPESCU, VENERA RĂDULESCU (MMB), MEDA TODERAȘ (IAB), ANA MARIA VELTER (MNIR), TÓTH, BOGLÁRKA, BOTÁR, ISTVÁN.

Keywords: Smârdan Street, Historical Center, house foundations, pottery, X, XVII-XIX centuries.

Abstract: During the XVII century the historical documents mentioned a „Lane going from the Princely Court towards the Greek’s Church’ while later on, until the second half of the XIX century the street was known as the German Lane. It acquired the present day name with the end of the Independence War in 1878.

The 2007 excavations were the first ones focusing on the entire street. No archaeological remains were identified on the segment stretching from Lipscani St to Sf. Dumitru St. Foundations of brick constructions were exposed throughout the next segment, from Sf. Dumitru St. to Șelari St. Several fragments of wall foundations were observed at street numbers 30, 37, 39 and 41 and while dismanteling the sidewalk other short wall remains were exposed at street numbers 14, 26, 27, 28, 29. The excavations also uncovered the outlines of four XIX century constructions and one from the XVIII century. Other features included two garbage pits and remains of the old street paved with timber. The trench at no. 41 also yielded an area paved with small river boulders.

A large number of pot sherds was recovered, resulted from various pottery types and also a large range of glass items. The majority was found within the cultural layer and only few from closed complexes such as pits or cellars. The ceramics was very fragmented, dating mostly from the XVII-XIX centuries. A major drawback constitutes the fact that this period is at the confluence between Late Medieval archaeology and ethnography, preventing a more refined chronology. The pottery material was grouped in two – the XVI-XVII centuries and the XVIII-XIX centuries, hoping that further publications will be more detailed. Mixed with the above mentioned fragments, isolated sherds, typical for the Dridu culture (X century) also occurred, in the soil resulted while digging the wall foundations.

Cuvinte cheie: strada Smârdan, Centrul Istoric, fundații de construcții, ceramică, secolele X, XVII-XIX.

Rezumat: În documentele de secol XVII strada Smârdan este menționată drept „*Ulița care merge de la Curtea Domnească spre biserica Grecilor*”, pentru ca mai târziu, până în a doua jumătate a secolului XIX să fie cunoscută drept “*Ulița nemțească*”. Numele actual a fost adoptat în 1878, după sfârșitul războiului de Independență.

Cercetările arheologice din 2007 sunt primele care se ocupă de studiul întregii străzi în Bucureștiul medieval. Pe tronsonul dintre străzile Lipscani și Sf. Dumitru nu au apărut materiale arheologice. Între Sf. Dumitru și intersecția cu str. Șelari au fost identificate fundații de construcții și ziduri atât în stradă cât și sub trotuar. Au fost cercetate, parțial, patru construcții de secol XIX, una din secolul XVIII, două gropi menajere (sec XVIII), vechile podiri de lemn ale străzii și un fragment de pavaj stradal din piatră de râu (sec XVIII-XIX).

A fost recuperat un număr important de fragmente provenind de la diverse tipuri ceramice și obiecte din sticlă. Datarea pieselor, majoritatea provenind din strat, este cuprinsă între secolele XVII-XIX. Foarte puține dintre ele au apărut în complexe închise (gropi, pivnițe) care ar fi permis o încadrare cronologică mai clară. Materialele sunt în stare

fragmentară, la foarte puține fiind posibilă reconstituirea unui profil complet. Un alt handicap major îl reprezintă perioada de proveniență a majorității materialelor (sec. XVIII-XIX) aflată la confluența între arheologia medievală târzie și etnografie. Studiul materialului ceramic se constituie astfel într-o prezentare succintă a descoperirilor, grupate în sec. XVI-XVII, respectiv XVIII-XIX cu speranța că în viitor ele vor beneficia de un studiu mai amplu. Alături de ceramica menționată au fost descoperite și fragmente ceramice izolate specifice culturii Dridu, databile în secolul X, antrenate de săpăturile pentru fundațiile locuințelor din Evul Mediu.

*

La începutul anului 2007, primăria municipiului București a demarat „Proiectul de Reabilitare Străzi și Utilități Zona Pilot Centrul Istoric București”, zonă definită între străzile Calea Victoriei – B-dul Brătianu – strada Lipscani – Splaiul Independenței. Într-o primă etapă, estimată să se desfășoare în perioada 2007-2008, s-a început reabilitarea tramei stradale și a infrastructurii - conducte, canale, cabluri, etc.

Cercetările arheologice din Centrul Istoric

Cele mai vechi referiri se pot lega de interesele de colecționar ale colonelului Pappasoglu, acesta menționând un inel cu safir și a unei mari țevi de tun, găsite când s-au săpat temeliile binalelor și un iatagan turcesc, descoperit într-o pivniță a fostului palat domnesc¹.

În anul 1953 se constituie Șantierul Arheologic București, cu un colectiv format din 13 membri, dintre care 7 erau arheologi. La 4 iulie 1953, la Academie, are loc o ședință în cadrul căreia se împart sectoarele mari de activitate ale Șantierului București:

I – Ion Ionașcu și Dumitru Berciu vor răspunde de zona dealul Radu Vodă, cu bisericile Radu Vodă, Bucur și Dobroteasa;

II – Letiția Lăzărescu, Dinu V. Rosetti și Gheorghe Astancăi vor coordona cercetările din perimetrul Curtea Veche, cu biserica Sf. Anton și strada Soarelui;

III – Sebastian Morintz, Gheorghe Cantacuzino și Constantin S. Nicolaescu-Plopșor vor observa zona care cuprinde Movila Gorganului, dealul Arhivelor Statului cu biserica Mihai Vodă și “Curtea Arsă”².

Săpăturile arheologice desfășurate în cursul anilor 1953-1954 în cuprinsul Centrului Istoric au evidențiat dificultatea intervenției arheologice, terenul fiind marcat de numeroase evenimente din Evul Mediu - invazii, cutremure - dar și de refacerile majore pe care le-a cunoscut Curtea Domnească până la încetarea existenței sale, la sfârșitul secolului al XVIII-lea. În anii următori (1955-1960) cercetarea a îmbrăcat cu precădere forma strângerii de informații din excavațiile cu caracter edilitar.

Anul 1967, când se reiau lucrările prin cercetarea arheologică a unei pivnițe de pe strada Soarelui nr. 10, ce făcea parte din subsolurile palatului ridicat în secolul al XVI-lea de domnitorul Mircea Ciobanul, a marcat debutul celei mai importante etape de cercetări arheologice, încheiată în anul 1970. Urmează o lungă perioadă, până în anul 1989, în care cercetarea arheologică se limitează, în general, la supravegherea și culegerea de informații de pe șantierele de construcții³.

¹ Pappasoglu 2000, p. 16.

² Arh. Naț. – fond 1829/dosar 289, caiet 1, p. 72.

³ Mulțumim și pe această cale prof. Dr. Panait I. Panait care prin vizitele pe șantier și prin numeroasele informații oferite a contribuit la o mai bună înțelegere a situațiilor din șantier și la completarea documentației.

Momentul de după 1989, este marcat de caracterul de salvare a vestigiilor istorice, arheologice și arhitecturale pe care îl ia cercetarea arheologică, în continuare nesușinută de fonduri. De asemenea, perioada este caracterizată și de lipsa unui program consecvent pentru cercetarea și punerea în valoare a descoperirilor din Centrul Istoric.

Scurte considerații privind dezvoltarea zonei Centrului istoric

Spre sfârșitul secolului al XIV-lea și începutul celui următor, la București exista o mică fortificație zidită din cărămidă. Cea mai veche fortăreață a Bucureștilor, cunoscută astăzi, a fost dezvelită în cursul anilor 1967-1969. La 5,00 m sub caldarâmul străzii Soarelui, au fost identificate fundațiile unei construcții făcute din cărămidă, de formă ușor trapezoidală, care sugerează un turn cu laturile de 12,00 x 14,50 m; fortificația era înconjurată de un șanț de apărare: în umplutura sa s-au găsit bârne de lemn carbonizate, fragmente de vase din a doua jumătate a secolului al XIV-lea (oale borcan cu buza triunghiulară și fragmente ale unui castron acoperit cu smalt galben verzui)⁴. Judecând după faptul că tot materialul lemnos este carbonizat, se poate presupune că întregul ansamblu a fost nimicit prin foc, probabil la începutul secolului al XV-lea⁵.

Aceasta ar reprezenta singura fortificație ridicată din cărămidă din Țara Românească⁶, toate celelalte construcții cu caracter militar, din secolele XIV-XV, fiind construite din piatră⁷.

Peste fortificația din cărămidă, Vlad Țepeș va înalța, din piatră, cetatea Bucureștilor. De o parte și alta a străzii Soarelui, la numerele 7-9 și 8-12, au fost scoase la iveală fundațiile și subteranele unui edificiu făcut din piatră - bolovani de râu sau blocuri de talie. Această construcție de formă dreptunghiulară, orientată est-vest (cu o lungime de 30,45 m și o lățime de 22,75 m), suprapune complet cetatea de cărămidă și șanțul de apărare.

Înfățișarea sa corespunde denumirii de *castrum*, așa cum apare menționată în cele mai multe documente ale vremii (4 iunie 1460 - *Castro fluvii Dombovicha*; 10 august 1460 - *Castro Bokaresth*)⁸. *Castrum* București avea o suprafață de 918 mp, din care curtea interioară avea 111,60 mp. El depășea, în dimensiuni, casele domnești ale lui Mircea cel Bătrân de la Târgoviște (256 mp) și era aproape egal cu palatul lui Petru Cercel, din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, care avea 928 mp⁹.

Noua Curte de la București a fost folosită concomitent cu cea de la Târgoviște, în a doua jumătate a secolului al XV-lea și în prima jumătate a secolului al XVI-lea: între 1459 și 1500 se cunosc 68 de acte domnești emise în București, în timp ce numărul documentelor emise la Târgoviște, între 1418 și 1500, este de 84¹⁰.

La 13 mai 1563 avem și prima mențiune a Târgului sau a Pazarului, aflat în vecinătatea Curții Domnești, document unde apar numeroși negustori autohtoni și

⁴ Panait 1969, p. 310-318.

⁵ Inventarul ceramic, fragmentar, nu permite diferențieri cronologice mai clare, pentru a putea preciza etapa de funcționare și momentul distrugerii acestei fortificații.

⁶ Cantacuzino Gh. I. 2001, p. 235: această construcție poate reprezenta un popas pe drumul către Dunăre, șanțul înconjurător fiind o măsură de pază în acest sens.

⁷ Exclusiv din cărămidă au fost construite doar edificiile religioase - vezi biserica Cotmeana, ridicată în anul 1383, menționată într-un document din anul 1388, cf. Theodorescu 1987, p. 461-462.

⁸ Pentru cercetările arheologice de aici vezi Panait, Ștefănescu 1973, p. 22-24.

⁹ Panait, Ștefănescu 1973, p. 29-31.

¹⁰ Cantacuzino Gh. I. 2001, p. 233.

străini, pentru ca la 1558¹¹, sub denumirea de “Ulița cea Mare”, strada Lipsani de astăzi¹², să înregistrăm primul nume al unei străzi.

Dezvoltarea orașului reiese și din faptul că un singur târg (pazar) devenise insuficient, astfel că la 6 martie 1657, funcționa “Târgul de sus”, amplasat între Banca Națională și biserica Zlătari, pentru ca în anul 1693 să apară și “Târgul de afară”, aflat inițial în vecinătatea bisericii Oborul Vechi¹³.

Atestarea mahalalelor mărginașe de la Gorgan (1639)¹⁴, mănăstirii Sf. Sava (1664), Săpunarilor (1667), bisericii lui Colțea clucerul (1669), Stejaru (1691), popii Stoica Sterpu (1692), ulterior Brezoianu, Sfânta Vineri (1693), Oțetari (1695), Broșteni (1696), Oltenița (1696), arată dezvoltarea rapidă pe care o cunoaște orașul, dar și limitele vetrei locuite la acest sfârșit de veac XVII¹⁵.

Sfârșitul Curții Vechi se leagă de numele domnitorului Constantin Vodă Hangerli care, la 25 aprilie 1792, hotărăște scoaterea la licitație a terenului - mai puțin Biserica „Buna Vestire” și Pușcăria – toată zona fiind parcelată. Vânzarea s-a încheiat 1798, iunie 14¹⁶, întreaga zonă fiind expusă la transformări radicale. O mică parte din ceea ce a reprezentat odinioară Curtea Domnească din București este conservată în cadrul rezervației arheologice care adăpostește Muzeul Curtea Veche - Palatul Voievodal¹⁷.

Istoricul străzii Smârdan

Artera de circulație, în general, constituie o componentă de seamă a unei așezări moderne și chiar nelipsită începând din antichitate și respectată și în prezent. Nu există oraș fără căi de comunicație locală și străzi fără de oraș. Binomul acesta Oraș-Stradă a evoluat complementar, condiționându-se reciproc.

Orașul București a avut un nucleu, un centru transmis generațiilor următoare, aceeași vatră. Către aceasta s-au îndreptat ulițele dar și principale artere de circulație, unele cu rol statal, toate având loc de trecere prin actualul Centru Istoric.

Traseul străzii bucureștene nu a fost cercetat arheologic decât accidental, eventual prin urmărirea săpăturilor edilitare. Suprafața stradală acoperă, de multe ori, în zona centrală, zone locuite anterior, în care au rămas mărturii istorice.

Documentele scrise atestă primele ulițe în București abia în secolul al XVI-lea și atunci fără o denumire proprie. De fapt mult timp problemele de nomenclatură citadină au rămas destul de confuze. Dacă inițial denumirea, în general, definea specificul geografic, caracteristica zonei sau a ocupației locuitorilor, în alte cazuri se referea la comportamentul acestora, la starea socială, la etnie. Mai mult cartierul (mahalaua), culoarea (sectorul), strada au avut rolul de transmitere către viitorime a caracteristicilor ce-i defineau pe locuitorii zonei. Așa s-au impus în ultimele veacuri, denumiri ale breslelor meșteșugărești sau alte activități comerciale specifice: ulița abagiilor, blănarilor, cavafilor, ișlicarilor, orzarilor și lista s-ar putea completa. La sfârșitul secolului al XIX-lea a trebuit ca primarii și ajutoarele lor să procedeze la

¹¹ Caselli 1934, p. I-II: în cartoanele mănăstirii Zlătari, pachetul 17 bis de la Arhivele Statului, aflăm că la 1558, în domnia a doua a lui Mihnea Vodă, Jipa portarul are prăvălii în „Ulița Mare”; Olteanu 2002, p. 26: cea mai veche mențiune, într-un document din 5 iunie 1589.

¹² Ionescu Șt. 1961, p. 5 și nota 1.

¹³ Giurescu 1979, p. 69.

¹⁴ Ionescu-Gion 1899, p. 196 și nota 5: hrisov de la Matei Basarab din anul 1639.

¹⁵ Panait 1992, p. 54.

¹⁶ Potra 1982, p. 444, documentul 369: starostele de negustori arată domnitorului că ultimii 6 stâneni de teren au fost cumpărați de Nicola, fiul lui popa Panait, cu 860 de taleri.

¹⁷ Panait 1971, p. 83-88; Panait, Ștefănescu 1973, p. 56-73.

definirea tuturor arterelor de circulație, indiferent de categorie: stradă, uliță, intrare, alee, fundătură etc.¹⁸

Actuala stradă Smârdan este una din vechile artere ale orașului medieval fiind consemnată în izvoarele scrise sub diferite denumiri.

În documentele secolului al XVII-lea apare sub numele de „*Ulița care merge de la Curtea Domnească spre biserica Grecilor*” (document din 1 mai 1672)¹⁹, pentru ca într-un document din anul 1765, iunie 7, să fie menționată sub numele de „*ulița ce merge de la hanul lui Șerban Vodă la vale, spre Curtea domnească*”²⁰.

Cel mai vechi plan al Capitalei ridicat în 1770 redă cursul ușor curbat al acestei artere, așa cum s-a păstrat până acum, care pornea de vizavi de colțul de SE al Hanului Șerban Vodă - latura din Lipsani, coborând spre Dâmbovița²¹.

În secolul al XIX-lea, pe această stradă numită „*Ulița Nemțească*” se construiesc câteva hoteluri de mare însemnătate – Brenner, Concordia, Colaro. În Planul „Bucuresci capitala României”, din anul 1871, publicat de maiorul Dimitrie Pappasoglu, apare ca „Ulița Germană”. După 1878 și-a dobândit actualul nume care evocă una din bătăliile câștigate de oștirea română în satul Smârdan de lângă Vidin, în prezent cartier al orașului sud-dunărean²².

Această arteră – „*Podul spre hanul Șerban Vodă*” - era podită cu lemn în cursul secolului al XVIII-lea, ca și celelalte ulițe din jurul Curții Domnești, așa cum apar pe planurile ofițerului topometru austriac Ferdinand Ernst și al baronului Franz Purcel, din 1789-1791: pe aceste planuri nu apar numele tuturor străzilor dar cele așternute cu bârne de lemn sun hașurate²³.

Podirea este în mod cert mult mai veche decât mențiunile din intervalul 1789 - 1791 (cercetările arheologice coboară spre prima jumătate a secolului al XVIII-lea perioada de funcționare a celui mai vechi „pod de lemn”, descoperit)²⁴ și această uliță poate face parte, cu multă probabilitate, din ulițele podite văzute de juristul parizian Pierre Lescalopier, în anul 1574, care consemna „*orașul e podit cu trunchiuri de copaci*”²⁵.

Cum o atare lucrare trebuia reparată destul de frecvent, pe străzile vechi se cunosc mai multe etape constructive, așa cum s-a constatat pe strada Smârdan, în dreptul casei cu nr 30. Cercetările arheologice au dezvelit trei străzi suprapuse; săpătura arheologică nu a putut să coboare sub a treia stradă, astfel că nu putem face precizări asupra perioadei de funcționare a celui mai vechi „pod de lemn”.

Sistemul podirii străzilor era mai elaborat pe căile principale ale orașului (Podul Mogoșoaia, Podul Șerban Vodă, etc) și ceva mai simplu pentru ulițe: „Astfel, pe mijlocul străzii de pământ se săpa de-a lungul un șanț de o palmă sau două adâncime, fără a-l câptuși cu cărămidă (cum se făcea pe străzile importante) și după aceea, pe această platformă de pământ a străzii se așează un rând de grinzi nefasonate, în sens transversal, la cca 3 metri distanță și peste ele se băteau podinele de uzură cu piroane de fier. Profilul acestor străzi era albiat, înăditura podinelor fiind chiar pe mijloc. Apele după pod se scurgeau printre podini pe pământ, apoi în șanțul din mijloc și de aici în batacuri sau, printre alte străzi, în Dâmbovița”²⁶.

¹⁸ Teodorescu, E. Teodorescu 1997, p. 245.

¹⁹ Potra 1961, p. 164-165, doc 83.

²⁰ Potra 1982, p. 230, doc 194.

²¹ Ionașcu 1959, p. 113-132.

²² Almaș, Panait 1974, p. 118-119.

²³ Florescu 1935, p. 143-145.

²⁴ Vezi și anexa cu determinările dendrocronologice.

²⁵ Călători II, 1968, p. 426.

²⁶ Săndulescu 1936, p. 9-11.

Începând cu anul 1823, la propunerea făcută de Hartel, arhitectul orașului, strada Smârdan se numără printre primele pavate cu caldarâm. Pe 6 iulie 1826 marii boieri arată că este nevoie urgentă să fie mutate „o prăvălioară cu olane și o casă învelită cu paie”, pentru a se putea face o bună aliniere a caldarâmului de piatră²⁷.

Ulterior s-a optat pentru pavajul din piatră cubică de gresie și granit, cioplită la Comarnic, în cariera de la Văleni și la altele din Dobrogea. Strada Smârdan a intrat în lucru în 1860-1862 (purta numele de Germană). Pentru zona din capul străzii Șelari și până în dreptul străzii Sf. Dumitru, s-a făcut probă cu gresie neagră cu vine de feldspat, din munții Prahovei.²⁸ De la Sf. Dumitru și până în dreptul străzii Stavropoleos, s-a pus gresie de pe valea Bradului, de la Tătucu.²⁹

De subliniat este faptul că strada Smârdan (Germană), alături de strada Franceză, este prima stradă din București pe care s-a încercat - între 1860-1862, pe porțiuni mici, primul pavaj sistematic (din piatră cubică) în Țara Românească, din piatră cioplită extrasă din Munții Carpați (localitățile Comarnic și Văleni, primele puncte unde s-au deschis cariere în țară)³⁰.

Din anul 1864, s-a folosit de asemenea, pe arterele centrale (prima a fost Calea Mogoșoaia), granit din Scoția: acesta era adus cu vaporul până la Brăila, cu șlepurile până la Giurgiu sau Oltenița și, de aici, cu carele până la București³¹. Cu această piatră vor fi pavate și străzile Smârdan (Germană) și Franceză, acțiune care va înceta în 1872-1873, după care, din cauza proastei calități a granitului adus din Scoția, se va încerca cu piatră din altă parte³².

Gheorghe Mănușu-Adameșteanu (MMB), Panait I. Panait (prof. Dr. Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”), Andrei Măgureanu (IAB).

Cercetările arheologice din campania 2007

În urma demarării lucrărilor de reabilitare stradală, conform legislației în vigoare a fost alcătuită, pentru a efectua supraveghere și cercetarea arheologică a zonei vizate de lucrări, o echipă din arheologi de la Muzeul Municipiului București (MMB) și de la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” din București (IAB). Responsabil științific de șantier a fost desemnat dr. Gheorghe Mănușu-Adameșteanu, arheolog expert (MMB). Colectivul de arheologi a fost compus din Elena Gavrilă, Raluca Popescu, Mirela Ciocănel și Dan-Cosmin Pârvulescu (MMB) și din Andrei Măgureanu, responsabil de colectiv, Adina Boroneanț și Meda Toderaș (IAB). Acestora li s-a alăturat un colectiv de arhitecți, coordonați de doamna dr. Monica Mărgineanu-Cârstoiu, alcătuit din Virgil Apostol, Ștefan Bâlici, Claudia Apostol și Petru Mortu. Materialul ceramic a fost desenat de Giorgia Ducman de la MNIR.

Materialul numismatic a fost identificat și prelucrat de Ana Maria Velter de la Cabinetul Numismatic al Muzeului Național de Istorie a României.

Pentru analizele dendrocronologice Muzeul Municipiului București a încheiat un subcontract cu Muzeul Național de Istorie a României, acesta derulându-se prin colegul Eugen - Silviu Theodor.

Lucrările de supraveghere au început pe data de 28 martie 2007. În conformitate cu proiectul tehnic al beneficiarului, într-o primă etapă, strada Smârdan a fost decapată mecanic până la cota de 0,80 m – 0,90 m, față de nivelul trotuarului, pe lungimea cuprinsă între strada Șelari (la Sud) și strada Lipscani (la Nord).

²⁷ Potra 1975, p. 253-254, doc 167.

²⁸ Săndulescu 1936, p. 24.

²⁹ Săndulescu 1936, p. 23-25.

³⁰ Săndulescu 1936, p. 40.

³¹ Săndulescu 1936, p. 45.

³² Săndulescu 1936, p. 60.

La terminarea săpăturilor mecanice au fost identificate, pe traseul străzii, elemente constructive în dreptul nr 30, 37, 39 și 41. Toate acestea se află concentrate între strada Șelari și strada Sf. Dumitru. La demontarea trotuarelor au mai fost dezvelite scurte tronsoane de zidărie în dreptul nr 14, 26, 27, 28, 29 și 43. După localizarea obiectivelor (Pl.1) s-a trecut la cercetarea arheologică: prezentarea lor se va face în ordinea numerelor de stradă.

Smârdan 14. La nr. 14 au fost identificate sub trotuarul actual două fragmente de ziduri, unul în partea sudică (Z. 1) a clădirii actuale și un al doilea în partea nordică (Z. 2). Situația din teren nu a permis cercetarea în adâncime: zidurile sunt mult prea aproape de clădirea actuală și în zonă sunt cabluri de curent și conducte de apă atât în spațiul dintre clădire și ziduri cât și în fața acestora.

Z. 1 este construit din cărămizi legate cu mortar. Rosturile sunt neglijent umplute, inegale, cu mortar scurs din rosturi. Lungimea păstrată este de 6,40 m, iar înălțimea maximă surprinsă este de 0,63 m. Datorită traversării în lung de către cablurile de curent, atât la exterior, cât și la interior, zidul are o grosime păstrată de doar 50 cm.

Z. 2 este mai bine păstrat, având o lungime de 9,30 m, înălțimea maximă surprinsă de 0,56 m și grosimea de 0,54 – 0,60 m. Traseul zidului este orientat Nord – Sud. După aproximativ 3,80 m zidul își schimbă traiectul cu aproape 30° spre Vest.

Smârdan 26. Sub trotuarul de la nr. 26 a apărut tronsonul unui zid de cărămidă puternic afectat de intervențiile moderne. Fragmentul de zidărie s-a păstrat pe o lungime maximă de 1,50 m și o grosime de aproximativ 0,30 m.

Smârdan 27. La nr. 27 au fost identificate sub trotuarul actual două fragmente de ziduri, unul în partea nordică (Z. 1) a clădirii actuale și un al doilea în partea sudică (Z. 2).

Z 1 este construit din cărămizi legate cu mortar. Lungimea păstrată este de 1,86 m, iar înălțimea maximă surprinsă este de 0,44 m. Asizele de cărămidă sunt înecate într-o tencuială groasă de mortar realizată neglijent. Zidul a fost traversat în paralel cu axul lung de o conductă modernă acoperită pentru protecție cu un strat de nisip și cărămizi. Din această cauză, zidul are o grosime la stradă de doar 25 cm.

Z 2 este mai mare, având o lungime de 7,00 m și o înălțime maximă surprinsă de 0,64 m. Rosturile sunt neglijent umplute.

Datorită diferențelor dintre dimensiunile cărămizilor și a modului de realizare a celor două ziduri, credem că nu fac parte din aceeași construcție.

Smârdan 28. În dreptul unei curți betonate, sub trotuarul actual, a apărut un fragment de zidărie. Zidul a fost masiv distrus de intervențiile moderne - șanțurile pentru cablul electric, racordurile de apă, fiind surprins colțul de Sud al clădirii. Este construit din cărămidă legată cu mortar de var. Cărămida se prezintă într-o stare avansată de degradare, măcinându-se foarte ușor, condiții în care nu se pot preciza dimensiunile pentru cărămidile folosite în acest zid, nici una dintre cărămizi neavând o latură întreagă.

În exteriorul laturii de Sud, lipit de perete, pe o suprafață de mici dimensiuni (25 x 37 cm) a apărut un mic pavaj. Acesta este format din dale mici de bazalt (?) făcute la exterior. Piese au dimensiuni cuprinse între 4 x 4 cm și 4 x 6 cm.

Smârdan 29. În capătul de Nord al clădirii actuale a fost surprins, sub trotuarul actual, un fragment de zidărie cu o lungime cercetată de 1,56 m și o înălțime totală de 0,30 m, având un număr maxim de 4 asize de cărămidă. A fost păstrată doar fața exterioară a zidului, partea interioară fiind distrusă de un cablu acoperit cu cărămizi pentru protecție: grosimea păstrată este de doar 0,40 m.

Smârdan 30. În suprafața cercetată au fost surprinse mai multe structuri de zid și segmente ale infrastructurii stradale, cele mai noi fiind de la începutul secolului XX.

Strada de lemn (Pl.2). În fața lui Z. 5, de o parte și de alta a matorului stratigrafic dispus perpendicular pe zid, la o distanță de 0,80/1,00 m spre Est, a fost cercetată o porțiune din podul de lemn(Pl.3/1). Este vorba despre un segment lung de 3,40 m și lat de 1,00 m, alcătuit din două rânduri de lemne. Primul rând aflat la o adâncime de -1,52 m față de nivelul actual, constă în fragmente de bârne dispuse pe axul lung al străzii, în timp ce al doilea nivel, aflat la - 1,69 m, este realizat din scânduri dispuse perpendicular pe axul străzii.

Un al doilea segment de stradă (pod 3) se află la aproximativ 1,50 m Sud față de podul 4. Are o lungime de 6,00 m (Pl.3/2).

Cel de al treilea segment (pod 2) apare la 1,00 m Sud față de pod 3, în fața capătului Nordic al lui Z. 1. Este cel mai prost conservat segment al străzii, în zona cercetată fiind surprinse doar fragmente din bârnele dispuse pe axul lung al străzii.

În fața zonei A, în exteriorul Z. 1, la baza fundației și deasupra ultimului nivel al bânelor din lemn de la vechea stradă, la -1,50, s-a descoperit în pământul negru – corespunzător străzii, o monedă emisă la Sadagura pentru Moldova (1771-1774)³³.

Construcții. În dreptul săpăturii de la nr. 30 au apărut mai multe fragmente de zidărie. În urma cercetărilor s-a putut constata prezența unui număr de trei case. Fiecare a primit convențional un număr.

Casa 1. În partea de Sud a suprafeței cercetate în fața casei de la nr. 30, a apărut o construcție de zid, masivă, din care au fost cercetate 6 fragmente de zid de dimensiuni diferite. Frontul casei la stradă este reprezentat de Z. 1 (Pl.4/2). Surprins la 0,28 m față de nivelul trotuarului actual, are o lungime de 21,70 m, fiind orientat Nord – Sud. Grosimea lui actuală variază între 1,25 – 1,35 m, fiind traversat de conducte și cabluri moderne. Adâncimea la care a fost surprinsă talpa fundației este de 2,40 m față de nivelul actual al trotuarului. Fundația zidului pare să fie sprijinită în moduri diferite. Astfel, în partea de Nord este construit pe o structură de bârne și pari de lemn dispusă astfel: pari, în secțiune rotunzi, groși de 15 – 20 cm, înfiți vertical, peste care se pune o bârnă, cu secțiune rectangulară, în poziție orizontală, paralel cu axul lung al zidului (Pl.4/1). În partea de Sud a zidului a fost preferat un alt sistem: cel al bânelor dispuse radial sub fundație

Zidurile Z. 1a și Z. 1e reprezintă laturile de Sud, respectiv de Nord ale casei. Ele sunt construite asemănător și au același nivel de fundare ca și Z. 1, fiind totuși mai subțiri ca acesta. Grosimile lor sunt de 1,30 m (Z.1a), respectiv 1,20 m (Z. 1e). În încăperea 2, zidul 1 are un arc din cărămizi.

Au fost identificate trei ziduri despărțitoare orientate Est – Vest și numerotate Z. 1b, Z. 1c și Z. 1d. Ele sunt construite în manieră asemănătoare, din cărămidă legată cu mortar. Diferă ușor grosimile lor, Z. 1b și Z. 1c având o grosime de 1,00 m, în timp ce Z. 1d atinge 1,20 m. Adâncimea fundației coboară până la 1,30 m, fiind mult mai sus față de cea a zidurilor 1, 1a și 1e.

Casa 1b. La aproximativ 1,00 m Vest de Z.1 a fost cercetat un alt zid lung (Z. 2), dispus paralel cu axul străzii și cu Z. 1. Acesta a fost surprins pe o lungime de 18 m, din care doar o treime a putut fi cercetată în adâncime, restul fiind identificat sub trotuarul actual. Fundația este de tipul celei înecate în mortar și coboară sub cota de 2,90 m, nivel pe care cercetarea a fost oprită din motive de siguranță. Este foarte

³³ Vezi Ana Maria Velter, comentariul și catalogul numismatic.

probabil ca acest zid să reprezinte o retragerea a frontului de clădiri, realiniere menită să răspundă nevoii de lărgire a străzii.

Casa 2. Este o construcție de cărămidă din care s-au mai păstrat doar două fragmente de zid de fundație (notate Z. 3 și Z. 5) și un fragment de la un zid despărțitor (Z. 3a)

Zidul 5, aflat la – 0,48 m sub nivelul trotuarului actual, are un traseu orientat Nord – Sud. Este vorba despre o fundație lungă de 5,40 m, înaltă de 0,48 m. Lățimea surprinsă, zidul fiind suprapus de trotuarul actual, este de aproximativ 1,00 m. Fundația a fost construită pe piloți de lemn.

Z. 3 are o construcție identică cu Z. 5, fiind făcut de asemenea pe pari de lemn. Se află la aproape 5,60 m Sud față de Z. 5, însă, spre deosebire de acesta, Z. 3 a fost afectat puternic de intervențiile moderne, ambele fețe ale zidului fiind distruse.

În zona dintre cele două fundații au fost observate găuri de la pari înfipți vertical, ce respectă traseul indicat de Z. 3 și Z. 5. Credem că este un argument suficient pentru a putea spune că cele două ziduri sunt de fapt segmentele unui singur.

Z. 3a este un zid despărțitor, realizat din cărămidă legată cu mortar. Nu prezintă pari de susținere. Este destul de subțire cu o grosime ce variază între 0,40 și 0,50 m la bază și 0,25 m la nivelul de surprindere.

Casa 3. În suprafața dintre Z. 3 la Est, trotuarul actual la Vest și Z. 3a la Sud, au apărut resturile de zidărie ale unei alte construcții.

Este vorba despre o casă cu ieșirea la stradă destul de mică, din care am surprins trei ziduri: Z. 4 orientat Nord – Sud, care reprezintă latura de Est (frontul de la stradă), Z. 4a orientat Est – Vest și care reprezintă latura de Sud și Z. 4b, orientat și el Est – Vest, reprezentând latura de Nord a construcției.

Z. 4 are lățimea de 0,24 – 0,26 m fiind realizat din cărămizi dispuse pe două șiruri paralele. A fost surprins la adâncimea medie de 0,60 m față de nivelul trotuarului actual, pe o lungime de 3,30 m. Înălțimea maximă atinsă este de 2,20 m, zidul fiind realizat din fundație zidită, cu cărămizi legate cu mortar, rosturile fiind destul de bine umplute.

Z. 4a a fost surprins, la adâncimea de 0,65 m față de nivelul trotuarului, pe o lungime de 1,14 m, el continuând sub trotuarul actual. Are aceeași lățime cu Z. 4, asiza fiind formată tot din două șiruri de cărămizi dispuse paralel cu axul lung al zidului. El depășește ușor, cu 0,20 m, spre Est, fața de la stradă a lui Z. 4. Nu are aceeași adâncime de fundare, talpa fundației sale fiind cu aproape 1,00 m mai sus ca cea a lui Z. 4. A fost afectat de o groapă.

Z. 4b a fost surprins la -0,44 m: s-a păstrat doar pe o lungime de 0,30 m, fiind distrus de traseul unei țevi de apă. Este realizat în aceeași tehnică cu celelalte două ziduri.

Pavaj 1. În zona dintre Z. 4, Z. 4b și trotuar a fost surprins la – 0,72 m, față de nivelul trotuarului, o suprafață pavată cu cărămidă. Pavajul, lung de 1,06 m și lat de 0,50 m este lipit de Z. 4, fiind cu 0,22 m mai jos ca nivelul de surprindere al zidului. Cărămizile, fragmentare, sunt dispuse pe un singur rând și nu sunt legate cu mortar sau alt liant.

Pavaj 2. La Sud de pavajul 1, dar cu 0,50 m mai jos ca acesta, a apărut un al doilea pavaj. Și acesta a fost cercetat parțial, dezvoltarea săpăturii pe latura de Vest fiind împiedicată de trotuarul actual. Pavajul a apărut la adâncimea de 1,32 m față de nivelul trotuarului și are o lungime de 0,92 m și o lățime de 0,66 m. Spre Est este delimitat de Z. 4, spre Nord pare să fie suprapus de pavajul 1, iar spre Sud a fost

distrus de o groapă. Este realizat mult mai neglijent ca primul pavaj, printre cărămizile dispuse orizontal apărând și fragmente dispuse pe cant.

Groapa 1. În partea sudică a casei 3 a fost identificată o groapă menajeră. Groapa a tăiat la Nord pavajul 2, a afectat la Sud fundația lui Z. 4a. Nivelul ei de surprindere a fost la adâncimea de 0,60 m. Fundul său este la - 2,45 m, într-un strat de lut nisipos de culoare galben-verzuie. Umplutura acesteia era formată din fragmente de cărămizi, pigment de cărbune, bucățele de var. Aici s-au descoperit și trei monede de bronz, emisiuni Rusia pentru Moldova, bătute la Sadagura: 1 Para – 3 Denghi, 1771 și 2 ex 2 Para – 3 Kopeici, 1772-1774 (vezi catalogul numismatic).

Groapa 2. În exteriorul lui Z. 4, a fost identificată la - 1,65 m o nouă groapă. Cu o formă relativ circulară (în grund), având un diametru surprins de aproximativ 1,00 m, groapa coboară până la cota de 2,50 m față de nivelul trotuarului. Fundul gropii este drept.

Groapa este suprapusă de Z. 3 spre Est și Z. 4a spre Sud și taie un bloc de arsură. Umplutura constă în pământ negru, lutos, cu fragmente de mortar. Pe fundul gropii este un strat de mortar amestecat cu fragmente de cărămidă, cu o grosime ce variază între 0,10 și 0,16 m.

Structură din bolovani și bloc de arsură. Un ultim complex identificat în această zonă este format din două componente: un pavaj realizat din bolovani mari de râu și un bloc de arsură.

Bolovani au apărut la - 1,54 – 1,70 m, adâncime măsurată de la nivelul trotuarului actual. Ei sunt răspândiți pe o suprafață lungă de 1,80 m și lată de 0,70 m. La Est sunt suprapuși de Z. 3. La Sud de zona cu bolovani, dar lipit de aceasta, a apărut un bloc masiv de arsură. Surprins la - 1,42 m față de nivelul actual, se prezintă în grund cu o formă ovală, fiind suprapus și tăiat de Z. 4 și de groapa 2 la Est. Arsura este puternică, compactă, dură, având o grosime de 0,50 m.

Smârdan 31. La această adresă a fost surprins, sub trotuarul actual, un fragment de zidărie, cu lungimea maximă de 1,92 m și înălțimea cercetată de 0,38 m. Capătul de Sud a fost distrus de intervenții moderne, în timp ce capătul de Nord nu a fost afectat: a fost traversat pe toată lungimea de un cablu cu protecție de cărămidă, care a distrus partea interioară. Grosimea păstrată a zidului este de 0,31 m.

Smârdan 37. La numărul 37 (Pl.5/1) au fost surprinse fundațiile mai multor ziduri din cărămidă, numerotate de la 1 la 3.

Fundație 1 (Z 11, Z 12) (Pl.5/2). Fundația este suprapusă de trotuarul actual, aflat la 0,48 m deasupra zidului. Lățimea surprinsă este de 0,50 m. Zidul se păstrează pe o înălțime maximă de 0,76 m. Limita dintre fundație și elevație este marcată de o retragere a elevației față de linia fundației. Traseul zidului a suferit mai multe intervenții moderne, fiind spart de gropile a șase țevi din plumb și o conductă de apă, care au afectat structura zidului. În capătul de sud al fundației, pe o lungime de 2,24 m, zidul suprapune o groapă plină cu dărâmtură compactată provenită de la o construcție anterioară.

Fundație 2 (Z 13). Adâncimea de surprindere este de - 0,58 m față de nivelul actual al trotuarului. Zidul, suprapus parțial de trotuarul actual al străzii, are o lungime de 3,00 m, fiind spart pe o porțiune de 0,66 m de traseul unei țevi de apă din plumb. Z 13 se păstrează pe o înălțime maximă de 0,36 m și este cu 0,30 m mai sus decât fundația 3.

Fundație 3 (Z 14). În capătul de Nord al secțiunii de la nr. 37, în profilul de Est, a fost identificat un alt zid de cărămidă, la - 0,58 m față de nivelul actual al trotuarului. Zidul este suprapus parțial de trotuarul actual al străzii, ieșind de sub acesta cu 0,62 m: el a fost identificat pe o lungime de 1,66 m și pe o înălțime maximă

de 0,60 m. Fața zidului a fost afectată de groapa unui canal de beton aflat la 0,46 m sub nivelul fundației zidului. Fundația a fost amenajată într-un pământ negru lutos (mâl) care conține și resturi de cărbune (Pl.6).

Smârdan 39. Casa de la nr. 39 (Pl.7/1), construită la sfârșitul secolului al XIX-lea, se află pe Lista Monumentelor Istorice din municipiul București, publicată în Monitorul Oficial al României, anul 172 (XVI), nr 646 bis, partea I, din 16 iulie 2004, la p. 599, nr. 2034. În fața casei de la nr. 39 au fost identificate resturile a două construcții denumite convențional „fundație 1” și „fundație 2”, puternic afectate de intervențiile moderne (Pl.7/2).

Fundație 1 (Z 9, Z 9a)(Pl.8/1). Z 9 a fost surprins pe o lungime de 2,80 m, această dimensiune reprezentând și deschiderea la stradă a clădirii respective. El are o înălțime maximă de 2,24 m și este suprapus de trotuarul actual. Cota la care a fost surprinsă talpa fundației este de 2,20 m față de nivelul trotuarului. Fața de la stradă a zidului, pe toată lungimea, a fost distrusă de o conductă de apă.

Zidul de sud al clădirii (Z 9a) este mai bine conservat având o lățime de 0,60 m și o lungime cercetată de 1,00 m. Celălalt zid de colț al clădirii, cel de Nord a fost distrus aproape în totalitate.

În jumătatea nordică a clădirii a apărut o structură realizată din cărămidă, cu o formă boltită. Din păcate, datorită intervențiilor moderne, arcul de închidere al structurii nu a mai putut fi observat. Cel mai probabil este vorba despre bolta unei guri de aerisire.

Fundație 2 (Z 10) (Pl.8/2). Zidul a fost surprins pe o lungime de 5,10 m, această dimensiune reprezentând și deschiderea la stradă a clădirii respective. Și în acest caz zidul a fost puternic afectat de intervențiile moderne (conduce pentru apă, țevi din plumb). Z 10, suprapus de trotuarul actual, are o înălțime de 2,30 m. A fost atinsă adâncimea de 2,88 m față de nivelul trotuarului, fără a se surprinde talpa fundației.

Se poate, totuși, observa că fundația 2 a fost construită mai adânc ca fundația 1. De asemenea, se mai poate constata că fundația 2 a fost construită mai retras față de frontul clădirii fundației 1. Datorită faptului că mortarul fundației 1 a îmbrăcat fundația 2 putem considera că fundația 1 este ulterioară fundației 2.

Smârdan 41. În acest perimetru au fost cercetate următoarele structuri.

Pavaj din pietre de râu. La 0, 20 m Sud de Z 6 au fost identificate resturile unui pavaj din piatră de râu. Acesta a fost surprins pe o zonă aproximativ circulară cu dimensiunile de 1,40 x 1,40 m la cota de -0,40 m față de nivelul actual. Pavajul este alcătuit dintr-un singur rând de pietre de râu, de diferite dimensiuni, acestea variind între 7 cm și 22 cm.

Stradă podită cu lemn (Pl.9/1). Paralel cu Z. 6 și Z. 7 a fost identificat traseul unei străzi pavate cu bârne de lemn prelucrate. Acesta a fost surprins pe o lungime de 7,70 m, cu orientarea N-S. Lățimea maximă surprinsă este de 0,94 m și a putut fi observată doar pe o lungime de 3,64 m. Pe lungimea de 4,06 m au fost surprinse doar resturi sporadice de bârne prinse în profilul vestic al secțiunii (Pl.10/1). „Podul de lemn” apare la -1,27/1,39 m față de nivelul actual al trotuarului: el este alcătuit din bârne de lemn de diferite dimensiuni, dispuse paralel pe un singur rând, perpendicular pe axul lung al străzii (Pl.10/2). Au fost surprinse și două bârne dispuse paralel cu axul lung al străzii, cu lungimea de 0,80, respectiv 0,46 m. Lungimea maximă a bânelor dispuse paralel este de 0,86 m. Sub stradă era depunere de pământ negru-lutos, groasă de cca. 0,66 m.

Casa 1. Casa cercetată în Smârdan nr. 39 – 41 este formată din două pivnițe cu ziduri construite solid din cărămidă și o încăpere dispusă pe latura de Nord. Din

păcate partea de Sud a casei a fost distrusă de lucrări edilitare moderne, respectiv două canalizări de la începutul secolului trecut.

Pivnița 1 a fost păstrată parțial, limita sa sudică fiind distrusă de două canalizări moderne. Ea este delimitată spre Vest de Z. 6 și spre Nord de Z. 7a. Z. 6 este orientat Nord – Sud. Este un zid cu o fundație adâncă, atingând cota de – 2,65 m față de nivelul de surprindere. Fundația a fost turnată în groapă. Partea inferioară are un traseu ușor diferit față de primii 80 cm, ai căror traseu corespunde cu cel al zidului 7. Aceasta ne sugerează o corecție sau o reparație majoră.

Z. 7a este zidul despărțitor dintre cele două bolți (pilonul) din care pornesc cele două arcuri de boltă. Lățimea la bază este de 1,36 m. Pereții pivniței erau zugrăviți, după cum o arată resturile de tencuială de pe arcul de boltă ce pornește din Z. 7a.

Pivnița 2 (Pl.9/3) s-a păstrat mai bine, fiind surprinse ambele porniri de arce de boltă. Este delimitată de Z. 7a spre Sud, de zidul Z. 7 spre Vest și de Z. 7b spre Nord. Și această pivniță a fost tencuită, urme fiind prinse pe arcul de boltă ce pornește din Z. 7a.

Z. 7 (Pl.9/2, Pl.11), orientat Nord – Sud, surprins pe o lungime de 7,20 m, a fost spart de mai multe intervenții moderne (țevi de apă, conducte ș.a.). La exteriorul zidului a fost surprinsă o lărgire a fundației zidului la – 1,96/2,00 m față de nivelul actual al trotuarului și la – 1,20 m de la nivelul de surprindere al zidului, alcătuită din două asize de cărămizi prinse cu mortar de var, de la acest nivel în jos, fundația fiind înecată în mortar. Înălțimea atinsă a fundației zidului a fost de 2,70 m. Pe partea interioară a zidului au fost surprinse urmele unor guri de aerisire, corespunzătoare pivnițelor.

Pe latura de Nord este o încăpăre delimitată de zidurile Z. 7b la Sud, Z. 8 la Vest și Z. 8a la Nord. Datorită spațiului redus de vecinătatea imediată a trotuarului actual, cercetarea acestei încăperi nu a putut fi dezvoltată, adâncirea în umplutura sa fiind limitată. Z. 8 are o lungime de 2,70 m, fața sa exterioară fiind distrusă de protecția de beton a cablurilor telefonice și de groapa pentru un cablu de curent.

Canalizări (Pl.9/4). Au fost identificate două canalizări, paralele, la o distanță de 30-40 cm una de alta, orientate est-vest. Aceste structuri au suferit distrugerii însemnate datorate intervențiilor contemporane.

Primul canal este construit din cărămizi legate cu mortar, cu o boltă aplatizată. A fost surprins pe o lungime de 5,60 m. În partea vestică a secțiunii canalul este distrus de conducta principală de canalizare, surprinsă pe o lungime de 2,20 m. A fost identificat la cotele -0,92 m (în capătul de est al secțiunii) -1,23 m (în capătul de vest al secțiunii), fiind vizibilă o ușoară înclinare a acestuia. Lățimea variază între 1,00-1,20 m. Baza canalului a fost prinsă la -2,70 m față de nivelul trotuarului actual.

Al doilea canal, de formă și mod de construcție asemănător primului, a fost surprins pe o lungime de 5 m. A fost identificat la cotele -1,28 m (în capătul de est al secțiunii) -1,60 m (în capătul de vest al secțiunii), fiind vizibilă o ușoară înclinare a acestuia. Lățimea maximă surprinsă este de 1,00 m. Baza canalului nu a fost surprinsă datorită faptului că mai mult de jumătate din lățimea lui intră în mortarul dintre secțiuni, iar spațiul mic dintre cele două canalizări nu permitea dezvoltarea cercetării.

Smârdan 43. Sub trotuarul din fața clădirii din Smârdan nr. 43, a fost surprins un fragment de zid cu o lungime de 5,50 m și o înălțime cercetată de 0,50 – 0,56 m, construit din cărămidă legată cu mortar de var într-o manieră îngrijită, cu rosturile bine umplute. În capătul de Est, pe fața exterioară a zidului, pe o lungime 1,07 m, se păstrează resturi de tencuială groasă de 0,8 cm.

Gheorghe Mănușu-Adameșteanu, Andrei Măgureanu, Adina Boroneanț, Elena Gavrilă, Raluca Popescu și Meda Toderaș.

CERAMICA, STICLA. Sec. XVII – XIX.

Cercetarea arheologică a recuperat un important număr de fragmente ce provin de la variate tipuri ceramice și de la o gamă largă de obiecte din sticlă. Datarea pieselor, majoritatea provenind din strat, acoperă perioada cuprinsă între secolele XVII - XIX. Foarte puține s-au găsit în complexe închise (gropi, pivnițe) care să permită o încadrare cronologică mai clară. La această se adaugă și faptul că materialele sunt în stare fragmentară, la foarte puține putându-se reconstitui un profil complet. Un alt dezavantaj major îl constituie perioada din care provin majoritatea materialelor – sec XVIII-XIX – aflată la confluența dintre arheologia medievală târzie și etnografie, etapă ce a beneficiat mai puțin de atenția arheologilor³⁴ sau etnografilor. Toate acestea ne determină să ne rezumăm, în această etapă, la o succintă prezentare a descoperirilor – grupate în sec XVI-XVII, respectiv XVIII-XIX - cu speranța că cercetările arheologice de pe strada Smârdan vor beneficia de un studiu mai amplu.

Tot aici mai trebuie să amintim că au fost descoperite și fragmente ceramice izolate (panse de vase borcan specifice culturii Dridu), databile în secolul X, antrenate de săpăturile pentru fundațiile locuințelor din Evul Mediu (Fig 3/6; 12/1-2). Cercetările mai vechi efectuate în perimetrul Centrului Istoric au pus în evidență numeroase bordeie, care pe baza inventarului ceramic au fost datate în secolele IX-XI³⁵.

Secolele XVI-XVII³⁶

Oala cu toartă. S-au descoperit fragmente de la vase de capacitate mare, nesmălțuite, cu corp bitronconic. Uneori, pe umăr se află un decor format din dungi trasate cu humă albă (Smârdan 30, Casa 2, Cat. 4-5). Torțile sunt lucrate în bandă lată (Casa 2, Cat. 6). Un alt fragment provine de la un vas decorat pe umăr cu două registre de câte 5 linii paralele, orizontale, incizate în pasta crudă (Smârdan 30, Casa 1, Cat. 2 - Fig 1/2).

Menționăm și un fragment de la un vas de capacitate medie, cu corp bitronconic, buza evazată, arcuită, cu marginea teșită spre interior, toarta lucrată în bandă lată, cu atașul superior sub marginea buzei. Pe umăr, cu humă albă, se află două registre de linii subțiri, orizontale (Smârdan 30, Casa 1, Cat. 1- Fig. 1/1, 13/1).

Ulcica. Câteva fragmente provin din partea inferioară a unor recipiente de capacitate mică (ulcele). Se pare că această categorie s-a „bucurat” de o atenție mai mică din partea meșterului olar, vasele fiind arse incomplet (Smârdan 30, Casa 2, Cat. 7). Un fragment aparține unui vas cu picior profilat (Smârdan 30, Casa 1, Cat. 3 - Fig. 1/3).

Alte fragmente conturează piese cu corp bitronconic, pereți subțiri, buză înaltă, evazată, cu marginea rotunjită. Ceramica a fost supusă unei arderi complete (Smârdan 30, Casa 2, Cat. 8 - Fig. 4/1). Toarta este lucrată în bandă lată, cu atașul superior sub marginea buzei și atașul inferior în zona diametrului maxim; pe umăr, cu humă albă, apare un registru de patru linii paralele, orizontale. Piese sunt nesmălțuite (Smârdan 30, Casa 2, Cat. 9).

³⁴ Din zona Centrului Istoric au fost publicate câteva depozite ceramice din secolul al XIX-lea, pentru care vezi Mănușu-Adameșteanu, Dan Căpățână, Ingrid Poll, B. Constantinescu 2001, p. 19-55; Mănușu-Adameșteanu, Elisabeta Drăgan, Ingrid Poll, D. Căpățână 2002, p. 95-106.

³⁵ București 1959, p. 151 și fig. 46-48; Panait 1973, p. 235; Mănușu-Adameșteanu 1992, p. 67-68.

³⁶ Pentru ceramica din această perioadă vezi București 1959, passim; Mănușu-Adameșteanu, D. Căpățână 2002, passim; Păunescu 2002, p. 79-94.

Farfuria. Un fragment din partea inferioară a vasului prezintă piciorul inelar străbătut de două orificii pentru agățat. Central, decorul este format dintr-o spirală și o linie în val, realizate cu humă albă, peste care s-a suprapus smalț incolor (Smârdan 30, Casa 1, Cat. 4 - Fig. 1/4, 13/2).

Un decor asemănător întâlnim pe o altă farfurie cu fund inelar: sub buză, o linie în val iar în centru cu șapte spirale ce pornesc din mijlocul vasului și se dezvoltă echidistant spre pereți. Decorul este realizat cu smalț verde deschis pe fond de smalț verde închis (Smârdan 39 - 41, Casa 1, dintre zid și trotuarul de după pivniță, Cat. 1 - Fig. 18/2).

La unele exemplare din sec. XVII inelul montat pe fundul vasului este mult subțiat. Un exemplar din această categorie ceramică are interiorul smălțuit în verde (Smârdan 30, Casa 2, Cat. 15).

Sec. XVIII – XIX

Pentru această perioadă semnalăm o varietate mult mai mare de forme, situație determinată de numărul foarte mare de fragmente și nu ca urmare a unei diversificări a repertoriului ceramic.

Ulciorul. Un fragment de toartă, ovală în secțiune, cu diametrul de 3 cm, provine de la un ulcior de capacitate mare. Toarta este acoperită parțial cu smalț verde închis. (Smârdan 30, Casa 2, Cat. 3).

Fragmente din partea inferioară a unor recipiente de capacități diferite le-am încadrat în categoria ulcioarelor, având în vedere grosimea mare a pereților 0,8 - 0,9 cm. Forma completă a pieselor nu a putut fi încă stabilită. Exemplarele au picior înalt, sprijinit pe o bază discoidală, plată. La baza piciorului, 2-3 caneluri paralele formează decorul. Toată suprafața exterioară este acoperită cu angobă. (Smârdan 30, Casa 2, Cat. 1, 2). Alte două fragmente din partea inferioară a recipientelor, de capacități diferite, prezintă aceleași caracteristici ale formei și decorului (Smârdan 30, Groapa 1, Cat. 1, 2).

Oala cu toartă. Câteva fragmente provin de la vase de capacitate medie ce au buza evazată cu marginea subțiată și răsfrântă; în interior buza este ușor albiată. Piese, în mare majoritate, nu au fost smălțuite; în foarte rare cazuri smalțul, verde închis, a fost aplicat doar pe buză. Decorul este format dintr-un registru de caneluri paralele realizat pe umăr (Smârdan 30, sub trotuar, Cat. 1).

Ulcica. Mai multe fragmente provin din partea inferioară a unor recipiente de capacitate mică, nesmălțuite. Decorul este format din dungi verticale realizate cu humă albă, (Smârdan 30, Casa 2, Cat. 10).

Cana. Remarcăm unele exemplare înalte cu buză evazată, marginea subțiată și teșită oblic spre exterior. Toarta, în bandă lată, are atașul superior sub marginea buzei. În exterior, piesele au fost acoperite cu angobă iar buza este smălțuită în verde (Smârdan 30, Casa 2, Cat. 11; Smârdan 30, Groapa 1, Cat. 1 - Fig. 3/1). Piese sunt datate la sfârșitul sec. XVIII.

Farfuria întinsă. Un fragment, cu profil întreg, provine de la un exemplar cu buza lată, evazată, cu marginea rotunjită, pereții arcuiți. Peste smalțul de fond galben-deschis a fost aplicat un decor stilizat din care se observă doar câteva îmbinări de smalț maro-inchis și verde crud (Smârdan 30, Casa 2, Cat. 12; Fig. 14/2). O farfurie asemănătoare ca formă, cu precizarea că decorul amintit mai sus este încadrat de câte trei linii paralele realizate cu smalț verde și maro, provine probabil din același atelier ceramic (Smârdan 30, Groapa 1, Cat. 3).

Farfuria adâncă. Sondajele executate pe str. Smârdan 30 (casa 2) au surprins fragmente ceramice, cu profil întreg, de la farfurii adânci cu buza ușor îngroșată, teșită, având marginea ornată cu mici creștături. Sub buză și marcând circumferința

fundului se păstrează dungi cu smalt verde, combinate cu dungi de smalt cafeniu deschis. Smaltul aplicat pe restul suprafeței este exfoliat (Cat. 13 - Fig. 4/2; 14/3).

La alte fragmente, sub buză, decorul este compus din două linii de smalt maro și o linie în val tot cu smalt maro pe fond de smalt galben (Smârdan 30, Groapa 1, Cat. 4- Fig. 3/4).

Datate la sfârșitul sec XVIII – începutul sec XIX (descoperite într-o groapă cu monede emise între 1770-1774), menționăm două exemplare de farfurii adânci (fragmentare, dar cu profil complet), lucrate din pastă de lut omogenă, fină. Exemplarele au buza lată de cca 3,5 cm, evazată, cu marginea rotunjită, pereții arcuiți, fundul ușor profilat. În interior a fost aplicat smalt verde (Smârdan 30, Groapa 1, Cat. 2, 3 - Fig. 3/2, 3, 13/3, 4).

Strachina. Fragmentele din acest tip ceramic prezintă buză dreaptă, înălțată vertical, cu marginea rotunjită, pereții arcuiți. La fragmentele recuperate decorul linear realizat pe marginea buzei, pe buză și sub buză este cu humă albă, peste care a fost aplicat smalt incolor (Smârdan 30, Groapa 1, Cat. 4).

Platoul. Un exemplar fragmentar, cu profil întreg, se remarcă prin pereții groși de 1,2 cm., înalți de 6 cm, foarte puțin arcuiți. Buza este îngroșată și teșită orizontal, fundul drept. Suprafața interioară a fost smălțuită în verde, peste angobă. Prezența în aceeași groapă a trei piese emise la Sadagura între 1770-1774, asigură o datare la sfârșitul sec XVIII – începutul sec XIX (Smârdan 30, Groapa 1, Catalog 6 – Fig. 3/5, 13/5).

Castroane. Un tip aparte îl formează recipientele de capacitate medie ce prezintă buza dreaptă, cu marginea rotunjită. În exteriorul buzei, lipite de această, formând un semicerc, sunt dispuse diametral, cele două torți, circulare în secțiune. Interiorul vaselor, buza pe ambele suprafețe și torțile sunt smălțuite în verde deschis (Smârdan 30, Casa 2, Cat. 17- Fig. 4/3).

Castronaș. În str. Smârdan 30, sub trotuar, este găsit fragmentul unui castron cu profil întreg, având pereții evazați, buza evazată cu marginea rotunjită, fundul drept. În interior a fost aplicat smalt alb-gălbui, peste angobă. (Smârdan 30, sub trotuar, Cat. 1).

Ligheanul. Acest tip de recipient, des întâlnit în contextele arheologice bucureștene din secolul XIX, se caracterizează prin pereții groși, evazați, fund drept, buza arcuită cu marginea subțiată și rotunjită. Pe buză se află, de obicei, un decor format dintr-o linie în val iar sub buză linii paralele, orizontale, realizate cu humă albă, peste care se aplică smalt incolor sau maro-roșcat (Smârdan 30, sub trotuar, Cat. 4, 5, 6).

Sfeșnicul. Piese au atât suportul pentru lumânare și corpul cilindric iar tăvița pentru colectarea cerii topite de formă discoidală (D – 7,7 cm). Exemplarele au fost prevăzute cu mâner de secțiune ovală, păstrat de cele mai multe ori fragmentar sau doar ca amprentă. Marginea tăviței este decorată cu mici creștături, același ornament întâlnindu-se și pe brâul în relief aflat pe corpul piesei, sub tăviță. Suportul de fixare a cerii și tăvița au fost smălțuite în verde iar restul piesei este doar angobat (Smârdan 30, sondaj B 3, deasupra „podului de lemn”, Cat. 1).

Un alt fragment provine din partea inferioară a piesei. Corpul cilindric se sprijină pe un picior discoidal cu baza dreaptă, gol în interior. Se păstrează atașul inferior al mânerului. Marginea piciorului discoidal precum și brâu în relief aflat pe corpul cilindric sunt ornate cu mici creștături succesive. Partea superioară a piesei a fost smălțuită în verde iar partea interioară este doar angobată (Smârdan 30, Casa 1, Cat. 5).

Piesă decorativă pentru perete. În str. Smârdan 41, în exteriorul zidului B, sub „podul de lemn”, a fost descoperită o piesă decorativă destinată a orna pereții unei construcții din secolul al XVIII-lea. Exemplarul constituie, până în prezent, un unicat în cercetările arheologice din București. Corpul piesei este tronconic, cu deschiderea pătrată (latura – 19,8 cm), buza teșită orizontal, piciorul cilindric, gol în interior, prevăzut cu două orificii pentru a fi agățat. Centrul este ornat cu o semisferă, decorată cu trei caneluri concentrice și terminată, în vârf, cu o pastilă aplatizată. Smaltul aplicat în interior este verde intens. Piesa a fost inclusă într-un zid, în exteriorul piciorului păstrându-se urme de mortar (Cat. 1 – Fig. 11/1, 17).

Materiale de construcție. Fragmentele, uneori smălțuite la interior, provenind de la tuburi de conducte care au funcționat în cursul secolului al XIX-lea, au o grosime a peretelui cuprinsă între 1,1 cm (Smârdan 30, Cas 2, Cat. 18) și 1,5 cm (Smârdan 30, sub trotuar, la curățarea zidului (Cat. 7).

Piese de sticlă. Au fost descoperite destul de puține, multe în stare fragmentară: frecvente sunt recipientele farmaceutice, majoritatea fiind folosite în cursul secolului al XIX³⁷.

Cana. Au fost descoperite două tortițe ovale în secțiune, subțiate spre atașul inferior. Una dintre torți are în partea superioară un mic ornament în formă de „S”. Piesele au fost lucrate, prin turnare, din pastă de sticlă de culoare alb-verzuie (Smârdan 30, Casa 2, Cat. 21 - Fig. 4/6). O altă toartă, ovală în secțiune, cu diametrul mai mic spre atașul inferior, este străbătută oblic de nervuri paralele (Smârdan 30, Casa 1, Cat. 8 - Fig. 2/3).

Fructiera. S-a descoperit un fragment de picior înalt, cu baza tronconică. Piesa este lucrată, prin turnare, din pastă de sticlă transparentă (Smârdan 30, Casa 2, Cat. 20 - Fig. 4/5; 14/5).

Bolul. Un fragment provine de la un vas de capacitate medie (bol ?) sprijinit pe o talpă discoidală concavă (Smârdan 30, Casa 1, Cat. 7 - Fig. 2/2).

Paharul. Este o formă care are pereții groși (0,3 cm), drepți, formați din opt fațete egale, fund drept. Este lucrat, prin turnare, din pastă de sticlă transparentă, cu irizații multicolore (Smârdan 30, sub trotuar, Cat. 8).

Flaconul. Piesa este de capacitate mică, cu gâtul scurt, buza răsfrântă, umerii arcuiți (Smârdan 30, Casa 1, camera 4, Cat. 6 - Fig. 2/1).

Sticluță cu corp cilindric, I=7,8 cm și D= 3,5 cm, a fost găsită în secțiunea B într-un lăcaș pentru bârnă, din zid. (Smârdan 30, Casa 1, Cat. 9 - Pl. 2/4).

Ultimele două piese menționate au avut, desigur, întrebuințări farmaceutice.

³⁷ București 1959, *passim*; Mănuclu-Adameșteanu, Ingrid Poll 2002, p. 57-78; Mănuclu-Adameșteanu, Elisabeta Drăgan, Ingrid Poll, D. Căpățână 2002, p. 106-107.

CATALOG

CERAMICĂ ȘI STICLĂ

Lista prescurtărilor
DB – Diametru bază
DG – Diametru gură

GR – Grosime
Î – Înălțimea
L – Lățimea

I. Str. Smârdan 30**Sub trotuar**

1. Oală cu toartă de capacitate medie (nr. colecție 129)

Condiții de descoperire: sub trotuar, de la curățare de ziduri.

Descriere: buză evazată, cu marginea subțiată și răsfrântă, în interior cu o albiere; gât înalt. Urme de ardere secundară.

Decor: pe umăr un registru de caneluri paralele.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, buza smălțuită atât în interior cât și în exterior cu verde închis.

Dimensiuni: GR perete: 0,5 cm.

Stare de conservare: fragment de buză, gât și umăr.

Datare: sec. XIX.

2. Oală cu toartă (nr. colecție 128)

Condiții de descoperire: după demontare trotuar.

Descriere: buză evazată, cu marginea subțiată și răsfrântă, în interior cu o albiere, gât înalt. Urme de ardere secundară.

Decor: pe umăr un registru din două caneluri paralele.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, smălțuită doar buza, cu verde închis.

Dimensiuni: GR perete: 0,5 cm.

Stare de conservare: fragment de buză, gât și umăr.

Datare: sec. XIX.

3. Castronaș (nr. colecție 132)

Condiții de descoperire: după demontare trotuar.

Descriere: pereți evazați, buză evazată cu marginea rotunjită, fund drept.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, interiorul smălțuit cu galben deschis, peste angobă.

Dimensiuni: Î: 5,5 cm; GR perete: 0,7 cm.

Stare de conservare: fragment cu profil întreg.

Datare: sec. XIX.

4. Lighean (nr. colecție 130)

Condiții de descoperire: de sub trotuar, de la curățare ziduri.

Descriere: pereți evazați, buză arcuită, cu marginea subțiată și rotunjită, fund drept.

Decor: linie în val pe buză și linii orizontale paralele pe pereți, realizate cu humă albă (în prezent ștersă).

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, în interior smalt maro-roșcat (exfoliat).

Dimensiuni: Î: 16 cm.; GR perete: 1,3 cm.

Stare de conservare: fragment cu profil întreg.

Datare: sec. XIX.

5. Lighean (nr. colecție 131)

Condiții de descoperire: de sub trotuar, de la curățare ziduri.

Descriere: pereți evazați, fund drept.

Decor: pe pereți linii în val și linii orizontale paralele, realizate cu humă albă.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, în interior smalt maro-roșcat.

Dimensiuni: GR perete: 1 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec. XIX.

6. Lighean (nr. colecție 133)

Condiții de descoperire: după demontare trotuar.

Descriere: pereți evazați, fund drept.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, în interior smalt galben-muștar.

Dimensiuni: GR perete: 1,1 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec. XIX.

7. Olan (nr. colecție 125)

Condiții de descoperire: de sub trotuar, de la curățare ziduri.

Descriere: buză tăiată drept, pereți arcuiți. Pe marginea buzei și în interior urme de mortar.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut grosieră, ardere oxidantă (miezul negru), nesmălțuit.

Dimensiuni: GR perete: 1,5 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec. XIX.

8. Pahar (nr. colecție 134)

Condiții de descoperire: după demontare trotuar.

Descriere: pereți înalți, drepți, cu opt fațete egale, fund drept.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de sticlă, prelucrată prin turnare.

Dimensiuni: DB: 6,2 cm; GR perete: 0,3 cm.

Stare de conservare: fragment din partea inferioară a paharului.

Datare: sec. XIX.

Casa 1.

1. Oală cu toartă, de capacitate medie (nr. colecție 34; fig. 1/1, 13/1)

Condiții de descoperire: - 3,00 m.

Descriere: corp tronconic, buza evazată, arcuită, cu marginea teșită spre interior, toarta în bandă lată cu ataș superior sub marginea buzei.

Decor: pe umăr două registre de linii orizontale realizate cu humă albă.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, nesmălțuită.

Dimensiuni: L toartă: 2,9 cm; GR toartă: 0,3 cm; GR perete: 0,2 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec XVI-XVII

2. Oală cu toartă, de capacitate mare (nr. colecție 36; fig. 1/2).

Condiții de descoperire: - 3,00 m.

Descriere: fragment umăr.

Decor: două registre de câte cinci linii paralele, orizontale, incizate în pasta crudă.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, nesmălțuită.

Dimensiuni: 15,4 x 8,5 cm; GR perete: 0,7 cm.

Stare de conservare: fragment umăr.

Datare: sec XVI-XVII.

3. Ulciă cu picior profilat (nr. colecție 35; fig. 1/3).

Condiții de descoperire: - 3,00 m.

Descriere: fragment din partea inferioară, fund profilat cu baza dreaptă, pereți arcuiți.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, nesmălțuită. Urme de ardere secundară.

Dimensiuni: DB: 6,4 cm; GR perete: 0,5 cm.

Stare de conservare: fragment din partea inferioară.

Datare: sec. XVI - XVII

4. Farfurie cu fund inelar (nr. colecție 43; fig. 1/4, 13/2).

Condiții de descoperire: fragmente găsite la adâncimi diferite - 0,40-0,80 m și -1,72 m.

Descriere: farfurie cu fund inelar, ușor evazat, teșit, cu două orificii de prindere.

Decor: în interior, zona centrală este decorată cu cornul; motivul decorativ, realizat cu humă,

consta dintr-o linie în spirală încadrată de o linie în val și un rând de puncte. Vasul a fost acoperit pe toată suprafața cu smalt incolor.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, cu paie de mică, ardere oxidantă, smalt incolor.

Dimensiuni: DB: 6,9 cm; GR perete: 0,7 cm.

Stare de conservare: fragmentară.

Datare: sec XVI-XVII.

5. Sfeșnic (nr. colecție 104)

Condiții de descoperire: -1,00-1,60 m.

Descriere: corp cilindric, picior discoidal cu baza dreaptă, gol în interior, se păstrează și atașul inferior al mânerului.

Decor: marginea piciorului discoidal este ornamentată cu mici creștături; un brâu ornamentat cu creștături se află și în partea superioară a piesei descoperite.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, partea superioară a piesei a fost smălțuită în verde, partea inferioară a fost doar angobată.

Dimensiuni: DB: 10,5 cm.

Stare de conservare: fragmentar.

Datare: sec. XVIII-XIX.

6. Vas de sticlă-flacon de capacitate mică (nr. colecție 44; fig. 2/1).

Condiții de descoperire: - 1,72 m.

Descriere: fragment din partea superioară, gât scurt, buză răsfrântă, umeri arcuiți.

Decor: nu are.

Material /Tehnică: pastă de sticlă incoloră, turnare.

Dimensiuni: DG: 2,3 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec XVIII-XIX.

7. Vas de sticlă (nr. colecție 48; fig. 2/2)

Condiții de descoperire: -1,00-1,60 m.

Descriere: fragment din partea inferioară a unui recipient (?); se păstrează doar piciorul profilat.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de sticlă transparentă, prelucrată prin turnare.

Dimensiuni: DB: 8 cm; GR perete: 0,4 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec. XVIII – XIX.

8. Cană de sticlă (nr. colecție 64; fig. 2/3).

Condiții de descoperire: -1,00-1,60 m.

Descriere: toartă ovală în secțiune; diametrul descrește treptat dinspre atașul superior spre atașul inferior.

Decor: nervuri paralele dispuse oblic, prin torsionare, pe verticala toartei.

Material/Tehnică: pastă de sticlă transparentă, prelucrată prin turnare.

Dimensiuni: D max: 2,1 cm; D min: 1,2 cm.

Stare de conservare: fragment toartă.

Datare: sec. XVIII – XIX.

9. Sticluță (nr. colecție 127; fig. 2/4).

Condiții de descoperire: - 1,24 m, descoperită într-o spărtură din zid.

Descriere: corp cilindric, gât scurt, buză răsfrântă în formă de pâlnie, fund drept.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de sticlă prelucrată prin suflare și modelare.

Dimensiuni: Î: 7,8 cm; DB: 3,5 cm; DG: 2,3 cm.

Datare: sec. XVIII-XIX.

10. Lulea (nr. colecție 57)

Condiții de descoperire: - 1,72 m.

Descriere: muștuc de pipă, formă circulară.

Decor: smalt de culoare galbenă.

Material/Tehnică: pastă de caolin, fină, ardere oxidantă, în exterior smalt galben.

Dimensiuni: D: 2,4 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec XVIII-XIX.

Sondaj B 2

1. Ulcior de capacitate mare (nr. colecție 106).

Condiții de descoperire: -1,10-1,55 m.

Descriere: fragment din partea inferioară a unui ulcior de capacitate mare; fund ușor profilat, baza dreaptă.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă (miezul cenușiu), nesmălțuit, în exterior acoperit cu angobă albă.

Dimensiuni: DB: 11,5 cm; GR perete: 0,6 cm.

Stare de conservare: fragment din partea inferioară a vasului.

Datare: sec. XVIII - XIX.

2. Ulcior de capacitate mică (nr. colecție 105).

Condiții de descoperire: - 1,10-1,55 m.

Descriere: fragment din partea inferioară a unui ulcior de capacitate mică; fund profilat cu baza dreaptă.

Decor: circumferința tălpii piciorului este marcată de două caneluri paralele.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, nesmălțuit, în exterior acoperit cu angobă albă.

Dimensiuni: DB: 6,5 cm; GR perete: 0,8 cm.

Stare de conservare: fragment din partea inferioară a vasului.

Datare: sec. XVIII - XIX.

3. Farfurie (nr. colecție 107).

Condiții de descoperire: - 1,10-1,55 m.

Descriere: fragment de farfurie cu buza lată, evazată, cu marginea rotunjită.

Decor: pe buză se află un decor abstract, încadrat de câte trei linii paralele; decorul este realizat cu smalt verde și maro pe fond de smalt alb gălbui.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, în interior și pe marginea buzei smalt policrom (alb gălbui, maro, verde) peste angobă.

Dimensiuni: L. buză: 6,4 cm; GR perete: 0,6 cm.

Stare de conservare: fragment

Datare: sec. XVIII-XIX.

4. Strachină (nr. colecție 108)

Condiții de descoperire: - 1,10-1,55 m.

Descriere: fragment de strachină cu buza îngustă, îngroșată, dreaptă și cu marginea rotunjită, pereți evazați.

Decor: buza este decorată în interior și pe margine de trei linii orizontale, paralele, realizate cu smalt galben pe fond de smalt incolor; în exterior, circumferința buzei este decorată cu trei caneluri orizontale, paralele.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, în interior smalt incolor și smalt galben.

Dimensiuni: GR buză: 0,7 cm; GR perete: 0,5 cm.

Stare de conservare: fragment buză.

Datare: sec. XVIII-XIX.

Groapa 1

1. Cană de capacitate mare (nr. colecție 37; fig. 3/1).

Condiții de descoperire: groapă - 2,00-2,20 m.

Descriere: fragment din partea superioară a vasului; buză evazată și răsfrântă în formă de guler.

Decor: interiorul și buza în exterior smălțuite cu verde, exteriorul angobat.

Dimensiuni: 6,3 x 9,4 cm; GR perete: 0,4 cm.

Material/ Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă,

Stare de conservare: fragment de buză, gât și umăr.

Datare: sf. XVIII-începutul sec XIX.

2. Farfurie (nr. colecție 38; fig. 3/2, 13/3).

Condiții de descoperire: groapă - 2,00-2,28 m

Descriere: corp tronconic, pereți arcuiți, buză lată, evazată, cu marginea rotunjită, fund plat, ușor profilat.

Decor: smălțuită în interior cu două nuanțe de verde, peste angobă.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă. Pe fund incizată o cruce, cu brațele inegale.

Dimensiuni: Î: 6,2 cm; DG: 24 cm; DB: 9,5 cm; GR perete: 0,7 cm.

Stare de conservare: restaurată, cu profil întreg.

Dată: sf. XVIII-începutul sec XIX.

3. Farfurie (nr. colecție 39; fig. 3/3, 13/4).

Condiții de descoperire: groapă - 2,00-2,28 m.

Descriere: corp tronconic, pereți arcuiți, buză lată, evazată, cu marginea rotunjită, fund plat, ușor profilat.

Decor: la interior smalț verde

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, smălțuită în interior cu verde închis, peste angobă.

Dimensiuni: Î: 6,2 cm.

Stare de conservare: fragmentară, cu profil complet.

Dată: sf. XVIII-începutul sec XIX.

4. Farfurie (nr. colecție 40; fig. 3/4).

Condiții de descoperire: groapă - 2,00-2,28 m.

Descriere: fragment din partea superioară; pereți evazați, buza teșită spre interior, cu marginea exterioară crestată.

Decor: sub buză două linii paralele, orizontale și linie în val, trasate cu smalț cafeniu, pe fond de smalț galben.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, în interior și pe marginea exterioară a buzei smalț galben, decorul cu smalț cafeniu, peste angobă.

Dimensiuni: 4,2 x 8,3 cm; 6,6 x 6,8 cm; GR perete: 0,5 cm.

Stare de conservare: două fragmente din partea superioară a recipientului.

Dată: sf. XVIII-începutul sec XIX.

5. Farfurie (nr. colecție 41).

Condiții de descoperire: groapă - 2,00-2,28 m.

Descriere: buză lată, ușor arcuită, cu marginea rotunjită, pereți arcuiți, fund drept.

Decor: smalț verde-gălbui la interior.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, în interior și pe marginea exterioară a buzei, urme de smalț verde-gălbui peste angobă.

Dimensiuni: 7,3 x 10,3 cm; 5,1 x 9,6 cm; GR perete: 0,8-1,00 cm.

Stare de conservare: două fragmente (unul din partea superioară și altul din partea inferioară a vasului) ce permit reconstituirea profilului.

Dată: sf. XVIII-începutul sec XIX.

6. Platou mare (nr. colecție 42; Fig. 3/5, 13/5).

Condiții de descoperire: groapă - 2,00-2,28 m.

Descriere: buza îngroșată, teșită orizontal, pereți arcuiți, fund drept.

Decor: la interior smalț de culoare verde.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, în interior și pe marginea buzei smalț verde peste angobă.

Dimensiuni: Î: 6,00 cm; DB: 18 cm; GR perete: 0,9-1,2 cm.

Stare de conservare: fragmentar, cu profil întreg.

Dată: sf. XVIII-începutul sec XIX.

7. Borcan de capacitate medie (nr. colecție 112; fig. 3/6).

Condiții de descoperire: groapă - 2,00-2,20 m.

Descriere: pansă umăr.

Decor: incizii orizontale pe tot corpul.

Material/Tehnică: pastă de lut, cu paiete de mică, ardere oxidantă, în interior miez cenușiu.

Dimensiuni: GR perete: 0,6 cm.

Stare de conservare: fragment.

Dată: sec X.

Sondaj B 3 (deasupra podului de lemn)

1. Sfeșnic (nr. colecție 58; fig. 14/1).

Condiții de descoperire: -1, 50-1, 85 m.

Descriere: corp cilindric și tăviță discoidală pentru colectarea cerii topite; se păstrează amprenta atașului inferior al mânerului.

Decor: marginea tăviții decorată cu mici creștături, același ornament sub tăviță.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă; tăvița și suportul de susținere a lumânării, smălțuite în verde, restul corpului este doar angobat.

Dimensiuni: Î: 11,5 cm (păstrată); DG: 3,7 cm; D tăviță: 7,7 cm.

Stare de conservare: fragmentar.

Dată: sec XVIII-XIX.

Casa 2

1. Ulcior de capacitate mică (nr. colecție 62)

Condiții de descoperire: - 1,70 m.

Descriere: picior de ulcior, profilat, cu baza dreaptă.

Decor: două caneluri paralele marchează baza piciorului.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, în exterior acoperit cu humă albă.

Dimensiuni: DB: 6,2 cm.

Stare de conservare: fragment din partea inferioară a vasului.

Dată: sec XVIII-XIX.

2. Ulcior de capacitate mare (nr. colecție 63).

Condiții de descoperire: - 1,60 m.

Descriere: picior de ulcior, profilat, cu baza dreaptă.

Decor: două caneluri paralele marchează baza piciorului.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, în exterior acoperită cu humă albă.

Dimensiuni: DB: 8,7 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec XVIII-XIX.

3. Ulcior de capacitate mare (nr. colecție 59).

Condiții de descoperire: - 0,20-0,50 m.

Descriere: toartă ovală în secțiune, prevăzută cu o pastilă de lut perforată.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, în compoziție cu paiete de mică, ardere oxidantă, smalt verde închis doar pe jumătatea superioară a piesei.

Dimensiuni: D: 3,4 cm

Stare de conservare: fragment toartă.

Datare: sec XVIII-XIX.

4. Oală cu toartă (nr. colecție 45).

Condiții de descoperire: - 1,70 m.

Descriere: fragment pansă, arcuită.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, cu paiete de mică, ardere oxidantă, nesmălțuită.

Dimensiuni: 9,5 x 7,5 cm; GR perete: 0,5 cm.

Stare de conservare: fragment pansă.

Datare: sec XVII-XVIII

5. Oală cu toartă de capacitate mare (nr. colecție 61).

Condiții de descoperire: - 0, 20-0,50 m.

Descriere: două fragmente de pansă.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină în compoziție cu paiete de mică, ardere oxidantă, nesmălțuită, în exterior pete de angobă albă.

Dimensiuni: 6,7 x 4 cm; 6,8 x 3,6 cm; GR perete: 0,4 cm.

Stare de conservare: două fragmente de pansă de la umăr.

Datare: sec XVIII.

6. Oală cu toartă (nr. colecție 60).

Condiții de descoperire: -1,70 m.

Descriere: fragment de toartă, lucrată în bandă lată.

Decor: nu are

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, nesmălțuită.

Dimensiuni: l: 3 cm.

Stare de conservare: fragment de toartă.

Datare: sec XVII-XVIII.

7. Ulcică (nr. colecție 65).

Condiții de descoperire: - 1, 70 m.

Descriere: fund de vas cu baza dreaptă.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă incompletă, nesmălțuită.

Dimensiuni: DB: 6 cm; GR perete: 0,7 cm.

Stare de conservare: fragment fund.

Datare: sec XVII-XVIII

8. Ulcică (nr. colecție 109; fig. 4/1).

Condiții de descoperire: nivel stradă lemn, - 1,71 m.

Descriere: buză evazată, cu marginea rotunjită, pereți arcuiți.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, cu paiete de mică, ardere oxidantă, nesmălțuită.

Dimensiuni: GR perete: 0,3 cm.

Stare de conservare: fragmentară, profil complet fără fund.

Datare: sec. XVII-XVIII

9. Ulcică (nr. colecție 110).

Condiții de descoperire: nivel stradă lemn, - 1,71 m.

Descriere: buză evazată cu marginea rotunjită, pereți arcuiți, toartă în bandă lată, cu ataș superior sub marginea buzei și ataș inferior în zona diametrului maxim.

Decor: pe umăr un registru de patru linii paralele realizat cu humă albă.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, cu paiete de mică, ardere oxidantă, nesmălțuită, în exterior firnis roșu.

Dimensiuni: L toartă: 2,2 cm; GR perete: 0,3 cm.

Stare de conservare: fragmentară, partea superioară până aproape de bază.

Datare: sec. XVII-XVIII.

10. Ulcică (nr. colecție 66).

Condiții de descoperire: - 0,20-0,50 m.

Descriere: fund de vas cu baza dreaptă.

Decor: în exterior dungi verticale cu humă albă.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, nesmălțuită, dungi cu humă albă.

Dimensiuni: DB: 6 cm; GR perete: 0,5 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec XVIII-XIX.

11. Cană înaltă (nr. colecție 67 a, b)

Condiții de descoperire: - 0,20-0,50 m.

Descriere: buză evazată, cu marginea subțiată și teșită, toarta în bandă lată, cu ataș superior sub marginea buzei.

Decor: pete de vopsea cafenie pe gât și umăr.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, smalt verde închis pe buză, angobă albă în exterior și parțial în interior.

Dimensiuni: 5 x 3,4 cm; 3,5 x 6,3 cm; l. toartă: 2,5 cm; GR perete: 0,4 cm.

Stare de conservare: două fragmente.

Datare: sec XVIII-XIX.

12. Farfurie (nr. colecție 46; fig. 14/2).

Condiții de descoperire: - 1,70 m.

Descriere: pereți evazați, buză cu marginea rotunjită, fund drept.

Decor: pete de smalt cafeniu și verde pe fond de smalt galben deschis.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, în interior și pe marginea buzei smalt galben deschis pentru fond și pete de smalt verde și cafeniu.

Dimensiuni: Î: 5,00 cm; GR perete: 0,5 cm.

Stare de conservare: fragment cu profil complet.

Datare: sec XIX.

13. Farfurie (nr. colecție 68; Fig.4/2, 14/3).

Condiții de descoperire: - 0,20-0,50 m.

Descriere: farfurie cu pereți arcuiți, buza îngroșată și teșită, cu marginea crestată, fund cu baza dreaptă.

Decor: sub buză și marcând circumferința fundului câte o dungă cu smalt verde; ele sunt combinate cu dungi de culoare maronie trasate pe toată suprafața corpului.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, în interior angobă, smalt verde și vopsea maronie, pentru decor.

Dimensiuni: Î: 5,2 cm; DG: 20,3 cm; DB: 8,5 cm; GR perete: 0,7 cm.

Stare de conservare: fragmentară, cu profil complet.

Datare: sec XIX.

14. Farfurie (nr. colecție 69).

Condiții de descoperire: - 0,20-0,50 m.

Descriere: fragment din partea inferioară a vasului, fund drept, pereți evazați.

Decor: smalt verde.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, în interior urme de smalt verde peste angobă.

Dimensiuni: DB: 10 cm; GR perete: 0,8 cm.

Stare de conservare: fragmentară.

Datare: sec XIX.

15. Farfurie (nr. colecție 70).

Condiții de descoperire: - 1,70 m.

Descriere: farfurie cu fund inelar, subțiat la partea inferioară, pereți evazați.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, în compoziție cu paiete de mică, ardere oxidantă, în interior smalt verde.

Dimensiuni: Î: 4,2 cm; GR perete: 0,8 cm.

Stare de conservare: fragment din partea inferioară.

Datare: sec XVII-XVIII.

16. Platou (nr. colecție 71).

Condiții de descoperire: - 1,70 m.

Descriere: fragment din partea inferioară, fund drept.

Decor: smalt galben.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, cu paiete de mică, ardere oxidantă, în interior smalt galben.

Dimensiuni: 12,8 x 6,2 cm; GR perete: 0,7 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec XVII-XVIII.

17. Castron (nr. colecție 72; fig. 4/3).

Condiții de descoperire: - 0,20-0,50 m.

Descriere: fragment de buză, cu marginea rotunjită; toartă, circulară în secțiune, lipită în exteriorul buzei, formând un arc.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, în interior și pe toartă smalt verde deschis.

Dimensiuni: 4,0 x 5, 7 cm; GR perete: 0,5 cm.

Stare de conservare: fragment din partea superioară, buza cu umăr.

Datare: sec XIX.

18. Conductă-tub (nr. colecție 73).

Condiții de descoperire: - 0,20-0,50 m.

Descriere: fragment de conductă cu buza tăiată drept.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă.

Dimensiuni: 7 x 9,5 cm; GR perete: 1,1 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec XIX.

19. Creuzet pentru topit metale (nr. colecție 74; Fig 4/4, 14/4).

Condiții de descoperire: - 0,20-0,50 m.

Descriere: formă conică, în interior se păstrează urme de metal oxidat.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: ceramică arsă puternic.

Dimensiuni: Î: 7,1 cm; DG: 5,6 cm.

Stare de conservare: crăpat, ciobit la buză.

Datare: sec XIX.

20. Fructieră din sticlă (nr. colecție 75; fig. 4/5, 14/5).

Condiții de descoperire: - 0,20-0,50 m.

Descriere: fragment de fructieră cu picior tronconic și vasul pentru fructe tot tronconic.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de sticlă, transparentă, lucrată prin turnare.

Dimensiuni: Î: 7,3 cm; GR. perete: 0,3 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec. XIX.

21. Cană din sticlă de capacitate medie (nr. colecție 76; Figl. 4/6).

Condiții de descoperire: - 0,20-0,50 m.

Descriere: fragment de toartă, ovală în secțiune, ce se micșorează spre partea inferioară.

Decor: la exteriorul atașului superior un ornament în forma literei „S”.

Material/Tehnică: pastă de sticlă de culoare verzuie, lucrată prin turnare.

Dimensiuni: D: 0,9 – 1,5 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec. XIX.

22. Cană din sticlă de capacitate medie (nr. colecție 77).

Condiții de descoperire: - 0,20-0,50 m.

Descriere: fragment de toartă, ovală în secțiune.

Decor: la exteriorul atașului superior a existat un ornament.

Material/Tehnică: pastă de sticlă de culoare verzuie, lucrată prin turnare.

Dimensiuni: D: 0,9 – 1,5 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec. XIX.

Deasupra „podului de lemn”

1. Oală cu toartă de capacitate medie (nr. colecție 78; fig. 5/1).

Condiții de descoperire: la est de pivnița 1, deasupra „podului de lemn” - 1,30 m.

Descriere: fragment din partea superioară a vasului, buză evazată, cu marginea rotunjită, pereți arcuiți.

Decor: pe umăr dungi orizontale, paralele, trasate cu humă albă.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, nesmălțuită. Urme de ardere secundară.

Dimensiuni: 4,9 x 7,8 cm; GR perete: 0,5 cm.

Stare de conservare: fragment buză și umăr.

Datare: sec. XIX.

2. Oală cu toartă de capacitate medie (nr. colecție 79; fig. 5/2).

Condiții de descoperire: la est de pivnița 1, deasupra „podului de lemn” - 1,30 m.

Descriere: fragment pansă, pereți arcuiți.

Decor: pe umăr două registre de dungi orizontale, paralele, încadrează o linie în val. Decorul este realizat cu humă albă.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, în compoziție cu paiete de mică, ardere oxidantă, nesmălțuită. Urme de ardere secundară.

Dimensiuni: 6,6 x 6,4 cm; GR perete: 0,4 cm.

Stare de conservare: fragment pansă umăr.

Datare: sec. XIX.

3. Ulică cu picior profilat: (nr. colecție 81; Fig. 5/3).

Condiții de descoperire: deasupra bănelor străzii, la est de pivnița 1 - 2,10-2,20 m.

Descriere: fragment din partea inferioară, fund profilat cu baza dreaptă, pereți arcuiți.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, cu paiete de mică, ardere oxidantă incompletă, nesmălțuită. Urme de ardere secundară.

Dimensiuni: DB: 5,4 cm; GR perete: 0,7 cm.

Stare de conservare: fragment din partea inferioară.

Datare: sec. XIX.

4. Farfurie faianță (nr. colecție 96; Fig. 5/4).

Condiții de descoperire: la est de pivnița 1, - 1,30 m.

Descriere: buză de farfurie cu marginea ondulată.

Decor: marginea buzei ondulată, subliniată de o nervură paralelă.

Material/Tehnică: faianță locală, pastă de caolin lucrată prin turnare.

Dimensiuni: 4,1 x 8,2 cm; GR perete: 0,3 cm.

Stare de conservare: fragment buză.

Datare: sec. XIX.

5. Clondir de sticlă (nr. colecție 86; fig. 5/5).

Condiții de descoperire: deasupra bănelor străzii, - 2,10-2,20 m.

Descriere: gura circulară, cu marginea buzei rotunjită, gâtul înalt profilat sferic, corpul dreptunghiular, cu umerii rotunjiți.

Decor: nu are

Material/Tehnică: pastă de sticlă de culoare verzuie, turnare.

Dimensiuni: GR perete: 0,3 cm.

Stare de conservare: cca 10 fragmente.

Datare: sec. XIX.

Pod lemn

1. Oală cu toartă (nr. colecție 101).

Condiții de descoperire: - 1,75 m, printre lemnele de la stradă.

Descriere: fragment din partea superioară a vasului; buză înaltă, evazată, cu marginea rotunjită, pereți arcuiți. Sub buză se păstrează amprenta de la toartă.

Decor: pe umăr două linii orizontale, paralele și registru de linii orizontale intersectat de linii verticale, realizate cu humă albă.

Material/Tehnică: pastă de lut în compoziție cu paiete de mică, ardere oxidantă, nesmălțuită. Urme de ardere secundară.

Dimensiuni: 9,5 x 8,4 cm; GR perete: 0,3 cm.

Stare de conservare: fragment din partea superioară a vasului.

Datare: sec XVII – XVIII

Pivnița 1

1. Ulică (nr. colecție 80; fig. 6/1).

Condiții de descoperire: - 1,50-1,70 m.

Descriere: fragment din partea inferioară a vasului, baza dreaptă.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, cu paiete de mică, ardere oxidantă, nesmălțuită. Urme de ardere secundară.

Dimensiuni: DB: 5,2 cm; GR. perete: 0,7 cm.

Stare de conservare: fragment din partea inferioară.

Datare: sec. XVIII-XIX.

2. Cană cu picior înalt (nr. colecție 82; Fig. 6/2).

Condiții de descoperire: - 1,40 m.

Descriere: fragment de picior, fund profilat, baza dreaptă.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, nesmălțuită.

Dimensiuni: DB: 5,5 cm; GR perete: 0,7 cm.

Stare de conservare: fragment din partea inferioară a vasului.

Datare: sec. XVIII-XIX.

3. Strachină (nr. colecție 83; fig 6/3).

Condiții de descoperire: - 1,50-1,70 m.

Descriere: fragment de strachină, pereți evazați, fund ușor profilat.

Decor: buza delimitată de pereții vasului printr-o linie neagră și o dungă cafenie, realizate cu smalt; pe pereții farfuriei dungi maro închis, verticale, intercalate de un decor abstract, realizat cu cafeniu deschis.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă; în interior smalt cafeniu și maro închis, peste angobă.

Dimensiuni: GR perete: 0,9 cm.

Stare de conservare: două fragmente.

Datare: sec. XVIII-XIX.

4. Strachină (nr. colecție 84; fig. 6/4).

Condiții de descoperire: - 1,50-1,70 m.

Descriere: buză înaltă, verticală, cu marginea teșită orizontal, pereți arcuiți, fund ușor profilat, baza dreaptă.

Decor: pe circumferința lățimii buzei și sub buză câte o bandă realizată cu smalt cafeniu; pe înălțimea buzei registru de linii orizontale, cu smalt maro închis; pe pereți linii orizontale, linie în val și suită de linii verticale cu smalt maro închis, bandă cu smalt cafeniu.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, în interior smalt cafeniu, maro închis pentru decor, smalt galben pentru fond, peste angobă.

Dimensiuni: Î: 9,5 cm; GR perete: 0,7 cm.

Stare de conservare: fragmentară, cu profil complet.

Datare: sec. XVIII-XIX.

5. Castron (nr. colecție 98; fig. 6/5).

Condiții de descoperire: - 1,50-1,70 m.

Descriere: pereți curbați, fund drept.

Decor: linii verticale cu smalt verde deschis pe fond de smalt verde închis.

Material/ Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, în interior smalt verde închis și verde deschis.

Dimensiuni: 9,7 x 15,5 cm; GR perete: 0,7 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec. XVIII-XIX.

6. Lulea (nr. colecție 85; fig. 6/6).

Condiții de descoperire: - 1,00 - 1,50 m.

Descriere: găvan de formă octogonală.

Decor: motive vegetale ștanțate pe fiecare latură a găvanului.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, nesmălțuită.

Dimensiuni: D găvan: 2,8 cm; D mustiuc: 2,1 cm.

Stare de conservare: fragmentară.

Datare: sec XVIII-XIX.

Pivnița 2

1. Ulicior (nr. colecție 90).

Condiții de descoperire: - 2,20-2,50 m.

Descriere: fragment umăr, pereți curbați.

Decor: registru de linii orizontale și linii în val, realizate cu smalt verde deschis pe fond de smalt verde închis.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, în exterior smalt verde deschis și verde închis.

Dimensiuni: 11 x 9,5 cm; GR perete: 0,5 cm.

Stare de conservare: fragment umăr.

Datare: sec XVII-XVIII

2. Oală cu toartă, de capacitate medie (nr. colecție 87; fig. 15/1).

Condiții de descoperire: - 2,20-2,50 m.

Descriere: fragment din partea superioară, buza evazată, cu marginea rotunjită, pereți arcuiți.

Decor: spirale realizate cu humă albă, pe umăr.
Material/Tehnică: pastă de lut, ardere oxidantă, nesmălțuită. Urme de ardere secundară.

Dimensiuni: 8,1 x 7,5 cm; GR perete: 0,5 cm.

Stare de conservare: fragment de buză, gât și umăr.

Datare: sec XVII-XVIII.

3. Oală cu toartă, de capacitate mare (nr. colecție 88).

Condiții de descoperire: - 1,10 m.

Descriere: fragment din partea inferioară a vasului, fund drept.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă incompletă, nesmălțuită.

Dimensiuni: 7,4 x 8,5 cm; GR perete: 0,9 cm.

Stare de conservare: fragment din partea inferioară.

Datare: sec XIX

4. Oală cu toartă, de capacitate mare (nr. colecție 89).

Condiții de descoperire: - 0,90-1,20 m.

Descriere: fragment de toartă, în bandă lată, care se prinde cu atașul superior sub marginea buzei.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, nesmălțuită.

Dimensiuni: L : 3,6 cm.

Stare de conservare: fragment de toartă.

Datare: sec XIX.

5. Căniță (nr. colecție 91; fig. 15/2).

Condiții de descoperire: - 2,20-2,50 m.

Descriere: pereți arcuiți, picior scurt, baza dreaptă.

Decor: pete de smalt cafeniu și verde, pe fond de smalt gălbui.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, în exterior smalt galben, verde și cafeniu, peste angobă.

Dimensiuni: DB: 3,3 cm.

Stare de conservare: fragment din partea inferioară.

Datare: sec XVII-XVIII.

6. Tigaie cu trei piciorușe (nr. colecție 92; fig. 7/1).

Condiții de descoperire: - 0,90-1,20 m.

Descriere: picioruș de formă conică.

Decor: la interior smalt verde.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, acoperit cu angobă albă; interiorul vasului a fost smălțuit cu verde.

Dimensiuni: Î: 6,8 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec XIX.

7. Farfurie (nr. colecție 93; fig. 7/2, 15/5).

Condiții de descoperire: - 2,20-2,50 m.

Descriere: farfurie cu fund inelar, pereți arcuiți.

Decor: mijlocul vasului este decorat cu cercuri concentrice, realizate cu smalt verde deschis pe fond de smalt incolor iar pereții sunt decorați cu cercuri concentrice intersectate de pete verticale, cu aceleași culori de smalt.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, în interior smalt incolor și smalt verde, peste angobă. Pe spate urme de ardere secundară.

Dimensiuni: DB: 8,8 cm; GR perete: 0,8 cm

Stare de conservare: fragmentară.

Datare: sec XVII-XVIII.

8. Farfurie (nr. colecție 94; fig. 7/3, 15/6).

Condiții de descoperire: - 2,20-2,25 m.

Descriere: farfurie cu fund inelar, perforat de două orificii pentru prindere, pereți arcuiți.

Decor: mijlocul vasului smălțuit în verde, de unde pornesc, radial, spre pereți, benzi cu aceeași culoare de smalt, pe fond de angobă albă.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, în interior smalt verde pentru decor, angobă albă.

Dimensiuni: DB: 8 cm; GR perete: 0,5 cm

Stare de conservare: fragmentară.

Datare: sec XVII-XVIII.

9. Farfurie (nr. colecție 95 a, b; fig. 7/4).

Condiții de descoperire: a. Pivnița 1 – 0,30 m – 0,50 m; b. Pivnița 2 – 1,08 m.

Descriere: fragmente de buză, cu marginea rotunjită.

Decor: decor abstract, în tehnica sgraffito, acoperit cu smalt verde; fond alb gălbui.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, în interior smalt verde și alb gălbui.

Dimensiuni: 5,3 x 7,2 cm; 3,5 x 9,8 cm; GR perete: 0,9 cm.

Stare de conservare: două fragmente de buză.

Datare: sec. XVI-XVII.

10. Castron (nr. colecție 111).

Condiții de descoperire: - 0,90-1,20 m.

Descriere: buză de castron, cu marginea rotunjită; în exteriorul buzei, sugerând probabil un mâner, este aplicată parțial o bandă ceramică decorată cu alveole, realizate cu impresiuni cu degetul.

Decor: bandă ceramică decorată cu alveole.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, în interior și în exterior aplicat smalt în două nuanțe de verde.

Dimensiuni: 3,3 x 5,6 cm; GR perete: 0,6 cm.

Stare de conservare: fragment de buză.

Datare: sec XIX.

11. Castron (nr. colecție 97; fig. 15/4).

Condiții de descoperire: - 0,90-1,20 m.

Descriere: buză îngroșată, răsfrântă spre interior, cu lățimea dublu canelată, corp tronconic, fund cu baza dreaptă.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, în interior și pe lățimea buzei aplicat smalt verzui; în exterior urme de ardere secundară.

Dimensiuni: Î: 9 cm; GR perete: 0,7-1,2 cm.

Stare de conservare: fragmentar, cu profil întreg.

Datare: sec XIX.

12. Sfeșnic (nr. colecție 99; fig. 15/3)

Condiții de descoperire: - 0,90-1,10 m.

Descriere: corp cilindric cu picior profilat, tăviță discoidală, cu marginile ridicate, pentru colectarea cerii topite.

Decor: smalt verde.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, pe jumătatea superioară smălțuit în verde, pe jumătatea inferioară acoperit cu angobă albă.

Dimensiuni: Î: 11,2 cm; D. tăviță: 9 cm; D. picior: 3,3 cm.

Stare de conservare: fragmentar.

Datare: sec XIX

13. Sfeșnic (nr. colecție 100).

Condiții de descoperire: - 1,08 m.

Descriere: picior de sfeșnic, formă cilindrică, evazat spre bază.

Decor: un brâu crestat în partea superioară a fragmentului.

Dimensiuni: Î: 9,4 cm; GR perete: 0,9 cm.

Stare de conservare: fragment din partea inferioară a piesei.

Datare: sec XIX.

V. Str. Smârdan 37

Fundație 1

1. Ulcior (nr. colecție 24).

Condiții de descoperire: - 1,40 m.

Descriere: toartă de ulcior, ovală în secțiune și goală în interior; spre exterior este prevăzut un bumb cu trei orificii.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, smălțuit cu cafeniu doar bumbul.

Dimensiuni: D: 2,7 cm.

Stare de conservare: fragment de toartă.

Datare: sec XVII – XIX.

2. Sfeșnic (nr. colecție 25; fig. 16/1).

Condiții de descoperire: - 0,94 m.

Descriere: corp cilindric-gol în interior, picior discoidal cu baza dreaptă și marginea ușor ridicată și crestată; în partea superioară se păstrează un fragment din tăvița de colectare a cerii topite.

Decor: mici creștături pe marginea bazei discoidale.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, parțial smălțuit peste angobă.

Dimensiuni: I: 10,7 cm (păstrată); DB: 11 cm.

Stare de conservare: fragmentar.

Datare: sec XIX.

3. Conducte - fragmente (nr. colecție 26, 27)

Condiții de descoperire: - 1,40 m.

Descriere: fragmente de conductă prevăzute la un capăt cu mufă.

Decor: nu are.

Material/ Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, nesmălțuite.

Dimensiuni: 11,2 x 6,5 cm; 9,5 x 5,7 cm (păstrate); GR perete: 1,00-1,2 cm.

Stare de conservare: două fragmente.

Datare: sec XVIII-XIX.

4. Conductă (nr. colecție 28).

Condiții de descoperire: - 1,40 m.

Descriere: fragment conductă.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, în interior smalt incolor.

Dimensiuni: 10,8 x 5,6 cm (păstrate); GR perete: 1 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec XVIII-XIX.

VI. Str. Smârdan nr. 41

Interior pivnița 2

1. Ulcior de capacitate mare (nr. colecție 1; Fig. 8/1).

Condiții de descoperire: interior pivniță.

Descriere: picior înalt, baza ușor profilată.

Decor: trei caneluri paralele marchează baza piciorului.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, în interior smalt verde închis, în exterior angobă albă și scurgeri de smalt verde.

Dimensiuni: DB: 8,5 cm.

Stare de conservare: fragment (partea inferioară).

Datare: sec XVIII – XIX.

2. Ulcior de capacitate mare (nr. colecție 2; Fig. 8/2).

Condiții de descoperire: la interior, -1,00-1,20 m.

Descriere: fragment de toartă, lucrată în bandă lată.

Decor: dungi verticale realizate cu humă (în prezent șters).

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, smalt verde închis.

Dimensiuni: L: 4,7 cm; GR: 1,3 cm.

Stare de conservare: fragment toartă.

Datare: sec XVIII - XIX.

3. Cană cu picior înalt (nr. colecție 47; Fig. 8/3).

Condiții de descoperire: în interior pivniță, - 0,90 m.

Descriere: fragment din partea inferioară, picior ușor profilat cu baza dreaptă.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă incompletă, nesmălțuită.

Dimensiuni: DB: 5,4 cm.

Stare de conservare: fragment picior.

Datare: sec. XVIII - XIX.

4. Bol (nr. colecție 33; Fig. 8/4, 16/3).

Condiții de descoperire: interior pivniță.

Descriere: corp tronconic, buza cu marginea rotunjită, fund drept.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, nesmălțuit.

Dimensiuni: Î: 3,2 cm; DG: 8,8 cm; DB: 6,8 cm; GR perete: 0,5 cm.

Stare de conservare: întreg, foarte puțin ciobit la buză.

Datare: sec XIX.

5. Conductă (nr. colecție 20; Fig. 8/5).

Condiții de descoperire: interior pivniță.

Descriere: fragment de conductă pentru apă, la unul din capete prevăzută cu mufă pentru îmbinare.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, nesmălțuită.

Dimensiuni: 10,8 x 7,5 cm (păstrate); GR perete: 0,7 – 1,3 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec XIX.

6. Ornament traforat (nr. colecție 22; fig. 8/6).

Condiții de descoperire: interior pivniță.

Descriere: ornament de la o piesă albă de porțelan.

Decor: volute în relief și motive geometrice (romburi) traforate.

Material/Tehnică: porțelan, lucrat prin turnare.

Dimensiuni: 7,5 x 6 cm (păstrate), GR perete: 0,8 – 0,9 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec XIX.

7. Fragment toartă de la o piesă de sticlă (nr. colecție 23).

Condiții de descoperire: interior pivniță.

Descriere: toartă de la o cană de sticlă, ovală în secțiune, cu lateralele țesute vertical și o nervură mediană la exterior.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de sticlă de culoare verde, prelucrată prin turnare (import).

Dimensiuni: l: 2,4 cm; GR perete: 1,4 cm.

Stare de conservare: fragment de toartă.

Datare: sec XIX.

Exterior zid A (sub podul de lemn)

1. Ulcior (nr. colecție 5; fig. 9/1).

Condiții de descoperire: - 1,45-1,62 m.

Descriere: fragment gât.

Decor: un brâu crestat delimitează buza de gâtul vasului.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, nesmălțuit.

Dimensiuni: 3,2 x 3 cm (păstrate); GR perete: 0,5 cm.

Stare de conservare: fragment gât.

Datare: sec. XVII – XVIII.

2. Oală cu toartă de capacitate mică (nr. colecție 6).

Condiții de descoperire: - 1,45-1,62 m.

Descriere: fragment pansă, ușor arcuită, din partea inferioară a vasului.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină în compoziție cu paiete de mică, ardere oxidantă, nesmălțuită; urme de ardere secundară.

Dimensiuni: 5,5 x 7,2 cm (păstrate); GR perete: 0,5 cm.

Stare de conservare: fragment pansă, partea inferioară.

Datare: sec XVII-XVIII.

3. Oală cu toartă de capacitate medie (nr. colecție 8; fig. 9/2).

Condiții de descoperire: - 1,45-1,62 m.

Descriere: fragment de buză, dreaptă, înaltă, evazată, ușor arcuită, cu marginea rotunjită; umăr ușor arcuit.

Decor: în exteriorul buzei două caneluri paralele, orizontale; pe umăr linii paralele, orizontale, realizate cu humă albă.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină în compoziție cu paiete de mică, ardere oxidantă, nesmălțuită. Urme de ardere secundară.

Dimensiuni: 4,8 x 8,0 cm (păstrate); GR perete: 0,5 cm.

Stare de conservare: fragment buză și umăr.

Datare: sec XVII-XVIII.

4. Borcan de capacitate medie (nr. colecție 9; fig. 9/4, 16/2).

Condiții de descoperire: - 1,45-1,62 m.

Descriere: fragment din partea superioară a vasului; buza dreaptă cu marginea subțiată și rotunjită, umăr profilat.

Decor: registru de șapte caneluri orizontale, paralele, amplasate pe umărul vasului.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, nesmălțuită. Urme de ardere secundară.

Dimensiuni: Î: 6,4 cm (păstrată); D Max.: 10,3 cm; GR perete: 0,5 cm.

Stare de conservare: profil, partea superioară a vasului.

Datare: sec XVII-XVIII.

5. Oală cu toartă de capacitate medie (nr. colecție 51, 52, 53; Fig. 9/3)

Condiții de descoperire: - 1,45-1,62 m.

Descriere: trei fragmente de panse, cu profil arcuit, de la trei vase diferite.

Decor: registru de linii paralele orizontale și respectiv registru de linii paralele orizontale, intersectate de linii verticale, realizate cu humă albă.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, nesmălțuite, decor cu humă albă.

Dimensiuni: 4,1 x 4,8 cm; 4,6 x 5 cm; 3,2 x 6 cm.

Stare de conservare: trei fragmente panse.

Datare: sec XVII-XVIII.

6. Oală cu toartă de capacitate medie (nr. colecție 11, 49, 50).

Condiții de descoperire: - 1,20 m; -1,45-1,62 m.

Descriere: trei fragmente de toartă lucrate în bandă lată, de la trei vase diferite.

Decor: pe atașul inferior, la unul dintre fragmente, sunt incizate trei linii scurte, verticale.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă incompletă, nesmălțuite.

Dimensiuni: l: 2,7 cm; 2,4 cm; 2,7 cm.

Stare de conservare: fragmente de torți.

Datare: sec XVII-XVIII.

7. Cană cu picior înalt (nr. colecție 12).

Condiții de descoperire: -1,45-1,62 m.

Descriere: fragment picior cu fundul plat.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, arderea oxidantă incompletă, nesmălțuită.

Dimensiuni: DB: 5,5 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec XVII-XVIII.

8. Cană cu picior înalt (nr. colecție 13).

Condiții de descoperire: - 1,45-1,62 m.

Descriere: fragment picior cu fundul plat.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, arderea oxidantă, nesmălțuită.

Dimensiuni: DB: 5,2 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec XVII-XVIII.

9. Cană cu picior înalt (nr. colecție 30; fig. 16/4).

Condiții de descoperire: - 1,20 m.

Descriere: fragment din partea inferioară a unei căni cu picior înalt, profilat, cu baza dreaptă; pereții arcuiți.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, nesmălțuită, în exterior acoperită cu firnis roșcat.

Dimensiuni: DB: 5,3 cm.

Stare de conservare: fragment din partea inferioară a vasului.

Datare: sec XVII-XVIII.

10. Farfurie (nr. colecție 14).

Condiții de descoperire: - 1,45-1,62 m.

Descriere: fragment farfurie cu buza mult evazată, foarte lată, cu marginea rotunjită și îngroșată.

Decor: decor vegetal stilizat, realizat cu smalt verde și cafeniu, peste angobă.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, smalt verde și cafeniu, peste angobă.

Dimensiuni: 9 x 7,5 cm (păstrate); l. buză: 6,8 cm; GR perete: 0,5 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec XVII-XVIII.

11. Farfurie (nr. colecție 15; fig. 10/1).

Condiții de descoperire: - 1,45-1,62 m.

Descriere: fragment de farfurie cu pereții mult evazați, fund plat, ușor profilat.

Decor: două linii paralele, concentrice, realizate cu vopsea neagră marchează fundul vasului, iar o alta a fost plasată sub buză.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, smălțuită în interior cu verde.

Dimensiuni: 9,8 x 9,2 cm (păstrate); GR perete: 0,7 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec XVII-XVIII.

12. Farfurie (nr. colecție 16; fig. 10/2).

Condiții de descoperire: - 1,45-1,62 m.

Descriere: fragment, pansă.

Decor: două linii concentrice marchează umărul vasului; pe buză decor cu motive geometrice, în tehnica sgraffito.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, smălțuită în interior și parțial în exterior cu alb-gălbui.

Dimensiuni: 7,8 x 4,6 cm (păstrate); GR perete: 0,8 cm.

Stare de conservare: fragment, pansă.

Datare: sec XVII-XVIII.

13. Castronaș (nr. colecție 32; fig. 10/3, 16/5).

Condiții de descoperire: 1,45-1,62 m.

Descriere: castron cu pereții arcuiți, buza evazată, cu marginea țesută vertical, fund drept.

Decor: pe buză linie în val, pe pereți decor stilizat realizat cu smălț cafeniu pe fond de smălț verde deschis și alb, peste angobă; decorul este realizat cu gaița.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, în interior smălț alb, cafeniu și verde, peste angobă

Dimensiuni: Î: 3,4 cm.

Stare de conservare: fragmentară, cu profil întreg.

Datare: sec XIX (antrenat).

14. Castron ? (nr. colecție 18, 19).

Condiții de descoperire: - 1,45-1,62 m.

Descriere: fragment pansă ușor arcuită și fragment buză cu marginea rotunjită, ușor îngroșată.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, smălțuit în interior și pe marginea exterioară a buzei cu verde.

Dimensiuni: 5,3 x 8 cm; 5 x 5,8 cm (păstrate); GR perete: 0,8 – 0,9 cm.

Stare de conservare: fragment buză și fragment pansă, de la două vase diferite.

Datare: sec XVII-XVIII.

15. Conductă (nr. colecție 21; Fig. 10/4).

Condiții de descoperire: - 1,45-1,62 m.

Descriere: fragment de conductă.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, smălțuită în interior cu verde, în exterior urme de smălț incolor.

Dimensiuni: 7,3 x 6,9 cm (păstrate); GR perete: 1,3 cm.

Stare de conservare: fragment tub de conductă.

Datare: sec XVII-XVIII.

Exterior zid B (sub podul de lemn)

1. Piesă decorativă de ceramică (nr. colecție 102 cm; Fig. 11/1, 17).

Condiții de descoperire: - 1,73 m.

Descriere: corp tronconic, cu deschiderea pătrată, buza țesută orizontal; în centru o semisferă, picior cilindric, gol în interior,

prevăzut cu două orificii. Se păstrează urme de mortar, la exteriorul piciorului.

Decor: semisfera decorată cu trei caneluri concentrice; în centrul semisferei un buton applatizat.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, modelată la roata olarului, laturile îndreptate cu un cadru de lemn; ardere oxidantă, în interior și pe marginea buzei aplicat smălț verde, peste angobă.

Dimensiuni: Î: 14 cm; L. latură: 19,8 cm; D. picior: 9 cm; GR perete: 0,8 cm.

Stare de conservare: profil întreg, restaurată parțial.

Datare: sec. XVIII.

2. Ulcior (nr. colecție 3; fig. 11/2).

Condiții de descoperire: sector B, exterior.

Descriere: fragment de toartă, lucrată din trei bare împletite.

Decor: pete de smălț verzui peste fond de smălț incolor.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, smălț incolor și pete de smălț verde.

Dimensiuni: L: 10,5 cm; l: 2,4 cm; Grosime: 1,2 cm.

Stare de conservare: fragment toartă.

Datare: sec. XIX.

Exterior zid C. (deasupra podului de lemn, care este la - 1,27-1,35 m)

1. Ulcior de capacitate mare (nr. colecție 4).

Condiții de descoperire: - 1,13 m.

Descriere: fragment pansă ușor arcuită.

Decor: dungi orizontale, paralele, realizate cu humă albă.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, perete cenușiu; în exterior smălț incolor și dungi de humă albă.

Dimensiuni: 6,3 x 7,3 cm (păstrate); GR perete: 0,8 cm.

Stare de conservare: fragment pansă.

Datare: sec. XVIII – XIX.

2. Ulcică (nr. colecție 10).

Condiții de descoperire: - 1,13 m.

Descriere: fragment pansă, ușor arcuită.

Decor: în exterior registre de linii paralele, orizontale, realizate cu humă albă.

Material/Tehnică: pastă de lut fină, ardere oxidantă, humă albă pentru decor.

Dimensiuni: 5 x 4 cm (păstrate); GR perete: 0,6 cm.

Stare de conservare: fragment pansă.

Datare: sec. XVIII – XIX.

3. Oală cu toartă de capacitate medie (nr. colecție 54).

Condiții de descoperire: - 1,15 m.

Descriere: fragment de toartă, în bandă lată.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, nesmălțuită.

Dimensiuni: l: 2,2 cm; GR: 0,6 cm.

Stare de conservare: fragment de toartă.

Datare: sec. XVIII – XIX.

4. Cană cu picior înalt (nr. colecție 55; fig. 12/3).

Condiții de descoperire: - 1,13 m.

Descriere: fragment picior cu baza dreaptă.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă incompletă, nesmălțuită.

Dimensiuni: DB: 5 cm.

Stare de conservare: fragment picior.

Datare: sec. XVIII – XIX.

5. Farfurie (nr. colecție 17; Fig. 12/4).

Condiții de descoperire: - 1,13 m.

Descriere: fragment buză cu marginea rotunjită.

Decor: două linii în spirală, realizate cu humă.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, decor cu humă cenușie. Piesa a fost pregătită pentru smălțuire.

Dimensiuni: 4,7 x 3,7 cm (păstrate); GR perete: 0,6 cm.

Stare de conservare: fragment buză.

Datare: sec. XVIII – XIX.

6. Castronaș (nr. colecție 56).

Condiții de descoperire: - 1,13 m.

Descriere: pereții arcuiți, buza evazată, cu marginea subțiată.

Decor: linii paralele, orizontale, pe lățimea buzei și pe pereți, realizate cu smălț verde deschis pe fond de smălț incolor.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, ardere oxidantă, în interior smălț incolor și verde deschis.

Dimensiuni: 4 x 5,4 cm (păstrate); GR perete: 0,4 cm.

Stare de conservare: fragment din partea superioară a vasului.

Datare: sec. XVIII – XIX.

7. Borcan de capacitate medie (nr. colecție 113; Fig. 12/1).

Condiții de descoperire: - 1,13 m.

Descriere: pansă din jumătatea inferioară a corpului.

Decor: caneluri orizontale pe tot corpul.

Material/Tehnică: pastă de lut, cu paiete de mică, ardere oxidantă, în interior miez cenușiu.

Dimensiuni: GR perete: 0,9 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec X.

8. Borcan de capacitate medie (nr. colecție 114; Fig. 12/2).

Condiții de descoperire: - 1,13 m.

Descriere: pansă din jumătatea inferioară a corpului.

Decor: incizii orizontale pe tot corpul.

Material/Tehnică: pastă de lut, cu paiete de mică, ardere oxidantă, în interior miez cenușiu.

Dimensiuni: GR perete: 0,8 cm.

Stare de conservare: fragment.

Datare: sec X.

Smârdan 41

În strat

1. Oală cu toartă de capacitate medie (nr. colecție 7).

Condiții de descoperire: - 0,50 m.

Descriere: fragment din partea superioară a vasului, buză scurtă, dreaptă, cu marginea rotunjită; se observă amprenta de la atașul superior al toartei, cu o lățime de 4,3 cm.

Decor: nu are.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină în compoziție cu paiete de mică, ardere oxidantă, nesmălțuită.

Dimensiuni: 4 x 5,8 cm (păstrate); GR perete: 0,5 cm.

Stare de conservare: fragment buză.

Datare: sec. XVIII – XIX.

2. Farfurie (nr. colecție 31; fig. 18/1).

Condiții de descoperire: - 0,50 m.

Descriere: farfurie cu buza lată, evazată, cu marginea rotunjită, pereții arcuiți, fund ușor profilat, cu baza dreaptă.

Decor: geometric, în tehnica sgraffito.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, smălț galben pentru fond și pete de smălț verde, peste angobă.

Dimensiuni: Î: 6,6 cm; DB: 5 cm.

Stare de conservare: fragment, cu profil complet.

Datare: sec. XVIII – XIX.

Smârdan 39 - 41

Casa 1

1. Farfurie cu picior inelar (nr. colecție 103; fig. 18/2).

Condiții de descoperire: dintre zid și trotuarul de după pivniță.

Descriere: farfurie cu fund inelar, cu două orificii de prindere.

Decor: pe suprafața interioară o linie în val, sub buză și șapte linii în spirală ce pornesc din centru și se dezvoltă echidistant pe pereții vasului; decorul este realizat cu smălț verde deschis pe fond de smălț verde închis.

Material/Tehnică: pastă de lut semifină, în compoziție cu paiete de mică, ardere oxidantă,

smălțuită în interior cu verde deschis și verde închis.

Dimensiuni: DB: 8,5 cm.

Stare de conservare: fragment din partea inferioară.

Datare: sec. XVI – XVII.

Venera Rădulescu, Gheorghe Mănuș-Adameșteanu (MMB).

Descoperirea monetară de pe strada Smârdan nr. 30, Centrul Istoric București – „insula comercial-istorică”

Cu prilejul săpăturilor de salvare din anul 2007, efectuate în „Insula comercial-istorică” a Bucureștiului, cuprinsă în vechiul vad negustoresc al orașului, în perimetrul dintre străzile -Lipscani, Smârdan, Gabroveni, Selari, Blănari, Covaci, Franceză, Stavropoleos, Sf. Dumitru, Curtea Veche, Hanul cu Tei, Hanul lui Manuc - pe strada Smârdan, la numărul 30, au fost descoperite patru monede de bronz. Este vorba de emisiuni monetare Sadagura, de 1 Para/3 Denghi și 2 Parale/3 Copeici, bătute în secolul al XVIII-lea în Moldova.

Catalogul monedelor Sadagura descoperite pe str. Smârdan nr. 30:

1 Para/3 Denghi, 1771-1772

Av. MO..... 177.....

Rv.ДЕН.....

Monetăria: Sadagura

Tip general: MBR, p. 103, nr. 1083.

1. AE, ↑, 12, 7,59 g, 28,49x27,84 mm. MMB – nr. col 1.

Stare de conservare: nesatisfăcătoare, total ștersă, roasă de oxizi.

Groapa 1, -2,08 m. Descoperite 3 monede.

2 Parale/3 Copeici, 1772-1774

Av. Ilizibil

Rv.ОП.....

Monetăria: Sadagura

Tip general: MBR, p. 104, nr. 1094.

2. AE, ↑, 15,14 g, 34,49x34,00 mm. MMB – nr. col 2.

Stare de conservare: nesatisfăcătoare, total ștersă, roasă de oxizi.

În exteriorul Z. 1, la baza fundației și deasupra ultimului nivel al bânelor din lemn de la vechea stradă, la -1,50.

2 Parale/3 Copeici, 1772-1774

Av. Ilizibil

Rv.ОПЪК.....

Monetăria: Sadagura

Tip general: MBR, p. 104, nr. 1094.

3. AE, ↑, 15,49 g, 34,47x33,70 mm. MMB – nr. col 3.

Stare de conservare: nesatisfăcătoare, total ștersă, roasă de oxizi.

Groapa 1, -2,08 m. Descoperite 3 monede.

2 Parale/3 Copeici, 1772-1774

Av. Ilizibil

Rv. ПАРА / 3 /ОПЪК.....

Monetăria: Sadagura

Tip general: MBR, p. 104, nr. 1094.

4. AE, ↑, 15,90 g, 34,37x34,20 mm. MMB – nr. col 4.

Stare de conservare: nesatisfăcătoare, total ștersă, roasă de oxizi.

Groapa 1, -2,08 m. Descoperite 3 monede.

Monedele de tip Sadagura reprezintă bani de necesitate, monede ale momentului, fiind bătute în perioada războiului ruso-otoman din anii 1768-1774, din

bronzul tunurilor capturate de la otomani³⁸. În cadrul măsurilor de organizare economică și fiscală luate de comandantul trupelor de ocupație rusești din Moldova și Țara Românească, feldmareșul Piotr Alexandrovici Rumeanțev-Zadunaiski, au figurat și o serie de dispoziții privind circulația monetară. Una din măsurile menite a simplifica încărcatul evantai al tipurilor monetare prezente pe piața bănească a celor două Principate a fost emiterea, pentru prima oară, a unor monede comune pentru Moldova și Țara Românească. Apariția lor este considerată o avanpremieră la unificarea circulației monetare în cele două țări române.

Monedele au fost bătute la Sadagura, lângă Cernăuți, în monetăria înființată în anul 1770 pe moșia aventurierului și speculantului baron Nicolae Gartenberg-Sadagurschi³⁹. Drept materie primă, armata rusă a pus la dispoziție aproximativ 1.000 de tunuri și mortiere otomane capturate. Dintr-un pud⁴⁰ de metal s-a convenit să se bată monede în valoare de 21 ruble și 60 copeici, la o rată de schimb oficială de 1 para – 2 denghi și 2 parale – 3 copeici. După mai multe variante, a fost adoptat tipul oficial de monedă, care purta stemele accolante ale celor două Principate române, unite sub o singură coroană. Valoarea nominală este exprimată atât în valută otomană, cât și în cea rusească. Baterea acestor monede a adus mari prejudicii Principatelor. Nu numai că au fost bătute în stil inflaționist⁴¹ dar, la scurtă vreme după lansarea acestor emisiuni, s-a produs un adevărat exod de pe piața românească al monedelor bune, de aur și, mai ales, de argint. Noile monede de cupru livrate de Gartenberg trebuiau primite de Divane în contul armatei ruse, iar acestea (Divanele) erau obligate să livreze armatei suma corespunzătoare în monede din aur sau argint. Fenomenul a avut consecințe dezastruoase, visteriile celor două țări române fiind secătuite. Principatele au avut de surmontat un greu efort în vederea lichidării “afacerii Gartenberg” chiar după încheierea păcii de la Kuciuk-Kainargi, în 1774.

X

Descoperirile acestor monede sunt foarte numeroase și frecvente, atât izolat, cât și în tezaure. Predomină cele din Moldova, în Țara Românească apărând mai răzleț. În București au mai fost găsite izolat șapte exemplare de bronz de 2 Parale/3 Copeici. Două monede provin tot din „Insula comercial-istorică”: un exemplar din zona Hanului lui Manuc - Străzile Căldărari, Halelor și Franceză, descoperit în 1967⁴², al doilea de pe str. Franceză nr. 16, descoperit în 2007⁴³. Celelalte cinci exemplare, scoase la lumină fortuit sau cu prilejul unor săpături arheologice, au fost găsite: în cartierul Colentina, str. Atlasului nr. 35 (1 ex), la Biserica Brezoianu, str. Walter Mărăcineanu (1 ex), Biserica Răzvan, str. Biserica Răzvan nr. 3-5 (1 ex), Biserica Sf. Gheorghe Nou, bd. I. C. Brătianu nr. 27 (1 ex)⁴⁴ și Teatrul Național, Calea Victoriei nr. 37B (1 ex)⁴⁵.

Ana Maria Velter (MNIR)

³⁸ Iliescu 1970, p. 51-52; Buzdugan, O. Luchian, C. C. Oprescu 1977, p. 102-105.

³⁹ Kirițescu 1964, p. 113.

⁴⁰ Un pud este echivalent cu 16,38 kg.

⁴¹ Totalul pieselor emise este evaluat de unii autori la 3.000.000 de ruble, cf. Kirițescu 1964, p. 114.

⁴² Mănușu-Adameșteanu, Katiușa Pârvan, Ana-Maria Velter, A. Vâlcu 2005, p. 255, nr. 27.

⁴³ Inedit, aflat în lucru.

⁴⁴ Pentru cele patru monede vezi Mănușu-Adameșteanu, Katiușa Pârvan, Ana-Maria Velter, A. Vâlcu 2005, p. 278, nr. 106; p. 280, nr. 110; p. 388, nr. 493; p. 401, nr. 539.

⁴⁵ Mănușu-Adameșteanu, Monica Mărgineanu Cârstoiu, Mihaela Mănușu-Adameșteanu, V. Apostol, Șt. Bălici, E. Oberlander-Târnoveanu, Ana-Maria Velter 2005, p. 379, nr. 3.

Raport preliminar de analiză dendrocronologică Centrul Istoric - strada Gabroveni

Mostrele provin din Centrul Istoric, de pe Calea Victoriei nr. 12, de la Hanul Constantin Vodă (săpături MNIR 1996, responsabil șantier Eugen S. Teodor) respectiv, strada Gabroveni (săpături MMB și IAB 2007, responsabil șantier Gh. Mănușu-Adameșteanu).

Colectarea mostrelor

1. București – Calea Victoriei nr. 12 (Podul Mogoșoaiei) – Hanul Constantin Vodă (în continuare HCV).

Mostrele se aflau, la data selecționării, în Depozitul de Preistorie a MNIR. Mostrele, trunchiuri în stare bună, fuseseră tăiate în bucăți de cca. 1 m lungime. Proveneau din fundația drumului vechi („Podul Mogoșoaiei”). Din cinci trunchiuri separate a fost luat câte o secțiune (rondelă) în grosime variabilă între 3-8 cm.

2. București – strada Gabroveni– (în continuare Gabroveni)⁴⁶.

În strada Gabroveni au fost efectuate două sondaje pentru introducerea unui ovoid în rețeaua de canalizare a străzii. Prima intervenție a fost localizată la capătul dinspre intersecția cu bulevardul Brătianu, iar a doua în dreptul numărului stradal 39. Cercetările arheologice din lunile aprilie - mai (arheologi Adina Boroneanț, Meda Toderaș, Elena Gavrilă, Raluca Popescu) au pus în evidență existența unei podiri de lemn a străzii, foarte bine păstrată fiind cea din sondajul nr. 2. Au fost identificate trei faze de construcție, numerotate de la 1 la 3 (1 fiind cea mai recentă). Elementele de construcție ale podirii (grinzi, scânduri, piroane de lemn) au fost numerotate, etichetate și colectate separate, ele regăsindu-se pe planurile de săpătură realizate la diverse adâncimi.

La data selecției pentru datare probele fuseseră temporar depozitate în Depozitul de Preistorie a MNIR. A fost selectat un număr de opt mostre, din care nr. 6. a fost exclus. Alegerea a fost motivată de numărul inelelor anuale și existența (presupusă) a inelelor exterioare.

Tabelul de mai jos prezintă numărul probei și informațiile marcate pe ambalajul mostrelor, respective numele străzii și faza de construcție a podinei, așa cum a fost observată pe teren de arheologi:

1.	Gabroveni, nr. 7, faza 1.
2.	Gabroveni, groapa ovoid
3.	Gabroveni, nr. 2, groapa ovoid
4.	Gabroveni nr. 14., faza 2
5.	Gabroveni, nr. 11, faza 2
7.	Gabroveni intersecție cu bulevardul Brătianu
8.	Gabroveni intersecție cu bulevardul Brătianu

Prelucrarea mostrelor

Analiza xylotomică arată că toate mostrele provin din stejar (*Quercus sp.*) iar subspecia nu poate fi definită⁴⁷.

Mostrele au fost măsurate cu Lintab, iar datele au fost prelucrate cu programele TSAP și Catras. Atunci când a fost posibil, măsurătorile au fost efectuate de-a lungul mai multor direcții radiale și pe baza acestor date s-a realizat o serie medie.

⁴⁶ Colectivul de arheologi mulțumește și pe această cale conducerii Muzeului Național de Istorie a României și în special colegului George Trohani, care ne-a pus la dispoziție un spațiu pentru depozitarea temporară a descoperirilor de lemn din Centrul Istoric.

⁴⁷ Fritz Schweingruber 1990, p. 144

Datele obținute digital au fost plotate în mărime de A3 și verificate vizual la masa luminoasă.

Interpretarea datelor

După măsurarea grosimii inelelor anuale a mostrelor, analiza digitală și compararea vizuală a seriilor, putem afirma că mostrele cu aceeași proveniență pot fi comparate atât între ele, cât și cu celelalte, având segmente comune. Seria medie a mostrelor de pe cele două străzi acoperă un interval de 116 ani.

Relația cronologică relativă a probelor este prezentată în graficele 1 și 2 unde valorile axei X sunt aceleași.

Datorită suprafeței exterioare deteriorate din cauza umidității și/ sau a prelucrării mostrelor, ultimul an ilustrat în tabelele anexate nu reprezintă obligatoriu și data de cădere sau tăiere a arborilor. Tocmai de aceea interpretarea și datarea probelor rămâne o problemă deschisă. Urmează a fi clarificat care este inel final și care nu (deci – în ce măsură inelul final este prezent pe mostră, sau prelucrarea lemnului a înlăturat acest inel).

Probele HCV nr. 3, 4 și 5 par a fi componentele aceluiași individ, limitele inițiale cât și cele finale fiind apropiate, coeficientul de concordanță foarte ridicat, iar verificarea vizuală indicând valori aproape paralele.

Proba Gabroveni nr. 5 conținea doar 30 de inele, fiind astfel eliminată din selecție⁴⁸. Deși proba Gabroveni nr. 2 avea 40 de inele, iar nr. 4 avea 48 de inele, ele nu au putut fi incluse în seria medie, întrucât datele statistice și verificarea vizuală nu au generat valori necesare acestei faze.

Seriile analizate nu pot fi comparate cu seriile din nordul Greciei, Transilvania sau Ungaria, deci pentru datare va fi necesară alcătuirea unei serii locale pentru Muntenia.

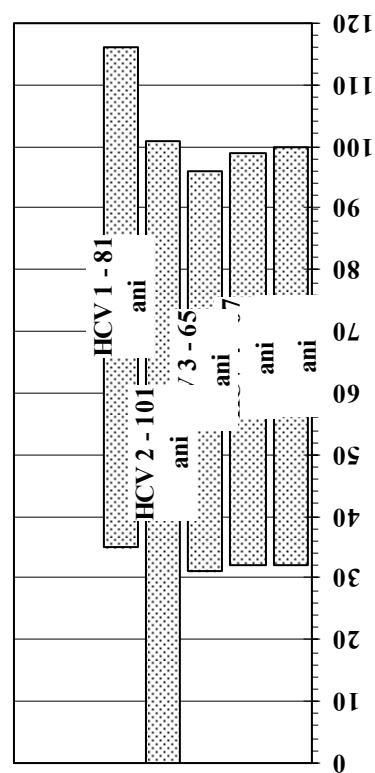
Mostra cea mai nouă este HCV 1 (vezi Graficul 1), anul tăierii acesteia fiind anul 1702 (sau, maxim, următorii doi-trei ani, în cazul în care ultimul inel analizat nu este cel final). În cele două grafice, anul 1702 este echivalat cu anul 116 al seriei comune HCV-Gabroveni.

Boglárka Tóth, István Botár (Miercurea-Ciuc)

⁴⁸ Este necesar un număr minim de 40 de inele pentru ca o probă să fie secționată.

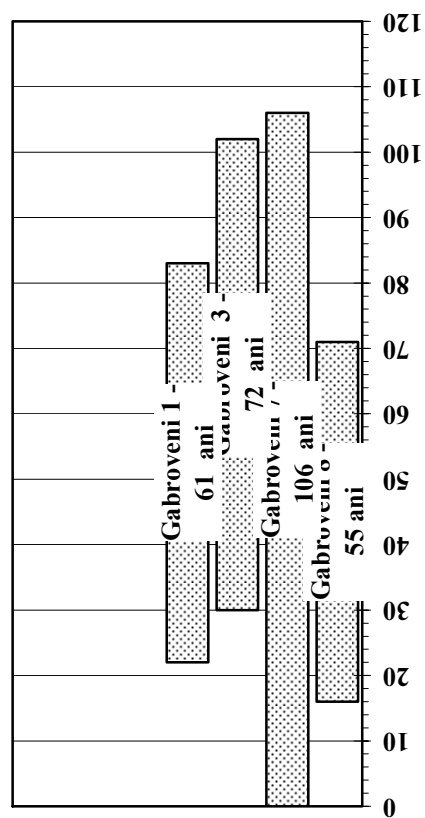
Graficul 1

București – Calea Victoriei nr. 12 (Podul Mogoșoaiei) – Hanul Constatin Vodă

Graficul 2

București – strada Gabroveni – podirea de lemn

Bibliografie

- Almaș, Panait 1974** – D. Almaș, P. I. Panait, *Curtea Veche din București*, București, 1974.
- București 1959** – *Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice* (sub red. prof. I. Ionașcu), București, 1959.
- Buzdugan, Luchian, Oprescu 1977** – G. Buzdugan, O. Luchian, C. C. Oprescu, *Monede și Bancnote Românești*, București, 1977.
- Cantacuzino 2001** – Gh. I. Cantacuzino, *Cetăți medievale din Țara Românească în secolele XIII-XVI*, București, 2001.
- Caselli 1934** – D. Caselli, „Ulița Mare” și neguțătorii bucureșteni, GM 3, 1934, Nr. 152, p. I-II.
- Călători II** – *Călători străini despre țările române*, vol. II (M. M. Alexandrescu Dersca Bulgaru, P. Cernovodeanu ed.), București, 1970.
- Iliescu 1970** – O. Iliescu, *Moneda în România*, București, 1970.
- Ionașcu 1959** – I. Ionașcu, *Planul cartografic inedit al orașului București din anul 1770*, Studii 5, 1959, p. 113-132.
- Ionescu 1961** – Șt. Ionescu, *Podul Mogoșoaiei. Calea Victoriei*, Muzeul de istorie a orașului București, 1961.
- Ionnescu-Gion 1899** – G. I. Ionnescu-Gion, *Istoria Bucureștilor*, Bucuresci, 1899.
- Florescu 1935** – G. D. Florescu, *Din vechiul București. Biserici, curți boierești și hanuri după două planuri inedite de la sfârșitul veacului al XVIII-lea*, București, 1935.
- Giurescu 1979** – Constantin C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*², București, 1979.
- Kirițescu 1964** – C. C. Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. 1, București, 1964.
- Mănușu-Adameșteanu 1992** – Gheorghe Mănușu-Adameșteanu, *Aspecte ale culturii materiale vechi românești în lumina descoperirilor de la București (secolele IX-XI)*, CAB 4, 1992, p. 57-74.
- Mănușu-Adameșteanu, Căpățână, Poll, Constantinescu 2001** – Gh. Mănușu-Adameșteanu, D. Căpățână, Ingrid Poll, B. Constantinescu, *Săpături arheologice de salvare pe strada Colței*, București. MIM 15, 2001, p. 19-55.
- Mănușu-Adameșteanu, Căpățână 2002** – Gh. Mănușu-Adameșteanu, D. Căpățână, *Ceramica Curții Domnești din București. Secolele XV-XIX*, Muzeul Municipiului București, Seria Patrimoniu, 1, București, 2002.
- Mănușu-Adameșteanu, Ingrid Poll 2002** – Gh. Mănușu-Adameșteanu, Ingrid Poll, *Vase de sticlă descoperite la Curtea Veche*, CAB 5, 2002, p. 57-78.
- Mănușu-Adameșteanu, Elisabeta Drăgan, Ingrid Poll, D. Căpățână 2002** – Gh. Mănușu-Adameșteanu, Elisabeta Drăgan, Ingrid Poll, D. Căpățână, *Depozitul unui negustor de la hanul Stavropoleos*, CAB 5, 2002, p. 95-125.
- Mănușu-Adameșteanu, Mărgineanu Cârstoiu, M. Mănușu-Adameșteanu, Apostol, Bălci, Oberlander-Târnoveanu, Ana-Maria Velter 2005** – Gh. Mănușu-Adameșteanu, Monica Mărgineanu Cârstoiu, Mihaela Mănușu-Adameșteanu, Virgil Apostol, Ștefan Bălci, Ernest Oberlander-Târnoveanu, Ana-Maria Velter, *Teatrul Național din București (1846-1947). Cercetări arheologice*, Istoria Orașului, 1, Muzeul Municipiului București, București, 2005.
- Mănușu-Adameșteanu, Katiușa Pârvan, Ana-Maria Velter, Vâlcu 2005** – Gh. Mănușu-Adameșteanu, Katiușa Pârvan, Ana-Maria Velter, A. Vâlcu, *Monede medievale și moderne descoperite în București și în împrejurimi (secolele XIV-XIX)*, Muzeul Municipiului București, Seria Patrimoniu, 3, București, 2005.
- Olteanu 2002** – R. Olteanu, *Bucureștii în date și întâmplări*, București, 2002.
- Panait 1967** – P. I. Panait, *Începuturile orașului București în lumina cercetărilor arheologice*, București MIM 5, 1967, p. 7-24.
- Panait 1969** – P. I. Panait, *Cetatea Bucureștilor în sec. XIV-XV*, RevMuz 6I, 1969, 4, p. 310-318.
- Panait 1971** – P. I. Panait, *Evoluția perimetrului Curții Vechi în lumina descoperirilor arheologice (sec. XVI-XVIII)*, București MIM 8, 1971, p. 81-88.
- Panait, Ștefănescu 1973** – P. I. Panait, A. Ștefănescu, *Muzeul Curtea Veche. Palatul voievodal*, Muzeul Municipiului București, 1973.
- Panait 1973** – P. I. Panait, *Densitatea așezărilor feudale timpurii pe teritoriul Bucureștilor*, RevMuz 10, 1973, 3, p. 233-237.
- Panait 1992** – P. I. Panait, *Orașul București în timpul domniei lui Constantin Vodă Brâncoveanu*, București MIM 12, 1992, p. 46-67.

- Pappasoglu 2000** – Lt. – Col. Dimitrie Pappasoglu, *Istoria fondării orașului București*², București, 2000.
- Păunescu 2002** – Anca Păunescu, *Ceramica descoperită la hanul Constantin Vodă*, CAB 5, 2002, p. 79-94.
- Potra 1982** – G. Potra, *Documente privitoare la istoria orașului București (1634-1800)*, București, 1982.
- Săndulescu 1936** – P. I. Săndulescu, *Istoricul pavajelor bucureștene. Studii și documente*, cu o prefață ing. Bogdan Alexandrescu, București, 1936.
- Teodorescu, Teodorescu E. 1997** – V. Z. Teodorescu, Elisabeta Teodorescu, *Nomenclatura străzilor - expresie a gradului de cultură în evoluția unei localități*, HistUrb 5, 1997, 2, p. 245-255.
- Theodorescu 1987** – R. Theodorescu, *O epocă de statornicire culturală: Țara Românească la 1400*, în *Marele Mircea Voievod*, coordonator Ion Pătroiu, București, 1987, p. 457-468.

Lista planșelor

Pl. 1. Planul săpăturilor

Pl. 2. Strada de lemn: 1 – vedere de ansamblu dinspre NV; 2, 4- detalii- vedere dinspre NV; 3 – detaliu- vedere dinspre SE

Pl. 3. 1- Grund sector C. 2- Grund stradă de lemn, sector B3.

Pl. 4. Profil de N al sectoarelor B1 și B3. Secvență din profilul de E al Z.1

Pl. 5. 1.Vedere dinspre S; 2. Sectorul B, vedere dinspre V

Pl. 6. Profilul de N al sectorului B

Pl. 7. 1. Vedere dinspre SV 2. Vedere dinspre SV

Pl. 8. 1 -Profilul de est al fundațiilor 1 și 2. 2 -Profilul de N din Smârdan nr.39

Pl. 9. 1- Strada de lemn, detaliu cu al doilea rând de lemne; 2-Z.6 și Z.7; 3-Pivnița 2; 4- Vedere de ansamblu canal

Pl. 10. 1- Profilul de vest din Smârdan nr. 41. 2- Strada de lemn din Smârdan nr. 41

Pl.11. Profil exterior zid din Smârdan nr. 41

Lista figurilor

Fig. 1. Smârdan 30, Casa 1; ceramică din secolele XVI-XVII, de la adâncimea de -3,00m: oală cu toartă (1-2); ulciță (3); farfurie (4)

Fig.2. Smârdan 30, Casa 1: vase de sticlă din secolul XIX (1-4)

Fig. 3. Smârdan 30, Groapa 1 (-2,00-2,28m); ceramică din secolele X (6) și XVIII (1-5): cană (1), farfurie (2-4); platou (5), borcan (6)

Fig. 4. Smârdan 30, Casa 2; ceramică din secolele XVII-XVIII (1-3) și XIX (4-6): ulciță (1), farfurie (2), castron (3), creuzet (4), vase de sticlă (5-6)

Fig. 5. Smârdan 30, deasupra „podului de lemn”; descoperiri din secolul XIX: oală cu toartă (1-2); ulciță (3), farfurie din faianță (4), clondir de sticlă (5)

Fig. 6. Smârdan 30, pivnița 1; ceramică din secolul XVIII-XIX: ulciță (1), cană (2), strachină (3-4), castron (5), lulea (6)

Fig. 7. Smârdan 30, pivnița 2; ceramică din secolele XVI-XVII (4), XVII-XVIII (2-3) și XIX (1): tigaie (1), farfurie (2-4)

Fig. 8. Smârdan 41, interior pivnița 2; ceramică din secolele XVIII-XIX: ulciță (1-2), cană (3), bol (4), tub de conductă (5), ornament traforat (6)

Fig. 9. Smârdan 41, exterior Zid A (sub „podul de lemn”); ceramică din secolele XVII-XVIII: ulciță (1), oală cu toartă (2-4), borcan (5)

Fig. 10. Smârdan 41, exterior Zid A (sub „podul de lemn”); ceramică din secolele XVII-XVIII (1,2,4) și secolul XIX (3) de la adâncimea de -1,45-1,62 m: farfurie (1-2), castron (3), tub de conductă (4)

Fig. 11. Smârdan 41, exterior Zid B (sub „podul de lemn”); ceramică din secolele XVIII (1), XIX (2): piesă decorativă (1), ulciță (2)

Fig. 12. Smârdan 41, exterior Zid C (sub „podul de lemn”); ceramică din secolele X (1, 2) și XVIII-XIX (3,4): borcan (1,2), cană (3), farfurie (4)

Fig. 13. Smârdan 30, Sondaj B1, Casa 1; ceramică din secolele XVI-XVII (1,2) și XVIII (3-5): oală cu toartă (1), farfurie (2-4), platou (5)

Fig. 14. Smârdan 30; descoperiri din secolele XVIII-XIX: sfeșnic (1), farfurie (2-3), creuzet (4), vas de sticlă (5)

Fig. 15. Smârdan 30, pivnița 2; ceramică din secolele XVII-XVIII (1-2, 5-6) și XVIII-XIX (3-4): oală cu toartă (1), căniță (2), sfeșnic (3), castron (4), farfurie (5-6)

Fig. 16. Smârdan 37 și 41, ceramică din secolele XVII-XVIII (2,4) și XIX (1,3,5): sfeșnic (1), borcan (2), bol (3), cană (4), castron (5)

Fig. 17. Smârdan 41, exterior Zid B (sub „podul de lemn”); piesă decorativă din secolul XVIII

Fig. 18. Smârdan 41, în strat; ceramică din secolele XVI-XVII (2) și XVIII-XIX (1): farfurie (1-2)

List of plates

Pl.1. Plan of the excavations

Pl.2. The wooden street: 1- general view from NW; 2,4- details – view from NW; 3- detail, view from SE

Pl.3. 1- Plan of sector C. 2- Plan of the wooden street from sector B3

Pl.4. North profile of sectors B1 and B3. Detail of the East profile of Z.1

Pl.5. 1. View from the south; 2. Sector B, view from the West

Pl.6. North profile of sector B

Pl.7. 1. View from SW; 2. View from SW

Pl.8. East profile of foundations 1 and 2. 2- North profile of Smârdan 39

Pl.9. 1- The wooden street, detail of the second timber layer; 2- Z.6 and Z.7; 3- Cellar no.2; 4 – General view of the draining system

Pl.10. 1- West profile of Smârdan 41; 2- Wooden street in Smârdan 41

Pl.11. Profile of wall exterior from Smârdan no. 41

List of figures

Fig. 1. Smârdan 30, House 1, pottery from XVI-XVII centuries, depth – 3.00m

Fig.2. Smârdan 30, House 1: glass pots from the XIX century

Fig. 3. Smârdan 30, Pit 1 (-2,00-2,28m); pottery from the X century (6), XVIII (1-5)

Fig. 4. Smârdan 30, House 2; pottery from the XVII-XVIII (1-3) and XIX (4-6)

Fig. 5. Smârdan 30, on the top of the „wooden street”; finds from the XIX century

Fig. 6. Smârdan 30, Cellar 1; pottery from the XVIII-XIX centuries

Fig. 7. Smârdan 30, Cellar 2; pottery from the XVI-XVII (4), XVII-XVIII (2-3) and XIX (1) centuries

Fig. 8. Smârdan 41, interior of cellar 2; pottery from the XVIII-XIX centuries

Fig. 9. Smârdan 41, exterior of wall A (underneath the „wooden street”); pottery from the XVII-XVIII centuries

Fig. 10. Smârdan 41, exterior wall A (underneath the „wooden street”); pottery from the XVII-XVIII centuries

Fig. 11. Smârdan 41, exterior of wall B (underneath the „wooden street”); pottery from the XVIII (1), XIX (2) centuries

Fig. 12. Smârdan 41, exterior of wall C (underneath the „wooden street”); pottery from the X (1, 2) and XVIII-XIX (3,4) centuries

Fig. 13. Smârdan 30, Trench B1, House 1; pottery from the XVI-XVII (1,2) and XVIII (3-5) centuries

Fig. 14. Smârdan 30; finds from the XVIII-XIX centuries

Fig. 15. Smârdan 30, Cellar no. 2; pottery from the XVII-XVIII (1-2, 5-6) and XVIII-XIX (3-4) centuries

Fig. 16. Smârdan 37 and 41; pottery from the XVII-XVIII (2,4)and XIX (1,3,5):

Fig. 17. Smârdan 41, exterior of wall B (underneath the „wooden street”); decorative piece from the XVIII century

Fig. 18. Smârdan 41, from the cultural layer; pottery from the XVI-XVII (2) and XVIII-XIX (1) centuries

BUCUREȘTI 2007
CENTRUL ISTORIC STR. SMÂRDAN

PL. 1. PLANUL SĂPĂTURILOR
1. PLAN OF THE EXCAVATIONS

BUCUREȘTI 2007
CENTRUL ISTORIC STR. SMÂRDAN, NR. 30

1

2

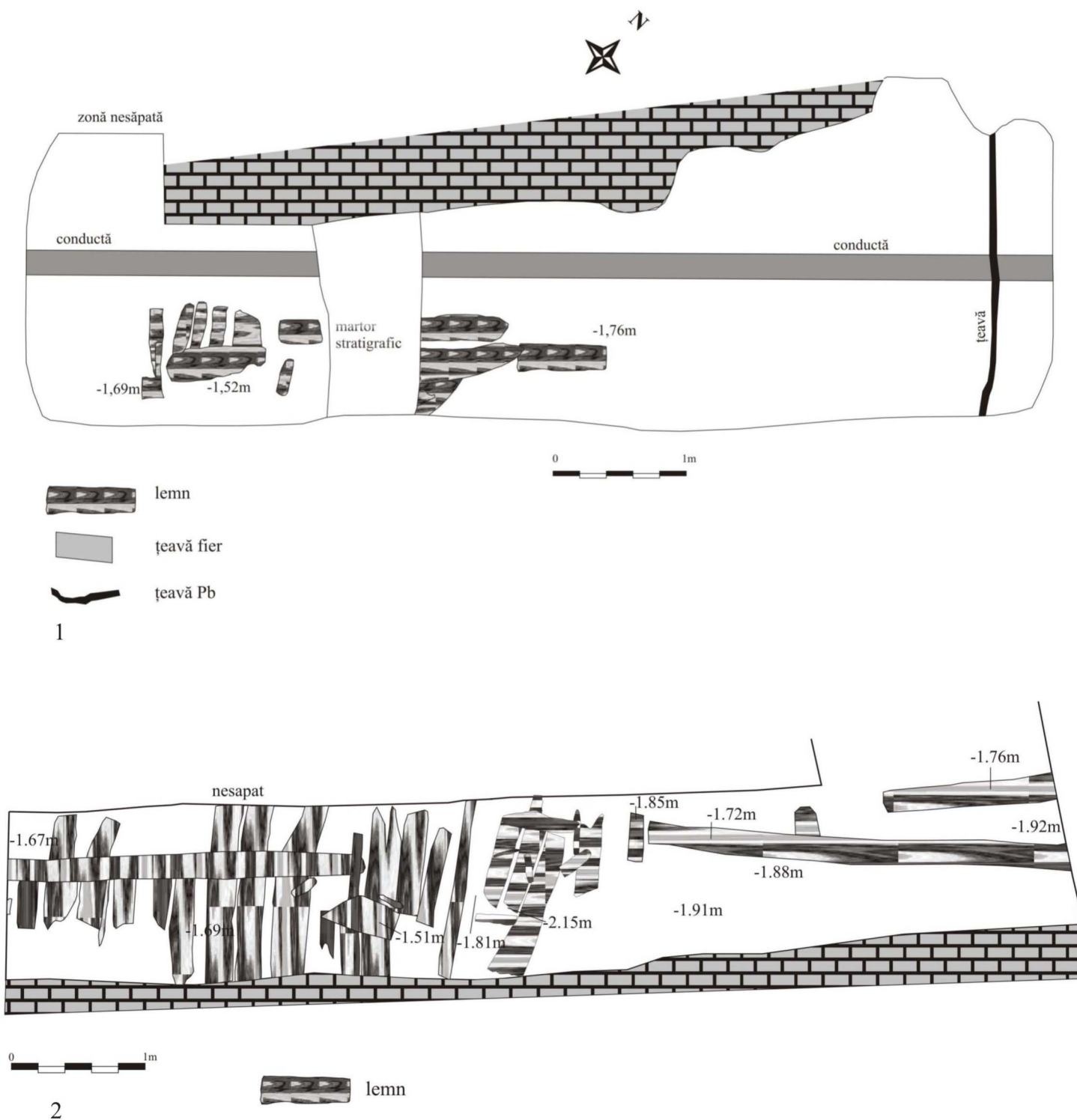
3

4

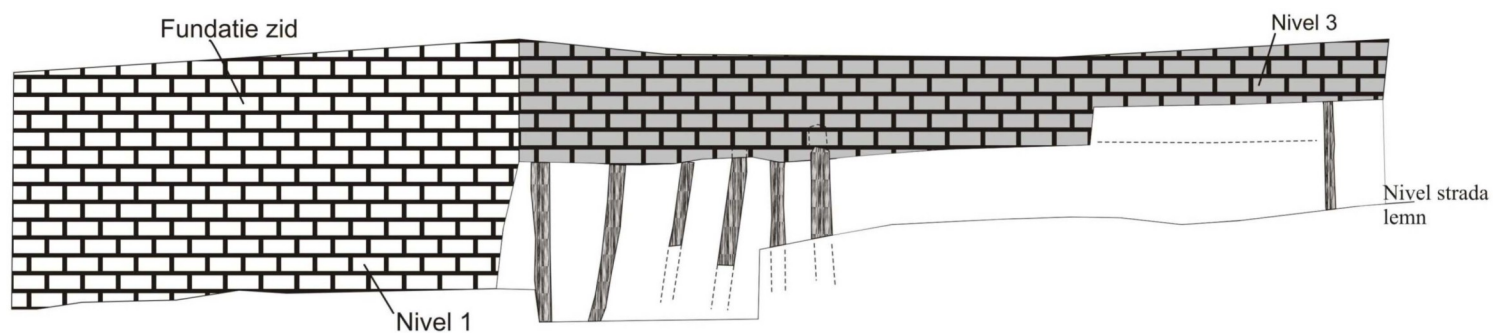
PL. 2. STRADA DE LEMN: 1-VEDERE DE ANSAMBLU DINSPRE NV
2, 4-DETALII -VEDERE DINSPRE NV; 3-DETALIU -VEDERE DINSPRE SE.
THE WOODEN STREET: 1-GENERAL VIEW FROM THE NW
2,4- DETAILS-VIEW FROM THE NW; 3-DETAIL-VIEW FROM THE SE

BUCUREȘTI 2007
CENTRUL ISTORIC STR. SMÂRDAN, NR. 30

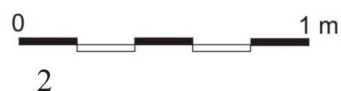
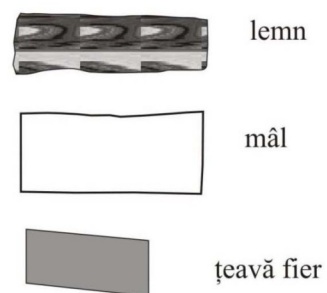
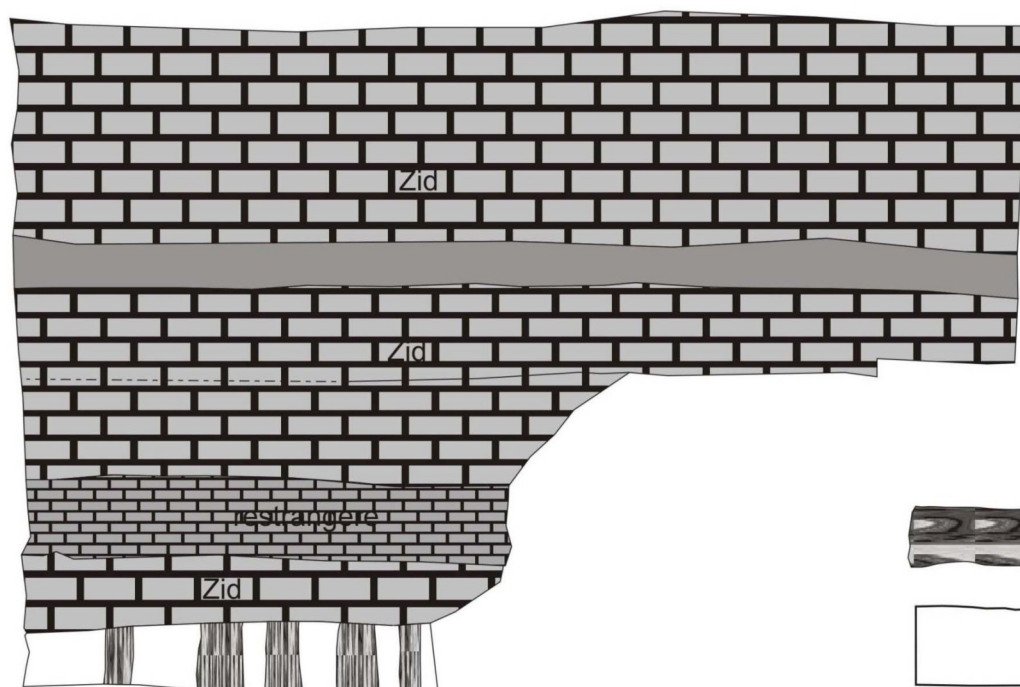
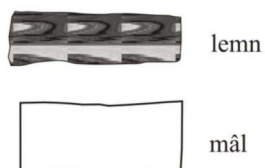

PL. 3. 1 GRUND SECTOR C; 2 GRUND STRADĂ DE LEMN, SECTOR B 3
1 PLAN OF SECTOR C; 2 PLAN OF THE WOODEN STREET, SECTOR B 3

BUCUREȘTI 2007
CENTRUL ISTORIC STR. SMÂRDAN, NR. 30

1

2

PL. 4. 1 PROFILUL DE NORD AL SECTOARELOR B 1 ȘI B 3; 2 SECVENȚĂ DIN PROFILUL DE EST AL Z. 1
1 NORTH PROFILE OF SECTORS B 1 AND B 3; DETAIL OF EAST PROFILE OF Z 1

BUCUREȘTI 2007
CENTRUL ISTORIC STR. SMÂRDAN NR. 37

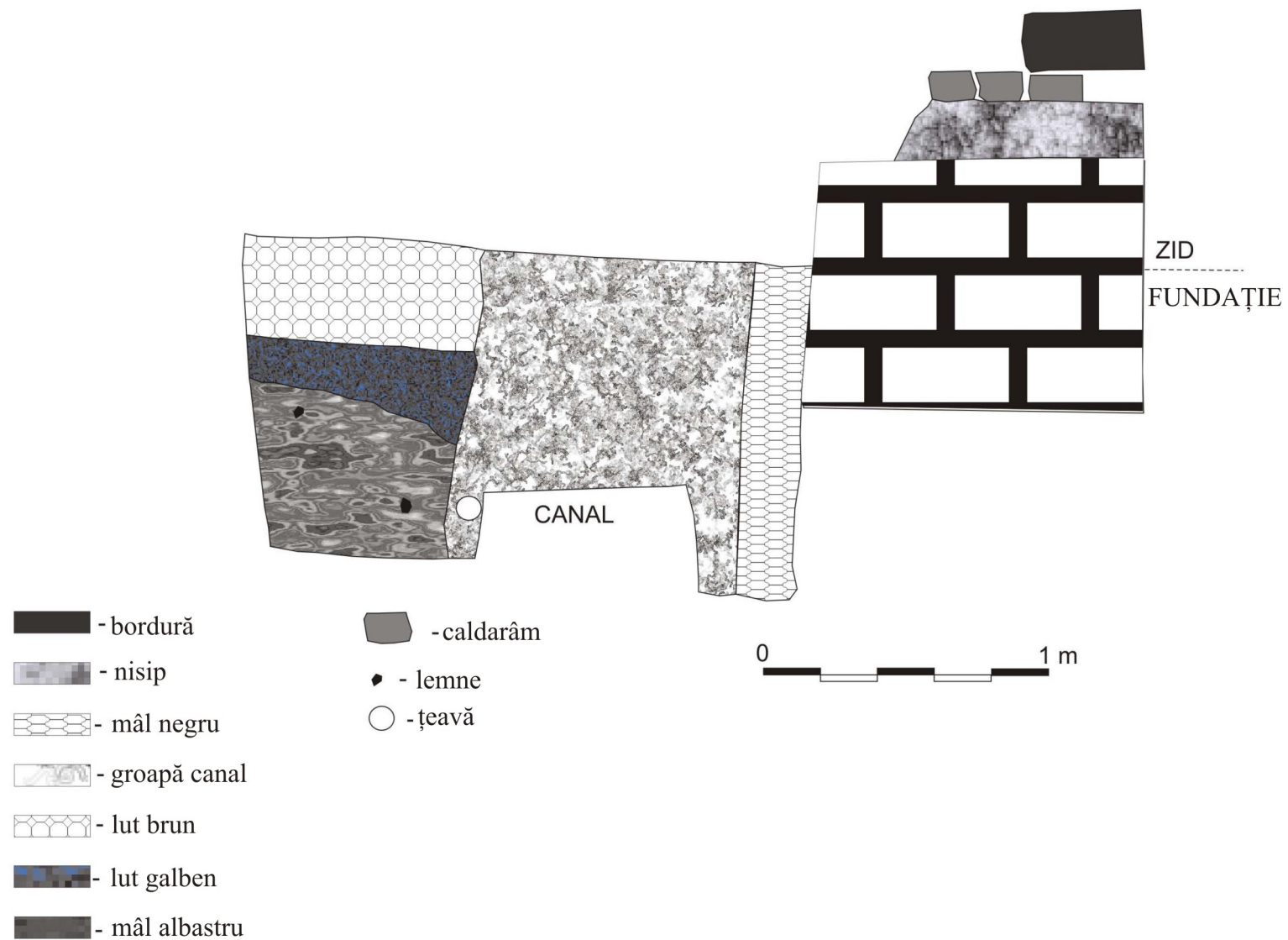

1

2

PL. 5. 1 VEDERE DINSPRE SUD; 2 SECTORUL B, VEDERE DINSPRE VEST
1 VIEW FROM THE SOUTH; 2 SECTOR B, VIEW FROM THE WEST

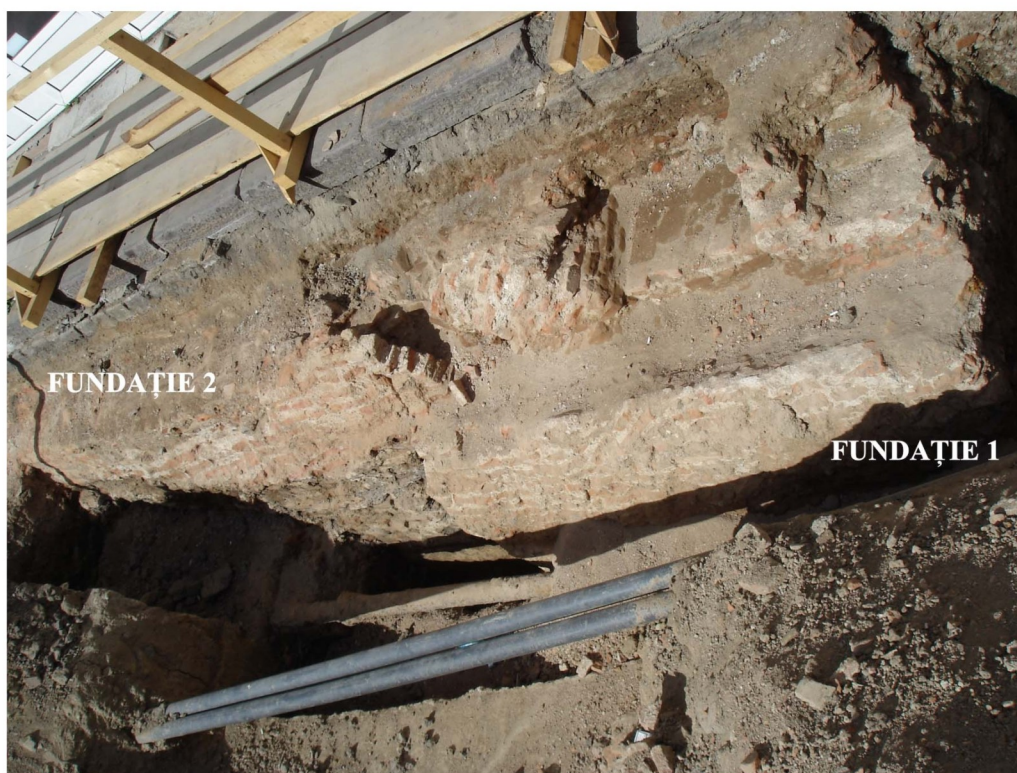

PL. 6. PROFILUL DE NORD AL SECTORULUI B
NORTH PROFILE OF SECTOR B

BUCUREȘTI 2007
CENTRUL ISTORIC STR. SMÂRDAN NR. 39

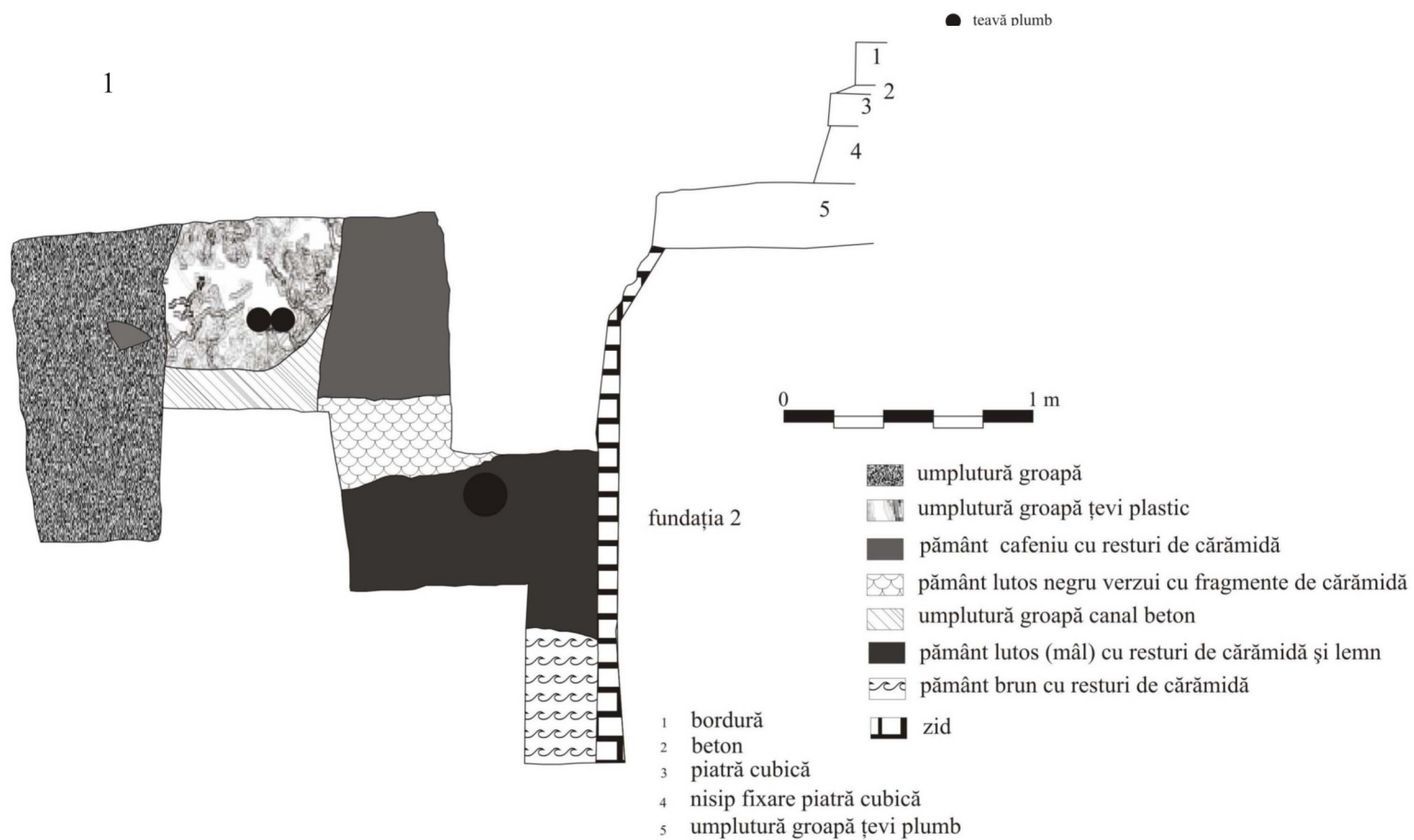
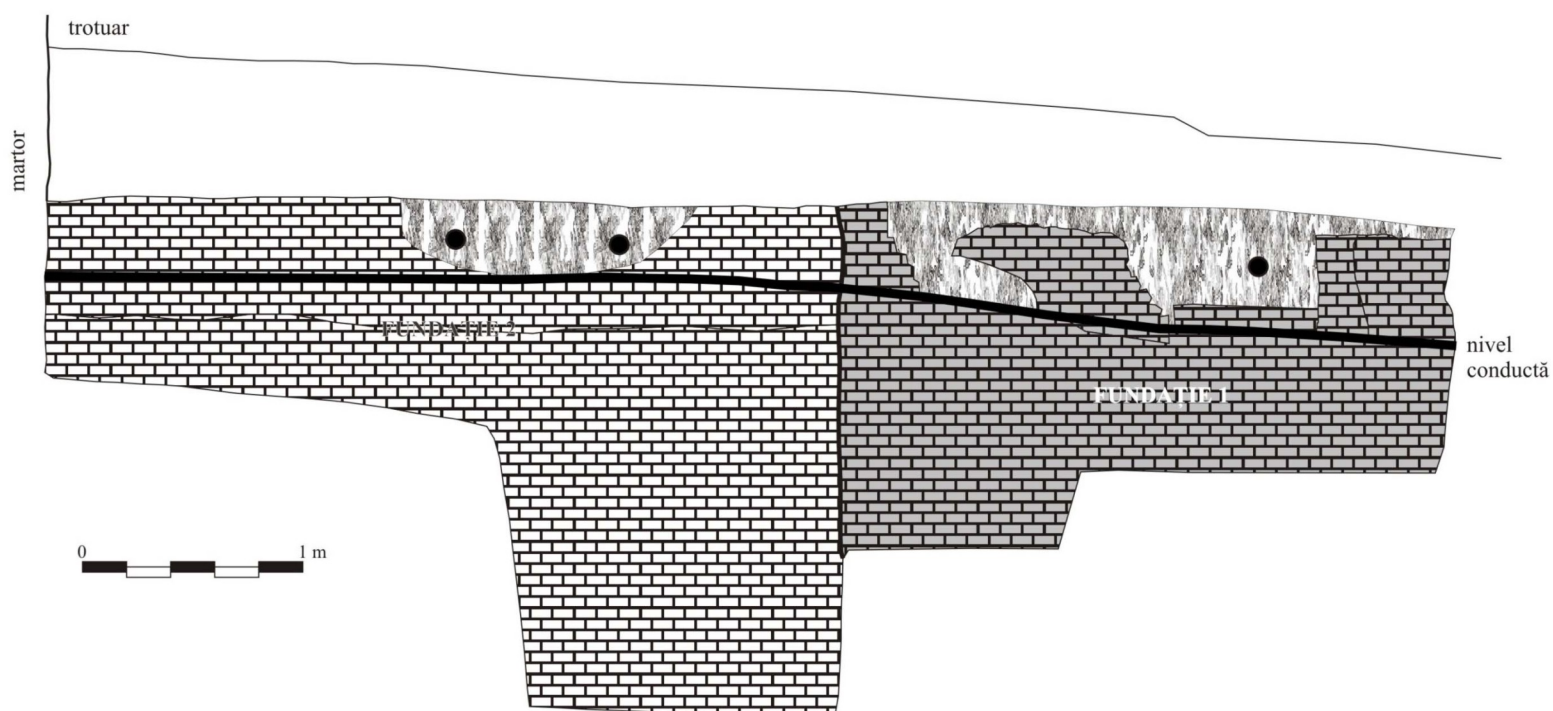
1

2

PL. 7. 1 VEDERE DINSPRE SV; 2 VEDERE DINSPRE SV
1 VIEW FROM SW; 2 VIEW FROM SW

BUCUREȘTI 2007
CENTRUL ISTORIC STR. SMÂRDAN, NR. 39

PL. 8. 1 PROFILUL DE EST AL FUNDAȚIILOR 1 ȘI 2; 2 PROFILUL DE N
1 EAST PROFILE OF FOUNDATIONS 1 AND 2; 2 NORTH PROFILE

BUCUREȘTI 2007
CENTRUL ISTORIC STR. SMÂRDAN, NR. 41

1

2

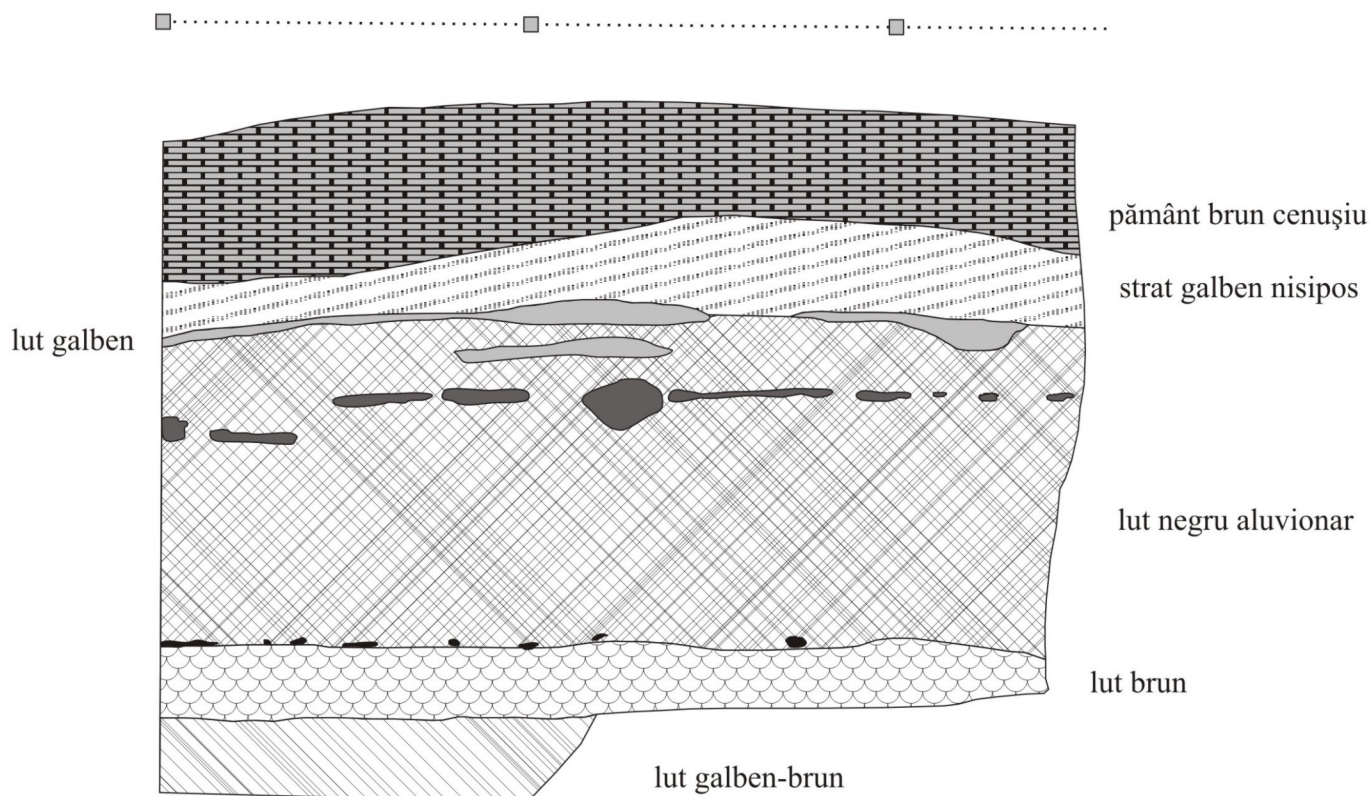

4

3

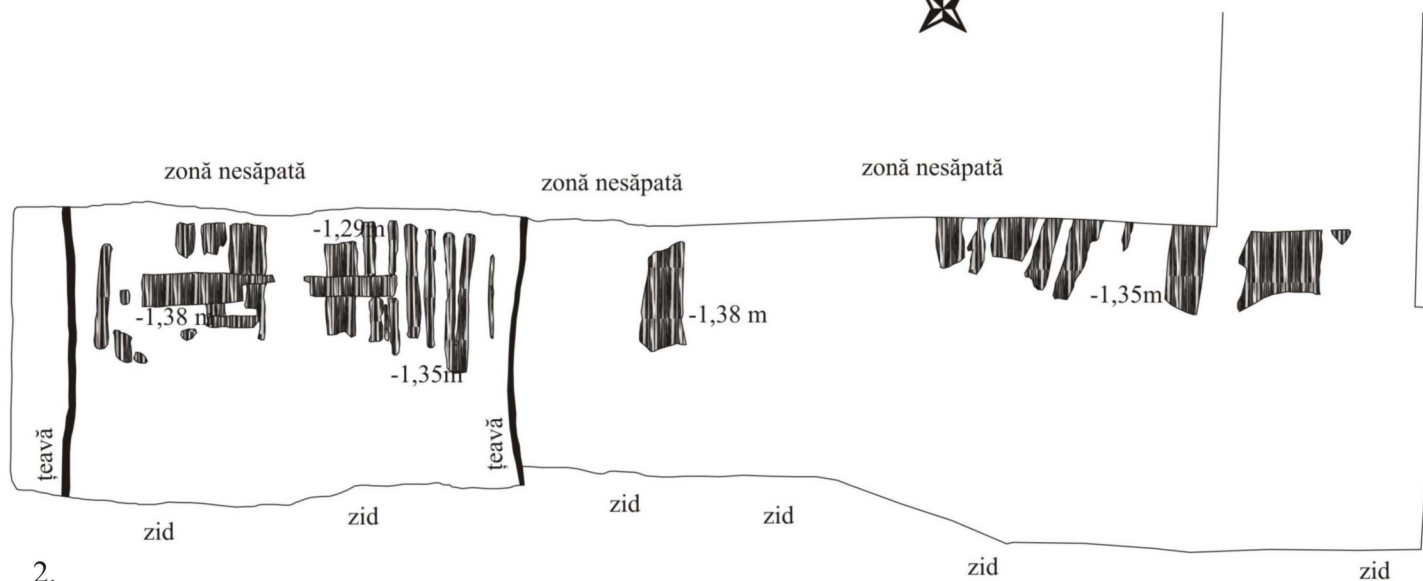
PL. 9. 1- STRADA DE LEMN, DETALIU CU AL DOILEA RÂND DE LEMNE;
2-Z 6 ȘI Z 7; 3-PIVNÎȚA 2; 4- VEDERE DE ANSAMBLU CANAL
1-THE WOODEN STREET, DETAIL OF THE SECOND LAYER OF TIMBER ;
2- Z 6 AND Z 7; 3- THE CELLAR; 4- GENERAL VIEW OF THE DRAINING SYSTEM

● lemnne
■ cărămidă

0 1m

1.

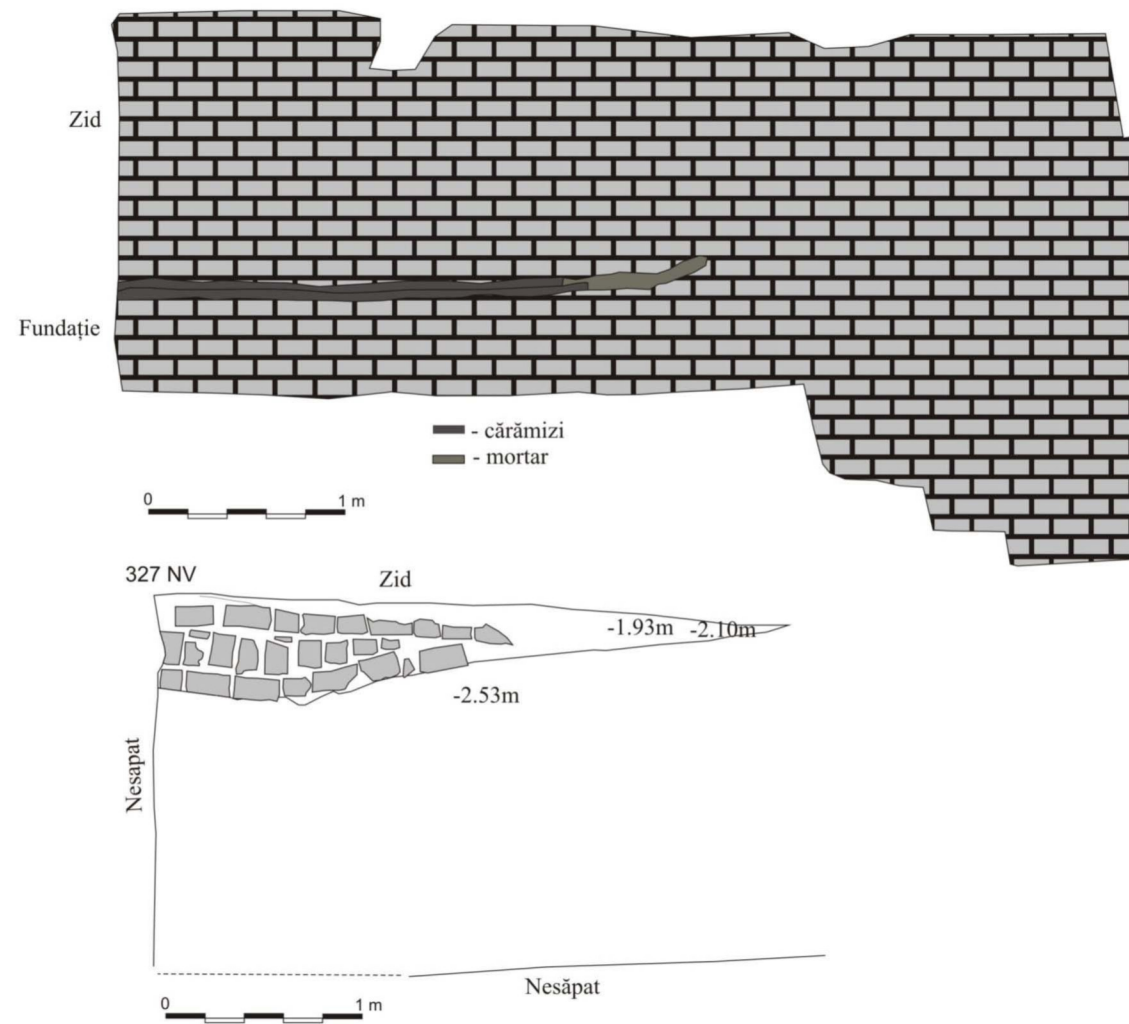

2.

0 1m

PL. 10. 1 PROFILUL DE VEST; 2 STRADA DE LEMN
1 WEST PROFILE; 2 THE WOODEN STREET

BUCUREȘTI 2007
CENTRUL ISTORIC STR. SMÂRDAN, NR. 41

PL. 11 . PROFIL EXTERIOR ZID
PROFILE OF WALL EXTERIOR

BUCUREȘTI 2007
CENTRUL ISTORIC STR. SMÂRDAN, NR. 30, CASA 1

Fig. 1. Ceramică din secolele XVI-XVII, de la adâncimea de -3,00 m:
Oală cu toartă (1-2); Ulicică (3); Farfurie (4).
Pottery from the XVI-XVII centuries, depth -3,00 m.

Fig. 2. Vase de sticlă din secolul XIX (1-4).
Glass pots from the XIX century.

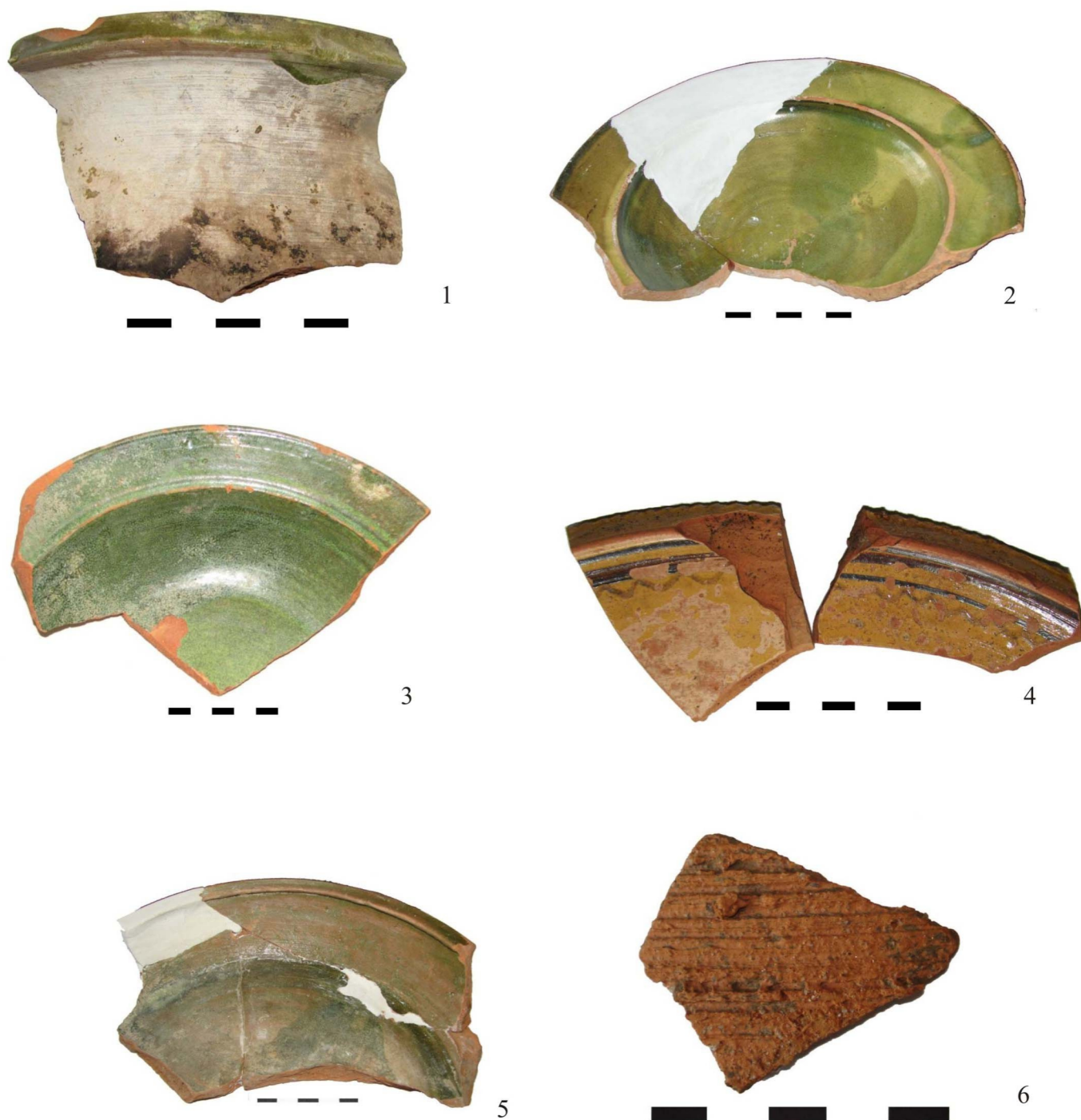

Fig. 3. Ceramică din secolele X (6) și XVIII (1-5):
Cană (1); Farfurie (2-4); Platou (5); Borcan (6).

Pottery from the X (6) and XVIII (1-5) centuries.

BUCUREȘTI 2007
CENTRUL ISTORIC STR. SMÂRDAN, NR. 30, CASA 2

Fig. 4. Ceramică din secolele XVII-XVIII (1-3) și XIX (4-6):
Ulcică (1); Farfurie (2); Castron (3); Creuzet (4); Vase de sticlă (5-6).
Pottery from the XVII-XVIII (1-3) and XIX (4-6) centuries

Fig. 5. Descoperiri din secolul XIX:
Oală cu toartă (1-2); Ulicică (3); Farfurie din faianță (4); Clondir de sticlă (5).
Finds from the XIX century.

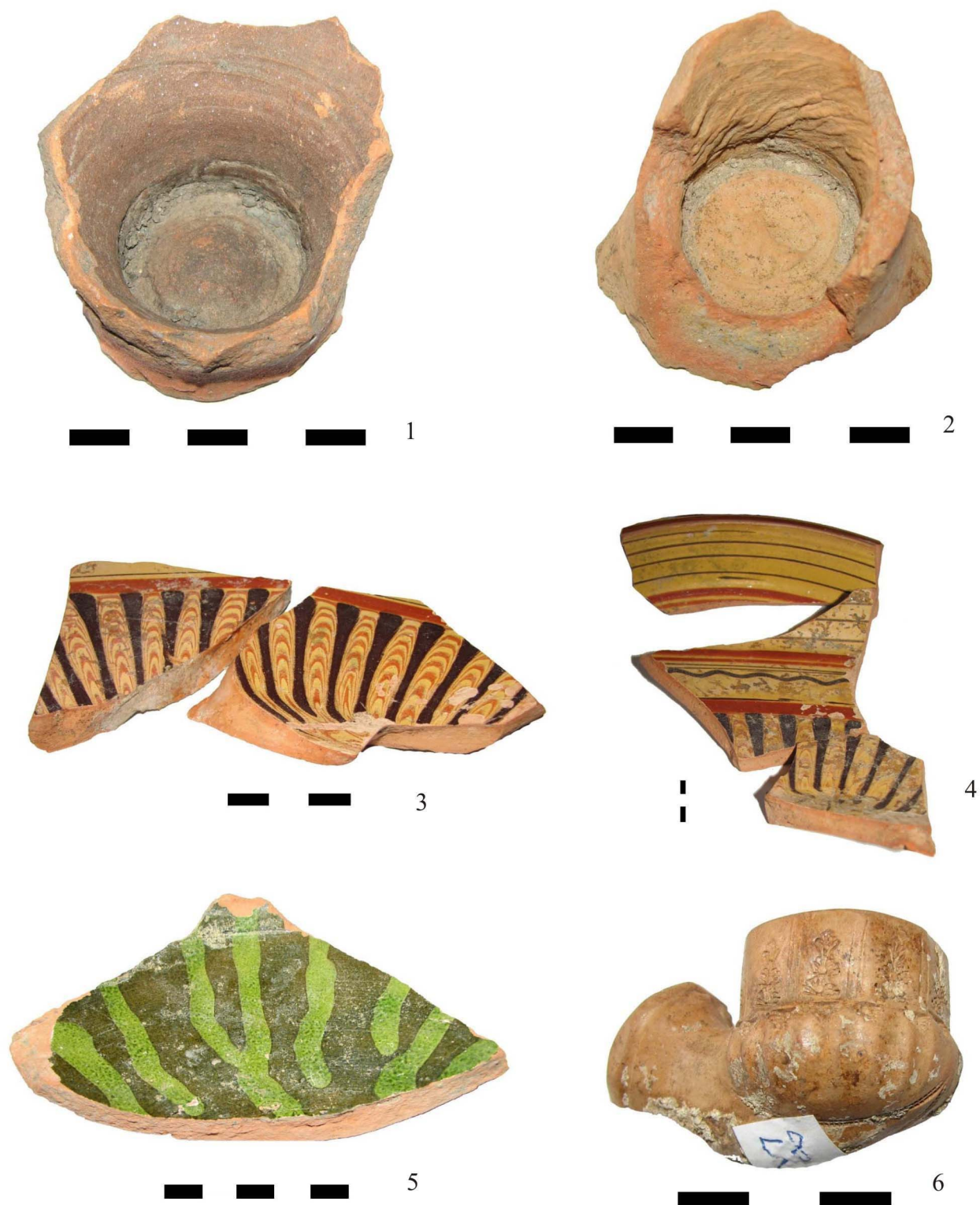

Fig. 6. Ceramică din secolele XVIII-XIX:
Ulcică (1); Cană (2); Strachină (3-4); Castron (5); Lulea (6).
Pottery from the XVIII-XIX centuries.

Fig. 7. Ceramică din secolele XVI-XVII (4), XVII-XVIII (2-3) și XIX (1):
Tigaie (1); Farfurie (2-4).

Pottery from the XVI-XVII (4), XVII-XVIII (2-3) and XIX (1) centuries.

BUCUREȘTI 2007
CENTRUL ISTORIC STR. SMÂRDAN, NR. 41, INTERIOR PIVNIȚA 2

Fig. 8. Ceramică din secolele XVIII-XIX:
Ulcior (1-2); Cană(3); Bol (4); Tub de conductă (5); Ornaament traforat (6).
Pottery from the XVIII-XIX centuries.

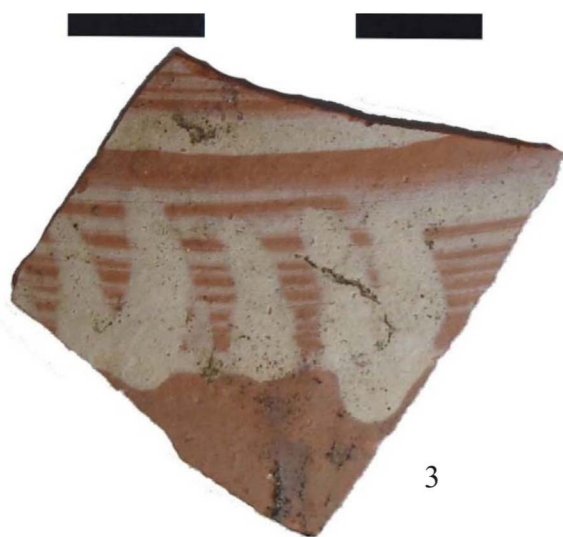

Fig. 9. Ceramică din secolele XVII-XVIII:
Ulcior (1); Oală cu toartă (2-4); Borcan (5).
Pottery from the XVII-XVIII centuries.

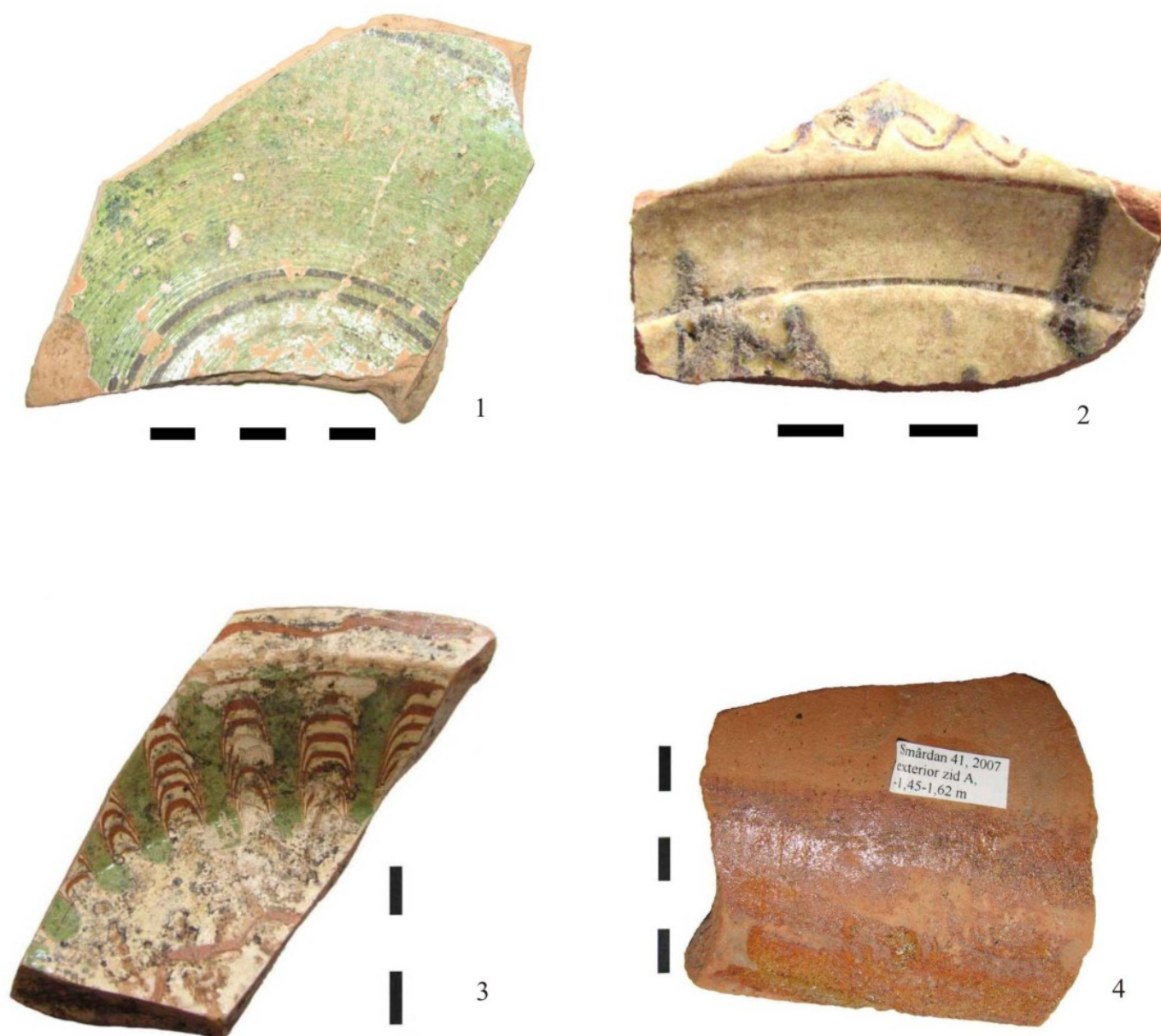

Fig. 10. Ceramică din secolele XVII-XVIII (1-2, 4) și secolul XIX (3), de la adâncimea de -1,45-1,62 m :
Farfurie (1-2); Castron (3); Tub de conductă (4)
Pottery from the XVII-XVIII centuries

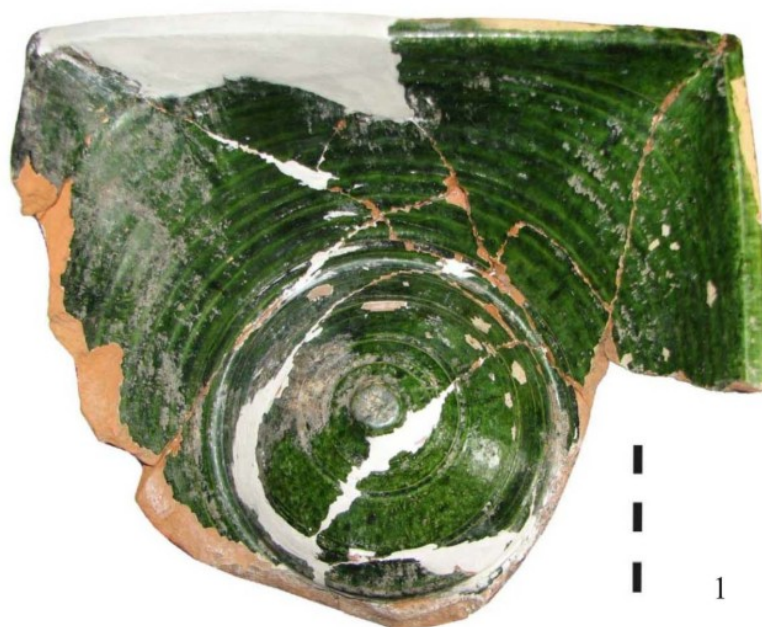
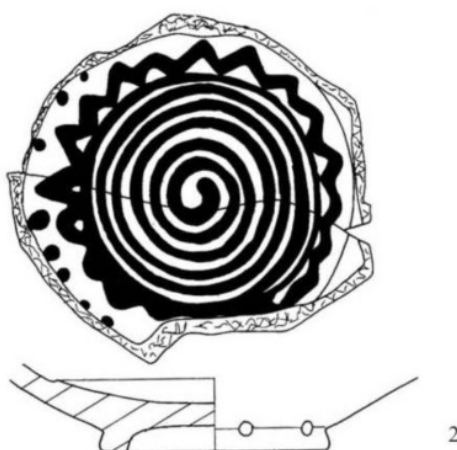
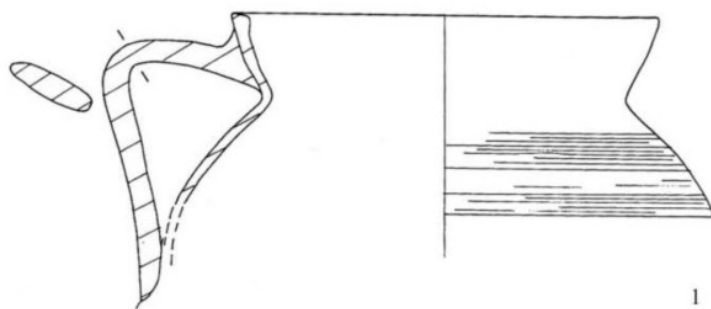

Fig. 11. Ceramică din secolele XVIII (1), XIX (2):
Piesă decorativă (1); Ulcior (2).
Pottery from the XVIII (1) and XIX (2) centuries

Fig. 12. Ceramică din secolele X (1-2) și XVIII-XIX (3-4):
Borcan (1-2); Cană (3); Farfurie (4).
Pottery from the X (1-2) and XVIII-XIX (3-4) centuries

STR. SMÂRDAN, NR. 30, SONDAJ B 1

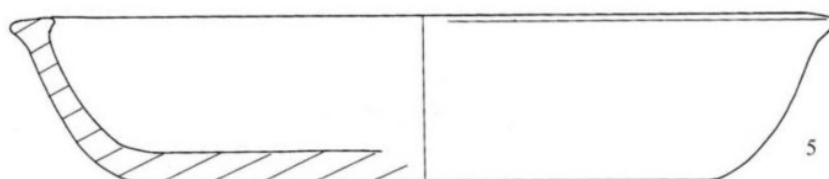
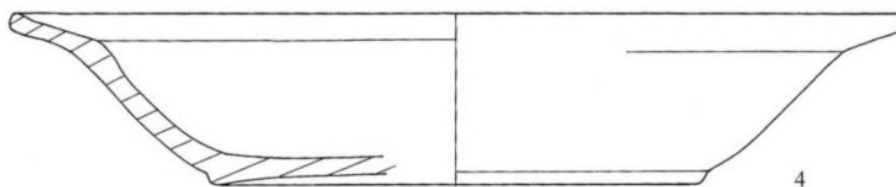
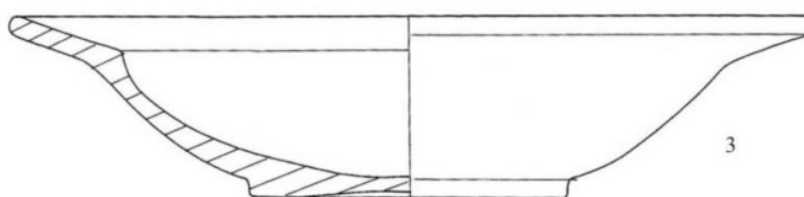

Fig. 13. Ceramică din secolele XVI-XVII (1-2) și XVIII (3-5):
Oală cu toartă (1); Farfurie (2-4); Platou (5).
Pottery from the XVI-XVII (1-2) and XVIII (3-5) centuries

Sondaj B 3 (deasupra străzii)

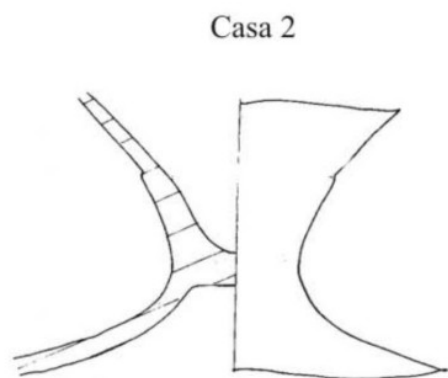
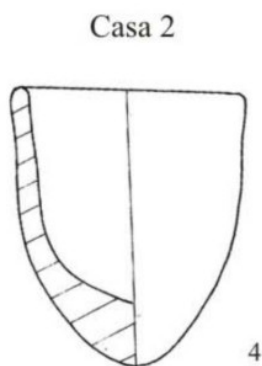
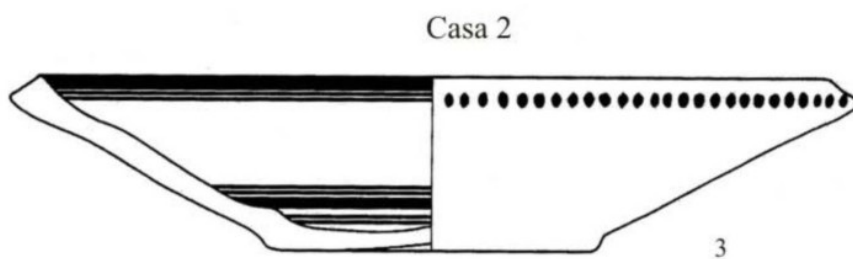
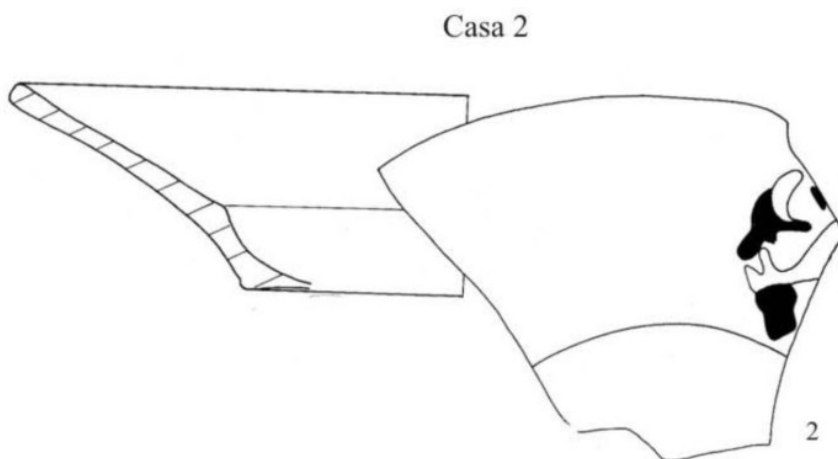
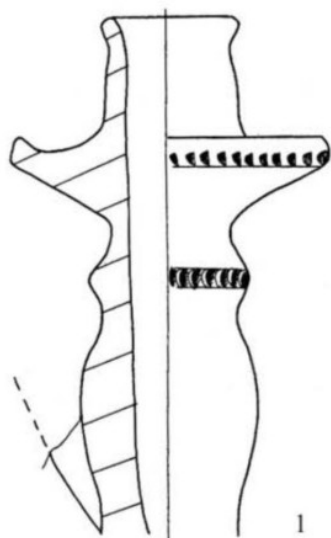

Fig. 14. Descoperiri din secolele XVIII-XIX:
Sfeșnic (1); Farfurie (2-3); Creuzet (4); Vas de sticlă (5).
Finds from the XVIII-XIX centuries

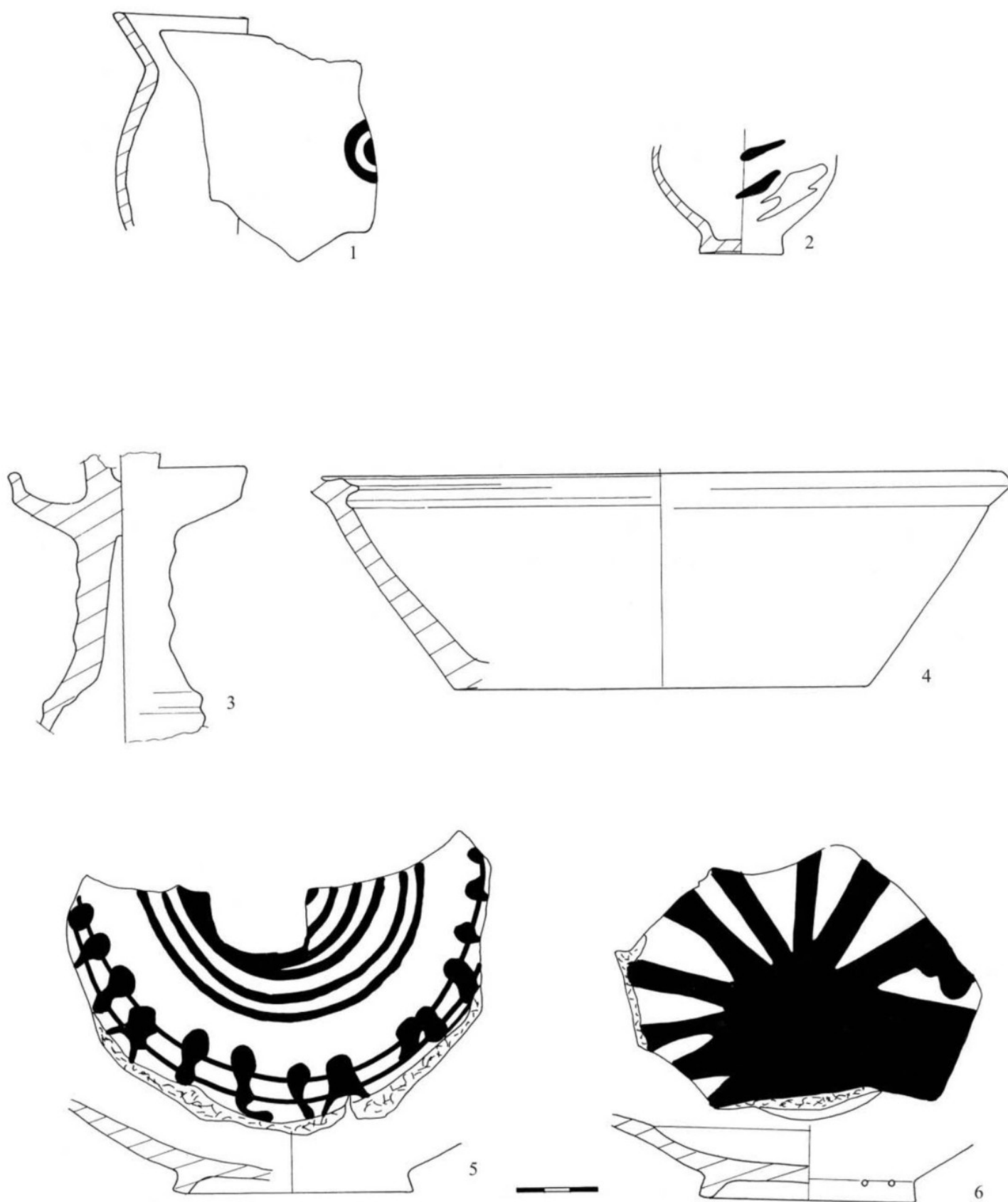
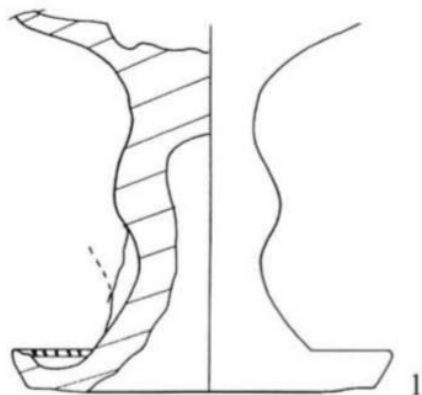

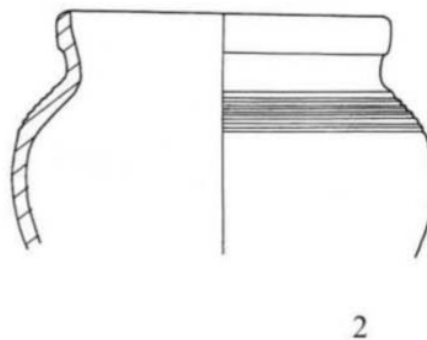
Fig. 15. Ceramică din secolele XVII-XVIII (1-2, 5-6) și XVIII-XIX (3-4):
Oală cu toartă (1); Căniță (2); Sfeșnic (3); Castron (4); Farfurie (5-6).

Pottery from the XVII-XVIII (1-2, 5-6) and XVIII-XIX (3-4) centuries

Strada Smârdan, nr. 37, fundația 1

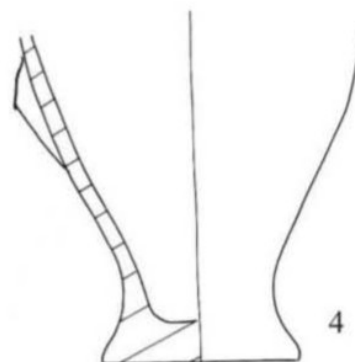
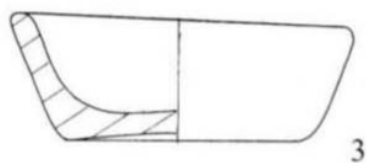

Strada Smârdan, nr. 41, exterior zid A,
sub podul de lemn

Strada Smârdan, nr. 41, exterior zid A,
sub podul de lemn

Strada Smârdan, nr. 41, interior pivnița 2

Strada Smârdan, nr. 41, exterior zid A,
sub podul de lemn

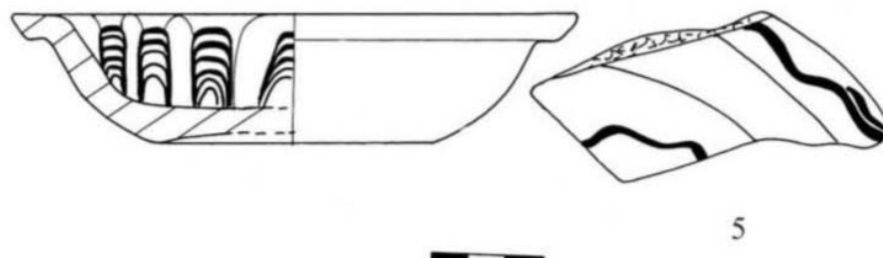

Fig. 16. Ceramică din secolele XVII-XVIII (2, 4) și XIX (1, 3 și 5):
Sfeșnic (1); Borcan (2); Bol (3); Cană (4); Castronaș (5).
Pottery from the XVII-XVIII (2, 4) and XIX (1, 3 and 5)

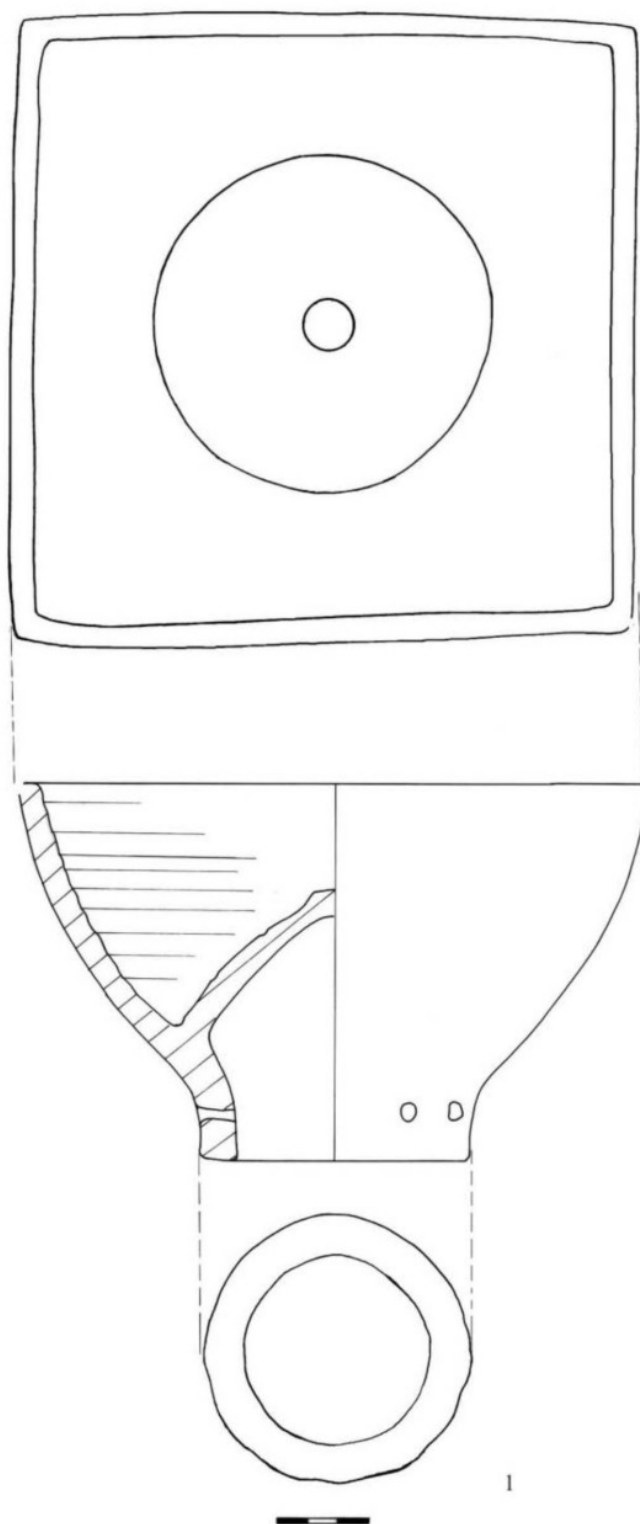
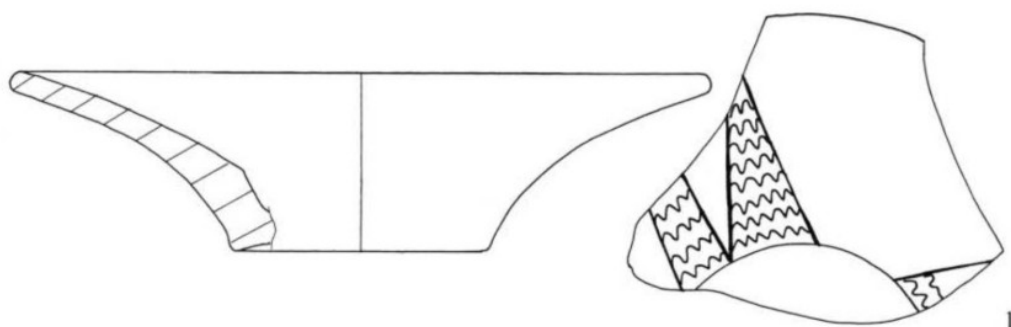

Fig. 17. Piesă decorativă din secolul XVIII.
Decorative piece from the XVIII century

STRADA SMÂRDAN, NR. 39-41, CASA 1

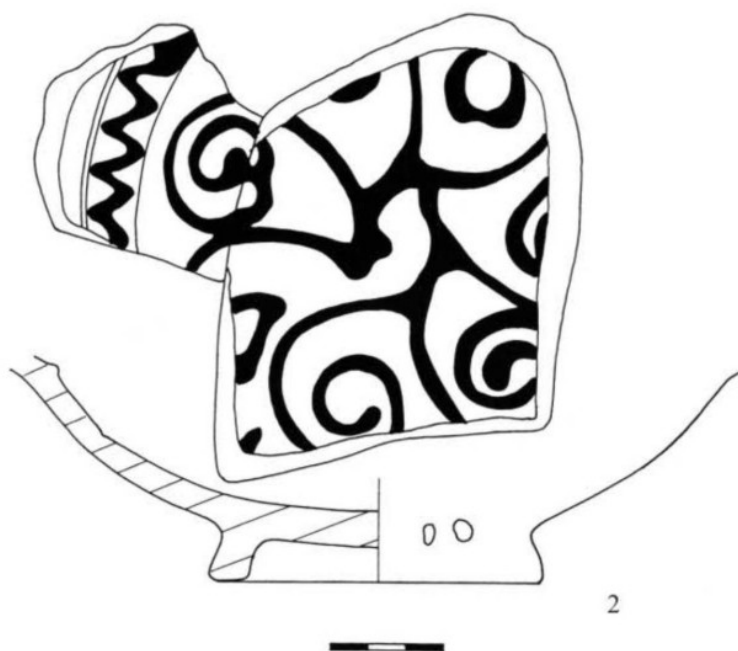

Fig. 18. Ceramică din secolele XVI-XVII (2) și XVIII-XIX (1):
Farfurie (1-2).
Pottery from the XVI-XVII (2) and XVIII-XIX (1) centuries